

**УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ
И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ**

ФАКЛОНОСЦИ **Х**

ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ:

**КНИГА III.
ИСТОРИОГРАФИЯ**

**Учебно пособие
по синтактика, семантика и прагматика
на академичното текстописане**

Издателство „За буквите – О писменехъ”

София

2015

*Юбилейно издание, посветено на
1150-годишнината от Покръстването на българите*

*A Jubilee edition dedicated to:
1150th anniversary of the conversion of the Bulgarians*

*В оформлението на изданието са използвани:
- репродукцията на платното на Васил Стоилов „Българската Мадона
(Памет)“;
- емблемата на серията „Факлоносци“, композирана от д-р Николай Василев*

*Изданието е докладвано на заседание на Научния съвет на Университета по
библиотекознание и информационни технологии, проведено на 28 май 2012 г.*

- © Николай Василев – автор, емблематика
- © Александра Куманова – научен редактор, дейкисис
- © Исак Паси – научен консултант
- © Стоян Денчев – научен консултант
- © Никола Казански – терминологична редакция
- © Диана Ралева – справочно-информационна редакция
- © Марияна Максимова – библиографска редакция
- © Христо Мутафов – рецензент
- © Петър Велчев – рецензент
- © Елена Томова – рецензент

© Университет по библиотекознание и информационни технологии

ФАКЛОНОСЦИ X

Издателство „За буквите – О писменехъ“

ISBN 978-619-185-005-1
on line 978-619-185-008-2

ФАКЛОНОСЦИ Х

Николай Василев

ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ:

**КНИГА III.
ИСТОРИОГРАФИЯ**

**Аналитико-синтетична архитектурника
на българското изящно слово от IX до XXI в.
(Универсален информационен модел)**

**Учебно пособие
по синтактика, семантика и прагматика
на академичното текстописане**

Издателство „За буквите – О писменехъ”

София

2015

3

Автор, емблематика:
д-р Николай Василев

Научен редактор, дейкис:
проф. д.п.н. Александра Куманова

Научни консултанти:
проф. д.ф.н. Исак Паси
проф. д.ик.н. Стоян Денчев

Терминологична редакция:
доц. д-р Никола Казански

Справочно-информационна редакция:
ас. Диана Ралева

Библиографска редакция:
Марияна Максимова

Рецензенти:
проф. д.ф.н. Христо Мутафов – рецензент
доц. д-р Петър Велчев – рецензент
доц. д-р Елена Томова – рецензент

ФАКЛОНОСЦИ X

Nikolay Vasilev

GOLDEN CHRESTOMATHY OF BULGARIA:

**BOOK III.
HISTORIOGRAPHY**

**Analytic-synthetic architectonics
of Bulgarian refined speech from IX to XXI c.
(Universal information model)**

**Textbook of
syntactics, semantics and pragmatics
of the academic text writing**

**Autor, emblematic:
Nikolay Vasilev, PhD**

**Scientific editing, deixis:
Prof. D.Sc. Alexandra Kumanova**

**Scientific advisers:
Prof. D.Sc. Isak Pasi
Prof. D.Sc. Stoyan Denchev**

**Terminological editing:
Assoc. Prof. Nikola Kazanski, PhD**

**Reference-information editing:
Assist. Prof. Diana Raleva**

**Bibliographical editing:
Maryana Maximova**

**Reviewers:
Prof. D.Sc. Hristo Mutafov
Assoc. Prof. Petar Velchev, PhD
Assoc. Prof. Elena Tomova, PhD**

*„Помогни ми, Господи,
да помогна на слепите да прогледнат.“*

„Help me, Lord, to help the blind see the light.“

ПРЕДИСЛОВИЕ

*„В начало беше Словото, и Словото беше у Бога,
и Бог беше Словото. То беше в начало у Бога.
Всичко чрез Него стана, и без Него не стана нито
едно от онова, което е станало. В Него имаше
живот, и животът беше светлината на човеците.”*
(Йоан 1:1-4)

1. ТЕЗА

Създаден е огромен философски, езиковедски, литературоведски и историографски концептуален масив, който обвързва преживяното българско историческо време с опознатото и преосмисленото българско литературно пространство (**Беньо Цонев, Боян Пенев, Михаил Арнаудов, Петър Динков, Велчо Велчев, Боян Ничев, Кирил Мирчев, Стоян Стоянов, Стоян Младенов, Любомир Андрейчин, Пантелей Зарев, Ефрем Каранфилов, Тончо Жечев, Здравко Петров, Иван Попиванов, Здравко Чолаков, Симеон Хаджикосев, Кирил Топалов, Никола Георгиев, Михаил Василев, Симеон Янев, Петър Велчев, Енчо Мутафов, Светлозар Игов, Михаил Неделчев, Атанас Свиленов, Минко Бенчев, Георги Цанков, Божидар Кунчев, Александър Иванов, Валери Стефанов, Александър Панов...**).

Проучванията на **Александър Теодоров-Балан** (Българската литература. – С., 1896), **Михаил Арнаудов** (Строители на българското духовно възраждане.

– С., 1954), **Боян Пенев** (История на новата българска литература. – С., 1930-1936), **Милена Цанева** (По страниците на „Под игото”. – С., 1976, 1989), **Здравко Чолаков** (Философски проблеми на българската поезия. – С., 1979), **Пантелей Зарев** (Панорама на българската литература. В 5 т. – С., 1966-1976), **Петър Динев** (Стара българска литература. Ч. I и II. – С., 1950), **Тончо Жечев** (Българският Великден или страстите български. – С., 1975), **Иван Попиванов** (Теория на литературната творба. Поетика. – С., 1987), **Никола Георгиев** (Анализ на лирическата творба. – С., 1985), **Стефан Елевтеров** (Поетиката на Алеко Константинов и нашето литературно развитие. – С., 1978), **Светлозар Игов** (История на българската литература 1878-1944. – С., 1990), **Енчо Мутафов** (Време и художествено единство. – С., 1978), **Валери Стефанов** (Българска литература ХХ век. – С., 2003) и др. пребивават в литературното пространство – освен със своите високи познавателни качества и научно добротворство – и посредством една постоянно себетрансформираща се интерактивност.

Феноменологията на всяка информационна картина е вкоренена не само в единството на нейното езиково и философско послание, но и в декодирането на възникващите връзки между **отразяваните обекти** (*като системно цяло, формирало и формиращо целокупното българско езиково и книжовно наследство*) и **отразяващите субекти** (*българи, създали и създаващи художествени и научни концепции и дидактични школи*).

Но никой досега – въпреки ярките лингвистични и литературоведски изключения, които откриваме в творчеството на Любомир Андрейчин, Никола Георгиев, Енчо Мутафов, Светлозар Игов... – **не се е опитвал да проникне комплексно в идеала на българското изящно слово, тълкувайки едновременно философски, езиковедски, литературоведски, психологически и етнически образци.**

Българският език – съотнесен към идеите на В. Хумболт, В. Вунд, А. А. Потебня, К. Фослер, Т. Ман, А. Ф. Лосев... – е толкова неповторим, колкото неповторим е и българският народ.

СОЦИОКУЛТУРНАТА СЪВКУПНОСТ ОТ ХОРА, КОИТО СЕ СЕБЕОПРЕДЕЛЯТ КАТО БЪЛГАРИ ЧРЕЗ ОБЩНОСТТА НА ЕЗИК, ТЕРИТОРИЯ, БИТ И КУЛТУРА, Е ПРЕДИ ВСИЧКО СИСТЕМНО ЕДИНСТВО, КОЕТО НАМИРА СВОЕТО ВИСШЕ, ОБОБЩЕНО ВЪПЛЪЩЕНИЕ ВЪВ ФИЛИГРАННАТА СТРУКТУРА НА НАРОДНАТА ДУША...

В „**ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: КНИГА III. ИСТОРИОГРАФИЯ**” е направен опит да се разкрие синтактиката, семантиката и прагматиката на българското изящно слово:

- синтактиката разкрива българския книжовен език и българския литературен език като иманентни философски категории;

- семантиката насочва вниманието към художествената логика на литературни текстове и начина, по който те „разговарят” за своето собствено значение;

- прагматиката лежи изцяло върху причинно-следствените връзки в художествената литература.

Единството – синтактика, семантика и прагматика – моделира структурата на ИНФОРМАЦИОНЕН КОД.

2. АКТУАЛНОСТ НА ТЕЗАТА

Актуалността на подобна теза се корени в опита да се преосмислят универсалните и все още живи, валидни – **но преди всичко ценностни (!)** – нагласи, формирали някога, но формиращи и в момента **българска ценностна парадигма, която обединява в своеобразен епистемологичен синтез представата за национален език и национална литература.**

Философската картина на тази теза се изгражда върху следните феномени:

- ХРИСТИЯНСКАТА РЕЛИГИЯ;

- БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК;

- БЪЛГАРСКАТА ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА.

Ако се движим неотлъчно по семантичната ос *РОД → ЕЗИК → РОДИНА → ХРИСТИЯНСКА РЕЛИГИЯ → ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА → КРИТИЧЕСКА РЕФЛЕКСИЯ*, следите от движението ще очертаят естествените граници на едно не само национално, но и универсално, уникално в същността си хуманитарно знание...

НА ПРАКТИКА ТОВА ИЗСЛЕДВАНЕ Е ЧАСТ ОТ ТРИЛОГИЯ, КОЯТО НОСИ ОБЩОТО ЗАГЛАВИЕ „ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ“.

3. СТРУКТУРА

Отделните части на „ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ“ звучат относително самостоятелно, заради плътността на семантичните ядра, които я изграждат.

Обобщеният им смисъл проследява решаването на обща хуманитарна задача: ИЗГРАЖДАНЕ НА ИНФОРМАЦИОНЕН КОД, КОЙТО ДЕФИНИРА СИНТАКТИКАТА, СЕМАНТИКАТА И ПРАГМАТИКАТА НА БЪЛГАРСКОТО ИЗЯЩНО СЛОВО.

Инструментариумът, чрез който се достига до синтеза на това

изследване, е теоретическата и методологическата постановка на **концепцията за информационна среда** (С. Денчев) [1], която позволява да се проникне още по-дълбоко в структурата на предмета на изследването, защото именно тя дава възможност да се обхванат в системно единство **гледнища, послания, императиви и позиции, генерирани и фиксирани чрез филигранната структура на българското изящно слово.**

3. 1. КНИГА I. ОРАТОРИЯ

Първата част, озаглавена „**ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: КНИГА I. ОРАТОРИЯ**” (А. Куманова, Н. Василев. С., 2013), решава **дидактични и морфологични задачи.**

Художествените трансформации, получени в интертекстуалната оратория „**БЯЛА СВЕТЛИНА**” – **НОМО LEGENS** [„В началото бе словото”], **НОМО SCRIBENS** [„Да се наречеш българин”], **НОМО NARRANS** [„Плетение словес”], **НОМО VERBI GRACILIS** [„Светна като слънце”], **НОМО CANTANS** [„Песен на песните”], **НОМО PASSIONIS** [„Не живеея, а горя”] и **НОМО LUDENS** [„Отворете и простете”], – са родствени на структурата на метонимията, тъй като тук художественото обобщение се заменя със символ-метонимия поради установяване на вътрешно сходство между отделни литературни послания от IX до XXI век включително.

Метонимията по принцип използва многозначността на думата/думите, но тя винаги засилва контраста, снет в аргументативните вериги. Надстройвайки изразителността и емоционалната плътност на художествената реч, тази тропа може да въведе в словесния поток и съответстващи, и допълващи, и антагонистични семантични комплекси. Тук е важно да се установи вътрешната логика на метонимичността, която в случая строи не просто универсалния модел на българското изящно слово, а и преименува спомена за автентичната преинтериоризация на литературния материал, следвайки логиката на един по-обобщен, по-непреднамерен порив, който търси и сценична реализация...

Посредством **интертекстуалните интеракции на Студентското научно общество при УниБИТ по време на академични церемонии, посветени на 24 май** (Деня на българската просвета и култура и на славянската писменост) **и 1 ноември** (Деня на народните будители), **ораторията „БЯЛА СВЕТЛИНА” получи широка гражданственост и видимо одобрение** [2].

3. 2. КНИГА II. АНТОЛОГИЯ

Втората част – „**ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: КНИГА II. АНТОЛОГИЯ**” (Състав. Н. Василев, А. Куманова. С., 2014) – фиксира лексикографски задачи, обвързани с антологичен литературен масив.

Всяка литературна антология (*гр. ἀνθο-λογία* [букв. – събирам цветя, букет от цветя, цветна градина]) експонира и обговаря своеобразно съцветие от едно литературно наследство. Но литературната антология – *a priori* – е и интелектуален акт, който не само регистрира, но и обгрижва себеосъществяването на своите съставители. Понякога е по-важно да се знае не какво е събрано, а кой го е събирал във времето и пространството. При такива писатели като Иван Вазов, Константин Величков, Пенчо Славейков, Гео Милев или Елисавета Багряна събраното понякога се оказва ключ към поетиката на цяло литературно направление...

Априорно знание от такъв порядък е задължително при осмислянето на **„ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: КНИГА II. АНТОЛОГИЯ”**.

Преписите в **„Златна христоматия на България: Книга II. Антология”**, осъществени под научното ръководство на проф. д.п.н. Александра Куманова и д-р Николай Василев, са изцяло дело на Студентското научно общество при УниБИТ [3].

В антологията има **два раздела**, озаглавени съответно **Лирика** и **Епос**.

Базово за раздел **I. Лирика** е изданието: *Антология на българската поезия : В 2 т. / Ред. кол. Елисавета Багряна и др.* – С. : Бълг. писател, 1969. (Други ред.: Ив. Давидков, Г. Джагаров, П. Динеков, Мл. Исаев, В. Колевски, Ан. Стоянов ; Ел. Багряна – псевд. на ред. Елисавета Любомирова Белчева ; Пълното име на ред. М. Исаев е Младен Исаев Младенов, на А. Стоянов – Анастас Стоянов Атанасов, а на Иван Давидков – Иван Давидков Иванов.)

До избора на тази антология се стига в резултат на отсяването на кръг от най-представителни антологии в цялата история на българската антологична мисъл.

За раздел **II. Епос** базово е изданието: *Стара българска литература : В 7 т. / Ред. кол. Боньо Ст. Ангелов и др.* ; [С предг. от Донка Петканова]. – С. : Бълг. писател, 1981- : Т. 1. **Апокрифи** / Състав. и ред. [с предг.] Донка Петканова. – 1981. – 432 с.; Т. 2. **Ораторска проза** / Състав. и ред. [с предг.] Лиляна Грашева. – 1982. – 396 с.; Т. 3. **Исторически съчинения** / Състав. и ред. [с предг.] Иван Божилов. – 1983. – 444 с.; Т. 4. **Житиенписни творби** / Състав. и ред. [с предг.] Климентина Иванова. – 1986. – 688 с.; Т. 5. **Естествознание** / Състав. и ред. [с предг.] Анисава Милтенова. – 1992. – 552 с.

Извън обхвата на първоизточника са представени **„История славяноболгарская...”** на **Св. о. Паисий Хилендарски** и автобиографичната творба на **Св. епископ Софроний Врачански** **„Житие и страдания грешнаго Софрония”**. Като цяло антологията препраща към **„Кирило-Методиевска енциклопедия”** – забележително справочно-енциклопедично издание на плеяда учени с принос в интердисциплинарния медиевистичен контекст на XX-XXI в., където има най-нови и добре подбрани цитирания, включително и чуждестранни...

Ето детайлното ѝ библиографско описание: **Кирило-Методиевска енциклопедия** / БАН. Инст. за лит. : В 4 т. : Т. 1-4. – С., 1985-2003. Т. 1 : А-3 / Гл. ред.: П. Динеков ; Ред.: Л. Грашева, Св. Николова. – С., 1985; Т. 2 : И-О / Гл. ред.:

П. Динеков ; Ред.: Л. Грашева, Кл. Иванова, Ст. Кожухаров, Св. Николова. – С., 1995; Т. 3 : П-С / Гл. ред.: Л. Грашева; Ред.: Ек. Дограмаджиева, Кл. Иванова, Ст. Кожухаров, Св. Николова, Ана Стойкова. – С., 2003; Т. 4 : Т-Я. Допълнение / Гл. ред.: Л. Грашева; Ред.: Ек. Дограмаджиева, Св. Николова, Ана Стойкова. – С., 2003.

Всеки автор е включен с едно произведение. Изключение се прави за някои автори, които се представят с по едно белетристично и едно поетично произведение.

Важен елемент в раздел **I. Лирика** е преструктурирането на народната поезия по следната **класификация на жанровете**:

- **КОСМИЧНИ** – митични, легендарни, приказни...;
- **РЕЛИГИОЗНИ** – новозаветни, старозаветни...;
- **СОЦИАЛНИ** – мегдански, годежарски, сватбарски, трудови, семейни, обредни (лазарски...), любовни, гальовни, жаловни, хумористични...;
- **ГЕРОИЧНИ** – хайдушки, юнашки, исторически...

В раздел **I. Лирика** е направено пълно преразглеждане на съдържанието на първоизточника.

Допълнително са включени следните творби: „*Татковина*” / Петко Р. Славейков; „*Хубава си, моя горо*” / Любен Каравелов; „*Кирил и Методий*” / Стоян Михайловски; „*Хайдушки песни*” / Пейо Яворов; „*Цветарка*” / Христо Смирненски; „*Почакай, слънце*” / Дора Габе; „*Потомка*” / Елисавета Багряна ...

Навсякъде в общия справочен апарат, който следва в края на петте тома на изд. „*Стара българска литература*”, за раздел **II. Епос** на антологията е направено осъвременяване на данните.

Тези бележки в антологията са поднесени под формата на коментари непосредствено след публикуването на съответните творби (а не както е в първоизточника – в края на съответния том).

Имената на духовенството – автори на текстове и историческите личности – са изписани с техните достойнства, представени в съответствие с формата, възприета в световната справочно-енциклопедична традиция.

Понятията от кръга на християнската естетика са посочени на базата на съвременните норми на православната християнска традиция (Св. Троица, Св. Възкресение, Св. Евангелие...; Иисус, Авраам...).

Това правило е задължително и за трите тома на „*Златна христоматия на България*”...

Тук е прибавен отсъстващият в Т. 3. Исторически съчинения на изд. „*Стара българска литература*” „Надпис на кан Омуртаг (Колона от тъмен

сиенит. Църква „Св. 40 мъченици”, В. Търново)”.

Осъвременен е текстът за надписите около Мадарския конник.

Антологията поднася в **систематизиран вид** творбите в българската литература, които като цяло следват **хронологичен ред**.

За справочно-информационни цели е въведена единна номерация за всяка творба, включена в антологията. За произведенията в раздел **I. Лирика** тези номера са от **I до CXLV**, за раздел **II. Епос** – от **1 до 121** (общо: **266 творби**).

Към всяка творба е подбрана по единни принципи семантично съответстваща ѝ илюстрация, която е придружена със същия пореден номер, идентифициращ творбата. Специални илюстрации са подбрани за разделите и подразделите на антологията.

Към антологията е създаден обширен справочно-библиографски апарат, поднесен под формата на **Приложения**:

- Библиографски списък на литература по антологията;
- Бележки към текстовете, посочени под NN I-XLI;
- Бележки към текстовете, посочени под NN XLII-CXLV;
- Бележки към текстовете, посочени под NN 1-4;
- Бележки, общи пояснения и приети съкращения, споменати в текстовете и посочени под NN 5-77;
- Речник на личните, географските и другите имена, споменати в текстовете и посочени под NN 5-77;
- Бележки към публикацията на Свети отец Паисий Хилендарски – „История славяноболгарская...” – N 76;
- Бележки към публикацията на Свети епископ Софроний Врачански – „Житие и страдания грешнаго Софрония” – N 77;
- Бележки към текстовете, посочени под NN 78-121;
- Именен показалец;
- Показалец на заглавията;
- Ключови думи на публикациите, посочени под NN I-CXLV;
- Ключови думи на публикациите, посочени под NN 1-121;
- Списък на илюстрациите към публикациите, посочени под NN I-CXLV;
- Списък на илюстрациите към публикациите, посочени под NN 1-121.

Включените в **Приложенията** библиографски данни (**издания и литература**) за всяка творба акцентират върху първата и последната ѝ известна публикация.

В персоналните посочвания на всеки автор в **Приложения** са изтъкнати годините на раждане (и смърт) на твореца.

Проведена е и допълнителна работа по структуриране на материала в антологията по специално създадена ОБЩА ПЕРИОДИЗАЦИЯ (ХРОНОЛОГИЧЕСКА КЛАСИФИКАЦИЯ) НА БЪЛГАРСКАТА ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА ЗА ПЕРИОДА IX-XXI в.

- I. СРЕДНОВЕКОВНА (IX-XIV в.);
- II. ПРЕДРЕНЕСАНСОВА (XIV-XVIII в.);
- III. РЕНЕСАНСОВА (1762-1876 г.);
- IV. КЛАСИЧЕСКА (1876-1924 г.);
- V. НОВА (1924-1942 г.);
- VI. СЪВРЕМЕННА (1942-1956 г.);
- VII. НАЙ-НОВА (1956 г. - ...).

В преписването и в коментирането на текстовете на 266 произведения на българската литература от IX до XXI в. са участвали общо 323 студенти. Имената на тези студенти са посочени след формулировката: Подготовка/Подготвил за публикация.

Антологията е насочена към вниманието не само на студенти, изучаващи под различна форма българската литература, но и към цялото наше общество.

3. 3. КНИГА III. ИСТОРИОГРАФИЯ

Настоящата „ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: КНИГА III. ИСТОРИОГРАФИЯ” (Н. Василев; науч. ред. А. Куманова) е концептуална и библиографска в същността си.

Тук се лансира **ХИПОТЕЗА**, според която **ИДЕЯТА ЗА СЛОВOTO, ЗА ЕЗИКА ПО СЪЩЕСТВО Е РЕЛИГИОЗНА, А НЕ РАЦИОНАЛНА, БИТОВА...**

Истината за литературния език на практика е истината не само за осмислената, но и за споделената литературна красота.

Най-високите образци, снети в историята на 13-вековната българска художествена литературна традиция, са на практика резултат от реално, задължително *единодействие/взаимодействие* на църковни и просветни деятели, на писатели и езиковеди.

Генеалогично издържаните линии – *автор : произведение : традиция : приемственост* – изграждат еластична мегаметафора от православен християнски произход.

ТОВА ТВЪРДЕНИЕ ПОРАЖДА ИЗВОД, СПОРЕД КОЙТО В БЪЛГАРСКИЯ ХУДОЖЕСТВЕН ИДЕАЛ – КОЙТО Е ИДЕАЛЪТ НА ПИСАТЕЛЯ (ПОЕТА, БЕЛЕТРИСТА, ЕЗИКОВЕДА, ПУБЛИЦИСТА, ДРАМАТУРГА, КРИТИКА...), ЖИВОПИСВАЩ СЪС (И ЧРЕЗ!) СЛОВOTO – ПУЛСИРА ЕДНА ОБЩА СЕМАНТИЧНА ИДЕЯ, ЧИЯТО СИНТАКТИКА,

**СЕМАНТИКА И ПРАГМАТИКА ПОРАЖДАТ СМИСЪЛА НА
ИМПЛИКАТИВНО ОБВЪРЗАН ТРИЕДИНЕН ИНФОРМАЦИОНЕН КОД:**

- ЧИСТОТА НА ЕЗИКА;

- ЯСНОТА НА МИСЪЛТА;

**- АКТИВНА ИНДИВИДУАЛНА ЦЕННОСТНА ПОЗИЦИЯ,
ПОДЧИНЕНА НА ЕДИНОСЪЩНИТЕ ХРИСТИЯНСКИ ИДЕАЛИ И
РОДОВИ ДОБРОДЕТЕЛИ.**

ПЪРВА ГЛАВА: СИНТАКТИКА

*„Коего са пророците някога предrekli:
Христос идва да сбере народите,
защото светлина е Той за целия свят.
Ето, сбъдва се в Седмия век то.
А казаха те: слепи ще прогледнат,
глухите ще чуят писменото слово,
ще познаят Бога, както подобава.
Затова чуйте всички славяни!
Този дар от Бога ви е даден,
дар Божии е за стоящите отдясно,
дар Божии за душите, що никога не тлее,
за тез души, които Го приемат.
Това е дарът!“*

*епископ Константин Преславски,
из „Проглас към Евангелието“*

Синтактиката разкрива българския книжовен език и българския литературен език като иманентни, резултативни философски категории, тъй като в своята същност те са зависими една от друга, единни са, но и противоположни едновременно.

Отношението между тях е имплицативно.

Синтактиката определя преди всичко **граматическите свойства на българския език**, който формира парадигмата на литературните текстове в **хипотаксични** (*т.е. сложни съставни – подобно на сложните съставни изречения [a+a¹+a²...]*), **паратаксични** (*т.е. сложни съчинени – подобно на сложните съчинени изречения [a+b+c...]*) или **интермодални** (*т.е. сложни смесени – подобно на сложните смесени изречения [a+a¹+a²+b+c...]*) **художествени структури**, в които **литературният знак** [*автор, заглавие, литературно направление...*] **общува с другия/другите литературни знаци...**

Българският книжовен език и българският литературен език представляват двете страни на един **общ статус, наречен „български език“**.

Българският книжовен език формира преди всичко свойствата на една графологична, фонетична, морфологична, синтактична и лексикална матрица...

Българският литературен език експонира тази матрица, но върши това по-свободно и по-артистично, защото търси неповторимите граници на личното художествено послание...

Точно установени са фактите, свързани с **резултатите от реалното единодействие на църковни и просветни деятели, писатели и езиковеди в строителството на българския литературен език**: Св. Св. Кирил и архиепископ Методий, Св. архиепископ Климент Охридски, епископ Константин Преславски, Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Константин Костенечки, Йосиф Брадати, Св. о. Паисий Хилендарски, Св. епископ Софроний Врачански, Йоаким Кърчовски, Кирил Пейчинович, д-р Петър Берон, Иван Богоров, Васил Априлов, Неофит Рилски, архимандрит Неофит Бозвели, Константин Фотинов, Христаки Павлович-Дупничанин, Гаврил Кръстевич, Георги Раковски, Найден Геров, Йоаким Груев, Иван Момчилов, Никола Михайловски, Димитър и Константин Миладинови, Григор Пърличев, Райко Жинзифов, Добри Войников, Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев, Марин Дринов, Александър Теодоров-Балан, Любомир Милетич, Беньо Цонев, Иван Вазов, Пенчо Славейков, Йордан Йовков, Елин Пелин, Николай Лилиев, Димчо Дебелянов, Николай Райнов, Гео Милев, Христо Смирненски, Димитър Талев, Стоян Романски, Димитър Димов, Кирил Мирчев, Любомир Андрейчин, Емилиян Станев, Николай Хайтов, Ивайло Петров, Йордан Радичков...

Най-авторитетните изследователи на историята на българския книжовен език – **Л. Андрейчин** (*Увод в езикознанието с оглед на славянските езици.* – С., 1949), **Т. Л.-Splawiński** (*Żiwoty Konstantina i Methodego.* – Poznań, 1959), **F. Grivec** (*Konstantin und Methodius Lehrer der Slaven.* – Wiesbaden, 1960), **К. Куев** (*Черноризец Храбър.* – С., 1967), **К. Мирчев** (1. *Константин-Кирил Философ, създател на старобългарския език.* // *Бълг. ез.*, 1963, кн. 3; 2. *Прослава на Кирил и Методий* / Под ред. на П. Динеков. – С., 1963); 3. *Историческа граматика на българския език.* – С., 1978), **Б. Ст. Ангелов** (*Борбата за делото на Кирил и Методий.* – С., 1979), **Б. Цонев** (*История на българския език. Т. 1.* – С., 1984)... – **са единодушни, когато поставят изискването за паралелно**

разкриване на историята на българския книжовен и историята на българския литературен език.

Ето няколко популярни хипотаксични структури, свързани с историята на съвременния български език, които отдавна не са актуализирани.

I. ЕЗИКЪТ НА АСПАРУХОВИТЕ БЪЛГАРИ

Ако неотменно следваме етнонима „български...”, би трябвало да кажем, че автентичният „...език” на Аспаруховите българи, дошли на Балканския полуостров през VI-VII век, на практика не съществува.

Няма единодушен отговор и на въпроса за това, с коя езикова група се родее езикът на Аспаруховите българи.

Следвайки истинността на някои стари географски имена, В. Бешевлиев конструира исторически разказ, според който „около IV в., а може би и много по-рано, в западните покрайнини на планината Кавказ към Азовско море са обитавали голяма група или групи тюркоезични племена, известни на византийски, латински и арменски автори под името „българи”. Къде са живеели преди това и какво точно означава тяхното име, са въпроси, на които отговорите при сегашните наши знания могат да бъдат предположения или догадки с различни степени на вероятност. Обикновено се приема, че те ще да са дошли от някои по-източни краища на обширната средноазиатска площ. Според по-старото, но погрешно тълкуване името българи идва от името на реката Волга. По-приемливи изглеждат някои нови тълкувания, като „смесен народ”, „размирници” [4].

Не е ясно обаче дали зад етнонима „българи/български” се крие еднородна тюркиска, алтайска, памирска, ферганска, иранска, североиндийска или западнокитайска група...

Не можем да открием чрез съпоставки единодушно мнение дори при такива значими български медиевисти като Веселин Бешевлиев [5], Георги Бакалов [6] и Петър Добрев [7]...

Във всеки случай по-допустимо е твърдението, че Аспаруховите българи не са били хуни.

Тук за по-вероятна се възприема тезата, според която етнонимът „българин / българи / български...” е вдворен сред славянските племена на Балканите от племето „олхонор”, етимологично свързано с името на река Олхонтор-блкар в Кавказ. Това племе се отъждествява с българите уногундури, които под предводителството на [хан/кан] Аспарух основават през 681 г. държава в Долна Мизия и Мала Скития, т.е. в земите на днешна Североизточна България и Добруджа [8].

Най-обилните писмени свидетелства, свързани с „първобългарите”, са

написани на гръцки език върху камък или метал.

Те нямат никаква литературна стойност, но са **ярко свидетелство за наличието на родова общност, родова памет и държавно строителство, осъществявано във от пределите на Римската империя след 681 г.**

Ето няколко регистрирани и добросъвестно обговорени от науката оцелели реликви, които ще предадем така, както са запечатани върху нетленния източник.

*„Кан събиги Маламир, от Бога архонт:
Неговият стар боил капхан Исбул на-
прави този водоскок и го даде на ар-
хонта. А архонтът даде на българите
много пъти ядене и пиене, а на
боилите и багаините даде големи подаръ-
ци. Нека Бог удостои от Бога архонта
да преживее заедно с капхан Исбул
сто години.”*

Надписът е бил издълбан върху мраморна плоча, която в момента се смята за загубена. Текстът, който привеждаме, е по направения през 1831 г. препис от някой си Бланкенбург в Шумен [9].

*„...направих моя брат, а страте-
гът Лъв да бъде негов подчинен.
От Бероя до... Дултроини е пръв
ичиргу боилът тук за дясната стра-
на, а стратегите Вардан и Яни (= Йоан)
негови подчинени. За лявата страна
на моята войска: за Анхиало, Де-
белт, Созопол, Ранули е главатар
боилът капхан Иратаис, а Кордил
и Григора нему подчинени стратегии.”*

Надписът е намерен в с. Маломирово, Елховско. Открит е от Карел Шкорпил. Разчетен е от В. Бешевлиев [10].

*„Зитко ичиргу боил (има)
меки ризници 455, шлемо-
ве 540, люспести ризи-
ци 427, шлемове 854,
жупанът заедно с хора-
та си (?) има: люспести
ризници 30, шлемове 40,
верижни ризници 1, шлем 1.”*

Това е може би **най-ценният надпис, завещан ни от „първобългарите“**, защото е написан на езика на Аспаруховите българи, транскрибиран с гръцки букви. Първият, който разчита надписа, е проф. Иван Венедиков. Интересното в случая е, че лексикалната структура на езика на надписа не принадлежи към нито една от познатите до момента езикови групи и на практика е някаква интермодална езикова матрица, в която могат да се вместят татарски, турски, унгарски, руски език... Надписът е намерен в местността Бял бряг край Преслав [11].

*„при българите...
...при Тервел
дойде. на носо-
отрязания импера-
тор не повярваха
моите чичовци в
Солун и отидоха
в Кисинските (селища)
– ...негов един...
чрез договор Тервел архонтът
на императора даде...
...5 хиляди...
... (императо-)
рът с мене добре победи.”*

(...)

*„...жълтици... той даде... жълтици
архонтът... войници ... архонтът
... гърците... каквото ти давах, всяка го-
дина ще давам, понеже ми
помогна ... всяка година ще даваме и... ар-
хонта... императорът...
и Крумесис архонта покани... архонтът...
като разпредели жълти-
ците започнаха... това езеро...
направи... архонт ...
развалиха договорите... война... мир (?)
тогава... име”*

Това са надписите около Мадарския конник (намира се в близост със старата българска столица Плиска – с. Мадара, община Каспичан) и очевидно са част от популярна за времето си историческа хроника, увековечаваща важни моменти от значими военни действия, свързани с ранната история на България. Съпоставката с доказуеми исторически факти датира сюжетите, запечатани в

надписа, не по-късно от 705 г. [12].

Подобни надписи са преки миниатюрни фрагменти от обективна аргументативна верига, свързана с „първобългарите“.

Косвените свидетелства са още по-интересни, тъй като идват от неочаквани източници, заради което са далеч по-любопитни.

Към момента изключителен научен интерес предизвиква **физическата география „Ашхарацуйц“ на Анания Ширакци от VII в., обширно обговорена и преведена от староарменски на български от Петър Голийски:**

*„Родината на тракийците е на изток от Далматия и редом със Сарматия, като се започне от река Тарос чак до Даноб. Има 5 малки области и една друга област, която се нарича Верюмус и Дардания с 4 града, а на юг – самата Тракия. А в северна посока е великата страна Дакия, където живеят слави – 25 племена, чиито места с битка завзели готите, дошли от остров Скания, който се нарича Германски Йемиос. А склавите преминали през реката Данай и се установили в друга [една] област – в Тракия и Македония и преминали в Акаия и в Далматия. Обаче по-рано тракийските войводства били следните: Тандиликийското, Сардикийското, Сикилитийското и други. И [има в Тракия] две планини и реки – едната е Даноб, която се дели на 6 ръкава и образува езеро и остров, който се нарича Пюки. **На този остров живее Аспар-хрук, синът на Хубрат, който избягал от хазирите от Планината на булхарите и отишъл и прогонил на запад народа на аварите, и се заселил там.** [В Тракия] е щастливият Константинопол при устието на протока Понтос, който се нарича Тракийски Боспорон. От Константинопол до град Ераклея са 20 мили. В него има театър, който е едно от Седемте чудеса [на света]. На север до Рим са 200 мили.*

(...)

*Областта Азия е половината от Сарматия и е отделена от източния край на планината Рипеа, от река Танаис, от голямото езеро Меотис, свързано с проток с морето Еуксинос Понтос. А на изток [Азия е отделена] от същия морски бряг чак до устието на река Курак, която се нарича Гарван, и до планините на Каукас до иверите и алуаните, чак до Каспийско море до устието на река Съванас (река Съванас не е известна никъде). [В Сарматия са] планината Шантайин и Дзиакан, от която извират 5 реки [течащи] към морето Миовит. От Каукас извират 2 реки – Валданис – чак до планината Кракс, като започва в Каукас и се проточва в северозападна посока, докато не се влее в Меовтис [и] в морето Понтос. [Втората] река се нарича Псеукрос, която отделя Поспорон от същинската граница, при която е градчето Никопс. **На север от него са народите на турките и булхарите, наречени по имената на реките: Кути-булхар, Дучи-булкар, Олхонтор-блкар, пришълци, Чдар-болкар.** Сега са чужди на Птломеос тези имена. От планината Дзиакан избягал синът на Худбадр. И между булхарите и морето Понтос живеят народите гарши, кути и алани чак до [града] Писинун в крайбрежната страна на авазите, където са апилилите*

и апхазите, чак до техния крайбрежен град Севаступолик и отвъд него, чак до реката, която се нарича Дракон, тоест Змей, която извира от алуаните и тече между апхазите и страната Егр” [13].

В „Първобългарите...” Веселин Бешевлиев съобщава приписките на персийския писател Абдул Фарадж Мохамед бин Исхак ал-Надим, който споменава както дунавските, така и волжките българи между тюркските народи, които са притежавали и своя писменост [14].

Основания за такава писменост се търсят най-вече в амулети или знаци, издълбани върху камъни, намерени в Плиска, Преслав, Варна и селата наоколо, както и на територията на днешна Сърбия, Черна гора и Хърватия.

Тези надписи не трябва да се бъркат със славянските „черти” и „резки”, за които говори Черноризец Храбър в ораторското съчинение „За буквите”.

Тук става дума за съвсем друг графичен статус...

Единственият надежден източник на информация за връзката между езика на Аспаруховите българи и съвременния български език си остава лексиката.

За да се убедим в пълното несъответствие между езика на Аспаруховите българи и езика на съвременните българи, ще припомним разшифрованото съдържание на следните думи, взети от речника на Аспаруховите българи [15]:

Фонетична транскрипция през гръцки език с латински букви

Превод на новобългарски език

[alhasi]	-	направено от халки
[altem]	-	шести
[chigat]	-	тигър, рис
[chitem]	-	меченосец
[dilom]	-	седми
[dox]	-	змия
[dvan]	-	свиня
[elem]	-	заек
[estragin]	-	първи
[humshi]	-	люспест
[ichi]	-	мек
[alhasirgu]	-	вътрешен
[kolobr]	-	водач, шаман
[kupe]	-	ризница
[pile]	-	заедно
[sampsis]	-	саң
[sarak]	-	войска на фронта
[sigor]	-	крава
[somor]	-	мишка
[sju]	-	войска
[shehtem]	-	осми
[tangra]	-	небе
[tvirem]	-	девети
[togan]	-	сокол
[toh]	-	кокошка
[tulshi]	-	шлем
[tutom]	-	четвърти
[vechem]	-	трети

В съвременния български език продължават да битуват и фрагменти от оцелели звукови комплекси, които са актуални съществителни нарицателни и

съществителни собствени имена, чиято етимология с различен успех се търси в днешния ирански, афгански и монголски език: белез, бисер, болярин, бъбрек, капише, сан, тояга, туча (в смисъл свежо, свежест, зелено...), хоругва, шаран, ат (в см. хубав кон...), бати, кака, куче, кръчма, стрина, кунки (в см. ръце), хубав, чунким (в см. сякаш...), Курт, Кубрат, Тутракан...

Всичко това доказва, че езикът на Аспаруховите българи няма нищо общо със славянските езици.

Лексикалната инвазия на езика на Аспаруховите българи върху езика на славянските племена, формирали съвременния български език, може да се сравни с всяка друга езикова инвазия.

Много по-силно, трайно, формообразуващо е било влиянието на гръцкия, турския и руския език например, отколкото на езика на Аспаруховите българи.

Ще приведем няколко звукови устойчиви комплекса, които са формирали българската езикова култура.

Примерите са така подбрани от популярни аналитични справочници [16], че в голямото си число да са автентични калки, макар и във фолклорното въображение на съвременния българин да битуват като изконно български, а не чужди думи...

Популярни съвременни звукови комплекси...

Произход

порта, портичка, вратица	- от гръцки език
душа, душица, отдушник	- от гръцки език
колиба, колибар	- от гръцки език
кораб, корабец	- от гръцки език
мирис, миризма, вмисан	- от гръцки език
кост, костен	- от гръцки език
тъпан, тъпанар	- от гръцки език
анатема, анатемосвам	- от гръцки език
парясан (в см. разведен)	- от гръцки език
хора	- от гръцки език
благодаря, благодарност	- от гръцки език
свиря, свирене, свирня	- от гръцки език
евтино	- от гръцки език
ливада, ливаден	- от гръцки език
креват	- от гръцки език
липсвам	- от гръцки език
корем	- от гръцки език
харесвам	- от гръцки език
хамбар	- от турски език
ченгел, ченгелчета	- от турски език
гердан	- от турски език
халка	- от турски език
кантар	- от латински през турски език
менгеме	- от латински през турски език
скеле	- от латински през турски език
куршум	- от латински през турски език
съпадам	- от руски език
съставям	- от руски език
провеждам	- от руски език
подготовка	- от руски език
недомлъвка	- от руски език
настойчиво	- от руски език
изключително	- от руски език
висок, високо	- от руски език
клетва	- от руски език

кавички	-	от руски език
учител	-	от руски език
свидетел	-	от руски език
слушател	-	от руски език
мислител	-	от руски език
ръководител	-	от руски език
водач	-	от руски език
разказвач	-	от руски език
фанатизъм	-	от руски език
пиршество	-	от руски език
егоизъм	-	от руски език
директор	-	от руски език
професор	-	от руски език
(...)	-	(...)

Категоричното становище, че съвременният български език е преди всичко славянски език, а езикът на Аспаруховите българи не се родее със славянските езици, отдавна не подлежи на съмнение.

**ТЪКМО НЕСЛАВЯНСКИЯТ ЕТНОНИМ БЪЛГАРИН
/ БЪЛГАРСКИ..., „ПРИСЪЩ НА ПЛЕМЕТО „ОЛХОНРОР“.
ЕТИМОЛОГИЧНО СВЪРЗАНО С ИМЕТО НА РЕКА ОЛХОНТОР-БЛКАР
В КАВКАЗ [също реките: КУПИ-БУЛГХАР, ДУЧИ-БУЛКАР, ЧДАР-
БОЛКАР...], ПРЕДВОЖДАНО ОТ АСПАР-ХРУК, СИНЪТ НА ХУБРАТ, КОЙТО
ИЗБЯГАЛ ОТ ХАЗИРИТЕ ОТ ПЛАНИНАТА НА БУЛХАРИТЕ И ОТИШЪЛ
И ПРОГОНИЛ НА ЗАПАД НАРОДА НА АВАРИТЕ, И СЕ ЗАСЕЛИЛ ТАМ“.
ИМПЛАНТИРА ОБОБЩЕНАТА ПРЕДСТАВАТА ЗА РОД, РОДОВА ПАМЕТ
И РОДИНА НА СРЕДНОВЕКОВНИТЕ СЛАВЯНСКИ И ПРАБЪЛГАРСКИ
ПЛЕМЕНА, НАСЕЛЯВАЛИ ПРЕЗ VI-IX ВЕК ПРЕДЕЛИТЕ НА ДНЕСНА
БЪЛГАРИЯ.**

Това е първата част от пъзела.

II. НЕСЛАВЯНСКИ ГРАМАТИЧНИ СТРУКТУРИ

Втората част от пъзела е свързана с наличието на устойчиви неславянски структури в синтаксиса и морфологията на съвременния български книжовен език.

II. 1. ФОНЕТИЧНИЯТ ПРАГ

За основна историческа граница – своеобразен разделителен фонетичен праг – между българския език и другите славянски езици се смята моментът, когато населението по нашите земи (славянско / българско / славянобългарско /

българославянско) променя старославянските звукове [tj] и [dj] на [шт] и [жд] [17].

Този исторически регламентиран от науката фонетичен „праг“ продължава да се артикулира и днес от носителите на съвременните славянски езици, към които принадлежи и съвременният български език.

Възстановката би трябвало да изглежда по следния начин...

Първа рефлексия: [tj] ≠ [шт]

Например: **СВЕЩ** [свешт]

български език	-	<i>свеш</i>
полски език	-	<i>swięca</i>
чешки език	-	<i>svička</i>
словашки език	-	<i>sviečka</i>
сръбски език	-	<i>свећа</i>
словенски език	-	<i>swięca</i>
хърватски език	-	<i>svijeca</i>
руски език	-	<i>свеча</i>
белоруски език	-	<i>свечка</i>
украински език	-	<i>свічка</i>

Втора рефлексия: [dj] ≠ [жд]

Например: **МЕЖДУ** [между]

български език	-	<i>между</i>
полски език	-	<i>między</i>
чешки език	-	<i>mezi</i>
словашки език	-	<i>međi</i>
сръбски език	-	<i>između</i>
словенски език	-	<i>med</i>
хърватски език	-	<i>između</i>
руски език	-	<i>между</i>
белоруски език	-	<i>паміж</i>
украински език	-	<i>між</i>

II. 2. АНАЛИТИЗМЪТ

Живо свидетелство за разминаване между съвременния български език и останалите славянски езици са падежите [18].

Аналитизмът, а не синтетизмът е господстващият структурообразуващ елемент в съвременното българско изречение.

Днес падежи в български език са установими само при местоименията и някои специални лексикални конструкции, които отдавна се възприемат като наречия, макар че демонстрират в окончанието си наличие на **Творителен падеж** (напр.: тичешком, гърбом, лазешком, заднешком...).

Морфологичната характеристика на съществително собствено, попаднало в синтактична конструкция от порядъка на „*Иване, ти кой си?*”, отдавна се нарича **обръщение**, задължително ограждано със запетайи, а не дума в **Звателен падеж**.

Най-интересното е това, че присъствието на наистина живите падежи при личните местоимения – **Именителен падеж, Винителен падеж и Дателен падеж** – упорито се пренебрегва.

Знанието за частите на изречението – **подлог, пряко допълнение и непряко допълнение...** – се оказва по-функционално и по-разбираемо за съвременните българи.

В този граматичен казус има препокриване на функционални знания...

Местоименията в Именителен падеж са подлози.

Например: **Аз** говоря.

Местоименията във Винителен падеж са преки допълнения.

Например: Обичам **го**.

Местоименията в Дателен падеж са непреки допълнения.

Например: Аз говоря **на него**.

Обърнете внимание на две идентични съвременни езикови ситуации, взети от руски (като обобщен пример!) и български език, които доказват както тоталното разминаване, така и функционалното препокриване на знанието за падеж и част на изречението.

В руския език отсъствието на падежите е фатално.

Например: **Волк** (*Именителен падеж*) испугал **Петю** (*Винителен падеж*).

Тук очевидно волкът е изплашил Петя.

Ако премахнем флексията при собственото име, няма да стане ясно кой кого е изплашил в изолирана синтагма.

Например: **Волк** испугал **Петя**.

Падежите в руския език, а и във всички славянски езици управляват субектно-предикатно-обектните отношения в изречението.

С тази функция в съвременния български език са наточени пълните и кратките определителни членове при имената и местоимения от мъжки, женски и среден род.

Изключително интересна е ситуацията при имената от мъжки род

единствено число.

Фаталният момент в българския език може да се окаже играта с определителните членове.

В изречението „**Вълкът** (подлог, субект) изплаши **Петьо**” (пряко допълнение, обект) нещата са ясни.

Очевидното тук е, че вълкът е изплашил Петьо.

Ако премахнем пълния определителен член при съществителното нарицателно име, смисълът няма да се промени.

Например: **Вълк** (подлог, субект) изплаши **Петьо** (пряко допълнение, обект).

Ако обаче решим да поставим кратък определителен член на съществителното нарицателно име, тогава Петьо ще се окаже плашещият, а вълкът – страхуваният се.

Например: **Вълка** (пряко допълнение, обект) изплаши **Петьо** (подлог, субект).

За причините, свързани с прехода на българския език от синтетизъм към аналитизъм, не се знае нищо...

Кирил Мирчев обобщава: „*По-надеждните паметници, по които можем да съдим за състоянието на именните форми в българския език, напр. влахо-българските грамоти, произхождат от по-късно време. Данните, които намираме в тези грамоти, са много ценни, тъй като ни помагат да видим, че българският език през XIV в. е бил достигнал вече до пълен аналитичен строеж, но не могат все пак да ни дадат по-точна представа за пътя, по който е протичал този толкова важен процес в развоя на българския език. А процесът вън от всяко съмнение е траял доста дълго*” [19].

Процесът от синтетизъм към аналитизъм е започнал някъде през XII в. и е завършил през XIV в., което означава, че причината не може да се корени в турската езикова инвазия.

Със сигурност корените се крият много по-назад във времето, когато неславянският език на Аспаруховите българи е бил езикът на управляващите региона български династии (!?)...

II. 3. УДВОЯВАНЕТО НА ДОПЪЛНЕНИЕТО

Ако причината за незачитането на оцелелите падежи при личните местоимения е функционалното препокриване на граматични знания и продукт

на неистов стремеж към опростяване, към аналитизъм, защо тогава в българския език продължават да се толерират ярки, непоклатими, но необясними синтетични конструкции, свързани с така нареченото „удвояване на допълнението” при местоименията, което се оказва абсолютно несъвместимо с нито един съвременен славянски език [20]?

Например: „Казах му на него.”

български език	-	Казах <u>му на него</u>
полски език	-	Powiedziałem <u>mu</u>
чешки език	-	Rekl jsem <u>mu</u>
словашки език	-	Povedal som <u>mu</u>
сръбски език	-	Rekao sam <u>mu</u>
словенски език	-	Povedal sem <u>mu</u>
хърватски език	-	Rekao sam <u>mu</u>
руски език	-	Сказал <u>ему</u>
белоруски език	-	Сказаў <u>яму</u>
українски език	-	Сказав <u>йому</u>

Както се вижда от илюстрацията, само на български език обектът е посочен два пъти: му и на него.

В първия случай местоимението е в Дателен падеж и изпълнява ролята на пряко допълнение (му); във втория случай местоимението е в същия падеж, но този път изпълнява ролята на непряко допълнение (на него).

Подобни изречения се използват както в говоримата, така и в писмената реч.

Например: „На мене ми казаха.”, „На вас ви казаха.”, „На тях им казаха.”, „Вас ви изпратиха там.”, „На вас ви се каза да не ходите там.”

Удвояването на допълнението при личните местоимения наистина е озадачаващо...

Кирил Мирчев смята, че причината за това е някаква стара упорита инвазия на балкански езици (албански, румънски...) върху българския език [21].

Със същия успех можем да предположим, че това е остатък от синтактична конструкция, дошла от Аспаруховите българи, защото и албанци, и румънци са част от населението на Средновековна България...

Посоката на езиковата асимилация би трябвало да се движи по оста на истинната инвазия, т.е. от езика на Аспаруховите българи към славянския, албанския и румънския език, а не обратно...

II. 4. ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯТ ЧЛЕН

Не по-малко труден за обяснение е и проблемът, свързан с определителния член в българския език, който отваря друга врата към същия „аналитизъм”.

Членната форма спада към т.нар. „детерминанти” или езикови определители, характерни за езици от неславянски езикови групи (*германски* [германски, английски], *романски* [френски, испански, италиански, румънски...])

...). Целта на членната форма е да се придаде специфична, но винаги акцентираща индивидуализация на предмет, явление или лице в потока на речта.

Когато подобна индивидуализация е налице в една синтактична конструкция, говорим за пълен и кратък определителен член при имената (съществителни, прилагателни, числителни) и местоименията (без личните, отрицателните, относителните...).

Пълният член (**-ът, -ят**) при имената и местоименията от мъжки род единствено число задължително продуцира подлози, предпоставени определения на подлози (прилагателни, числителни, местоимения) или именни сегменти в глаголно-именни сказуеми (съществителни, прилагателни, числителни, местоимения).

Например:

Човекът (подлог, съществително нарицателно име, м. р., ед. ч., пълен определителен член) се моли на **Бога** (непряко допълнение, съществително собствено име, м. р., ед. ч., кратък определителен член).

Добрият (предпоставено определение на подлога, прилагателно име, м. р., ед. ч., пълен определителен член) **човек** (подлог, съществително нарицателно име, м. р., ед. ч., липса на определителен член) се моли **на Бога** (непряко допълнение, съществително собствено име, м. р., ед. ч., кратък определителен член).

Човекът (подлог, съществително нарицателно име, м. р., ед. ч., пълен определителен член) **е Богът** (именният сегмент в глаголно-именно сказуемо, съществително нарицателно име, м. р., ед. ч., пълен определителен член) в **душата** (обстоятелствено пояснение, съществително нарицателно име, ж. р., ед. ч., пълен определителен член) **на поета** (несъгласувано определение, съществително нарицателно име, м. р., ед. ч., кратък определителен член).

В останалите случаи – при имената, числителните редни и някои от местоименията от среден и женски род единствено и множествено число – пълните определители не са задължително обвързани с подлога, т.е. тук принципът на субективизиращата детерминанта отсъства, но остава смисълът, изреченото послание. Разчита се на контекста, вложен в граматически свързаната реч, която се отличава със свое смислово и интонационно единство и изпълнява определена комуникативна роля в потока на речта.

Детерминативите в българския език са изключително древни езикови конструкции, които отново „желаят“ да ни отведат при тайнството на езика на Аспаруховите българи...

Българските детерминативи напомнят с нещо неславянски езикови определители, но тъй като винаги са задпоставени, а в немския, английския, френския, италианския и испанския са винаги предпоставени, можем спокойно да отменим тази съпоставка.

Твърдението, че определителните членове при имената и местоименията са на практика плод на инверсия на пълнозвучни показателни местоимения (*този, тази, това, тези...*), т.е. те са резултат от своеобразно симетрично преместване

от позиция на предпоставеност и пълнозвучност (**Този човек** се моли на Бога.) към позиция на задпоставеност и непълнозвучност (**Човекът** се моли на Бога.), се оказва най-валидно в момента.

За древността на детерминативите свидетелстват текстовете на *Добрейшово евангелие* (XIII в.) и *Народно житие на Иван Рилски* (XII в.) [22].

Ето една илюстрация, взета от *Народно житие на Св. Иван Рилски*.

Например: И продиш ж мѣсто то (местоимението „**той**” в слаба позиция [мѣсто то] ≡ **Той** мѣсто), идеже стоеше на камн исвты отць Иоан, мол ѿ Бога. (...) Ест бо камен **тъ** (местоимението „**той**” в слаба позиция [камен **тъ**] ≡ „**Той** камень”) высокъ и стръмень.

Превод на съвременен български език: „И дойдоха на мястото (местоимението „**това**” в слаба позиция [мястото] ≡ „**Това място**”), където **Светият отец Иван** стоеше на камък, молейки Бога (...) **Защото камъкът** (местоимението „**този**” в слаба позиция [камъкът] ≡ „**Този камък**”) е стръмен и висок.”

Тази илюстрация изравнява идентитета на звуковите комплекси „**това място**” ≡ „**мястото**” и „**този камък**” ≡ „**камъкът**”.

Разликата обаче е очевидна: **първото е комбинация от думи** (**словосъчетание** [„**това място**”, „**този камък**”]), а **второто – отделна дума** [„**мястото**”, „**камъкът**”]).

Затова е може би по-правилно да се говори за **словосъчетание, конструиращо синтактични синоними**, отколкото за силна и слаба позиция на показателни местоимения.

Първото е по-трудният, но по-прекият път към нормативната уредба на традиционната българска граматика, второто ни отвежда повече в областта на психологическите догадки и художествената литература...

II. 5. ОБОБЩЕНИ ПРЕДСТАВИ И ЗАГАДКИ

Едно специализирано, но обобщено в следствие интердисциплинарно проучване от психолози, социолози, езиковеди, историци, фолклористи и литературоведи ще повдигне завесата, зад която стоят филигранни исторически структури, свързани с **обобщената представа за българска езикова общност, български род, българска родова памет и България**.

Засега продължаваме да градим тези върху сравнително отрегулирани, но стратегически важните христоматийни истини на **Беньо Цонев, Кирил Мирчев и Любомир Андрейчин**:

- **СЪВРЕМЕННИЯТ БЪЛГАРСКИ КНИЖОВЕН ЕЗИК** е изграден при особена историческа обстановка и езикова ситуация. Процесът на Българското възраждане е налагал бързо създаване на богата и разнообразна светска литература, но българският народ в условията на тежкото османско иго (което е политическо) и гръцкото иго (което е духовното) не е разполагал с обработени езикови средства за тази цел...;

- **НАРОДНИЯТ ГОВОР** е претърпял през XII-XV в. големи промени в областта на граматиката и фонетиката, запазвайки в значителна степен непроменено старото си словно богатство, а книжовният старобългарски език, издигнат и обработен за литературна употреба от Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий, е продължавал докъм XV в. да се развива и да увеличава словното си богатство, запазвайки в различна степен старинните си черти в областта на граматиката и отчасти на фонетиката...;

- **СЛЕД ОСМАНСКОТО НАШЕСТВИЕ НА БАЛКАНСКИЯ ПОЛУОСТРОВ** (края на XIV и началото на XV в.) книжовният живот в българските земи постепенно замира, а заедно с това запада значително и книжовната езикова традиция. От XVII в. насетне във връзка с развитието на книгопечатането в Русия заедно с получаваните оттам печатни богослужбни книги се налага в православния свят като официална и меродавна руската традиция в този средновековен писмен език с твърде точно установени фонетични и граматически норми и правописни правила и съвършено фиксирани текстове, основани на старобългарските образци...;

- **ЦЕРКОВНОСЛАВЯНСКИЯТ ЕЗИК** е всъщност езикът на старобългарски богослужбни текстове, в който са били въведени само някои отделни черти на руската фонетика. За нас по същество черковнославянските книги са били през Възраждането главни носители на старобългарската езикова традиция, на старобългарското книжно езиково богатство.

- **ОБЩОНАРОДНИЯТ ХАРАКТЕР НА БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК** се постига чрез установяване на единни общонародни норми в езиковата практика на образованите среди. Под езикови норми разбираме общозадължителните изисквания на единен изговор, единни форми и единна употреба на думите в книжовния език. Докато езиковите правила определят закономерностите в строежа на езиковата система, езиковите норми определят практиката в

книжовния език в случаите, когато има различия между диалектите, а също и в случаи, когато са се появявали различия в езиковата практика на интелегенцията... [23]

Но загадките остават.

Ще ги формулираме като два въпроса:

- ЗАЩО ЗНАНИЕТО ЗА ИЗГРАЖДАНЕТО НА ПИСМЕНАТА ФОРМА НА БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК ПРЕДШЕСТВА ЗНАНИЕТО ЗА ИЗГРАЖДАНЕТО НА УСТНАТА ФОРМА (?!);

- ЗАЩО НЕСЛАВЯНСКИТЕ ЧЕРТИ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ КНИЖОВЕН ЕЗИК – АНАЛИТИЗЪМ, УДВОЯВАНЕ НА ДОПЪЛНЕНИЕТО ПРИ ИМЕНАТА И МЕСТОИМЕНИЯТА, СТРУКТУРА НА ДЕТЕРМИНАТИВИТЕ... – СА ТОЛКОВА УСТОЙЧИВИ ВЪВ ВРЕМЕТО И ПРОСТРАНСТВОТО (?!)...

Очевидно някъде дълбоко в пораждането на българския книжовен и литературен език има и още нещо, което би могло да обедини писатели и книжовници под знака на **системното единство род, народ, език, история и родина**, но така, че нещата да се изяснят като еволюционен резултат от сложно, динамично осмисляне (и преосмисляне) на обединяващи, а не фрагментирани или фрагментиращи представи за съвременни езикови дадености.

III. НАДДИАЛЕКТЕН ХАРАКТЕР НА НОРМАТИВНАТА БАЗА

Езикът е жив организъм, който се подчинява на свои закони.

Митът за господстващото влияние на източните говори върху нормативната база на съвременния български книжовен език, защото там са се родили най-много книжовници, е отдавна разколебан.

Съвременната писмена практика регистрира смесица от характеристиките на източните и западните диалекти.

Ако следваме изричните указания на Любомир Андрейчин, направени в неговата „Основна българска граматика” (С., 1978), би трябвало да получим следната истинна систематизация:

- ЗАПАЗВАНЕ НА ШИРОКИТЕ НЕУДАРЕНИ ГЛАСНИ В ТЕХНИЯ ПЪРВОНАЧАЛЕН НЕРЕДУЦИРАН ГЛАСЕЖ, КАКТО Е В ЗАПАДНИТЕ ГОВОРИ.

Например: сегá, вре́ме, кога́, бързо, а не сигá, вре́ми, кугá, бързу, както е в източните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА НЕПРЕГЛАСЕНО СТАРО Я (и А след Ж, Ш, Ч) ПОД УДАРЕНИЕ ПРЕД МЕКА СРИЧКА.

Например: поляна - поля̀ни, Стоян - Стоя̀не, тояга - тоя̀ги, чаши - ча̀ши, овчар - овча̀ри, както е в западните говори, а не полéни, Стоéне, тоéги, чѐши, овчѐри, както е в източните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА НЕЙОТУВАНИЯ ИЗГОВОР НА Е В НАЧАЛОТО НА ДУМА ИЛИ СЛЕД ДРУГА ГЛАСНА, КАКТО Е В ЗАПАДНИТЕ ГОВОРИ.

Например: езеро, кое, твое, знае, поезия, а не йезеро, койе, твое, знайе, пойезия, както е в източните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА ИЗГОВОРА НА МЕКИ СЪГЛАСНИ.

Например: нося - носят, търпя - търпят, конят, овчарят, учителят, както е в източните говори, а не носá/носат, търпá – търпат, коньт, овчарьт, учительт, както е в западните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА ПРОМЕНЛИВОСТТА НА Я/Е.

Например: вяра - верен, смях - смехът, някой, както е в източните говори, а не верá – верен, смех – смехът, некой, както е в западните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ ПОДВИЖНОСТ НА ГЛАСНАТА Ъ В СЪСЕДСТВО С Р И Л.

Например: пръв - първи, мълча - млъквам, както е в източните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА НЕПОДВИЖНОТО УДАРЕНИЕ.

Например: четá - четéш, напи́ша - напи́шеш - напи́сах, вода́ - вода̀та, главí - главíte, както е в източните говори, а не чéта – четéш, на́пиша – написáх, вода́, гла́ва – гла̀ви, както е в западните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА КРАЙНО НЕПОДВИЖНО УДАРЕНИЕ В ПОВЕЛИТЕЛНО НАКЛОНЕНИЕ.

Например: четí, пишí, напиши́, вземí, станí, както е в източните

говори, а не **чѣти, пѣши, нѣпиши, взѣми, стѣни**, както е в западните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА ПЪЛНИЯ И КРАТКИЯ ОПРЕДЕЛИТЕЛЕН ЧЛЕН ПРИ ИМЕНАТА ОТ М. Р. -ЪТ, -А , КАКТО Е В ИЗТОЧНИТЕ ГОВОРИ.

Например: човекът, човека, градът, града, а не *човеко, градо*, както е в зарадните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА ОКОНЧАНИЕТО -И ЗА МНОЖЕСТВЕНО ЧИСЛО ПРИ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ОТ МЪЖКИ РОД, КАКТО Е В ИЗТОЧНИТЕ ГОВОРИ.

Например: орачи, копачи, другари, граждани, а не *ораче, копаче, другаре, граждани*, както е в западните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА ОКОНЧАНИЕТО -А, -Я В 1 Л., ЕД. Ч., СЕГАШНО ВРЕМЕ НА ГЛАГОЛИТЕ ОТ ПЪРВО И ВТОРО СПРЕЖЕНИЕ, КАКТО Е В ИЗТОЧНИТЕ ГОВОРИ.

Например: чета, живея, ходя, стоя, а не *четем, живеем, ходим, стоим*, както е в западните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА НЕРЕДУЦИРАНОТО ОКОНЧАНИЕ -А (-Я) ПРИ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА ОТ ЖЕНСКИ РОД, КАКТО Е В ЗАПАДНИТЕ ГОВОРИ.

Например: главá, водá, самотá, солтá, радосттá, а не *главъ, водь, самоть, солтъ, радость, зем`ь*, както е в източните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯ ЧЛЕН -ТЕ В МНОЖЕСТВЕНО ЧИСЛО ПРИ ИМЕНАТА И МЕСТОИМЕННИЯТА ОТ МЪЖКИ И ЖЕНСКИ РОД, КАКТО Е В ЗАПАДНИТЕ ГОВОРИ.

Например: орачите, другарите, борците, майките, добрите, белите, моите а не *орачити, другарити, борцити, майкити, добрити, белити, моити*, както е в източните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА ОКОНЧАНИЕТО -Е ПРИ МЕСТОИМЕННИЯ И СЪЩЕСТВИТЕЛНИ, КАКТО Е В ЗАПАДНИТЕ ГОВОРИ.

Например: мое, наше, овче, краве, а не *мойо, нашо, овчо, кравьо*, както е в източните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА ФОРМАТА ЗА БРОЙНО МНОЖЕСТВЕНО ЧИСЛО ПРИ СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ НЕОДУШОВЕНИ ИМЕНА ОТ МЪЖКИ РОД, КАКТО Е В ИЗТОЧНИТЕ ГОВОРИ.

Например: два стола, пет града, осем речника, дванайсет месеца, а не два столове, пет градове, осем речници, дванайсет месеци, както е в западните говори;

- ЗАПАЗВАНЕ НА ФОРМАТА ЗА МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО ДЕЯТЕЛНО ПРИЧАСТИЕ НА -Л, КАКТО Е В ИЗТОЧНИТЕ ГОВОРИ. В ЗАПАДНИТЕ ГОВОРИ ТАЗИ ФОРМА НЕ СЪЩЕСТВУВА.

Например: четях – четял, пишех – пишел, неех – неел, ходех – ходел, делях – делял [24]...

Примерите могат да продължат, но изводът ще бъде един и същ.

Имената на интелектуалците, които са осъществили това равнопоставяне на източните и западните диалекти, сочат преди всичко усилията на **религиозни деятели, езиковеди и писатели**: *Св. о. Паисий Хилендарски, Св. епископ Софроний Врачански, Йоаким Кърчовски, Кирил Пейчинович, д-р Петър Берон, Иван Богоров, Васил Априлов, Неофит Рилски, архимандрит Неофит Бозвели, Константин Фотинов, Христаки Павлович-Дупничанин, Гаврил Кръстевич, Георги Раковски, Найден Геров, Йоаким Груев, Иван Момчилов, Никола Михайловски, Димитър и Константин Миладинови, Григор Пърличев, Райко Жинзифов, Добри Войников, Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев, Марин Дринов, Александър Теодоров-Балан, Любомир Милетич, Беньо Цонев, Иван Вазов, Пенчо Славейков, Йордан Йовков, Елин Пелин, Гео Милев, Стоян Романски, Кирил Мирчев, Любомир Андрейчин, Емилиян Станев...*

Тъкмо тяхната писмена практика установява наддиалектния характер на нормативната база на съвременния български книжовен език.

Нормативната база на съвременния български книжовен език установява своеобразни „договорености“ между източните и западните говори някъде през втората половина на XIX в.

Фонетичният и морфологичният материал, структуриращ съвременния български книжовен език, има наддиалектен характер, но не защото е някаква измислена от езиковедите изкуствена конструкция, с която е трябвало да се съобразяваме във времето, а защото е плод на **своеобразен психолингвистичен „договор“**, на национално единение между източните и западните говори.

Никой не може да каже с точност кой, кога, къде и как се е формирало това единение, но то е факт, който разкрива **психологията на народността, сплотеност, ценностно единомислие, стремеж към търсене и намиране на универсален модел на съвременния български книжовен език...**

IV. ПАНТЕОНЪТ

Някои от строителите на нормативната база на съвременния български книжовен език, които ще посочим, са и първите библиографи по нашите земи.

В своята „Христоматия по българска обща библиография” Борис Десев ги определя като „съратници” на българската библиография [25].

Ето я първата парадигма:

- **СВ. СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ (827-896) И АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ (817-885)** – създатели на *глаголицата* (първата славянска азбука) и автори на първите преводи на старобългарски език на богослужбни книги (*Апракос*), което се смята за **начало на българската книжовност и славянските литератури** [26].

- **СВ. АРХИЕПИСКОП КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ (836-916)** – създател на *кирилицата*, строител на Българска православна църква, автор на най-изчерпателните жития на Св. Св. Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий (*Панонски легенди*) [27];

- **ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ (IX-X в.)** – автор на първия систематичен проповеднически труд (*Учително евангелие, Азбучна молитва*) [28];

- **ЙОАН ЕКЗАРХ (IX-X в.)** – автор на първия сравнително цялостен превод на съчинението на византийския писател Йоан Дамаскин – **ТОЧНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ПРАВОСЛАВНАТА ВЯРА** (*Ακριβής έκθεσις της ορθοδόξου πίστεως, Небеса, Шестоднев*) [29];

- **СВ. ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ ТЪРНОВСКИ (XIV в.)** – автор на първата българска правописно-езикова реформа и създател на стила „плетение словес”, чрез който за първи път в цялата история на българската литература е обединен историческият, иносказателният, моралният и мистичният смисъл на българските думи (*жития на Св. Иван Рилски, Св. Петка Търновска, Св. Филотея Темнишка, Св. епископ Иларион Мъгленски*) [30];

- **КОНСТАНТИН КОСТЕНЕЧКИ (XIV-XV)** – автор на първия сериозен граматически труд в старобългарската литература, в който се прави опит да се систематизира общият корен на славянските езици и нормативната база на българския книжовен език (*Разяснено изложение за буквите*) [31];

- **ЙОСИФ БРАДАТИ (1714-1789)** – първият български книжовник, който се стреми да приобщи нормативната база на българския книжовен език към българските народни говори (*Златоустови слова, Златая чеп, Женски сборник, Маргарит, Неделни поучения*) [32];

- **СВ. О. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ (1722-1773)** – първият български книжовник, който поставя в една обща семантична верига понятията *Бог, род, родина, език и история*, за да създаде първия граждански кодекс на България (*История славяноболгарская...*) [33];

- **СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ (1739-1813)** – автор на първия сериозен литературен опит за преосмисляне на преживяното (*Житие и страдания грешнаго Софрония...*) [34];

- **Д-Р ПЕТЪР БЕРОН (1795-1871)** – първият български енциклопедист и автор на първия опит да се вменят литературни функции на народните говори (*Панепистемия, Рибен буквар...*) [35];

- **ИВАН БОГОРОВ (1821-1892)** – личността, която полага начало на филологическата еманципация (*Първичка българска граматика, Людоскодоумник*) [36];

- **ВАСИЛ АПРИЛОВ (1789-1847)** – създател на първото българско светско училище (*Мисли за сегашното българско училище*) [37];

- **НЕОФИТ РИЛСКИ (1793-1881)** – основател на взаимоучителната метода (*Българска граматика, Филологическо предуведомление*) [38];

- **АРХИМАНДРИТ НЕОФИТ БОЗВЕЛИ (1785-1848)** – автор на първата сериозна проява на българската публицистика (*Плач бдения Мати България...*) [39];

- **ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ (1821-1867)** – първият български етимолог (*Българска старина...*) [40];

- **НАЙДЕН ГЕРОВ (1823-1900)** – автор на първия речник на говоримия български език (*Речник на българския език*) [41];

- **ПЕТКО РАЧОВ СЛАВЕЙКОВ (1827-1895)** – вдъхновител на

Търновската конституция, създател на универсалния възглед за граждански морал, нравствена красота и автентично фолклорно самосъзнание; поетът, чрез когото съхранихме и опазихме във времето националния идеал на Сан-Стефанска България (*Татковина, Изворът на белоногата...*) [42];

- **БРАТЯ ДИМИТЪР (1830-1862) И КОНСТАНТИН (1810-1862) МИЛАДИНОВИ** – основатели на българската диалектология, ономастика и лексикология (*Български народни песни*) [43];

- **ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ (1837-1879)** – авторът на първата литературна психография на българските нрави (*Българи от старо време, Маминото дете...*) [44];

- **ХРИСТО БОТЕВ (1848-1876)** – вдъхновеният владетел на българското литературно небе, който пръв изрече пророческите думи: „Тоз, който падне в бой за свобода, той не умира” (*Хаджи Димитър*) [45];

- **АЛЕКСАНДЪР ТЕОДОРОВ-БАЛАН (1859-1958)** – личността, която еманципира българския литературен език и утвърди идеята за неговото лексикално възпроизводство (*Нова българска граматика за всякого*) [46];

- **БЕНЬО ЦОНЕВ (1863-1926)** – езиковедът, който узакони нормативната база на съвременния български книжовен език (*Към правилна българска реч и стил*) [47];

- **ИВАН ВАЗОВ (1850-1921)** – създателят на граждански максимализъм, вплътен в българската лирическа мечта за свобода и национално единство, и първият, но и последният български писател, когото народът кръщава със собственото си име: **НАРОДЕН** (*Под игото, Епопея на забравените...*) [48];

- **АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ (1863-1897)** – създателят на най-силната темпорална система в цялата история на българската литература и първият писател, който митологизира сатирични мотиви от настоящето, за да ги превърне във философска и художествена причина за „завръщане” във вечността (*До Чикаго и назад, Бай Ганьо...*) [49];

- **ПЕНЧО П. СЛАВЕЙКОВ (1866-1912)** – първият български поет, който се опита да приобщи българската литература към поетиката на западноевропейския философски идеал (*Фрина, Луд гудия, Кървава песен...*) [50];

- **ЕЛИН ПЕЛИН (1877-1949)** – първият български белетрист, който хиперболизира вътрешния свят на миниатюрни хора, предмети и явления от

природата, за да ги превърне в универсална философска хипотеза за същността на българския национален бит (*Гераците, Андрешко*) [51];

- **ПЕЙО К. ЯВОРОВ (1878-1914)** – поетът, който създаде представата за автентичен български лирически космос (*Безсъници...*) [52];

- **ПЕТКО Ю. ТОДОРОВ (1879-1916)** – първият български писател, който вгради естетиката на западноевропейския нравствен идеал в художествените таблици на българския обработен словесен фолклор (*Идиллии...*) [53];

- **ЙОРДАН ЙОВКОВ (1880-1937)** – първият български писател, който изгради българската национална мярка за физическа и духовна красота и създаде универсален художествен кодекс за нравствена чистота в българското литературно пространство (*Песента на колелетата, Серафим...*) [54];

- **ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ (1887-1916)** – поетът, който превърна човешкия спомен в „отвоювано“ художествено пространство, разположено между житейската истина и лирическата мечта (*Да се завърнеш в бащината къща...*) [55];

- **НИКОЛАЙ РАЙНОВ (1889-1954)** – писателят, който осъществи докрай рецепцията на западноевропейския философски, художествен и естетически идеал (*Приказки...*) [56];

- **ГЕО МИЛЕВ (1895-1925)** – поетът, който не само разгада, но и нарисува грандиозното тяло на най-миниатюрната сюжетна литота в цялата история на българския народ: личността на човека без глас, лице и име, който създава гласове, лица и имена в националната историческа памет (*Септември*) [57];

- **ДИМИТЪР ДИМОВ (1909-1966)** – първият български писател, който разреши философския проблем за нереализираната човешка мечта за абсолютно щастие (*Тютюн...*) [58].

- (...)

Това е Пантеон...

Спорен или безспорен, той изгражда интермодалната структура на еволюционната пътека на българското изящно слово...

Аргументите, които доказват валидността на посочената парадигма, са свързани с регистрирано участие в лексикалното **строителство на българския език**, както и с **дидактичните послания, разкриващи имена, направления и школи...**

IV. 1. СТРОИТЕЛСТВО

Днес е особено важно да се припомни **авторството на някои думи или характерни словосъчетания, измислени или калкирани** (през народните говори, но и през латински, гръцки, турски, руски, френски, немски, английски...), които в момента изговаряме, без да се замисляме, защото ги възприемаме като естествена, неотменна част от речниковия запас на съвременния български книжовен език.

Ето фрагмент от **сътвореното от строителите** – по-добре е да ги наричаме „**зидарите**”, защото това си е истинско „зидане”, както се строи тухла след тухла по време на градеж... – на съвременния български книжовен език.

Най-интересното в случая е, че народът отдавна е обявил тези думи за своя лична собственост:

- *възраст, ръст, тъща, наставник, доброто семе, счупвам, пречупвам, чисто, бяла, светлина...* (**Св. Константин-Кирил Философ**);

- *златозарен, светлозарен...* (**Св. архиепископ Климент Охридски**);

- *безславие, изобретение, наместник, приемник, самовластие, твар, образ, творец, Божя сила, Божя премъдрост...* (епископ **Константин Преславски**);

- *човеколюбец, стълпотворение, граматика, граматик, риторика...* (**Черноризец Храбър**);

- *разтвор, чувство, чутие, чувствителен, без вреда, зодиак, зодиакален кръг, стража, зной, топлина, хваля, славя...* (**Йоан Екзарх**);

- *татковина, бащин език, народен език, упътване, притурка, наковалня, разум, правда, предимство, обноси, приемлив, приемливост, книжнина, познавач, чакалня, дъждобран, сегашно време, минало време, бивалица, вестник, вестникар, часовник, четец, пратеник, свързка, кланица, забележка, тръпнен, деен, дейност, деец, бездеен, съдейност, отговорник, разности, стопанисвам, цветарник, вникна, забележка, натъкмя, наброявам, възвися, докачам, умножен, вдъхнат, сглобен, натъкмен, предаден, размесен, заченат, оскъден, непокътнат, прибързан, спорен, остроумен, сетне, горко, навик, облог, цвят, подплата, смет, ремък, хлебарница, глупав, блюдо, кост, гвоздей, съдба, цветарник, стопанствен, забелязвам, смет, бележка, книжовен, гледка, *вещ* (в см. знаещ), *в сваят* (в см. в съзнание, човекът е с ума си), *загуба, бащиния* (в см. отечество, защото „отец” е равнозначно на „поп” в народните говори), *честит, чест, кълка, пряпорец, разкол, челяд, същина, пруст, слог, багрило, износен, едностаен, разлог, разноска, показ, заможен, вреден, непрекъснат,**

бележит, знатен, дълг, подадена, уредба, чутовен, запис, стъкленица (Иван Богоров);

- *нафта, комисионер, полк, живописец, вулкан...* (архимандрит Неофит Бозвели);

- *намерение, коварство, наставление, безумие, знание, различие, обучение, учител, предводител, вестник, термометър, атмосфера, телескоп, астрономически, планета, хирург, математик, химик, агроном, нищета, мълния, съкровище...* (Константин Фотинов);

- *единица, сума, събиране...* (Христаки Павлович-Дупничанин);

- *движение, равновесие, съпротивление, налягане, скачени съдове...* (Найден Геров);

- *логика, разум, етика, представления, съждения, силогизми, дилеми, протяжност, трайност, отражение, микроскоп, галванизъм, батерия, земно кълбо, екватор, меридиан, тропици, полярни кръгове, хоризонт, дихание, ларинкс, тънко черво, лимфа, диафрагма, обонятелен нерв...* (Йоаким Груев);

- *бойница, кормило, ракети, ръчка, пороци, препускане, сричка, показателни местоимения, обстоятелствени пояснения, басня, алегория, летопис, сравнение, стихосложение...* (Добри Войников);

- *звание, благодарение, сребролюбие, победител, статия, отчаяние, употреба, съзнание, успех, обнародвам, удостоявам, подлежа, недоверчив, чутовен, жалко, конгрес, реформа, принцип, дипломатически, опозиция, парламентаризъм, преса, журналистика, полемичен, демонстрация, ентузиазъм, академия, банка, акционер, адмирал...* (Петко Р. Славейков);

- *движение, проявление, постановление, заседание, убеждение, произшествие, развитие, условие, участие, ръководство, свойство, преимущество, ръководител, разпространител, родител, носител, комунизъм, дуализъм, деспотизъм, варваризъм, прокламация, цивилизация, революция, военна сила, обществена сила, обществено мнение, обществено устройство, излизам с програма, търся правда, достигам цели, либерално движение, историческо право...* (Любен Каравелов);

- *прогрес, революция, революционна партия, обществени класове, пророците и апостолите на социалния преврат, комуна, духът на новото време, паразити, експлоатация, подъл чорбаджия, безчестните тиранни, тиран развратен, сън мъртवेशки, свещена глупост, обществен мъчител,*

окови тежки, кипи борбата, гложгани кости... (Христо Ботев);

- заплаха, усет, предимство, поява, украса, творба, дейност, гледище, становище, гласеж, излет, излетник, кланица, хижа, съответен, преходен, верски, общувам, влияе върху, съгласно с, въз основа на, тъй че... (Александър Теодоров-Балан);

- лъх, изгрев, здрач, призори, пламтеж, летеж, избух, мир (в см.: свят), дан, урна, тротоар, екскурзия, топ, площад, упрек, намеквам, прицелвам се, захлас, заник... (Иван Вазов)...

Иван Богоров е един от най-убедените български пуристи в цялата история на българската книжовност. Обилната информация, която използваме тук, може да се намери в „Чисто българска наковалня за сладкодумство” (1879), „Книговице за прочитане” (1874-1875), „Животът ми, описан от мене” (1879), „Бранилник за българския език и за народна облага” (1880)...

Всяка дума в българския книжовен и литературен език има своя история, която в съвременните лингвистични лаборатории е не само датирана, но **диагностицирана.**

Ето как се е родила думата „заник” например, която се явява последна (но не по красота!) в цитирания „списък”:

„Слънцето залавяше вече зад високия рът, изпречен като стена над Белово, отвъд реката. Това време тук се нарича „**заник-слънце**”, прекрасен български термин, както и „**изгрев-слънце**”, който другаде чух. Но пишущите братя никога не им дават достъп в литературния език, а ги заменят учено с километрическите и чужди на духа на българския език: „**изгряванието на слънцето**” и „**захожданието на слънцето**”. Един господин, който превеждаше в един български вестник романа „На разсвѣте” от Ежса, беше велемъдро предал това название с „При пукнувание на зората”! . . . Въобще народът не обича проточеностите и грижливо ги избягва. (...) Той – казва по-нататък Вазов – особено избягва глаголните съществителни като горните и вместо **захожданието** и **изгряванието** казва: **зѣход** – или **зѣник-слънце** и **изгрев-слънце**; вместо **пукнувание на зората** - **призори**; **нѣпън** вместо **напъвание**, **тѣтен** вместо **тѣтнение**, **рѣвот** вместо **рѣвание**, **пѣчив** вместо **пѣчивание**. Нашият писатели трябва да изучават езика на народа. Недостатъците на техния език се дължат в много случаи колкото на безвкусието, толкова и на голямата им убогост в знанието на езика, който тъй добре знае народът” [59].

„Аз с удивление чух в устата на полупияните или скарани селяни сума думи и фрази, кой знае как прилетели до тоя планински ъгъл и добили вече право на гражданство. За мене беше голяма изненада да чуя „заявление”, „правителство”, „подадох апелативна жалба”, „партия” и куп още термини

от съдебно-административно-политическия език. Въобще администрацията е силен проводник и в най-загълханите краища на общеприетия господарствен, и ако щеще, литературен език. Администрацията, заедно с училищата, са главните цивилизаторски агенти в селската маса – заедно с новите работи, с новите понятия, се внасят и новите думи в нея, фамилиарни вече на по-културната част от народа. По тоя начин с намаляването местните диалектически разлики, усили се духовната свързка на селото и града, което е един прогрес.

Може да се сърдят господа юристите, че тая духовна свързка е оплетена от думи, които не са съществували в езика ни, но те не могат да ни дадат други, нито тия пък могат да унищожат. Вмъкването новизните и чуждиците в държавния и литературен език не са резултат на една прищявка или случайност, а на силата на работите, на една историческа необходимост.” [60]

УЧАСТНИЦИТЕ В СТРОИТЕЛСТВОТО НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК СА ЖИВЕЛИ И ТВОРИЛИ СЪС СЪЗНАНИЕТО, ЧЕ НЕ САМО СЪЗДАВАТ ЕЛЕМЕНТИТЕ НА ЕДНА НАЦИОНАЛНА КУЛТУРНА ИДЕНТИЧНОСТ, НО И ВИДОИЗМЕНЯТ, НАДСТРОЯВАТ, НАДГРАЖДАТ ВИД ЛИТЕРАТУРНА СРЕДА, УНИКАЛНА ЛИТЕРАТУРНА ИНФОСФЕРА, ПОВЕДЕНЧЕСКИ, ЕЗИКОВИ И ЧОВЕШКИ МОДЕЛИ, ПРОДИКТУВАНИ ОТ СТЕПЕНИ НА ЕМОЦИОНАЛНО, ВОЛЕВО, ИНТЕЛЕКТУАЛНО И ДОРИ ФИЗИЧЕСКО НАПРЕЖЕНИЕ.

IV. 2. ДИДАКТИКА

Устните и писмените послания на строителите на българското изящно слово приличат на епитафии, сякаш са плод на някакъв своеобразен дидактизъм във времето, без който пътят на българския книжовен език и българската литература щеше да бъде неясен, мъгляв, безполезно риторичен, безцветен и невъзможен.

Ето фрагменти от тази нова ценностна парадигма, която на практика е една пишеща се във времето **ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ** [61]:

- „НЕ ПАДА ЛИ ОТ БОГА ДЪЖД ЕДНАКВО ЗА ВСИЧКИ? СЪЩО И СЛЪНЦЕТО НЕ ГРЕЕ ЛИ ЗА ВСИЧКИ? НЕ ДИШАМЕ ЛИ ВСИЧКИ ЕДНАКВО ВЪЗДУХ? КАК ВИЕ НЕ СЕ СРАМУВАТЕ, КАТО ОПРЕДЕЛЯТЕ САМО ТРИ ЕЗИКА, А ИСКАТЕ ВСИЧКИ ДРУГИ ПЛЕМЕНА И НАРОДИ ДА БЪДАТ СЛЕПИ И ГЛУХИ?” (Св. Св. Кирил и архиепископ Методий);

- „КАТО ЛЪВ ТОЙ [СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ] ЗАТВОРИ УСТАТА НА ТРИЕЗИЧНИТЕ ЕРЕТИЦИ, КОИТО, ПОМРАЧЕНИ ОТ ЗАВИСТ И СЪС ЗЛОБАТА СИ СТАНАЛИ УЧАСТНИЦИ НА ПИЛАТ, ТВЪРДЯХА, ЧЕ НЕ ПОДОБАВА НА ДРУГИ ЕЗИЦИ ДА СЛАВИ БОГ ОСВЕН НА ЕВРЕЙСКИ,

ЛАТИНСКИ И ГРЪЦКИ” (Св. архиепископ Климент Охридски);

- „СЛУШАЙТЕ СЕГА С ЦЕЛИЯ УМ, СЛУШАЙТЕ, ЦЯЛ СЛАВЯНСКИ НАРОДЕ, СЛОВОТО, КОЕТО КЪРМИ ЧОВЕШКИТЕ ДУШИ...” (епископ Константин Преславски);

- „НО ПЪРВАТА БУКВА Е ДАДЕНА ОТ БОГА НА СЛАВЯНСКИЯ РОД ЗА РАЗВЪРЗВАНЕ НА УСТАТА НА ОНЕЗИ, КОИТО ЧРЕЗ АЗБУКАТА СЕ УЧАТ НА УМ И РАЗУМ, „АЗ” СЕ ИЗГОВАРЯ С ШИРОКО ОТВАРЯНЕ НА УСТАТА...” (Черноризец Храбър);

- „В ЕДИН ЕЗИК ДУМАТА МОЖЕ ДА БЪДЕ КРАСИВА, А В ДРУГ – НЕКРАСИВА, В ЕДИН ЕЗИК – СТРАШНА, А В ДРУГ – НЕСТРАШНА, В ЕДИН ЕЗИК ПОЧТЕНА, В ДРУГ – НЕПОЧТЕНА, В ЕДИН ЕЗИК ОТ МЪЖКИ РОД, А В ДРУГ ЕЗИК – ОТ ЖЕНСКИ РОД... СМИСЪЛЪТ ТРЯБВА ДА СЕ СЪБЛЮДАВА, ЗАЩОТО ЗАРАДИ СМИСЪЛА ПРЕВЕЖДАМЕ ТЕЗИ КНИГИ, А НЕ ЗАРАДИ ТОЧНИТЕ ДУМИ” (Йоан Екзарх);

- „А КОЙ НАРОД, КОЙТО Е СРОДЕН С БЪЛГАРИТЕ ПО ЕЗИК, НЕ ВЪЗПРИЕ НЕГОВИТЕ ПИСАНИЯ?” (Св. Патриарх Евтимий Търновски);

- „ГЛАВАТА НА ВСЯКО КНИЖОВНО ДЕЛО СА ПИСМЕНАТА И ТЯХНАТА ПРАВИЛНА НАРЕДБА” (Константин Костенечки);

- „... ПИСАНИЕ КОЛИКО ЧЕТЕТ, ТОЛИКО ЕЩЕ ЖЕЛАЕШ ДА ЧЕТИШИ, ПОНЕЖЕ У ПИСАНИЕ ОБРЕТАЕТ СЕ ЖИВОТ ВЕЧНИ” (Йосиф Брадати);

- „ТИ БОЛГАРИНЕ, НЕПРЕЛАЩАЙСЯ! ЗНАЙ СВОЙ РОД И ЯЗИК И УЧИСЯ ПО СВОЕМУ ЯЗИКУ” (Св. о. Паисий Хилендарски);

- „НО ДА СА ПОТРУДИМ ДА ИЗВАДИМ ТАЯ [КНИГА – „ЖИТИЕ И СТРАДАНИЯ ГРЕШНАГО СОФРОНИЯ...”] СЕГА НА СВЕТЛО, ВЕДНАШ ДА СТАНЕ НАЧАЛО; ПОСЛЕ СЛЕД НАС НАДЕЯ СА МНОГО ТАКИВИ ПРОСТИ КНИГИ ДА СА ИСПИШАТ – НО РАБОТА ЕСТ ВЕДНАШ ДА БУДЕ НАЧАЛО” (Св. епископ Софроний Врачански);

- „НИЩО НЕ МОЖЕ ДА БИДЕ ТОЛКУ ДОБРО, КОЛКУ БИВА ДОБРО ОТ ЧИТАНИЕ КНИГИ... ТОВА ХРАНИ ДУШАТА, ТОВА УКРАШАВА, ТОВА Е ЖИВОТ НА ДУШАТА, И КОЙ ЧИТА КНИГИ, МОЖЕ ДА МУ СЕ ДИГНЕ УМО И ДА МУ СЕ УКРЕПИ” (Йоаким Кърчовски);

- „СВЕ НА ПИСАНИЕ ВИСИТ – ДА НЕ Е ПИСМО, СВЕ БИ СЕ ЗАБОРАВИЛО” (*Кирил Пейчинович*);

- „ТРЕБОВА ДА СЯ СИЛЕМ, КОЛКО Е ВЪЗМОЖНО, ДА СЯ ЩАМБОСАТ ДОСТА КНИГИ НА НАШИЯТ ЕЗИК ЗА НАУМЕНИЕТО НАШАГО НАРОДА, ЗАЩОТО СТИГА КАК СЯ НАМИРА ОТ ТОЛКОЗИ ВРЕМЯ В ТЕМНОТА БЕЗ НАУКА” (*д-р Петър Берон*);

- „НАРОД ЩЕ РЕЧЕ МНОЗИНА ЧОВЕЦИ, РОДЕНИ ПО ЕДНА И СЪЩА ЗЕМЯ, ДА ИМАТ СВОЯ УПРАВА И ДА ГОВОРЯТ ЕДИН ЕЗИК... ТАКА ЕДИН И СЪЩ ПИСМОВЕН ЕЗИК ЗА СИНЦА НАС БЪЛГАРИТЕ СТРУВА МНОГО, ТОЙ Е БЕЗЦЕНЕН КАМАК НАМ” (*Иван Богоров*);

- „АЗ МИСЛИМ, АКО ДА НЕ ГРЕШИМ, ЗАЩО БОЛГАРСКИЙ ЕЗИК... ДА Е НАЙ-БЛИЖЕН И ПРИИСКРЕН ДО СЛАВЕНСКИЯТ ОТ СИЧКИТЕ ДРУГИ ЯЗИЦИ, КОИТО СА ПРОИЗИШЛИ ОТ НЕГО. И ЗАЩОТО МОЖЕ ДА СЕ НАЙДЕ СОВЕРШЕН БЕЗ НИКАКОВ НЕДОСТАТОК ПО СИЧКАТА БОЛГАРА РАЗПРЪСНАТ” (*Неофит Рилски*);

- „И ТАКО, ЗА ДА БИ ЧЕЛОВЕК ОСВЕЩАВАЛ СОС СВОИТЕ СИ ЗНАЯНЕТА ДРУГИТЕ, НАДЛЕЖАТ, ЧТО БИ НЕГОВОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ МОГЛО ДА СЕ ИЗЛИВА ЧРЕЗ ЛУЧИТЕ СЛОВА. ЗАРАДИ ТОВА Е ПОТРЕБНО ЗНАЯНЕТО НА ЯЗИЦИТЕ, А НАЙ-ВЕЧЕ СОВЕРШЕННОТО ЗНАЯНИЕ НА ПРИРОДНАГО, ЗАЧТОТО ВСЯКИ СЕ РАЖДА РАДИ ПОЛЗИ СВОЕГО ОТЕЧЕСТВА” (*архимандрит Неофит Бозвели*);

- „... ЯЗИКО Е ОБРАЗ (ЛИЦЕ) И ОРУДИЕ (СЕЧИВО), ОТДЕЛИТЕЛ ИЛИ ИЗОБРАЗИТЕЛНИЙ ЗНАК НА СЕКИЙ НАРОД” (*Константин Фотинов*);

- „КНИГИ ВОИСТИННУ, ПО МОЕМУ СУЖДЕНИЮ, ТОЛКО НУЖНИ НАШЕМУ РОДУ, КОЛКО СЛЕПОМУ ОЧИ. А ЗАЩО: ЗАЩО ПЕРВАЯ НАСТАВЛЯВА К БЛАГОРОДНОМУ ЯЗИКУ БОЛГАРСКОМУ, КОЙ Е НЕ ДРУГО, НО СВЕТЛОСТ И ОЧИ БОЛГАРИИ” (*Христаки Павлович-Дупничанин*);

- „... ЛЕСНИНА, ЯСНОСТ, ЧИСТОТА, ХАРМОНИЯ, ЕТО УСЛОВИЯТА ЗА ДОБЪР И КРАСИВ СЛОГ” (*Гаврил Кръстевич*);

- „БОЛГАРСКИ ЯЗИК Е БОГАТ, ОБРАБОТЕН, БЛАГОЗВУЧЛИВ, УДОБОИЗРАЗЛИВ И ТАК ЕЩЕ КОЙ МОЖЕ ДА ПРИВЕДЕ ВСЯКАГО ОТ НАЙ-БОГАТИ ЯЗИЦИ РЕЧ В РЕЧ... ТО НАМ ДАВА ДА ЗАКЛЮЧИМ НАВАРНО, ЧЕ ТОЙ ЯЗИК Е БИЛ ПИСМЕНО ОБРАБОТЕН И

ПОСТАВЕН В ПРАВИЛА” (Георги С. Раковски);

- „НА ЕЗИК, КОЙТО ИМА КНИЖНИНА, МОЖЕ ДА СЕ СТЪКМИ РЕЧНИК ПО КНИГИТЕ, КОЙТО ИМА НА НЕГО. НА ЕЗИК, КОЙТО НЯМА КНИЖНИНА, ЗА ДА СЕ ИЗРАБОТИ РЕЧНИК, ТРЯБВА ДА СЕ СЪБИРАТ РЕЧИТЕ МУ ИЗ УСТА НАРОДА, КОЙТО ГИ ГОВОРИ” (Найден Геров);

- „НАШИЙ ЯЗЫК Е ЯСЕН, ТОЧЕН И ИЗРАЗИТЕЛЕН, ПРЕДСТАВЛЯВА ЛЕСНИНА ЗА СЪСТАВЯНЕ НА НОВИ РЕЧИ. НЕКА САМО ДА СЯ ПРИВЕДАТ В РЯД И СЪВОКУПНОСТ РАЗПРЪСНАТИТЕ СЪКРОВИЩА, КОЙТО СЪДЪРЖАВА, И ТОГАВА ЩЕМ ВИДИМ КАКВО МЯСТО В РЕДА НА ДРУГИТЕ ЯЗИЦИ ЩЕ ЗАХВАНЕ” (Йоаким Груев);

- „ДОДЕ ИМАМИ ЯЗЫК, НАРОДНОСТТА НИ Е ОПАЗЕНА, ИЗГУБИМ ЛИ ЯЗЫКА СИ, ИЗГУБЕНА Е НАРОДНОСТТА НИ” (Петко Р. Славейков);

- „В ЕЗИКА КАТО ОГЛЕДАЛО СА ВИДИ САМИЯ НАРОД, СЪС СВОИТЕ ПОГРЕШКИ, СЪС СВОЕТО ОБРАЗОВАНИЕ И ПОНЯТИЯ” (Любен Каравелов);

- „ОТ СЪВЪРШЕНСТВОТО НА ЕЗИКЪТ, ОТ НЕГОВАТА ЯКОСТ И ЧИСТОТА ЗАВИСИ ПЪРВО И ПЪРВО ДУХОВНАТА КРЕПОСТ НА ЕДИН НАРОД” (Марин Дринов);

- „И ЗА ДА ПРЕБЪЖДА ВИНАГИ ЕЗИК НА СВОЙ НАРОД, КНИЖЕВНИЯТ ГОВОР НЕ СПИРА ДА СЕ КЪРМИ ОТ СОКОВЕ ИЗ НАРОДНИ ГОВОРИ. ШКОЛАТА НА ИНТЕЛИГЕНЦИЯТА НЕ БИВА НИКОГА ДА ЗАБРАВЯ ТОВА; А ГРАМАТИКАТА ИМ СОЧИ ПРИ ВСЯКОЙ СЛУЧАЙ” (Александър Теодоров-Балан);

- „ХУБАВ ЛИ Е НАШИЯТ ЕЗИК? ХУБАВ. ЗВУЧЕН ЛИ Е? ДА... ТОЙ Е ХУБАВ И ЗВУЧЕН. ТОЙ Е ГЪВКАВ, ПРЕЛИВЕН, ЯРЪК В ЗВУКОВЕТЕ СИ, РАЗНООБРАЗЕН В ИНТОНАЦИИТЕ СИ, ЕНЕРГИЧЕН, БИХ КАЗАЛ – МЪЖЕСТВЕН” (Иван Вазов);

- „ЕЗИКЪТ НИ ДИВЕН. И В НЕГО Е ЗАЛОГЪТ НА ОНОВА ХУБАВО, КОЕТО НИЕ ЩЕ СЪЗДАДЕМ. ТО Е АКТИВЕН ЕЗИК. ВО ВСЯКА НЕГОВА ДУМА ИМА МЕЧ, МЛАТ, ДЛЕТО И МУСКУЛИ” (Пенчо Славейков);

- „КОГАТО ПИША, ВСИЧКОТО МИ ВНИМАНИЕ Е В ТОВА ДА НАПРАВЯ ЕЗИКА СИ КОЛКОТО СЕ МОЖЕ ПО-ПРОСТ, ПО-ЕСТЕСТВЕН,

**ПО-САМОСТОЯТЕЛЕН, ТА ЧИТАТЕЛЯТ ДА МИНЕ ПРЕЗ НЕГО, БЕЗ
УСЕТИ, ЗА ДА СПРЕ ВЪРХУ ИЗОБРАЖЕНИЕТО” (Йордан Йовков);**

**- „ПРЕДВАРИТЕЛНО И НЕОТВРАТИМО УСЛОВИЕ ЗА
ХУДОЖЕСТВЕНО ТВОРЧЕСТВО Е МАТЕРИАЛЪТ; ХУДОЖНИКЪТ
ТРЯБВА ДА ВЛАДЕЕ БОИТЕ И РИСУНЪКА, МУЗИКАНТЪТ – ГАМИТЕ
И ХАРМОНИЯТА, ПОЕТЪТ – СЛОВОТО, ЕЗИКА. ПОЕТЪТ Е ДЛЪЖЕН
ДА ВЛАДЕЕ ЕЗИКА ТАКА, ЧЕ ДА ЧУВСТВУВА РЪКАТА СИ СВОБОДНА
ЗА НАЙ-СМЕЛ ЗАМАХ, ЗА НЕОГРАНИЧЕНА ОТ НИЩО ИГРА” (Гео
Милев)...**

(...)

V. АНТОЛОГИЧНИ ПОСЛАНИЯ

Създателите на антологии творят своеобразни литературни обяснения (напътствия, описания...), които узаконяват присъствието на автори, заглавия и литературни направления, ипостасно вплетени в зографисания свод на българското изящно слово...

Ето няколко нарочно избрани отсечки, съхранени от историческата памет на българското литературно време, които изясняват литературни колизии, втъкани както в своеобразни *моментални снимки*, така и в продуктивни рецепции на художествени образци, които възпитават поколения българи от началото на ХХ в. досега.

Целта на съставителите на **„НАШАТА ПОЕЗИЯ ОТ ВАЗОВА НАСАМ” (1910)** е да представи в сравнително изчерпателен ред хронологията на българската поезия, създавана от времето на Иван Вазов, Константин Величков и Стоян Михайловски до началото на българския модернизъм. Включването на такива автори като Пейо Яворов, Минко Неволин, Емануил Попдимитров, Людмил Стоянов, Димчо Дебелянов, Константин Константинов и др. демонстрира желанието на съставителите да обхванат българската рецепция на западноевропейския модернизъм от края на ХІХ до началото на ХХ в. (Шарл Бодлер, Стефан Маларме, Пол Верлен, Артюр Рембо, Емил Верхарн, Жан Мореас...) [62].

Съставителят на **„БЪЛГАРСКИ ПОЕТИ. 1876-1922” (1922)** представя в сравнително изчерпателен ред хронологията на българската поезия от края на Българското национално възраждане до началото на българския символизъм. Тук включването на Христо Ботев е симптоматично. Очевидно Христо

Цанков-Дерижан търси не просто образците на българската рецепция на западноевропейския модернизъм от края на XIX до началото на XX век (Шарл Бодлер, Стефан Маларме, Пол Верлен, Артюр Рембо...), но и генеалогията на онова, което е породило тази рецепция – отворените универсални естетически и художествени модели на националния поетичен гений, които приобщават родните литературни образци към европейските и световните [63].

„**АНТОЛОГИЯ НА БЪЛГАРСКАТА ПОЕЗИЯ**” (1925) е най-издържаната от философска и естетическа гледна точка антология на българската литература в цялата история на националния *florilegium*. Тук са търсени най-обективните и, в същото време, най-универсалните художествени модели, създавани някога у нас. Прави силно впечатление присъствието – освен на Христо Ботев и Иван Вазов – на Петко Р. Славейков. Налице е концептуално мислене, което търси и открива корените на българското изящно слово и в рецепцията на българския автентичен песенен и словесен фолклор. А това, съчетано с творчеството на модернистите от 10-те и 20-те години на миналия век (Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Николай Райнов, Людмил Стоянов, Христо Смирненски...), би трябвало да означава, че Гео Милев е първият, който успява да съчетае генеалогичното (изконната привързаност на българските писатели към народнопесенните традиции) с екзистенциалното в модерните литературни направления на своето време (символизъм, импресионизъм, експресионизъм...) [64].

Онова, което селектира „**ПОКРУСЕНА БЪЛГАРИЯ**” (1932), търси повече политически и социални, отколкото чисто художествени внушения. Включването на произведения от Гео Милев, Ламар, Антон Страшимиров, Людмил Стоянов, Никола Фурнаджиев и др. доказва стремежа на съставителя да приобщи актуалната за онова време публицистична линия в българската лирика (Никола Ланков, Крум Пенев, Ангел Тодоров...) с нравствени и философски лирически внушения, преодолели политическите превратности на времето [65].

Макар че преследва повече политически, отколкото чисто естетически цели, антологията „**БЪЛГАРИЯ В ПЕСНИ. 1850-1935**” (1935) успява да обедини под една обща тема – Родината – най-доброто в патриотичната ни лирика от Добри Чинтулов до Никола Фурнаджиев. Постигнато е внушението за изначалната принадлежност на българските писатели към идеята за история, род, родина, език и национално единство [66].

„**БЪЛГАРСКА СЛАВА**” (1935) е антология с подчертан родолюбив привкус. Литературните илюстрации обвързват началото на еманципацията на българската поезия – Добри Чинтулов, който регистрира края на т.нар. *даскалски поети* – с модерните за онова време художествени и философски търсения на такива автори като Любомир Бобевски, Ангел Неделчев, Георги Райчев и др.

„Българска слава” доказва, че патриотизъм е неотменна черта в цялата най-нова история на българската литература [67].

И двамата съставители на **„ВЕНЦИ” (1937)** оставят следи в поетиката на българския модернизъм: Йордан Стубел е типичен представител на интелектуалния кръг около сп. „Златорог” (Владимир Василев), неведнъж е обявяван за маниерист и формалист; името на Георги Райчев обикновено свързваме с т.нар. *диаболистично начало* в българската белетристика (Светослав Минков, Владимир Полянов...), повлияно от текстове на Густав Майринк, Едгар Алън По, приказките на Ернст Хофман и др. Интересното в тази антология е толерантното отношение на съставителите към Иван Вазов и Стоян Михайловски. Би могло да се предполага, че двамата са изпълнили дословно патриотичните изисквания на Илия Мусаков – главен редактор на сп. „Родолюбие” и издател на антология „Венци”. Илия Мусаков се смята за един от основателите и първите вдъхновители на специализираните патриотични военни издателства, вестници и списания в България [68].

„АНТОЛОГИЯ НА ЧЕРВЕНАТА РОЗА” (1939-1942) е включена през 1940 г. от Леда Гео Милева като том 4 от „Гео Милев. Избрани произведения. Т. 1-6. Под ред. на Мила Гео Милева. С., 1939-1942”. Тя е оформена в две части: Ч. 1. Лирика на възторжена любов и копнеж; Ч. 2. (Омар Хайам) Рубайят. (Мъдростта на виното и любовта). В композирането на „Антология на Червената роза. Лирика на възторжената любов” (1940) ще открием много сходства с текстовете в „Антология на жълтата роза”. Тук въвеждащи са такива Гео-Милеви стихотворения от „Жестокият пръстен” като: „Сантименталност” („Сред тези сиви отчаяния...”), „В този час на вечерни измами”. Възпроизведени са стихотворения, познати от по-ранни публикации. Познати от преводи на Гео Милев са откъсите от „Хамлет” (Шекспир), от „Каменният гост” (А. С. Пушкин), от „Манфред” (Байрон) и отделни стихотворения. От П. Верлен в превод на Гео Милев са дадени „Nevermore”, „Славей”, „Светла нощ”, „Сватбени мечти”, „Green”, „Милите ръце”, а в превод на Г. Михайлов – „Докле, о бледа ти зорнице”. Любопитство събужда появата на образци от японска поезия. В отпечатаната през 1940 г. антология прави впечатление внушителното представяне на линията на женската лирика. Включени са и някои български поетеси. Относно съставителството привлича внимание размесването на текстове от български и преводни автори, както и на текстове от различни епохи. Осъществено е бленуваното съизмерване на родно с чуждо, реализирано все под знака на една универсална и общодостъпна тема – *любовта* [69].

„БЪЛГАРСКА БЕЛЕТРИСТИКА” (1922) принадлежи към т.нар. *хрестоматии по българската литература*, които обикновено нямат откривателски характер. Те са консервативни по замисъл и дидактични по предназначение. Придържат се към установеното за момента учебно съдържание

на предмета *българска литература*, изучаван в гимназиите и висшите учебни заведения. Но присъствието на такива автори като Дамян Калфов, Добри Немиров, Николай Райнов и Михаил Кремен в общото съцветие илюстрират стремежа на съставителя да намери и други илюстрации в актуалното литературно пространство, които – според него – биха могли да придобият в бъдеще и христоматийни стойности. Тъкмо това отваряне на литературния вкус през 20-те години на миналия век – една естетика без граници, чиито представители са най-вече Николай Райнов и Ана Карима – респектира читателя [70].

„ТЕАТЪР И ВЕЧЕРИНКИ” (1910) е сборник от едноактни пиеси, диалози, монолози, разкази и хуморески, предназначени за прочит и рецитиране. Зад тази чисто утилитарна функция обаче се крие и един изключително важен факт, свързан с това, как българските символисти – в зората на своя естетически и философски триумф (*„Театър и вечеринки”* се появява през 1910 г. – по същото време излизат и Яворовите *„Безсъници”*) – осъществяват рецепцията на класически западноевропейски и славянски автори. На практика *„Театър и вечеринки”* е панорама на преводаческото изкуство на Димитър Подвързачов (той прави редица преводи, предимно на руските класици, между които *„От ума си тегли”* от Александър Грибоедов и *„Маскарад”* от Михаил Лермонтов...), Николай Лилиев (през този период той превежда *„Сън в лятна нощ”*, *„Ромео и Жулиета”* и *„Крал Лир”* от Уилям Шекспир, *„Сид”* от Пиер Корней, *„Чудото на Св. Антоний”* от Морис Метерлинк, *„Електра”* от Хуго фон Хофманстал, *„Ернани”* от Виктор Юго, *„Цар Фьодор Йоанович”* от Алексей Толстой, *„Малкият Ейолф”* от Хенрик Ибсен, Димитър Бабев (негови са една антология *„Френски поети”* и *„Избрани произведения на А. С. Пушкин”*...) и др. [71].

Макар и да има чисто утилитарни задачи, антологията **„ВЕЧЕРИНКИ И УТРА” (1930)** е изключително важен литературен документ на своето време. 30-те години на миналия век са годините, които условно регистрират залеза на българските символисти (Димчо Дебелянов, Теодор Траянов, Димитър Бояджиев...) и усвояването на новия модерн. Символът постепенно започва да губи стихията на своята искряща многозначност и лексикална поливалентност, отстъпвайки място на своеобразен художествен реализъм, оцветен в полутоновете на една огнедишаща, многословна, но универсална лексикална естетика (Христо Смирненски...), която ще подготви появата на поети като Никола Вапцаров... [72].

„СЦЕНА” (1909) е репертоарен театрален сборник. Интересното в случая е, че е създаден от актьор, а не от режисьор или драматург. Целта на сбирката е повече да уеднакви сценичните с литературните вкусове, за да се създаде усещането за универсалността на високите художествени, естетически и философски търсения на своето време, потърсени както в класически, така и в съвременни творби [73].

Антологията **„ОДРИН – ЧАТАЛДЖА” (1914)** е вдъхновена от конкретно историческо събитие – обсадата на Одрин от български и сръбски войски от октомври 1912 до 26 март 1913 г. Обсадата завършва с превземането на турската крепост от Втора българска армия – една решителна победа, довела до края на Балканската война. Съюзниците са под общото командване на ген. Никола Иванов, а истинският пробив на източния сектор от крепостта е извършен под командването на ген. Георги Вазов, брат на Иван Вазов. Зад тази репортажна истина, която регистрира преди всичко гражданската позиция на съставителите, се крие и един уникален факт от литературната ни история – Иван Вазов, Кирил Христов и Александър Балабанов включват в сборника и произведения от представители на литературния кръг *„Мисъл”* (Пенчо Славейков, Петко Ю. Тодоров...). Това е може би първият и последният случай, когато т.нар. *стари* (Иван Вазов, Стоян Михайловски, Константин Величков...) прощават „греховете” на т.нар. *млади* (д-р Кръстьо Кръстев, Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Петко Ю. Тодоров...). Причината за необяснимата толерантност би могла да се търси в радостта от победата над турската армия. За момент всенародното ликуване е разрушило художествените, естетическите и философски граници между тези две антагонистични направления в българската литература от края на XIX и началото на XX век [74].

Антологията **„ЛЮБОВ И СТРАДАНИЕ” (1926)** е сред ония свидетелства на времето, които доказват, че творчеството на един писател обикновено е обвързано с неговата обобщена представа за история, естетика и философия. Тук Иван Андрейчин демонстрира задълбочени познания в една от своите любими теми – любовни сюжети в античната европейска литература. Включвайки творби от такива автори като Мосх, Анакреон, Теокрит, Проперций, Тибул, Бион, Сафо, Овидий, Лукиан, Калимах, Арбориус, Хораций и др., той демонстрира завидни познания, свързани с литературни източници, които през 30-те години на миналия век са скандализирали моралните нагласи на читателската публика. В съдържанието на неговото списание *„Из нов път”*, което започва да излиза от 1907 г., могат да се открият много аргументи в това отношение. Макар и да не е сред най-блестящите представители на българския модернизъм от началото на миналия век, Иван Андрейчин оставя следа в историята на българската литература със своя изискан вкус, доказвайки, че високата художествена литература е пряко обвързана с истинното литературно познание... [75].

„КОРМИЛО” (1933) е антологична литературна сбирка, публикувана в сп. *„Кормило”*, което излиза от 1935 до 1936 г. Негов редактор е Пантелей Матеев. На практика списанието е наследник на в. *„РЛФ”* (*„Работнически литературен фронт”*, редактиран от Христо Радевски, Никола Ланков и др.), а негов продължител е в. *„Брод”* (редактор Иван Вельов). Интересен в случая е фактът, че изданието започва да се тиражира непосредствено след 9 юни 1934 г. В антологичната сбирка е потърсена аналогия между левите политически

направления в българската литература (Людмил Стоянов, Орлин Василев, Георги Караславов...), някои славянски (Максим Горки...) и западноевропейски образци (Емил Верхарн...). Целта е да се докаже наличието на приемственост в политическото пространство на времето, която рефлектира върху универсални художествени и философски търсения на български и европейски писатели [76].

„ЗИДАРСКА АНТОЛОГИЯ” (1940) преследва дидактични и просветителски цели, макар че на практика е издание, което далеч надхвърля своята утилитарна функция. Чичо Стоян е един от най-изявените детски поети в цялата история на българската литература, заради което *„Зидарска антология”* може да се смята и за панорама на художествения вкус на този писател и актьор, който успешно съчетава български (Петко Р. Славейков, Цанко Церковски, Петко Ю. Тодоров, Николай Райнов...) с чуждестранни автори (Хенрик Ибсен, Бернхард Келерман, Максим Горки...). Там, където е открита логиката на контекстовото и надконтекстовото литературно единение, е открит универсалният философски код на темата за любовта [77].

„КООПЕРАТИВНИ УТРА И ВЕЧЕРИНКИ” (1940) няма откривателски характер. Целите, които преследва, са по-скоро дидактични и просветителски, предназначена е за културни деятели и активисти на кооперативното движение в България, основано през 1895 г. Произведенията на авторите, включени в сборника, често са се изпълнявали от любителски театрални трупи на читалищните сцени през 30-те и 40-те години на ХХ в. Характерна черта на *„Кооперативни утра и вечеринки”* е търсенето на позитивни нравствени поуки, постигнати посредством литературното опознаване на човешките антиномии [78].

Целта на антологията **„МАЙКА” (1941)** е да разкрие чрез една строго премерена обърната историческа перспектива (от автентичния словесен фолклор, но през Добри Чинтулов и Петко Р. Славейков, до съвсем младите по онова време Атанас Душков, Младен Исаев, Крум Пенев и др.) отношението на българските писатели към образа на майката като изначален източник на вдъхновение. Търсени са универсални образци, които да доказват приемственост, а не „единоборство” в темата [79].

„МАКЕДОНИЯ В ПЕСНИ” (1941) включва почти всички български поети (от края на Българското възраждане до 40-те години на ХХ в.), писали за Македония. Оригинално решение тук се крие във факта, че корените на тази вечна патриотична тема в съвременната българска литература са потърсени не само в хрестоматийно известни творби на Иван Вазов и Петко Р. Славейков, но и в творчеството на Константин Миладинов (*„Тъга за юга”*) и Райко Жинзифов (*„Охрид”*, *„Близо реката Вардар”*, *„Вдовица”*). Прецизният историзъм и високият художествен вкус придават особено очарование на сбирката [80].

„**ДНИ НА ГЕРОИТЕ**” (1942) е преди всичко *авторска антология*. Тук обикновено авторът сам *избира* или *събира*, *подтикван от някого*, свои вече тиражирани публикации. Поводът винаги е спонтанен, но най-често – юбилеен. Към 1942-ра – годината на издаване на стихосбирката – Иван Бурин е 30-годишен, което говори за нескритото самочувствие на поета. От първата му публикация, направена през 1935 г. в сп. „*Трезвост и култура*”, са изминали само седем години. Предстои му дълъг път на литературно утвърждаване, увенчан с трагичен край... В „Дни на героите” Иван Бурин демонстрира отношението си към Втората световна война, в която участва като военен кореспондент. Лирическите сюжетни източници са свързани с живота на редовия войник, копнежа по бащината къща, възхвала на родината и др. Особен акцент е поставен върху съдбата на обикновения човек, живеещ на прелома между две антагонистични политически епохи [81].

Изразът „...революционни поети” в антологията „**БЪЛГАРСКИ РЕВОЛЮЦИОННИ ПОЕТИ**” (1945) структурира по един доста своеобразен начин корените и семантичния ствол на революционните мотиви в българската поезия – обхванати са както безспорните родоначалници (Христо Ботев...), така и техните автентични следовници (Гео Милев, Христо Смирненски, Никола Вапцаров...). Тук животът, творчество и героичната смърт са универсални ипостасни величини. В този ред обаче са включени и лирически тълкуватели на тези мотиви (Димитър Полянов, Крум Кюлявков, Никола Фурнаджиев, Венко Марковски, Крум Пенев, Никола Ланков, Ангел Тодоров, Младен Исаев, Камен Зидаров...). Затова думите „...революционни поети” не трябва да се тълкуват еднозначно, тъй като те изтласкват повече естетически и философски проекции във времето, съизмерващи една по-широка социална и политическа база [82].

„**СЕПТЕМВРИ 1923-1944**” (1947) се появява непосредствено след Втората световна война и в някакъв смисъл озаменува преломен период от философските, естетическите и художествените търсения, характерни за българската литература от втората половина на 40-те до края на 60-те години на XX в. Антологията има претенциите да бъде и своеобразен сеизмограф на своето време, търсейки историческата перспектива главно в антифашистката тема. Сюжетните акценти, които поставя Камен Зидаров в сборника, открояват политическите и гражданските позиции на български писатели, защото голяма част от тях лично са участвали в събитията от 1923 до 1944 г. Сборникът очертава по-скоро корените на една нова за времето си историческа истина, свързана с преломни политически дати и автентични художествени документи [83].

И тримата съставители на антологията „**ОСВОБОЖДЕНИЕТО 1877-1878. ОСЕМДЕСЕТ ГОДИНИ**” (1958) са детски поети (Ангел Каралийчев, Здравко Сребров и Иван Кръстев). Това е важна подробност, тъй като тъкмо тя предопределя дидактичните и просветителски задачи на сбирката, която се опитва да обхване годините от падането на България под турско робство до Руско-

турската освободителна война. Потърсени са различни документални илюстрации – от информационно-справочни материали и документи до литературни произведения, обвързани с революционните традиции в историята на България от края на XIV до края на XIX в. В някакъв смисъл „*Освобождението 1877-1878. Осемдесет години*” е амбициозна патриотична христоматия по българска история и българска литература едновременно [84].

Анимализмът присъства трайно в българската литература. Такива писатели като Йордан Радичков, Николай Хайтов, Дончо Цончев и др. създадоха традиции, които биха правили чест на всяка литература. Антологията „**ЛОВ И РИБОЛОВ**” (1959) не събира творби, които са изключителни по своята художествена стойност и философски замах. Тя е просто един преглед на писаното за лова и риболова до този момент (края на 60-те години на XX в). Но обстоятелството, че тук все пак са включени и произведения от талантиливи писатели, оставили трайни следи в българската литература (Ангел Каралийчев, Емилиян Станев, Христо Радевски, Никола Фурнаджиев...), говори за стремежа на съставителя Любомир Дойчев да търси и ефекта на христоматийни художествени постижения по темата [85].

„**ДЯДО МРАЗ**” (1961) е по-скоро репертоарен новогодишен сборник, предназначен за най-малките. Естетическият максимализъм на съставителите е създал литературна сбирка от произведения на автори, които имат траен принос в историята на българската художествена литература за деца (Елисавета Багряна, Никола Фурнаджиев, Леда Милева, Цветан Ангелов, Веселин Ханчев, Ангел Каралийчев, Михаил Лакатник...). Включването и на театрална миниатюра от руската писателка Юлия Новакова е свидетелство за това, че е регистриран и по-обобщаващ славянски контекст в представянето на темата. На практика подобни прецизно създадени репертоарни сборници, предназначени за читалищната или училищната сцена, са предимство към структурирането на христоматийно значими литературни съцветия [86].

„**ЛИТЕРАТУРЕН СБОРНИК НА БЪЛГАРАНОВЦИТЕ**” (1906) е литературен сборник от публикации в периодичния печат. Той привлича вниманието най-вече с това, че съчетава усилията не само на писатели, но и на художници. Около в. „*Българан*” се събира най-изисканата литературна бохема на София от средата на 20-те до първата половина на 30-години на XX в. Тук под различни псевдоними печатат братята Тома Измирлиев и Христо Смирненски, Георги Райчев, Дамян Калфов и др. Перото им е насочено преди всичко срещу русофобските и антисъветските настроения в България по онова време. „*Литературен сборник на Българановците*” е ярка илюстрация на гражданската позиция на група интелектуалци, които оставят трайни следи в историята на българската художествена мисъл [87].

„**ХУМОРИСТИЧНА АНТОЛОГИЯ**” (1917) е христоматия, която се

опитва да съчетае върхови постижения на българската литература, свързани с жанровете превъплъщения на хумора и сатирата. Потърсени са илюстрации както в класически шедьоври, създадени от Иван Вазов, Алеко Константинов и Елин Пелин, така и в творчеството на автори, които в оня исторически момент заявяват своето присъствие в тези жанрове (Дамян Калфов, Александър Божинов...). В подбора прави впечатление търсенето на универсалната художествена рефлексия, а не на политическите саркастични пристрастия на деня [88].

„БЪЛГАРАН“ (1921) е една от поредните изяви на интелектуалния кръг около в. „Българан“. Тук са представени най-близките сътрудници на това хумористично издание. Практика е било да се събират публикациите в периодиката в един сборник. Всъщност това е и архив, и реклама. Позицията на българановци остава непроменена – силна политизация и остро сатирично перо [89].

Антологичният сборник **„ВЕСЕЛИ МАСКИ“ (1930)** е повлиян от естетиката на интелектуалния клуб около в. „Българан“. Иван Вазов не е включен в класацията, но е поднесен откъс от произведение на един от най-големите български комедиографи за всички времена – Ст. Л. Костов. Неговият „Големанов“ разширява жанровите граници на антологията, като ѝ придава по-универсален вид от гледна точка на чисто художествените търсения в сферата на хумора и сатирата [90].

„ОПАК СВЯТ“ (1946) не изчерпва всички имена и заглавия в българската сатирична литература, но обгръща доста продължителен период от време – от края на Българското възраждане до 60-те години на XX в. Обхванати са най-значителните автори и произведения, които очертават магистралата на този литературен жанр. Търсени са концептуални произведения, свързани повече с гражданската позиция на авторите, отколкото с техните философски и естетически възгледи. Намерена е ярната мярка за време и художествено единство [91].

Антологията **„НЕМСКИ ПОЕТИ“ (1917)**, създадена от Пенчо Славейков, представя произведения от класици на немскоезичната поезия. На практика това е първият цялостен и сравнително завършен художествен образец за това, как писателите от литературния кръг „Мисъл“ (д-р Кр. Кръстев, П. Ю. Тодоров, П. К. Яворов...) са осъществявали в началото на XX в. рецепцията на западноевропейския художествен модерн. Тук целта е, както самият поет се изразява в предговора към сборника, да се постигне „(...) едно органическо цяло, а не случайна сбирка, в която за външно удобство, има нужда от строга хронология“. В някакъв смисъл „Немски поети“ е литературна витрина на прочетеното и преведеното, но тя е и учебник по преводаческо майсторство, който остава ненадминат в цялата история на българското преводаческо изкуство [92].

Сборникът **„ЗЛАТНО ЦАРСТВО“ (1941)** няма антологична стойност, но в някакъв смисъл е показателен за художествените възгледи на един от най-изтъкнатите български приказници, творили някога у нас – Ран Босилек. Богатата хуманитарна култура на българските писатели, изграждали във времето жанровата структура на авторизираната народна приказка (Елин Пелин, Асен Разцветников, Чичо Стоян, Дядо Благо, Дора Габе, Калина Малина, Леда Милева ...), е свидетелство за това, как и колко е балансирана рецепцията на чужди художествени образци. Те не са доморасли писатели, черпили вдъхновение само от автентичния български словесен фолклор. Схващали са своята мисия в развитието на българската литература и като просветители на световното културно наследство, и като оригинални български творци [93].

„ОГЛЕДАЛАТА НА ВЪЛТАВА“ (1946) е от антологиите, които регистрират т.нар. *панславянска идея* в историята на българската литература. От края на Възраждането до 40-те години на миналия век, а и по-късно, почти всички големи български белетристи и поети съставят подобни сбирки, обглеждайки литературното наследство на цялото славянско море (руска, сръбска, хърватска, полска, чешка, словашка, украинска литература...). Кирил Христов е един от познавачите на чешкото художествено литературно наследство, което би трябвало да означава, че тази антология е и своеобразен връх в дифузните процеси между българската и чешката литература. Тук силно впечатление прави присъствието на Иржи Волкер („*Балада за моряка*“), защото тъкмо той пресемантизира литературния мост между чешката (заедно с поети като Петер Безруч), българската (Никола Вапцаров) и руската литература (Владимир Маяковски). Ярکو олицетворение на сблъсък между постромантическите идеи, утаени в края на XIX и началото на XX век, и модерните търсения на поетите след залеза на символизма (тук с особена сила се откроява творчеството на Витеслав Незвал и Дора Габе, Елисавета Багряна и Десанка Максимович...), е може би най-голямото достойнство на „*Огледалата на Валтава*“ [94].

В **„АРАБСКИ ДЕЛНИЦИ“ (1960)** са включени разкази и новели на арабски писатели от различни народности и поколения – ливански, египетски, иракски и сирийски. Обхванат е период от около половин век. Започвайки от учителите на „сирийско-американската“ школа в хронологичен ред, следват създателите на новелата в Египет, като се стига до най-новите представители на арабската белетристика. При съставянето на сборника „*Арабски делници*“ са използвани четири руски издания, които излизат през 50-те години на миналия век. Темите, по които авторите творят, са различни, но те все пак могат да бъдат обединени около няколко общи сюжетни източника: женската съдба, верския фанатизъм, протеста срещу социалните неправди и моралното разложение, военната агресия срещу Египет... [95].

„ПЛАМЪК НА ВЯТЪРА“ (2007) е мащабна антология на

латиноамериканска поезия. Озаглавена е „Пламък на вятъра...” по израз, взет от стихотворение на колумбийския поет Порфирио Барба Хакоб. Антологията представя текстове от времената на майте, ацтеките и инките до класици като Хорхе Луис Борхес, Пабло Неруда, Сесар Вайехо, Роке Далтон, Ото Рене Кастийо, Леонел Ругама. Сбирката има подчертан просветителски характер. Тя е и своеобразна енциклопедия на латиноамериканското литературно наследство, чийто най-изявен познавач в съвременната българска литература е поетът Никола Инджов [96].

С авторската антология **„РУСКИ ПОЕТИ” (2009)** се осъществява проникновение в художествено-естетическите диалози между руското и българското изящно слово. Тук е достигната знакова картина на преживявани глъбинни процеси в менталността на двете литератури (интелектуални процеси, свързани с намиране на съотношения, съответствия, съизмеримост...). Предпочитанието е насочено към „*поети от изповедно-философски тип*”. Обозначено е и едно грандиозно движение в литературно-художествения процес на България, ориентирано към универсалния художествено-естетически процес на човечеството, чието начало в българската преводна лирика е отбелязано с появата през 1911 г. на антологията на Пенчо Славейков „Немски поети” (2. изд. 1917 г.; подзагл.: Отбор песни и характеристики за поетите). Подборът, преводът, коментарът и въстъпителната студия на Петър Велчев включва емблематични лирични творби от Михаил Ломоносов, Александър Пушкин, Фьодор Тютчев, Алексей Хомяков, Михаил Лермонтов, Иван Тургенев, Николай Некрасов, Николай Мински, Пьотр Бутурлин, Дмитрий Мережковски, Максим Горки, Мира Лоховицка, Иван Бунин, Валерий Брюсов, Максимилиан Волошин, Александър Блок, Игор Северянин, Анна Ахматова, Борис Пастернак, Сергей Есенин... Подобна перспектива, водеща началото си от реформатора на руския език и изтъкнатия учен, писател и хуманист Михаил Ломоносов, българският читател има за първи път на български език. Този подбор показва гения – „слънцето на руската литература” (израз на М. Горки) Александър Пушкин, който израства в началото на XIX в. върху почвата на вековните традиции, кристализирали през първите десетилетия на XVIII в. с творчеството на Михаил Ломоносов. В предговора на антологията „*Руски поети*” е направена оценка на руската поезия като „неповторим исторически феномен”. Тази оценка е съзвучна с изказаните идеи от такива мислители като Николай Ръорих, Борис Вишеславцев, Николай Бердяев и др. Тук е представена и ретроспекция на преводите на руските поети в новобългарската литература: П. Р. Славейков (А. Пушкин, И. Крилов, К. Батюшков, Д. Минаев, Ал. Колцов, М. Лермонтов, Н. Некрасов). Разкрит е лабиринтът на българската лирическа Росика: даскал Ботьо Петков, Райко Жинзифов, Христо Ботев, Иван Вазов, Константин Величков, проф. Иван Шишманов, Найдено Геров, Добри Чинтулов, Стилиян Чилингиров, Димитър Подвързачов, Георги Бакалов, Гео Милев, Кирил Христов, Младен Исаев, Павел Матов, Димитър Методиев, Христо Радевски, Людмил Стоянов, Никола

Фурнаджиев, Григор Ленков ... [97].

„В ПЕЩЕРАТА НА СЪКРОВИЩАТА. ШЕПА БИСЕРИ” (1935)

реабилитира по някакъв начин рецепцията на западноевропейския модернизъм от края на XIX и началото на XX век. Най-интересното тук е събирането в едно съцветие на Иван Вазов с П. Яворов, Хр. Ясенов, Д. Дебелянов, Тр. Кунев и др. Разбито е схващането, че българският символизъм, чийто литературен манифест се разкрива посредством Яворовите „*Безсъници*”, няма национална основа. Далеч преди П. К. Яворов, П. П. Славеиков и П. Ю. Тодоров личност от т.нар. *стари* (Ст. Михайловски) хвърля интелектуален мост между френските литературни манифести и медальони от Бодлеров тип („*Цветя на злото*”) и ранните български естетически търсения в сферата на модернизма („*Поема на злото*”, преименувана по-късно в „*Ева*”). „*В пещерата на съкровищата. Шепи бисери*” е огледало на своето време, в което вече се отразяват новите концептуални търсения от 30-те години на миналия век [98].

Начините, чрез които българската художествена литература може да бъде събрана (обговорена, обгрижена...), са колкото неизброими, толкова и трудни за тълкуване. Едва ли някой е в състояние да пресъздаде техния обобщен вариант. Затова е по-интересно и по-полезно да се прогледне в структурата на гледната точка на съставителя (съставителите), да се проследи чисто психологическата, философската, естетическата, а защо не и политическата матрица на хуманитарно познание, което твори *букет от цветя, цветна градина, florilegium (лат.)*...

Обговарянето на едно литературно произведение много често регистрира и неговото повторно раждане. Понякога тези *пре*-раждания са толкова много, толкова неочаквани и толкова несъвместими помежду си, че литературният източник буквално губи спомена за изначалния си тласък. Тук оригиналността и блясъкът на изконното творческо раждане остават на заден план, а **думите на А. С. Пушкин** – „*Иди же к невским берегам, / Новорожденное творенье...*” [99] – не могат да го определят.

Ако например едно литературно произведение се обговори от филмов, театрален, музикален или хореографски екип поотделно (или едновременно!), се говори за появата на т.нар. *вторични* или *третични художествени сюжети*, които започват да живеят самостоятелен, дори конкурентен живот. Един е сюжетът на разказа на Николай Хайтов „*Козият рог*” например, свършено друга сюжетна интерпретация откриваме в неговите филмови адаптации, трето художествено превъплъщение се крие в балета „*Козият рог*” и музиката към него на Красимир Кюркчийски. Същото можем да кажем за „*Българи от старо време*” от Любен Каравелов, „*Под игото*” на Иван Вазов, „*Чифликът край границата*” от Йордан Йовков, „*Крадецът на праскови*” от Емилиян Станев и др. В световната литература – следвайки творчеството на А. С. Пушкин, Оноре дьо Балзак, Мигел де Сервантес Сааведра, Джек Лондон... – редът на подобни примери е нескончаем. Навсякъде сюжетните източници на литературното произведение заживяват нов

живот, търсят нов апогей, породен, обгрижен и обговорен в *цветната градина* на интелектуалци, творещи *букети от цветя*.

Сюжетът (*лат. sub* [букв. – под] и *jasere* [букв. – хвърлям]) на една художествена творба е обикновено нещо *подхвърлено от живота*. Най-често това са „*факти – събития, епизоди, случки, явления, – въз основата на кои след това се създава поема, пиеса, роман, повест, разказ, стихотворение*” [100].

Антологиите крият в себе си тъкмо тайната на такова непрестанно „*подхвърляне*” и *пре-* раждане. На практика съставителите на литературни антологии творят, като събират *цветя от вече съществуваща цветна градина*. Тук творческият акт трябва да се търси в подхода към обобщения образ на сюжетни платформи, структурирани под общия знаменател на обединяващи тематични ракурси.

Затова сборът – в буквалния смисъл на думата (!) – от различни сюжетни ядра организира темата на всеки *florilegium*. Не е важно дали субективното интелектуално движение на съставителя се е осъществявало от темата към сюжетните ядра или от сюжетния сбор към темата, тъй като целта в крайна сметка е една съща. По-важно е да се усети динамиката на времето, което някой препрочита, преосмисляйки неща, *подхвърлени от живота*.

СЪЗДАТЕЛЯТ НА ЛИТЕРАТУРЕН FLORILEGIUM ТВОРИ НОВА ГЛЕДНА ТОЧКА КЪМ ЕДИН ВЪОБРАЖАЕМ СУБЕКТНО-ПРЕДИКАТНО-ОБЕКТЕН ТЕМПОРИТЪМ...

Същността на литературния *букет от цветя* е винаги динамична. Тук действието понякога може да промени състоянието на обекта, превръщайки го в субект и обратно, каквито случаи можем да открием в антологичното наследство на Иван Вазов и Константин Величков, Пенчо Славейков и Гео Милев (най-вече!)...

Има автори, които откриват в антологиите елементи на литературнокритическата оценка (Атанас Далчев, Светлозар Игов...).

По-важно е да се обобщи, че – както навсякъде по света – българският литературен *florilegium* е преди всичко протяжен, динамичен, но субективен интелектуален акт, който по-напред възпитава, а едва след това облагородява с вторични и третични сюжети *цветната градина* на българското изящно слово, следейки естеството на неговото *по-*раждане и *пре-*раждане в поредния нов *букет от цветя*...

Българските литературни антологии са неотделима част от българската литературна история. Голяма част от съставителите следват вкуса на своето време.

Тук, с малки изключения, никога не са правени компромиси с истинския литературен вкус, въпреки тематичните знаменатели, снети в семантичните бази. Винаги се търсят не просто високи, а преди всичко универсални художествени стойности. Когато е ставало дума за чуждестранни писатели, пак водещо е било експонирането на обобщаващи универсални

художествени модели, които са приобщими към българския литературен вкус.

VI. ОБОБЩЕНИЕ

Художествената природа на всяка национална литература не може да бъде разбрана докрай, без да се осмисли природата на самия език, на който тя е създадена.

Ако художествената литература е единство, структурирано от преживяното и преосмисленото историческо време и пространство (от народа, белетристите, поетите, драматурзите, историците, етнологите, народопсихолозите, философите, литературоведите и критиците), то езикът е огледалото на това единство, защото езикът (говорим и писмен) е най-естествената проява на човешката неповторимост, чийто художници са същите тези белетристи, поети, драматурзи, историци, етнологи, народопсихолози, философи, литературоведи и критици.

Всички строители и пазители на българския книжовен език са разсъждавали глобално и в перспектива: понякога създаването само на една дума е довеждало до негласното, но всеобщо съгласие за преустройство на цели синтактични конструкции и граматически правила. А това означава, че монолитният градеж е натрупал във времето титанични усилия **ЗА УКРЕПВАНЕ НА БЪЛГАРСКОТО ЕТНИЧЕСКО САМОСЪЗНАНИЕ ЧРЕЗ НАЦИОНАЛНО ЕДИНСТВО, ПОСТИГНАТО НЕ САМО ВЪРХУ ПОЛИТИЧЕСКА, НО И ВЪРХУ ЛИНГВИСТИЧНА ОСНОВА.**

ВТОРА ГЛАВА: СЕМАНТИКА

*„Ето, възсия за нас
Светлозарната памет на нашия
преблажен отец Кирил, новия апостол и
учител на всички страни.*

*Със своето благочестие и
красота той изгря на земята като
слънце, просвещавайки целия свят чрез
зарите на триипостасния Бог. Божията
премъдрост си съгради храм в неговото
сърце и върху неговия език като върху
херувим почиваше Светият Дух, който
винаги раздава дарове според силата на
вярата, както е казал апостол Павел: „На
всеки един от нас благодатта е дадена
по мярката на дара Христов”. Нали
Господ е казал: „Който Ме обича, и аз
ще го възлюбя, и ще Му се явя сам; ще си
направа жилище в него и той ще Ми бъде
син, а аз ще Му бъда баща.”*

*Св. архиепископ Климент Охридски,
из „Похвално слово за Св. Кирил”*

СЕМАНТИКАТА насочва вниманието към **художествената логика** на литературни текстове и начина, по който те „разговарят” за своето собствено значение (*тук литературният знак общува с коронния и най-често скрития смисъл на художественото послание*).

Семантичният прочит на делото на Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий би реконструирал и сегмент от паратаклична структура, за да го проектира върху екрана на интермодален лабиринт [$a+a^1+a^2+b+c\dots$]: ПАНОНСКИ ЛЕГЕНДИ, но и „ЗА БУКВИТЕ” ОТ ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР → ДЕЛОТО НА КНЯЗ БОРИС I МИХАИЛ → СВ. АРХИЕПИСКОП КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ...

Подобно наблюдение би поставило езика и философските послания на СВ. О. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ – един обобщаващ пример – както в контекста на цялата дамаскинарска традиция (XVI-XVIII), така и в сюжетното пространство на исихаста СВ. ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ ТЪРНОВСКИ, тъй като Св. о. Паисий Хилендарски се е възприемал като негов ученик и продължител.

По същия начин след СВ. О. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ и неговата „историйца” би трябвало да стои СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ, но и → Д-Р ПЕТЪР БЕРОН → ИВАН БОГОРОВ → ВАСИЛ АПРИЛОВ → НЕОФИТ РИЛСКИ ...

Тук ще се опитаме да препоредим художествената логика и обобщените христоматийни послания, снети в Панонски легенди и ораторското съчинение „За буквите” на Черноризец Храбър, в делото на Св. княз Борис I Михаил, както и в творческото наследство на Св. о. Паисий Хилендарски и Св. епископ Софроний Врачански.

Причината да се спрем само на тези имена и заглавия се крие в убеждението ни, че тъкмо от тях тръгва разкриването на най-гълбинните структури на българското изящно слово.

I. ЖИВИЯТ НАРАТИВ

Делото на Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий е изследвано в много посоки и от много български и чуждестранни учени...

За класически се смятат трудовете на **В. А. Бильбасов** (*Кирилл и Мефодий*. – Санкт-Петербург, 1868-1871), **А. Воронов** (*Главнейшие источники для истории Кирилла и Мефодия*. – Киев, 1877), **Ив. Малышевский** (*Святые Константин и Мефодий, первоучители славянские*. – Киев, 1886), **V. Jagić** (*Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente*. – Wien, 1890), **А. Теодоров-Балан** (*Кирил и Методий*. Т. I-II. – С., 1920-1934), **П. А. Лавров** (*Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности*. – Ленинград, 1930), **Г. Ильинский** (*Опыт систематической кирилломефодиевской библиографии*. – С., 1934), **Е. Георгиев** (1. *Две произведения на Св. Кирила*. – С., 1938; 2. *Произведения, приписвани на Кирил*. – С., 1939; 3. *Кирил и Методий. Истината за създаването на славянската писменост*. – С., 1969), **В. Велчев** (*Константин-Кирил и Методий*

в старобългарската книжнина. – С., 1939), **М. Г. Попруженко** и **Ст. Романски** (*Кирилометодиевска библиография за 1934-1940 г.* – С., 1942), **В. Сл. Киселков** (*Славянските първоучители Кирил и Методий*. – С., 1946), **Л. Андрейчин** (*Увод в езикознанието с оглед на славянските езици*. – С., 1949), **Т. Л.-Splawiński** (*Żywoty Konstantina i Methodego*. – Poznań, 1959), **F. Grivec** (*Konstantin und Methodius Lehrer der Slaven*. – Wiesbaden, 1960), **К. Куев** (*Черноризец Храбър*. – С., 1967), **К. Мирчев** (1. *Константин-Кирил Философ, създател на старобългарския език*. // *Бълг. ез.*, 1963, кн. 3; 2. *Прослава на Кирил и Методий* / Под ред. на П. Динеков. – С., 1963; 3. *Историческа граматика на българския език*. – С., 1978), **Б. Ст. Ангелов** (*Борбата за делото на Кирил и Методий*. – С., 1979), **Б. Цонев** (*История на българския език*. Т. 1. – С., 1984); **Д. Петканова** (1. *Старобългарска литература*. – С., 1997; 2. *Българска средновековна литература*. – В. Търново, 2001), *История на старобългарската литература*. – С., 2008 и др.

Дефинитивно ясни са основните биографични, исторически, графологични, граматически, лексикални и политически основания на това дело. Изключително точно са систематизирани данните, свързани с мисиите на Светите братя Константин-Кирил и архиепископ Методий, ясни и изчистени докрай са и дискуссионните моменти, отнасящи се най-често до тяхното преводаческо и книжовно наследство. Натрупан е огромен библиографски масив, който продължава да се актуализира и систематизира. Най-достоверните исторически извори, свързани с делото на **Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий**, се търсят в житията на двамата братя: *Пространно житие на Св. Константин-Кирил*, *Кратко житие на Св. Константин-Кирил (Успение Кирилово)*, *Пространно житие на Св. архиепископ Методий*, *Проложно житие на Св. Св. Константин-Кирил и Методий*, *Проложно житие на Св. архиепископ Методий*.

Пространните жития на Св. Св. Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий са открити за науката през 1843 г. от А. В. Горски. Не подлежи на съмнение фактът, че тези жития имат западнославянски произход, свързан с римската провинция Панония, заради което са наречени *Панонски легенди*.

Авторството на житията се оспорва и днес...

Но е прието, че най-вероятният техен създател – поне на част от тях – е **Св. архиепископ Климент Охридски**. Творчеството на **Св. архиепископ Климент Охридски** се дели на два големи дяла: оригинални произведения и преводи. Св. Климент е написал произведения, които се пазят като анонимни в Клоцовия сборник и Синайския требник. Смята се, че съществува връзка между Климентовото *Поучение за помен на апостол и мъченик* и *Втория Фрайзингенски откъс*. Предполага се, че *Житие Кирилово* е било съставено в периода 873-880 г. [101]. На Св. архиепископ Климент се приписват около 60 слова. Според някои автори за безспорни Климентови се смятат 15, а според други автори – 16, но само 12 от словата носят неговото име: *Заповедания за празниците*, *Поучение за Великден*, *Поучение за Преображение Господне*, *Слово за Връбница*, *Похвала за Св. Лазар* (над 100 преписа), *Похвално слово*

за пророк Захари за рождеството на Св. Йоан Кръстител, Похвала за Св. Кирил Философ, Похвално слово за Св. Йоан Кръстител, Похвала за Успение Богородично, Похвала за Св. Димитър Солунски, Похвала за Св. Св. Михаил и Гавраил (над 150 преписа), Похвала за Св. Климент Римски.

Смята се, че чувството за простота, краткост и яснота в поучителните слова, които създава Св. архиепископ Климент Охридски, се дължи на ясната и стройна композиция на творбите, които обикновено съдържат:

- първа част (*кратък увод*), който изяснява същността на празника;
- втора част (*портретна характеристика на светеца или религиозното събитие*);
- трета част (*химн-прослава на светеца или религиозното събитие*).

Третата част – заради непрестанно повтарящите се звукови комплекси вътре в изреченията и римите, въткани в краесловната им организация – е художествено най-издържаната.

Ето няколко фрагмента от прочутото *Похвално слово за Св. Кирил*, които потвърждават факта, че Св. архиепископ Климент Охридски – като пряк ученик на славянските първоучители – достига върхове на средновековното езиково майсторство:

„Христолюбци,

Ето, възсия за нас Светлозарната памет на нашия преблажен отец Кирил, новия апостол и учител на всички страни.

Със своето благочестие и красота той изгря на земята като слънце, просвещавайки целия свят чрез зарите на триипостасния Бог. Божията премъдрост си съгради храм в неговото сърце и върху неговия език като върху херувим почиваше Светият Дух, който винаги раздава дарове според силата на вярата, както е казал апостол Павел: „На всеки един от нас благодатта е дадена по мярката на дара Христов”. Нали Господ е казал: „Който Ме обича, и аз ще го възлюбя, и ще му се явя сам; ще си направя жилище в него и той ще Ми бъде син, а аз ще му бъда баща”.

(...)

Когато се появи ереста през времето на иконобореца Теофил, много години Светите икони бяха преследвани, унищожавани и непочитани. А при благоверния цар Михаил православните, като свикаха събор, изпратиха Кирила срещу тези еретици и той унищожиха като с огън всичката им злоба чрез духовната си сила. [А водач на тази ерес беше патриарх Аний (Арий), когото православните избличиха и изгониха от престола. Ето такъв беше този учител.] Щом дочуеше някъде някаква хула за божествения образ, той като крилат прелиташе по всички страни, с ясни слова разпръсваше всички заблуди и учеше на правата вяра. Той довършваше недовършеното от апостол Павел, прелитайки като орел по всички страни – от изток до запад и от север до юг.

(...)

По милостта и човеколюбието на нашия Господ Иисус Христос той стана пастир и учител на славянския народ, който тънеше в невежество и в греховен мрак. И [както Даниил затвори устата на лъвовете], той затъкна устата на вълците – еретиците-триезичници, [които, помрачени от завист, казваха: „Не е достойно Бог да бъде прославян на друг език, освен на еврейски, на латински и на гръцки“]. Поради злобата си те станаха съучастници на Пилат. С ясни доказателства той разори техните заблуди, възпламенен от силата на Светия Дух]. Той, според пророчеството, направи ясен езика на гъгниви и с книги насочваше всички по пътя на спасението. [Като преведе църковния устав от гръцки на славянски език, той отиде в Рим, водейки към съвършенство избраното си стадо. С радост той завърши житейския си път.] Господ Бог благоволи пречестното му тяло да почива в Рим.

(...)

И заради това Бог го благослови навеки.

Но коя ли уста може да изрази сладостта на неговото учение? Кой ли език може да разкаже за подвизите, трудовете и добротата на неговия живот? Господ направи по-светла от светлината тази уста, която просвещаваше помрачените от греховната измама. Неговият език изля сладостни и животворни слова. Пречистите му устни процъфтяха [като цвят] чрез премъдростта. Неговите пречестни пръсти създадоха духовни органи и ги украсиха със златозарни букви. Чрез тази богогласна уста се напоиха онези, които жадуват за божествения разум. Чрез нея се насладиха мнозина, като приеха животворна храна. Чрез нея Бог обогати с богопознание много народи, а най-вече увенча с богоизплетен венец многоплеменния славянски народ: защото за Него бе изпратен този [нов] апостол. И тъй, от тази уста бликна извор на живи слова, който напои изсъхналата наша сухота; и чрез нея бе свързан многохулният език на еретиците.

(...)

Облажавам твоя многогласен език, чрез който зарята на троичния безначален Бог, като изгря за моя народ, разпръсна греховния мрак.

Облажавам твоето тъй много светло лице, озарено от Светия Дух, чрез което светлината на богопознанието изгря на моето лице, а многобожната заблуда бе изкоренена.

Облажавам твоите златозарни очи, чрез които слепотата на незнанието бе премахната от моите очи и засия светлината на богопознанието.

Облажавам твоите ангелозрачни зеници, озарени от божествената слава, които ме просветиха с боговдъхновени слова, след като премахнаха сърдечната ми слепота.

Облажавам твоите пречестни ръце, чрез които слезе върху моя народ дъждовният облак на богопознанието, който напои с изтичаща от Бога роса нашите сърца, изгорели от греховна суша.

Облажавам твоите движени от Бога пръсти, чрез които се написа за моя

народ свобода от греховното иго.

Облажавам твоята златозарна утроба, от която изтече за моя народ животворна вода, слизаща отгоре чрез твоите молитви.

Облажавам твоите светлозарни нозе, с които ти бързо обходи като слънце целия свят, проповядвайки боговдъхновеното учение.

Облажавам твоите златозарни стъпки, чрез които насочи нашите заблудени стъпки по правия път.

Облажавам твоята пресвета душа, чрез която се излекуваха греховните рани на душата ми и се всади разум в сърцата ни чрез духовните ти слова.

Облажавам твоите движени от Бога пръсти, чрез които се написа скритата за мнозина божия премъдрост и които разкриха тайните на богопознанието.

Облажавам твоята пречестна църква, в която почива твоето многообразно и богоречиво тяло.

Блажен е градът, който е приел третия изпълнител на божия промисъл. И наистина този блажен се яви, за да довърши недовършеното от двете върховни светила. И затова Господ Бог разпореди той да получи пречестен покой при тях. Той почина в мир в Господа през 6377 (= 869) година от сътворението на целия свят, в четиринадесетия ден на месец февруари. И след като завърши всички служби и трудове, той се присъедини към всички свети отци поради живота си и вярата си. Той стана с ангелите като ангел, с апостолите – апостол, с пророците – пророк, съучастник в божията слава заедно с всички светии.

Преподобни учителю, заедно с тях моли се за нас, които чествуваме твоята преславна смърт за слава на Пресвета Троица – на Отца и Сина, и Светия Дух – сега и всякога, и во веки. Амин!” [102].

Учителят, държавникът, поетът, преводачът, църковният строител Св. архиепископ Климент Охридски – наред със Светите славянски първоучители Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий, но наред и със Светите епископ Наум, епископ Горазд, Сава и Ангеларий – е основоположник на старобългарския книжовен език и на старобългарската литература.

Той дословно е следвал указанията на Солунските братя:

- остава верен на фонетичния облик на Кирило-Методиевия език, употребявайки ерови гласни в непроменен вид;

- ревниво спазва книжовните норми, завещани от славянските първоучители.

Като най-ценен негов принос в словопроизводството се смята засилената употреба на сложни прилагателни, обвързани с коренните морфемни думи като

светлина, блясък (напр.: златозарен, светозарен, светлоукрашен).

Неговите съчинения, които се родят чрез своите фонетични, лексикални, морфологични и синтактични характеристики с такива ярки източнобългарски книжовни паметници като *Супрасълски сборник*, *Симеонов сборник*, словата на Йоан Екзарх и др., са аргументи в полза на тезата, според която в оня исторически момент не е съществувала разлика между Охридското и Преславското книжовно средище.

Панонските легенди ни насочват и към една друга хипотеза, която би могла да ги обедини в общ семантичен възел, тъй като в сюжетната им структура пулсира логиката на един и същ дискурс: **ЖИТИЯТА НА ПРАКТИКА СЛЕДВАТ НЕ ПРОСТО ЖИВОТА НА СВЕТИТЕ БРАТЯ, ТЕ ЗВУЧАТ И – ЗАРАДИ НЕПРЕСТАННО ЦИТИРАНИТЕ ДИАЛОЗИ/ МОНОЛОЗИ НА СВ. СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ И АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ – КАТО ОГЛЕДАЛО НА ТЯХНОТО ЖИВО, ОРИГИНАЛНО СЛОВО, КОЕТО РАЗКРИВА АВТЕНТИЧНИ ЩРИХИ НЕ САМО ОТ ФИЛОСОФИЯТА, ЕСТЕТИКАТА, А И ОТ МЕТОДИКАТА НА ОБУЧЕНИЕ В ШКОЛАТА НА СЛАВЯНСКИТЕ ПЪРВОПРОСВЕТИТЕЛИ.**

Тези жития са единственият достоверен източник, от който черпим знания не само за живота, но и за творчеството (преводаческо или оригинално) на Светите братя...

Вярно е, че житията са писани, дописвани и словесно орнаментирани от техните автори и преписвачи (краснописци/бързописци), но е вярно и друго: навсякъде личи стремежът да се запази коронния смисъл на посланието на славянските първоучители, въткан в един **жив наратив**.

Времевият ред на фабулата подрежда събитията, разграничими като „начало”, „среда” и „край”. Темпоралният ред на онова, което се е случвало, се представя чрез строго подредена серия от градиращи събития. Илюзията за „минало”, „бъдеще в минало”, „сегашен момент” и „бъдеще” е толкова силна, че читателят има усещането, че чете текстове, написани от самите Солунски братя.

Живият разказ, въткан в себе си ретроспекции, различни по техниката си ретардации, намеси на разказвача, забързано, а след това бавно представяне на събитията, не изкривяват линейното време в житията, а спомагат за създаването на една **строга канонична себевъзхвала на разказваното събитие**.

Дали тези жития са **буквално диктувани** (или редактирани) от **Св. архиепископ Методий**, каквото съмнение отдавна битува в старобългаристиката (Донка Петканова), дали те са плод на колективните усилия на техните преки ученици (Светите Климент, Наум, Горазд, Сава и Ангеларий), не може да се каже с точност. Но със сигурност бихме могли да направим аналогията, че – като изключим фантастичните моменти – **всичко, написано в житията, е преди това чуто и запаметено от първоизточника.**

Най-важните видими аргументи за това са точността, с която се предават диалозите в пространните жития, както и безапелационният тон на текстописците,

когато става дума за конкретни биобиблиографски факти, свързани с живота и творчеството на Солунските братя.

Един внимателен прочит на житията ще отдели не просто думи или цели фрази, а и конкретни забележки, универсални хуманитарни и литературни указания за това, **как трябва да се превеждат богослужебните книги, как трябва да се създават религиозните поучения** и, не на последно място, **за какви хора е предназначено християнското слово...**

На практика тук някъде – в тези пораждащи изящно слово методологични указания на двамата велики педагози – трябва да търсим основания за разкриване на глъбинната структура на българското изящно слово.

В Методиево житие например има **две послания**, които хипотетично биха могли да бъдат съотнесени към подобна структура.

Първото послание изяснява за какви хора трябва да се превеждат богослужебните книги:

...ТОГО ЖЕ ДОУХА, ЕГОЖЕ И СИ...

(т.е. за хора, обладани от същия дух – хора, които са християни)

Второто послание изяснява как трябва да се пише богослужебна литература:

**...ВЪ МАЛЪХЪ СЛОВЕСЪХЪ
ВЕЛИКЪ ОУМЪ СЪКАЗАВЪ...**

*(т.е. в малко думи голям ум да събереш,
с малко думи много да кажеш)*

**ПЪРВОТО ПОСЛАНИЕ БИ МОГЛО ДА СЕ ТЪЛКУВА КАТО
ЕДИНЕНИЕ, ОБВЪРЗВАНЕ НА ЛИЧНОСТТА С ХРИСТИЯНСКАТА
НРАВСТВЕНОСТ, КОЯТО ПОРАЖДА РЕЛИГИОЗНА СВЕТИНА.**

**ВТОРОТО ПОСЛАНИЕ Е ПЪТЕКА КЪМ ПОЕТИКАТА НА
ЦЯЛАТА СТАРОБЪЛГАРСКА КНИЖНИНА, ЗАЩОТО В НЕГО Е
РЪКОПОСТАВЕНО НАЙ-СЪКРОВЕНОТО ИЗИСКВАНЕ, СНЕТО В
ИНФОРМАЦИОННИЯ КОД НА БЪЛГАРСКОТО ИЗЯЩНО СЛОВО:
ЯСНОТА НА МИСЪЛТА.**

Ето го **дидактичният казус**, който подхранва онази част от славянството, която в периода IX-XVIII в. постига изключителни интелектуални върхове в творчеството на Св. архиепископ Климент Охридски, епископ Константин Преславски, Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Константин Костенечки, Св о. Паисий Хилендарски и Св. епископ Софроний Врачански.

II. КЪМ ФИЛОСОФИЯТА НА СЛАВЯНСКИТЕ БУКВИ

Ораторското съчинение „*За буквите*” от **Черноризец Храбър** се оказва ключ към разгадаването на една от най-големите мистерии, скрити в средновековното културно наследство на България.

Изключително внимание заслужават **някои психологически проблеми, свързани със създаването на глаголицата и кирилицата и въобще с делото на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий, защото тъкмо там – в началото – се полагат основи, които никой и никога не е успял да разруши.**

II. 1. ИНФОРМАЦИОННА КАРТИНА

Никой досега не се е опитвал да погледне на делото на Светите братя и от **психологическа гледна точка.**

Някак неразкрити докрай остават чертите на техните човешки образи.

Светостта на тези личности, иконопоставянето и обожествяването им ги прави недостъпни в това отношение.

Ние все още не сме навлезли в лабиринта на психологическата им битност, за да я направим интересна за науката.

Не сме потърсили свойствата на оня тип човешко мислене, което е носител на определена психическа идентичност.

Една изключителна инерция от позитивистичен порядък на практика е неутрализираща исторически шрихи от човешките образи на Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий.

В логическия синтаксис на времето, с което свързваме живота и делото на славянските първоучители, е загубена връзката между **АЗА, ЦЯЛОСТНАТА ЛИЧНОСТ** и нейната конкретна **ИНТЕРИОРИЗАЦИЯ И ЕКСТЕРИОРИЗАЦИЯ В ИСТОРИЧЕСКОТО ВРЕМЕ И ПРОСТРАНСТВО.**

За да постигнем една **по-обективна интерпретация на обективни дадености**, свързани с исторически достъпните извори, изясняващи делото на Светите братя, ще се опитаем да подчиним нашите наблюдения на **седем универсални адаптивни дефиниции**, свързани с психологическата теория на Карл Густав Юнг [103].

Това са неговите дефиниции за:

- ИДЕЯ: „(...)Идея (...) е определен психически елемент, тясно свързан с онова, което наричам Образ. Образът може да има личен или неличен произход. Във втория случай той е колективен и се отличава с митични признаци. В такъв случай го определям като праобраз, а ако не притежава митологичен характер,

т.е. ако му липсват свойствата на митологичното мислене, той е просто колективен и тогава го наричам идея. Следователно аз използвам понятието идея, за да изразя смисъла на един първичен образ, който е извлечен, абстрахиран от конкретността на образа. Тъй като идеята е абстракция, тя се явява като нещо извлечено или развито от елементарна основа, като продукт на мисленето. (...) Доколкото обаче идеята не е нищо друго освен формулираният смисъл на един праобраз, в който е била вече символично изразена, същността на идеята не е нещо производно или съградено, а в психологически аспект съществува a priori, като дадена възможност за мисловни връзки. Затова идеята по същество (но не и по формулировката си) е априорно съществуваща и обуславяща величина.” [104];

- АБСТРАКЦИЯ: *„Абстракцията, както показва самата дума, представлява извличане и изваждане на едно съдържание (на едно значение, на общ признак и т.н.) от взаимовръзка, съдържаща и други елементи, чиято комбинация като цяло е нещо уникално или индивидуално и затова – несравнимо. Еднородността, уникалността и несравнимостта пречат на познанието, поради което волята за познание трябва да се приеме за неприсъща на останалите елементи, свързани с приетото същностно съдържание. Затова абстракцията е онази духовна дейност, която освобождава свойство или факт, приет за присъщ, от неприсъщите елементи, като ги различава от тях, с други думи – като ги диференцира. Абстрактното в по-широк смисъл е всичко, извлечено от връзката с елементи, приети за неприсъщи.”* [105];

- АЗОВ КОМПЛЕКС: *„Под „Аз” разбирам комплекс от представи, смятан от мен за мен центъра на съзнанието ми, като му преписвам висок континуитет и идентичност със самия себе си. Затова говоря и за азов комплекс. Азовият комплекс е както съставка на съзнанието, така и предпоставка на съзнаването, защото за мен един психичен елемент е съзнаван дотолкова, доколкото е свързан с азовия комплекс. Тъй като обаче Азът е само център на полето на моето съзнание, той е идентичен с цялата ми психика, а е само един комплекс сред останалите комплекси. Затова правя разлика между Аза и цялостната личност (Selbst), тъй като Азът е субект само на съзнанието ми, а цялостната личност е субектът на цялата ми психика, включително и на несъзнаваната. В този смисъл цялостната личност представлява (идеална) величина, която включва Аза.”* [106];

- НАГЛАСА: *„За нас нагласата е готовност на душата да действа или реагира в определена посока. Понятието е особено важно за психологията на комплексните душевни явления, защото дава израз на един своеобразен психически феномен: че дадени дразнителни въздействия в едни моменти силно, а в други слабо или никак. Да имаш нагласа означава: да си готов за нещо определено, дори и тази определеност да е несъзнавана, защото наличието на*

нагласа е равносилно с априорната насоченост към определеността, независимо дали имаши представа за нея или не. Готовността, която имам предвид при нагласата, винаги се състои в това, че съществува определена субективна конфигурация, определена комбинация от психически фактори и съдържания, която или тласка поведението в една или в друга насока, или възприема някакво външно дразнение по точно определен начин. Без нагласата е невъзможна активната аперцепция.” [107];

- КОНКРЕТИЗЪМ: „Под понятието Конкретизъм аз разбирам определено своеобразие на мисленето и чувстването, което представлява антипод на абстракцията. Конкретен значи всъщност „сраснал”. Конкретно представимото понятие е понятие, което си представяме като сраснало или споено с други понятия. Едно такова понятие не е абстрактно, не е отграничено, не го мислим само по себе си, а съотнесено и смесено. То не е диференцирано понятие, а е скътанено в сетивно възприетия нагледен материал. Конкретисткото мислене използва най-вече конкретни понятия и възгледи, то е неизменно обвързано със сетивността. Конкретисткото чувстване също никога не се отграничава от сетивната обвързаност.” [108];

- ЕКСТРАВЕРСИЯ: „С това понятие аз обозначавам явната обвързаност на субекта с обекта в смисъл на положително насочване на субективния интерес към обекта. Човек, намиращ се в екстравертно състояние, мисли, чувства и действа във връзка с обекта, и то по пряк и ясно забележим начин, така че не може да има съмнение в положителното му отношение към него. Затова екстраверсията представлява в известен смисъл едно прехвърляне на интереса от субекта върху обекта. Ако екстраверсията е интелектуална, субектът мислено се пренася в обекта; ако екстраверсията е емоционална, субектът се вчувства в обекта. В състоянието на екстраверсия съществува силна, ако не и пълна зависимост от обекта. Следва да се употребява активна екстраверсия, когато екстраверсията се постига целенасочено, и пасивна екстраверсия, когато обектът предизвиква сам екстраверсия, тоест сам привлича интереса на субекта, понякога дори пряко волята му.” [109];

- ЦЯЛОСТНА ЛИЧНОСТ: „Като емпирично понятие цялостната личност обозначава тоталността на всички психологически явления в човека. Тя изразява единството и целостта на личността. Но доколкото включва и несъзнаваната част, поради което може да бъде съзнавана като отчасти, понятието Цялостна личност е всъщност колкото потенциално емпирично, толкова и постулат. С други думи, то обхваща познаваемото и непознаваемото или още непознатото чрез опита. Тези му свойства го сродяват с много природонаучни понятия, които са повече наименования, отколкото идеи. Тъй като целостта, която се състои както от съзнавани, така и от несъзнавани съдържания, е постулат, понятието за нея е трансцендентно, тя предполага на

емпирично основание съществуването на несъзнавани фактори и по този начин характеризира една специфика, която може да бъде описана само отчасти, а другата ѝ част остава pro tempore непознаваема и недефинируема.” [110].

Използването на авторска и единна, а не на обща психологическа теория, определя стремежа ни към постигане на максимална обективност, а обективистичните дадености, които са истинни и достъпни – тъкмо заради своята истинност, която изисква изрядно отношение към тях, – са търсени не във, а във времето, което ги е създало.

Тук ще се опитаме да **препрочетем – чрез реконструкции на христоматийно известни текстове от старата българска литература – оцелялата психологическа истина, пулсираща в знаци, обгърнали интелектуалния ореол на Светите братя в конкретно време и в конкретно пространство (Средновековието – X-XI в., експонирано в културната памет на вечността).**

Тези знаци – безспорни за науката – са графемите на **ГЛАГОЛИЦАТА** и **КИРИЛИЦАТА** с принадлежащата им символна стойност.

Тук ние сме склонни да възприемаме **глаголицата и кирилицата** като **единни, едносъщни християнизиращи графични системи.**

Най-добре динамиката на **християнизиращите графични системи на глаголицата и кирилицата** може да се наблюдава в писмени паметници, създадени през X-XI в., защото именно тогава двете азбуки са и първоапостолски, и равноположени във времето графемни, доказателства за което са търсени и открити в *Асеманиево евангелие* и в *Савина книга*.

На практика и двете азбуки имат един и същ графичен източник – **гръцкото писмо.**

Разломът между двете графични системи настъпва към началото на XII в., когато глаголицата е изместена, но не и зачеркната от кирилицата.

КИРИЛИЦАТА ЗАПАЗВА ВЪТРЕШНИЯ ФОНОЛОГИЧЕН МОДЕЛ НА ГЛАГОЛИЦАТА (*югоизточните и отчасти южните български говори на Балканския полуостров от X-XI в.*), **СЪХРАНЯВАЙКИ ПО ТОЗИ НАЧИН СПОМЕНА КАКТО ЗА ДЕЛОТО, ТАКА И ЗА МОНАШЕСКОТО ИМЕ НА СЛАВЯНСКИЯ ПЪРВОУЧИТЕЛ И СЪЗДАТЕЛ НА ГЛАГОЛИЦАТА СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ.**

Върху разделителната граница между глаголицата и кирилицата се структурират известните до този момент старобългарски писмени паметници (X-XI в.).

Периодът от XII до XVI в., когато на практика постепенно изчезва въпросната „граница”, се отчита като време, през което вътрешноасимилационните палеографични процеси в двете азбуки извеждат на преден план кирилицата, която взаимства голям графичен арсенал от гръцката азбука, но в същото време запазва в някаква степен графичните символи на български звуци, които липсват в гръцките говори:

кирилица	Б	Ж	Ц	Ш	Ъ	Ь	Ѣ	Ѧ	Ѧ	Ѧ
глаголица	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ	-	Ɱ	Ɱ	Ɱ
численна стойност	2	7	900	-	-	-	800	900	-	-
звукова стойност	б	ж	ц	ш	ъ	меко ь	э [ä] [ě]	е" [e]	о" [o]	руско ы [y]

II. 2. КВАЛИФИКАЦИЯ НА ПИСМЕНИТЕ ПАМЕТНИЦИ

Класификацията на Беньо Цонев е най-пълна и най-прецизна, когато става дума за писмени паметници от XII до XVI век [111]:

- XII ВЕК:

- - Добромирово евангелие,
- - Григоровичев паримейник,
- - Болонски псалтир,
- - Погодинов псалтир (тълковен),
- - Слепченски апостол,
- - Охридски апостол,
- - Битолски триод.

- XIII ВЕК:

- - Добрейшово евангелие,
- - Търновско евангелие от 1273 г.,
- - Боянско евангелие,
- - Кюстендилско четвроевангелие,
- - Пирдопски апостол,
- - Врачанско евангелие,
- - Македонски (Струмишки) апостол,
- - Софийски октоих,
- - Хлудов триод,
- - Хлудов паримейник,
- - Карансебешки октоих.

- XIV ВЕК:

- - Иван-Александров (Софийски) псалтир (Песнивец),
- - Московски летопис,
- - Ватикански летопис,
- - Никонови пандекти,
- - Лесновски паренесис,
- - Иван-Александрово четвроевангелие,
- - Ловчански сборник,

- *Старозаветни листи,*
- *Енински стихирар,*
- *Търновски сборник,*
- *Теодосиева лествица,*
- *Ряпов сборник,*
- *Слова на Йоан Синайски,*
- *Йоан Схоластик,*
- *Йоановски служебник,*
- *Поп-Герасимов служебник,*
- *Цар-Борилов синодик,*
- *Загребско (Михановичево) евангелие,*
- *Верковичев апостол,*
- *Кирило-Методиева служба.*

- XV ВЕК:

- *Призренски сборник,*
- *Апокрифен сборник от Влашко село,*
- *Габровски псалтир,*
- *Влахобългарски сборник от 1486 г.,*
- *Киевско четвроевангелие,*
- *Габровски служебник и требник.*

- XVI ВЕК:

- *Нягоеви послания,*
- *Служба и житие на Св. Никола Софийски,*
- *Тиквешки сборник,*
- *Ловчанско четвроевангелие,*
- *Котленски сборник,*
- *Влахобългарска Александрия,*
- *Панагюрски сборник,*
- *Киевски сборник,*
- *Рилско четвроевангелие,*
- *Хасковски псалтир.*

Ето го и разпределението на **старобългарските писмени паметници** – групирани в **два по-общи раздела**, – които поддържат психологически разделителната граница, която ни интересува, защото като време на създаване (X-XI в.) стоят най-близо до делото на Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий:

- ГЛАГОЛИЧЕСКИ ПАМЕТНИЦИ:

- **МАРИИНСКО ЕВАНГЕЛИЕ** [112],

- **ЗОГРАФСКО ЕВАНГЕЛИЕ** [113],
- **АСЕМАНИЕВО (ВАТИКАНСКО) ЕВАНГЕЛИЕ** [114],
- **СИНАЙСКИ ПСАЛТИР** [115],
- **СИНАЙСКИ ТРЕБНИК** [116],
- **КЛОЦОВ СБОРНИК (*Glagolita Glorianus*)** [117],
- **МАКЕДОНСКИ ЛИСТ** [118],
- **ОХРИДСКО ЕВАНГЕЛИЕ** [119].

- КИРИЛСКИ ПАМЕТНИЦИ:

- **САМУИЛОВ (ПРЕСПАНСКИ) НАДПИС** [120],
- **СУПРАСЪЛСКИ СБОРНИК** [121],
- **САВИНА КНИГА (САВИНО ЕВАНГЕЛИЕ)** [122],
- **СЛУЦКИ ПСАЛТИР** [123],
- **ХИЛЕНДАРСКИ ЛИСТИ** [124],
- **ЕВАНГЕЛСКИ ЛИСТИ** [125],
- **МАКЕДОНСКИ ЛИСТИ** [126].

II. 3. АНАЛИТИЧНА ТЕКСТОЛОГИЯ

Що се отнася до кирилицата и споровете около нейното авторство, ние се придържаме към безспорната информация (единствена засега!), която ни дава византийският автор Димитър Хоматиан в своето „*Кратко житие на Св. архиепископ Климент Охридски*“, където **СВ. АРХИЕПИСКОП КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ Е НОВИЯТ ОБРАЗОПИСЕЦ НА БУКВИ**, които са „по-ясни в сравнение с онези, които изнамери премъдрият Кирил. Чрез тях той написа цялото боговдъхновено Писание, възхвалните слова и житията на мъчениците и преподобните светци, както и свети песни, които старателно преподаде на най-благоразумните измежду децата.“ [127]

За уникалността на глаголицата и нейната трансформация в кирилицата, за близостта между двете азбуки, обяснима чрез общата фонологична и лексикална база, и за това, какво точно означават понятията и изразите „славянска азбука“, „знаков вариант на Кириловата глаголица“, „старобългарски език“, „църковнославянски език“ и др. изцяло се придържаме към мнението на Любомир Андрейчин, който успява в книгата си „Из историята на нашето езиково строителство“ (С., 1986) да обобщи цялата научна информация до този момент.

ИДЕЯТА за създаването на глаголицата като априорно съществуваща и обуславяща интелектуална величина би трябвало да се разглежда и като **продукт на индивидуалното психологическо мислене**.

Средновековната религиозна философия, скрита в този интелектуален продукт, най-точно и най-изчерпателно е тълкувана в „*За буквите*“ от

Черноризец Храбър:

„Прочее преди славяните нямаха книги, но бидейки езичници, четяха и гадаеха с черти и резки.

*Когато се кръстиха, бяха принудени [да пишат] славянската реч с римски и с гръцки букви без устройство. Но как може да се пише добре с гръцки букви: **Богъ** или **животъ**, или **дъло**, или **цръкы**, или **уаіаппіе**, или **широта**, или **іаѡѡ**, или **ждоу** или **юностъ**, или **іазыкъ** и други тям подобни. И така беше много години.*

След това човеколюбецът Бог, Който урежда всичко и Който не оставя човешкия род без разум, но всички привежда към разум и спасение, смисли се над човешкия род, изпрати му Свети Константин Философа, наречен Кирил, праведен и истинолюбив мъж, и той им състави 38 букви: едни по образец на гръцките букви, а други пък според славянската реч. Изпърво започна по гръцки: те прочее казват „алфа“, а той – „аз“. От „а“ започват и двете азбуки. И както гърците съставиха своите букви по образец на еврейските, така и той – по гръцките. Първата буква у евреите е „алеф“, което ще рече „учение“. Като се завежда отначало детето на училище, казва му се: „Учи се“ – това е алеф. И гърците, подражавайки на това, казваха „алфа“. И така се пригоди този еврейски израз към гръцкия език, че казват на детето „алфа“, което значи на гръцки „търси“ вместо „търси учение“. Подобно на това и Св. Кирил създаде буква „аз“. Но като първа буква и дадена от Бога на славянския род за развързване устата на онези, които чрез азбуката се учат на разум, „аз“ се изговаря с широко отваряне на устата, а другите букви се изговарят и произнасят със слабо разтваряне на устата.

Тези са славянските букви и така трябва да се пишат и произнасят: а, б, в, г. Някои казват: „Защо е създал 38 букви, когато може да се пише и с по-малко, както гърците пишат с 24 букви?“ Но те не знаят с колко пишат гърците. Наистина те имат 24 букви, но не изпълват с тях книгите си, та са прибавили 11 двугласни и три за числата: 6, 90, 900. И като се съберат – 8. Подобно на това и по същия начин Св. Кирил създаде 38 букви. Други пък казват: „Защо са славянските книги? Тях нито Бог ги е създал, нито ангелите, нито пък са изначални като еврейските, римските и гръцките, които са още отначало и са приети от Бога.“

(...)

А други пък казват, че Бог ни е създал буквите. И не знаят, окаяните, какво говорят и мислят, като смятат, че Бог е заповядал да се пишат книги на три езика, както пише в Евангелието: „И имаше дъска, написана на еврейски, римски и елински.“ А славянски там нямаше. Затова славянските книги не са от Бога.

(...)

Ако запиташ гръцките книжовници, като речеш: „Кой ви е създал буквите и превел книгите, или в кое време?“, то рядко измежду тях знаят. Обаче ако запиташ славянските азбукарчета, като речеш: „Кой ви е създал азбуката или превел книгите?“, всички знаят и в отговор ще рекат: „Св. Константин

Философ, наречен Кирил, той ни създаде азбуката и преведе книгите и брат му Методий.”

(...)

Има и други отговори, които другаде ще кажем, а сега няма време. Така, братя, Бог е дал разум на славяните, Комуто слава и чест, и власт, и поколение сега и винаги в безкрайните векове, амин.” [128]

Черноризец Храбър е недвусмислен в пояснението си за **⳨** („аз“):

„Но като първа буква и дадена от Бога на славянския род за развързване устата на онези, които чрез азбуката се учат на разум, „аз“ се изговаря с широко отваряне на устата...”

Това уточнение подсказва, че глаголицата е осигурявала висока степен на идентичност на личността, решила да използва тази азбука.

За да бъде подтикната към подобен цивилизиращ акт, в духовната същност на средновековния човек е трябвало да се събуди стремеж към обгръщане на християнската **ЦЯЛОСТНОСТ**, която в случая е дефинируема – за разлика от абстрактните понятия „учение”, „търсене” – чрез **⳨** („аз“).

Автономната първа буква на глаголицата – **⳨** („аз“) – е на практика графичен и семантичен синоним на формата за 1 л. ед. ч. на личното местоимение „АЗ“, която – според тълкувателния изговор – си остава неизменна в българския книжовен език от старобългарската епоха до най-ново време.

В акростиха на епископ Константин Преславски, гравирани в неговата „Азбучна молитва”, първата буква на кирилицата отново се чете „АЗ“, а не „АЛФА“, както би трябвало да се очаква, защото кирилицата взаимства първата си буква от едрото гръцко писмо, т.е. главните букви ($A = A = \text{алфа} = \text{търси} \neq \text{аз}$), а не от глаголицата, където първата буква е зографисана по съвсем друг начин – **⳨**:

„Аз се Богу моля с тия думи: / Боже-светороче, що създаде / видим свят и дивен свят невидим!...”

ПЪРВАТА БУКВА В ГЛАГОЛИЦАТА – ОПОЗНАВАЕМИЯТ АЗ (⳨) – НЕ ГУБИ ЗНАЧЕНИЕТО СИ В КИРИЛИЦАТА.

ТЪЛКУВАТЕЛНИЯТ ИЗГОВОР НА ПЪРВАТА БУКВА В ГЛАГОЛИЦАТА И В КИРИЛИЦАТА Е ХРИСТИЯНСКИ КЛЮЧ КЪМ ОПОЗНАВАЕМОТО НИЕ.

Наличието на буквата **⳨** („аз“) и изначалното ѝ противопоставяне в глаголицата и кирилицата на еврейската **א** („алеф“) и гръцката **α** („алфа“) е антипод на абстракцията.

Първата буква от глаголицата е автономна и напомня човешката фигура – като образ и подобие на Бога в три лица – Отец – Син – Свети Дух – (**⳨**), – но и християнския кръст (**⳨**); нейното цифрово съдържание е равно

на 1, което отново означава цялостност, единство, универсум. Цифровото ѝ съдържание се запазва и в кирилицата ($\text{Ѡ} = \text{A} = 1$).

Посланието, скрито в графемата Ѡ („аз“), „ДАДЕНА ОТ БОГА НА СЛАВЯНСКИЯ РОД ЗА РАЗВЪРЗВАНЕ НА УСТАТА“, буквално е имплантирало в психиката на средновековната личност АЗОВ КОМПЛЕКС, който не е разединявал, а е обединявал Аза и неговата представа за ЕДИННА ЛИЧНОСТ, въдворена в християнската религиозна общност, КЪДЕТО ЕДИНОСЪЩНОСТТА И ЦЯЛОСТНОСТТА НА ХРИСТИЯНСКИЯ БОГ Е В НЕГОВОТО ИПОСТАСНО ТРИЕДИНСТВО: СВ. ОТЕЦ, СВ. СИН И СВ. ДУХ...

Средновековната личност, която е предпочела глаголицата, е ставала неотделима част от християнския храм, защото християнизираният Аз (Ѡ) е вече *a priori* въдворен в него, заради своята инкрустирана цялостност (Ѡ).

Тук психологическата неразчленимост на Аза от Selbst (ЦЯЛОСТНАТА ЛИЧНОСТ) е на практика психологически екран, върху който са се проектирали както структурата на личността (сама по себе си, защото е подтикната да се вгледа в своята себеличност), така и нейните допустими, предполагаеми, бъдещи социални, културни или политически интериоризации и екстериоризации във времето и пространството (също сами по себе си, защото подканена да се вгледа в себеличността си, средновековната личност е осъзнава цялостността на християнския Бог, въдворим в човешкото въображение чрез християнския кръстен знак – Ѡ).

Символичният АЗОВ КОМПЛЕКС – Ѡ („аз“) = $\text{A} = \text{A} - \text{E}$ КОДЪТ, КОЙТО Е ДЕКОДИРАЛ ПОСОКИТЕ НА ЧОВЕШКОТО ВЪОБРАЖЕНИЕ В БЪЛГАРСКОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ (IX-X в.).

ВЕРОЯТНО САМОТО ИЗПИСВАНЕ НА ПЪРВАТА ГЛАГОЛИЧЕСКА ГРАФЕМА Ѡ Е ВЪВЕЖДАЛО МИРЯНИТЕ ПОД ТАЙНСТВОТО НА ХРИСТИЯНСКИЯ КРЪСТ.

Всяка азбука е огледало на езика, който графира.

Азбуката е и своеобразна ментална, психологическа структура, която формира пасионарен тласък в културата на етническата общност.

Азбуката е функция и поле на действие на думите и на езика.

Чрез Азовия комплекс – Ѡ („аз“) = $\text{A} = \text{A} - \text{E}$ – духовната НАГЛАСА на средновековния българин е била предопределена, априорно насочена към друга, неизвестна, несъзнавана до този момент определеност: славянската азбука, богослужебните книги на славянски език, славянското човешко море, възхвалата на Триединния християнски Бог на славянски език.

САМО ЛИЧНОСТТА, ОПОЗНАЛА СЕБЕ СИ В СВОЯТА ЦЯЛОСТНОСТ, МОЖЕ ДА ОПОЗНАЕ ДРУГИТЕ СЛАВЯНСКИ НАРОДИ И ЦЕЛИЯ ХРИСТИЯНСКИ СВЯТ.

Това е **ВИСША ФОРМА НА КОНКРЕТИЗАЦИЯ**, която тук ще наречем **ИНАЗАЦИЯ** (букв. **ВЪДВОРЯВАНЕ, ВЪЗКАЧВАНЕ, ИНТРОНИРАНЕ В ✚** [Триединния християнски Бог] **ЧРЕЗ АЗА**, който се е „сраствал” с модерната за онова време борба с „триезичната ерес”).

II. 4. СТРУКТУРНА ТЕКСТОЛОГИЯ

Ако продължаваме да търсим други прояви на конкретизация в глаголицата и въобще в езика на Светите братя, би трябвало да насочим вниманието си и към **фонетиката и словопроизводството на първопросветителите**.

Кирил Мирчев стига до извода, че глаголицата напълно точно долавя „**носото произношение на някои гласни в старобългарския език, нюансиращия се съобразно с положението в думата гласеж на еровите гласни, напълно своеобразния фонетичен характер на ятовата гласна и гласната а след палатални съгласни, не по-малко своеобразния гласеж на ери и т.н. Прекрасно са били доловени и специално обозначени с диакритичен знак някои омекчавания на съгласни**” [129].

В словопроизводството Св. Константин-Кирил е също толкова близо до конкретното, **иназационното**, разпознаваемото лексикално богатство на тогавашния български език. За негови звукови комплекси и лексикални конструкции, адекватно заимствани от народните говори, се смятат думи, които и днес използваме:

- воевода,
- пророчество,
- законоучител,
- благодаря,
- хвала,
- хвала въздавам,
- сили (в см. чудеса),
- прощавам,
- слово (освен основното си значение, при Св. Константин-Кирил тя означава още „причина”, „сметка”, „разум”),
- Синът Божи,
- изсъхна (смокиницата, смокиновото дърво),
- изсеква (спря),
- оцепенява/вцепенява се (за живо същество, което линее, болно е, съхне),
- чисто говоря (в см. правилно, вярно говоря),
- бяла,
- светла,

- плава (в см. жълтеникава – това е цветът на узряло жито)... [130].

II. 5. КОЙ Е ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР?

Съединени във въображаемо единство, думите на Св. Константин-Кирил Философ приличат на щрихи, на части от философския пъзел от огромно иконописно молитвено изображение, поставено пред олтара на християнизиращите се българи, за които **Ѡ** („аз“) е винаги „първа буква“, защото е „дадена от Бога на славянския род за развързване устата на онези, които чрез азбуката се учат на разум“.

Те вече са чули и знаят, че „аз“ се изговаря с широко отваряне на устата...” – **ЧРЕЗ ГЛАГОЛИЦАТА СЛАВЯНСКИЯТ РОД ЧИСТО ГОВОРИ, ПРОЩАВА, ВЪЗДАВА СИЛИ, ПРЕВРЪЩА СЛОВОТО В ПРИЧИНА ЗА РАЗУМЕН И ПРАКТИЧЕН ЖИТЕЙСКИ ИЗБОР, ТУК СЛОВОТО Е БЯЛА СВЕТЛИНА, СЕЧИВО, С КОЕТО МОЖЕШ ДА ОЖЪНЕШ ПЛАВАТА ЖИТНИЦА НА ХРИСТИЯНСКОТО ЗНАНИЕ...**

Но кой е авторът на трактата „ЗА БУКВИТЕ“?

Изключително интересен, този въпрос продължава да провокира въображението на българските учени. Защо?

Ето част от аргументите, обобщени от Донка Петканова в книгата ѝ „Черноризец Храбър“: „И така, Храбър е авторско име, но дали то е личното, собственото име на писател, или е псевдоним. Чий псевдоним е то? Ето големият въпрос, който се обсъжда вече години наред. Защо се появява такава съмнение? Защото името Храбър не е монашеско, а и за Средновековието звучи като че ли нескромно. (...) Всяка нова хипотеза разколебава старата. Оказва се, че никоя от тях няма солидни опорни точки. Климент и Йоан Екзарх винаги се подписват със собствените си имена. Няма причини в една творба някой от тях да се е подписал с псевдоним. И друго, Климент и Наум са ученици на Кирил и Методий, ако някой от тях би бил автор на „За буквите“, няма защо да казва в трето лице, че са живи още онези, които са ги видели. Най-устойчива се оказва хипотезата на В. Златарски, че Храбър е псевдоним на младия [княз. – Бел. Н. В.] Симеон. Употребата на псевдоним се е наложила поради общественото положение на [княз. – Бел. Н. В.] Симеон. Като княз той не е искал открито да се меси в културните спорове с политически последици, затова се е скрил зад едно литературно име. Основание за тази хипотеза дава и високото образование на [княз. – Бел. Н. В.] Симеон, неговият интерес към литературата и политиката му спрямо славянския език и азбука” [131].

Тук искаме да направим едно предположение, което не отстъпва със своята хипотетичност на останалите, но поне се опитва да търси в онтологичен дискурс истината в една все още неизследвана посока.

Черноризец Храбър е **описателно име** (псевдоним, прякор, прозвище, утаено във времето) на монах („Черноризец...“), който – освен с монашеството

си – е заслужил и прозвището „...Храбър”. Този монах – нещо повече от очевидно – е бил сред малкото хора от обкръжението на Св. Константин-Кирил Философ, който е познавал в детайли създаването на азбуката. Правят впечатление изключително точната философска, филологическа и графоложка интерпретация на азбуката, красноречивите аргументи и филигранното познаване на детайлите, свързани с нейното сътворяване.

Личностите, които най-отблизо са познавали дейността на Св. Константин-Кирил Философ, са били брат му **Св. архиепископ Методий, Св. архиепископ Климент Охридски, Св. епископ Наум, Св. епископ Горазд, Св. Ангеларий и Св. Сава...** Всички те са били черноризци.

Но само Св. архиепископ Методий е можел да бъде наречен и **„Черноризец”,** и **„Храбър”** едновременно, заради един неоспорим факт от биографията му, който откриваме в **„Пространно житие на архиепископ Методий”**:

„Апостолският папа Агатон с двеста и седемдесет отци и с достойния цар Константин на шестия събор смазаха много смутове, като изгониха и проклеха всички ония участници в смутовете... (...) Най-сетне царят, като узна за неговите (на Св. архиепископ Методий – Бел. Н. В.) способности, даде му да управлява славянско княжество (Предполага се, че въпросното княжество се е намирало на Балканския полуостров, някъде на север от Солун. – Бел. Н. В.), като че ли предвиждаше, бих казал аз, че ще го изпрати за учител и пръв архиепископ на славяните, та да изучи всичките им обичаи и постепенно да ги обикне” [132].

Тази информация, която днес просто не се отчита, защото се смята за маловажна, е оцеляла през Българското средновековие, достигайки през средата на XVII в. семантичните историографски предели на **Паисиевата „История славяноболгарская”**:

„Кирил и Методий живеели във времето на цар Михаил Иконоборец. Родили се в град Солун от баща по име Льв, високопоставен, богат и добродетелен човек. Свети Методий станал славянски или български войвода и научил славянския език. След десет години оставил военната служба и приел монашески чин. Свети Кирил бил по-млад Методиев брат, после учил философия в Цариград заедно с малкия цар Михаил, Теофилов син, и бил отличен и славен философ в Цариград. По съвета на своя брат Методий оставил света, приел и той монашески чин и водил свет живот” [133].

Очевидно Св. архиепископ Методий е бил назначен за „княз” (*гр. ἀρχων* – архонт, владетел, управител, воевода), което предполага, че „неговите способности” далеч са надхвърляли чисто религиозните добродетели.

ЕДИН КНЯЗ/АРХОНТ/ВОЕВОДА – ОСВЕН ВЛАДЕТЕЛ – Е И ПАЗИТЕЛ, ВОИН, ЗАЩИТНИК НА СВОЕТО КНЯЖЕСТВО.

Нищо не се знае за подвизите (в този смисъл!) на Св. архиепископ Методий, но би могло да се допусне, че такива не са му липсвали в онова размирно време.

Знаем само, че е бил разочарован от длъжността си, защото:

„Като прекара в това княжество много години и видя много смутове и

престъпления в този живот, той замени стремежите си към мрачните земни дела и небесни мисли; защото не искаше да смуцава благородната си душа с неща, които не пребивават вечно. Като намери сгоден случай, той се освободи от княжеството и като отиде в Олимп, където живеят свети отци, подстрига се, облече черна дреха и се повинуваше покорно, като използваше цялото монашеско правило и се занимаваше усърдно с книгите” [134].

КОМБИНАЦИЯТА ОТ УСТАНОВЕНИТЕ БИОГРАФИЧНИ ФАКТИ – ВЛАДЕТЕЛ (КНЯЗ/АРХОНТ/ВОЕВОДА) НА КНЯЖЕСТВО И „ПОДСТРИГА СЕ, ОБЛЕЧЕ ЧЕРНА ДРЕХА” ФОРМИРАТ КОНТЕКСТОВ СИНОНИМ НА ПРОЗВИЩЕТО ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР.

Няма научно обосновани данни, които да сочат, че някога и някъде Св. архиепископ Методий е бил наричан точно така (**ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР**).

Но защо очевидното е трябвало да бъде назовавано от преките му ученици и житиеписци (Светите Климент, Горазд, Сава, Ангеларий, Наум)? **ПРОЗВИЩЕТО В ДУХОВНИЯ СВЯТ НА ПЪРВОЗВАННИТЕ СЛАВЯНСКИ ЧЕРНОРИЗЦИ И ПЪРВОУЧИТЕЛИ Е НЯМАЛО УТИЛИТАРНА ФУНКЦИЯ.** Навсякъде имената на Светите братя (а и въобще на Светите Седмочисленици) са изписани така, както е повелявал религиозният канон.

Към **възможното авторство на Св. Методий на ораторския трактат „За буквите”** ни насочва и един друг опосредстван факт от житието:

„След това, като остави настрана всичкия [житейски] шум и като възложи всичките си грижи на Бога, той най-напред постави от своите ученици двама свещеници, добри скорописци, и преведе бързо от гръцки език на славянски всичките [библейски] книги в пълнота, с изключение на Макавеите, в продължение на шест месеца, започвайки от месец март до двадесет и шестия ден на месец октомври. Като свърши, отдаде достойна хвала и слава на Бога, Който дава такава благодат и такъв бърз успех. И като отслужи заедно с клира си Светото тайно възношение, отпразнува паметта на Свети Димитър. Защото преди това той беше превел заедно с Философа само Псалтира, Евангелието с Апостола и избрани църковни служби. А сега преведе и Номоканона, сиреч църковните правила, и Отческите (Отческите. – Бел. Н. В.) книги” [135]...

Очевидно в края на живота си Св. архиепископ Методий е успял да постигне мечтаната цел („преведе бързо от гръцки език на славянски всичките [библейски] книги в пълнота”), след което е отдал „достойна хвала и слава на Бога, Който дава такава благодат и такъв бърз успех”.

Би могло да се предположи, че **„За буквите”** е тъкмо тази незавършена („Има и други отговори, които другаде ще кажем, а сега няма време.”) **„достойна хвала”,** записана и пообогатена във времето от анонимни **„свещеници, добри скорописци”,** запазили контекстовия синоним на **„монаха”** и **„княза/архонта/воеводата” (Черноризец Храбър),** но и прибавили името му в **„За буквите”**: „Св. Константин Философ, наречен Кирил, той ни създаде азбуката и преведе книгите, и брат му Методий”.

Различни „свещеници, добри скорописци” постепенно превръщат „За буквите” от ораторска проза в историческо съчинение, редактирайки, променяйки и допълвайки текста.

Дискусията около авторството на „За буквите” е изключително интересна и заслужава специално историографско внимание.

Първата трудност е свързана с декодирането на падежа, снет в заглавието.

Все още се спори за това, как да се тълкува *родителният падеж в името*

Чръноризца Храбра

За притежание на буквите ли става дума, или *за авторство на текста*?!

Ето как Донка Петканова обобщава този проблем в „Българска средновековна литература”: „Анализите започват още от заглавието на творбата (...). Как трябва да схващаме родителния падеж – „За буквите от Черноризец Храбр” или „За буквите на черноризеца храбри”. С други думи, дали „чръноризца Храбра” е родителен за притежание, или родителен за авторство. От някои учени (И. Хануш, И. Гошев) се схваща като родителен за притежание, или родителен и затова „чръноризца Храбра” се смята като описателно поетично название на Константин-Кирил. Това мнение не се утвърди в науката; повечето учени поради логически и езикови съображения схващат формата като родителен за авторство [136].

В старобългарския език родителният падеж е имал разнообразни функции. Той е можел да стои както при имена (съществителни, прилагателни, числителни) и местоимения, така и при глаголи. Вторият случай (става дума за така наречения **аблатив** или **отделителен падеж**, който се е загубил в славянските езици) не би трябвало да ни интересува, тъй като тук става дума за съществително собствено име.

При имената родителният падеж се проявява в **9 форми**:

- **частичен или паргитивен,**
- **родителен за притежание,**
- **родителен за отрицание,**
- **родителен вместо винителен при одушевени и персонифицирани неодушевени предмети (родително-винителен),**
- **родителен при сравнителна степен,**
- **родителен при супин,**
- **прилаголен родителен,**
- **родителен за време,**
- **родителен при прилагателни. [137]**

Както виждаме, старобългарският език не притежава специална форма на родителен падеж за авторство, за каквато говори Донка Петканова.

Не може да има съмнение: формата „Чръноризца Храбра” е родителен

падеж за притежание!

За какво притежание става дума обаче?

За авторско притежание на ораторското съчинение „За буквите” или за авторство на самите букви?

Ако е за притежание на самите букви, то прозвището *Черноризец Храбър* очевидно (!) следва да се свързва с името на **Св. Константин-Кирил Философ**, тъй като в съчинението става дума за буквите, създадени от него (т.е. за глаголицата).

Ако е за текста, кой тогава е неговият интелектуален *притежател/създател*?

ПОСОЧВАМЕ ЗА ПРИТЕЖАТЕЛ/СЪЗДАТЕЛ НА ОРАТОРСКОТО СЪЧИНЕНИЕ „ЗА БУКВИТЕ” **СВ. АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ, ТЪРСЕЙКИ** НЕ ЯВНА, А СКРИТА КОНТЕКСТОВА СИНОНИМИЯ В ЗВУКОВИЯ КОМПЛЕКС **ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР**, КОЯТО ТРАНСФОРМИРА ЗАГЛАВИЕТО ЧРЕЗ ФОРМАТА НА **РОДИТЕЛЕН ПАДЕЖ ЗА ПРИТЕЖАНИЕ**.

За автори на съчинението във времето са посочвани различни личности (*в скоби по-долу уточняваме най-популярните защитници на хипотезите*):

- **Св. архиепископ Климент Охридски** (*Фр. Снопек*),

- **Св. епископ Наум** (*А. Мазон*),

- **Йоан Екзарх** (*Г. Илински*),

- **цар Симеон** (*В. Златарски, В. Велчев*),

- **Докс, брат на княз Борис** (*Е. Георгиев, В. Велчев*),

- **неизвестен автор** (*П. Динеков, К. Куев*),

- **оригинален писател-общественик, а Черноризец Храбър е светско славянско име и представлява субстантивирано прилагателно** (*Д. Петканова*)... [138].

В момента са познати **89 преписа на трактата „За буквите”**, открити в България (средата на XIV в. – *Лаврентиев сборник*), Атон (XV в.), Сърбия (XV в.), Молдова (XV в.) и Русия (XV-XVII в.).

Най-силно впечатление със своите отклонения от първоизточника прави препис на един от „*свещениците, добри скорописци*”, който изхвърля паралела между първите букви на еврейската, гръцката и славянската азбука (**х - а - Ѡ**) и озаглавява преписа си „*Слово за Свети Кирил Философ, учител на славянския народ*” [139].

Коментарите по този повод са различни. Някои смятат, че преписвачът е бил воден от силни патриотични чувства, защото по този начин е искал „да отклони вниманието от връзката с гръцката азбука” [140].

Но на практика изхвърлянето на обяснението на Черноризец Храбър за паралела между първите букви на еврейската, гръцката и славянската азбука (**א - α - Ɱ**) осакатява „*За буквите*”, тъй като десемантизира най-важната, въдворяващата в християнство буква **Ɱ** („аз”).

Заличаването на **иназацията** е компенсирано от едно азбучно стихотворение, състоящо се от 33 стиха, което е известно в науката като „*Химн на Света Троица*” [141]:

А. Аз съм Бог

Б. Бог защото Съм.

В. Зная всичко,

Г. говоря правдата.

Д. Добро съм

Ж. Живот дадох на целия свят,

З. Земята на водите закрепих

І. вас, които преведох през морето,

И. и в пустинята ви наситих,

К. кое зло ви направих,

Л. люде беззаконни?

М. С мисъл всичко създадох,

Н. на кръст Ме приковахте,

П. на Пилат ме предадохте,

Р. ръцете на беззаконника,

С. слово беззаконно поставихте над Мене,

Т. трънен венец положихте на главата Ми.

Тази азбучна молитва няма нищо общо с „*Азбучна молитва*” на епископ Константин Преславски:

Аз се Богу моля с тия думи:

Боже-светороче, що създаде

видим свят и дивен свят невидим!

Господ-дух прати ми ти в сърцето

да ме лъхне с пламенното слово –

ето, в правий път да тръгнат всички

живи в твойта заповед пречиста!

Знам, законът твой е жив светилник

*и в пътеки светлина нетленна
към евангелския дар възжаждан.
Литна днес и славянското племе
милостта на кръста твой да търси...
Но на мене, който моли помощ,
Отче, Сине и Пресвети Душе –
просещ, – Твойто мощно Слово дай ми,
ръце вдигам да получа мъдрост,
сила, що обилно от небето
Ти даряваш на вси твари живи.
Упази ме Ти от горда злоба
фараонска, изцели ме, дай ми
херувимска сила шестокрила,
Царю на царете! Да опиша
чудесата твои вдъхновено,
шествайки пак по пътя славен,
що учителите двама, вечно
юнни, начертаха... Да направя
явно Твойто Слово за народа!*

*На Светата Троица прослава:
всяка възраст ней хвала въздава!
И народът мой Отца и Сина,
и Светия Дух възвеличава –
днес, вовек веков и до амина.*

Поетичен превод: Ем. Попдимитров (С., 1933).

Макар че и двете молитви запазват семантичната декодировка на първата буква от глаголицата и кирилицата („аз“), този препис трябва да се тълкува като изключително брутално фалшифициране на трактата „*За буквите*“. Въпросният „*преписвач, скорописец*“ е заличил гениалността на славянските първоучители, потопявайки делото им в бездънното море на агиографските апологии.

Повече от очевидно е и друго: явно „*авторът*“ е искал да скъса пряката връзка със Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий, подчинявайки делото им (респективно – делото си) не на образователни, а на политически, асимилационни или някакви други цели.

Тази хипотеза търси аргументи в **седем очевидни и диалектически обвързани посоки:**

1. Св. архиепископ Методий е единствената личност от обкръжението на Св. Константин-Кирил Философ, която би могла да изпълни с конкретно

съдържание (чрез житейската си биография, следи за която открихме в христоматийно известните текстове на една от панонските легенди „*Пространно житие на Св. архиепископ Методий*” и „*История славяноболгарская...*” на Св. о. Пансий Хилендарски) думите **ХРАБЪР** и **ЧЕРНОРИЗЕЦ**.

2. Св. архиепископ Методий е единствената личност от обкръжението на Св. Константин-Кирил Философ, която е познавала в дълбочина (т.е. като философ, езиковед и графолог) създаването на глаголицата.

3. Св. архиепископ Методий е единствената личност от обкръжението на Св. Константин-Кирил Философ, която би могла да диктува компетентно на „*свещениците, добри скорописци*” (а това вече стана ясно пак от „*Пространно житие на Св. архиепископ Методий*”: „*достойна хвала и слава на Бога, Който дава такава благодат и такъв бърз успех*”).

4. Името *Черноризец Храбър* е добавено от „*свещениците, добри скорописци*”, за да се знае и помни във времето, че делото на Първославянските черноризци и просветители е и дело на **ХРАБРИ МОНАСИ** (Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий).

5. Подробностите около имената, живота и делото на славянските първоучители са добавяни, преиначавани или подменяни допълнително от преписвачите на текста (*обичайна практика през Средновековието, която е неоспорима!*).

6. Името *Черноризец Храбър* може да се тълкува и като събирателно прозвище, средновековна метафора, оцеляло във времето на славянските първоучители Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий.

Ораторско съчинение на *Черноризец Храбър* – ако приемем, че то е събирателно прозвище, средновековна метафора... – е говорено от славянските първоучители *за и в името* на **ГЛАГОЛИЦАТА И КИРИЛИЦАТА**, които чрез уникалния тълкувателен изговор на своите първи букви – **Ⲡ** [аз] = А [аз] – съхраняват във времето християнизиращата същност на двете азбуки и етническата идентичност на българите.

ОТ ВСИЧКО, КАЗАНО ДОТУК, НЕ СЛЕДВА, ЧЕ АВТОРЪТ НА „ЗА БУКВИТЕ” Е СВ. АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ. НО НЕГОВИ ПО ВСЯКА ВЕРОЯТНОСТ СА ДУМИТЕ, СЪХРАНЕНИ И ПРЕДАВАНИ ВЪВ ВРЕМЕТО ОТ „СВЕЩЕНИЦИТЕ, ДОБРИ СКОРОПИСЦИ”.

САМО СВ. АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ Е ИМАЛ ПОЗНАНИЕ КАКТО ЗА НАЧАЛОТО (СЪЗДАВАНЕТО НА СЛАВЯНСКА АЗБУКА),

**ТАКА И ЗА КРАЯ (ПРЕВОДА НА ВСИЧКИ БОГОСЛУЖЕБНИ КНИГИ)
НА ЦЕЛОКУПНОТО СИ ПРОСВЕТНО ДЕЛО И ИНТЕЛЕКТУАЛНИЯ
ПОДВИГ НА БРАТ СИ СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ...**

III. КИРИЛО-МЕТОДИЕВИЯТ ЕЗИК И ПОКРЪСТВАНЕТО

Между Кирило-Методевия език и Покръстването на българите връзката е пряка, а не косвена.

И двете събития – ПОКРЪСТВАНЕТО НА БЪЛГАРИТЕ през 864 г., от една страна, и, от друга, МИСИЯТА НА СВ. СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ (827-869) И АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ (815-885) В ИЗТОЧНА И ЦЕНТРАЛНА ЕВРОПА, обобщена в годините между 863-та (предполагамото начало на Моравската мисия) и 885-та (смъртта на Св. архиепископ Методий), на практика обективират две исторически перспективи, които променят изцяло облика на Средновековна Европа.

Датата, която фиксира Покръстването на българите, е твърде спорна. Ако следваме математическите изчисления на В. Златарски, **годината не е 864, а 865.**

Ето каква е неговата версия: „В известната приписка на черноризец Тудор Доксов от 907 г. датата на покръщането (Покръстването. – Бел. Н. В.) е означена според българската ера (Б.Е.) „в лето етхъ бехти”, т.е. през петия (беяти) месец на единадесетата (етхъ = куче) циклова година. Борис управлявал от 852 до 889 г. от Р. Хр. по сегашна ера, а от Б.Е. – от 172 (= 852 – 680) до 209 (= 889-680) слънчева година или от 177 до 215 лунна година. През този период дават „етхъ” или единадесета циклова година 179, 191, 203 и 215 лунни години от Б.Е. От тия четири години 1-та, 3-та и 4-та по време не подхождат, защото Борис покръстил своя народ не във 2-та година след заемането на престола и не в 12-та и в последната година преди отричането си от престола; остава следователно лунната 191 година, на която е станало събитието, или по-точно в петия месец на 191 лунна година от Б.Е. Петият месец продължавал от 190.33 до 190.42 пълна лунна година или от 184.62 до 184.71 слънчева година от Б.Е., а от Р.Хр. от 864.62 (= 184.62 + 680) до 864.71 (= 184.71 + 680) или от 17 август до 19 септември 865 г. Но понеже от намерения в Югозападна Албания надпис се знае вече сигурно, че „Борис се покръстил заедно с дадения нему от Бога народ в 6374 година” от С.М. по цариградската ера или в 866 (= 6374 – 5508) септемврийска година от Р. Хр., която продължавала от 1 септември 865 до 31 август 866 година, то покръщането (Покръстването. – Бел. Н. В.) на Борис и на неговия народ станало между 1 и 19 септември 865 г., може би на 14 септември (стар стил) – на Кръстовден 865 г. По българското летоброение годината на покръщането (Покръстването. – Бел. Н. В.) на Борис и българите от С.М. е 6376 (= 191 + 6185) г., която се дава в повечето руски хронографи,

но среща се и 6377 г. както например в пространното житие на Св. Климент Охридски и в руската „Повест временных лет“ (руския летопис). Тая година е изведена по септемврийската 866 година, която дава 192 лунна година от Б.Е., а пък $192 + 6185 = 6377$ г.” [142].

Тук се присъединяваме към дата 864 г., лансирана от по-голямата част от медиевистите.

Формално сравнение между началните дати на тези две събития – **864 г. (ПОКРЪСТВАНЕТО НА БЪЛГАРИТЕ)** и **863 г. (НАЧАЛОТО НА МОРАВСКАТА МИСИЯ)** подсказва, че когато Св. княз Борис I Михаил приема християнството от Константинопол (негов кръстник е император Михаил III), изпълнението на задачата на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий в Европа е вече в ход.

През 886 г. – т.е. една година след смъртта на Св. архиепископ Методий – **в България пристигат учениците на Светите славянски първопросветители: Св. архиепископ Климент, Св. епископ Наум, Св. епископ Горазд, Св. Сава и Св. Ангеларий...**

От началото на Моравската мисия до пристигането на учениците в България изминават приблизително 23 години.

Кои са исторически регистрираните свидетели на тези събития?

През втората половина на IX в. начело на папската институция в Рим застават последователно: **Св. папа Николай I Велики** (от 24 април 858 г. до 13 ноември 867 г.), **папа Адриан II** (от 14 декември 867 г. до 14 декември 872 г.), **папа Йоан VIII** (от 14 декември 872 г. до 16 декември 882 г.), **папа Маринус I** (от 16 декември 882 г. до 15 май 884 г.), **Св. папа Адриан III** (от 17 май 884 г. до 1 септември 885 г.).

Динамиката в Константинопол се завихря около три личности – **Св. равноапостол патриарх Фотий I Константинополски** (през периода, който ни интересува, той е избран на два пъти: от 858 г., когато отстранява почти с преврат Св. патриарх Игнатий I Константинополски, до 867 г., а после от 877 г. до 886 г.), **Св. патриарх Игнатий I Константинополски** (това е повторното му възкачване на патриаршеския престол за десет години – от 867 г. до 877 г.) и **патриарх Стефан I Константинополски** (от 886 г. до 893 г.).

През същия период земите, принадлежащи към западната Римска империя – т.е. **империята на франките**, – се управляват от представители на немскоезичната **Каролингенска династия**: **Людвиг II Немски** (от 843 г. до 876 г.), **Карл III** (от 876 г. до 887 г.) и **Арнулф I Каринтийски** (от 887 г. до 899 г.).

Източните провинции – с център **Константинопол** – са под владичеството на две ромейски династии: **Аморийската** – **Михаил III** (от 842 г. до 867 г.), и **Македонската** – **Василий I Македонец** (от 867 г. до 886 г.).

Покръстването на българите през 864 г. от Св. княз Борис I Михаил съвпада с управлението на **Людвиг II Немски** и **Св. папа Николай I Велики** (на запад), от една страна, и, от друга, на **император Михаил III** и **Св. равноапостол**

патриарх Фотий I Константинополски (*на изток*).

Медиевистите са категорични, че към оня исторически момент приемането на християнството за България е въпрос не само на цивилизационен избор, но и на физическо оцеляване, а за Римската империя – въпрос на интелектуална инвазия и разгръщане на политическото влияние на Балканите и въобще в цяла Източна Европа.

Така изглеждат нещата поне на пръв поглед...

Има обаче и още нещо: през 864 г. религиозният разрив – каноничен и административен – между Рим и Константинопол, който ще доведе до Великата схизма през 1054 г., все още не е факт, макар че семената на противопоставянето вече са посетили...

Целта е била една, но средствата за постигането ѝ – различни.

И в двете столици на Римската империя – т.е. и в Рим (*при Св. папа Николай I Велики*), и в Константинопол (*при Св. равноапостол патриарх Фотий I Константинополски*) – религиозните мисионери желаят да постигнат пълна хегемония над славянските и неславянските племена в Европа.

Рим предлага за доминанта класическата триезична доктрина, т.е. проповядването на Християнското учение да се извършва на трите „свещени езика” – *латински, гръцки и еврейски*, – защото техни са графемите, изписани на Светото Разпятие.

Константинопол е по-демократичен, по-иновационен в подхода – Римската империя наистина се нуждае от религиозна инвазия на Балканите, но защо тук евангелските текстове да не се разпространяват и на езика на тези, които желаят да приобщиш?!?

В началото въпросът е бил по-скоро философски, а после – обществен, културен, исторически, политически, административен, стопански, икономически...

Нека се вгледаме по-внимателно в тези имплицитивно конструирани сюжетни ядра в българската история.

Импликацията [(→) – ако, то...] обвързва хората, които творят събития, с низ от зависещи един от друг исторически процеси, които – във времето и пространството – не могат да бъдат мислени като независими сюжетни ядра: ако Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий не бяха получили своята Моравска мисия, те нямаше да създадат славянската азбука, респективно – преводите на славянски език на Евангелските книги; ако Св. княз Борис I Михаил не беше приел християнството, разпространението на Християнското учение за Триединния Бог на Балканите и в цяла Източна Европа щеше да бъде невъзможно; ако учениците на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий – Св. архиепископ Климент, Св. епископ Наум, Св. епископ Горазд, Св. Сава и Св. Ангеларий – не бяха прекрачили границите на България и не бяха приети радушно от Св. княз Борис I Михаил, славянските литератури нямаше да съществуват в своя съвременен вариант...

Навсякъде трябва да се търси философията на съподчиненото единство.

III. 1. АЗБУКАТА / АЗБУКИТЕ

Философията и на двете азбуки – *глаголицата* и *кирилицата* – е съхранена в т.нар. „Панонски легенди“, които продължават да звучат не само като автентичен литературен документ от IX в., но и като своеобразна метафора на културния разстояния между далечния Рим и близкия Константинопол:

„Кажни ни, човече, как ти измисляш сега книги на славяните и ги учиши? Досега никои друг не е изнамерил (такива книги) – нито апостолите, нито римският папа, нито Григорий Богослов, нито Йероним, нито Августин. Ние знаем само три езика, на които подобава да се слави Бог с книги: еврейски, гръцки, латински” [143].

Отговорът на Св. Константин-Кирил Философ е ненадминат по своята християнска дълбочина и виртуозна елинска философичност:

„Не пада ли от Бога дъжд еднакво за всички? Също и слънцето не грее ли на всички? Не дишаме ли всички еднакво въздух? Как вие не се срамувате, като определяте само три езика, а искате всички други племена и народи да бъдат слепи и глухи? Кажете ми: дали смятате Бога за безсилен, та да не може да даде това, или Го смятате за завистлив, та не иска (да Го даде). Ние пък знаем много народи, които имат Книги и въздават слава на Бога всеки на своя език. Известно е, че такива са арменците, персите, абазгите, иверите, сугдите, готите, аварите, тирсите, хазарите, арабите, египтяните, сирийците и много други. Ако не искате да разберете от тези (примери), то поне от Писанието познайте Божията воля. Давид се провиква и казва: „Възпейте Бога, цяла земя, възпейте Господу песен нова.” И пак: „Възкликнете Господу, цяла земя, възвеселете и възпейте.” И другаде: „Цялата земя да Ти се поклони и да Ти пее, да пее на Твоето име, Вишний.” И пак: „Хвалете Господа, всички народи, прославяйте Го, всички люде”. И пак: „Всичко, що диша, да хвали Господа” [144].

Графемите, които създават Св. Св. Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий, са практически резултат от тази елинска, а не еврейска или латинска рефлексия.

Затова както *глаголицата*, така и *кирилицата* следват една и съща матрица (гръцката азбука):

ГЛАГОЛИЦА

Ⳛ
Ⳛ
Ⳛ Ⳛ

КИРИЛИЦА

а б в г д е ж з љ,з̄ ꙗ,ѣ и ѣ к л м н о
 п р с т ѳ,ѣ ф х ѡ,о ц ц,ц ч,ч ш њ њ,ъ
 ѣ ю ѿ ѡ ѣ ѧ Ѩ ѩ Ѫ ѫ Ѭ ѭ Ѯ ѯ Ѱ ѱ Ѳ ѳ Ѵ ѵ Ѷ ѷ Ѹ ѹ

Кирилица не е оригинална азбука, а преди всичко глобално следствие от сложни интелектуални подражателства и графоложки компилации.

Азбуката, която днес наричаме „кирилица” (А, Б, В, Г, Д, Е...), заимства почти изцяло гръцките главни букви (Α, Β, Γ, Δ, Ε...), а те от своя страна представляват обрнат или преиначен вариант на букви от финикийската (𐤀, 𐤁, 𐤂, 𐤃, 𐤄...), а не от еврейската азбука, както научаваме от „За буквите” от Черноризец Храбър ...

Тази методика на преиначаването през Средновековието – в случая *от финикийско към гръцко писмо* – се обяснявана чрез т.нар. „волообразно писане” или „волообразда”.

Първо е волът, а после е ралото...

Изписването на графемите следва браздата, оставена от ралото: пишеш отзад напред (*като финикийците*), а после – отпред назад (*като гърците*), но едновременно и без прекъсване, защото това е естественото движение на вола, поставен пред ралото [145].

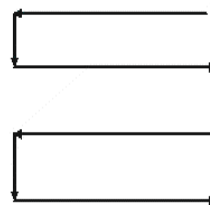
Обръщайки „волообразда”-та, обръщаш и преиначаваш буквата:

← *като финикийците*: 𐤀, 𐤁, 𐤂, 𐤃, 𐤄

→ *като гърците*: Α, Β, Γ, Δ, Ε,

← *като финикийците*: Α, Β, Γ, Δ, Ε,

→ *като гърците*: ... 𐤀, 𐤁, 𐤂, 𐤃, 𐤄 ...

Своеобразна смесица от гръцки и финикийски графем е и т.нар. „глаголица”, макар че тук – видимо (!) – процесът на създаване е бил по-сложен: Ҁ (фин.: X, гр.: X), ҂ (фин.: 𐤀), ҃ (фин.: 𐤁), ҄ (фин.: 𐤂), ҅ (фин.: 𐤃), ҆ (фин.: 𐤄, гр.: Δ), ҇ (фин.: 𐤅, гр.: Ε)...

Смятаните днес за най-оригинални „Ц”, „Ш” и „Щ” удивително напомнят финикийския буквен знак 𐤄, преинсталиран в различни варианти и отсечки:

ГРАФЕМА	ИЗГОВОР	УПОТРЕБА
Є	[e] „тясно є”	Пише се в средата и в края на думите. Напр.: ЄЛЄНЬ, ФАРІЄЄ
Є	[e] „широко є”	Пише се в началото на думите. Напр.: например ЄЗЕРО
О	[o] „тясно о”	Пише се в средата и в края на думите: ПРІИД ^І ОХЪ, НАРОДЪ, СЛОВО
О	[o] „широко о”	Пише се в началото на думите. Напр.: ОНЪ, ОСЕЛЪ
Ѡ	[o] [ot] „предлог, представка”	ѠБЛАСТЪ, ѠЗАРЯЮ ѠУСТЬ, ѠЮНОСТИ, ѠМЩЕНІЄ
оу	[y]	Пише се в началото на думите. Напр.: оурокъ, оухъ,
Ѡ	[y]	Пише се в средата и в края на думите. Напр.: рѠка, бѠдѠ
и	[и]	Пише се пред съгласна. Напр.: иЗГНАХЪ, иМА, книГА
ї	[и]	Пише се пред гласна. Напр.: житїЄ, смиренїЄ,
Ѣ	[э]	Пише се в началото на думите. Напр.: ѢВЪЗДА, ѢНИЦА, ѢВЪРЬ
Ѣ	[э]	Пише се във всички позиции. ЛѢЪ, ѢМЛА, ѢЛАТО, иЗГНАХЪ
Ѡ	[a]	Пише се в началото на думите. Напр.: ѠДЪ, ѠМЪ, ѠЗЫКЪ (в см. народ)
Ѡ	[a]	Пише се в средата и в края на думите. Напр.: ГРАДѢШИ, ѢМЛА, ѠЗЫКЪ (в см. езикът като анатомичен орган, говор)

Трансформациите, които претърпяват глаголицата и кирилицата в черковнославянската азбука, са свързани най-вече със:

- заличаване на старобългарските букви **Ѣ** и **Ѥ**, които в черковнославянските текстове са заменени с **у** [y] и **ю** [y] под влияние на руски език;

- някои старобългарски букви са получили под влияние на руски език друго произношение в черковнославянски: **Ѧ** ≡ **я** [a], **Ѣ** ≡ **е** [e]...

От тези исторически доказуеми и обективни трансформации тръгва и съвременната българска кирилица, в чието сътворяване с различен успех участват **Неофит Рилски, Васил Априлов, Иван Богоров, Йоаким Груев, Любен Каравелов, Марин Дринов, Стоян Омарчевски...**

Най-динамични са преосмисленията на кирилските графемите през Българското национално възрождение.

През 1945 г. се слага край на споровете...

III. 2. ИНАЗАЦИОННА ЕКСТРОВЕРСИЯ

Думите на славянските първоучители са прости, светли, ясни...

В прочутите диалози на Св. Константин-Кирил Философ, записани от автора на „*Пространно житие на Св. Константин-Кирил*”, конкретизмът е неизменно обвързан както с интелектуалната сетивност на славянския първоучител, така и с една неподражаема, непоколебима, непрощаваща, но в същото време – толерантна, облагородяваща, християнизиреща **ИНАЗАЦИОННА ЕКСТРОВЕРСИЯ**.

Тук ще се опитаме да предадем – чрез графична реконструкция на текста, буквално пренареждане – няколко фрагмента от диалозите, които според нас демонстрират безапелационния гений на полемиста, богослова и философа Св. Константин-Кирил.

Реконструкцията следва точно източника, без да го преиначава, но обединява диалозите в назовани сюжетни ядра.

III. 2. 1. РАЗГОВОРЪТ С ИДЕЙНИЯ ВОДАЧ НА ИКОНОБОРЦИТЕ ПАТРИАРХ ЙОАН ГРАМАТИК

„По онова време цариградският патриарх Анис беше повдигнал в Цариград иконоборческа ерес, като казваше да не се почитат Светите икони. Като свикаха събор, избличиха го, че говори неправо, и го свалиха от престола. А той рече: „Изгониха ме с насилие, но не ме обориша; защото никой не може да противостои на моите думи”. Тогава царят с патрициите подготвиха философа и го пратиha против Аниса, като му рекоха: „Ако можеш да обориш този младеж, ще заемеш отново престола си”. А той, като видя философа млад на възраст, а и ония, които бяха изпратени с него, а не знаеше, че у него има ум на

възрастен човек, рече им:

– Всички вие не сте достойни за моето подножие; как ще споря аз с вас?

А философът му рече:

– Не съди по човешката преценка, но гледай Божиите наредби; защото както ти си създаден от Бога, от земя и от душа, така и всички ние. Затова, човече, гледай към земята и не се гордей.

А Анис пак възрази:

– Не подобава да се търсят цветя наесен, нито да се праща на война стар човек – като оня юноша Нестор.

А философът му отговори:

– Ами ние на каква борба те караме: на телесна или на духовна?

Той рече:

– Духовна.

Тогава философът му отговори:

– Щом е тъй, ти трябва да си сега по-силен; тъй че не ни говори такива приказки. Защото ние нито търсим цветя не на време, нито те караме на бой.

Като бе посрамен по този начин, старецът обърна разговора на друга страна и рече:

– Каж ми, младежо, защо не се покланяме на кръста и не го целуваме, когато той е счупен, а вие не се срамувате да почитате една икона даже и тогава, когато тя е нарисувана само до гърдите?

Философът отговори:

– Кръстът има четири части и ако една негова част липсва, той вече губи своя образ; а иконата само с лицето показва образа и подобие на Оногова, за Когото е нарисувана. Който я гледа, не вижда лицето ни на лъв, нито на рис, а вижда лицето на Първообраза.

Старецът пак запитва:

– А защо се кланяме на кръст без надпис, когато има и други кръстове, а пък вие не отдавате почит на една икона, ако на нея не е написано името на Оногова, Чийто образ е нарисуван?

Философът отговори:

– Защото всеки кръст има образ, подобен на Христовия кръст, а всички икони не изобразяват един и същ образ.

Старецът отново възрази:

– Щом като Бог е заповядал на Мойсея „Не си прави никакво подобие”, защо вие правите такива подобия и им се кланяте?

На това философът отговори:

– Ако Бог беше рекъл „не прави никакво подобие”, ти би бил прав; но той е рекъл: „[Не прави] всякакво подобие”, сиреч „[не прави] недостойно подобие.”

Като не можеше да отговори на това, старецът млъкна посрамен.” [146]

III. 2. 2. ДИАЛОГЪТ С МОХАМЕДАНИ ОТ БАГДАДСКИЯ ХАЛИФАТ

„След това агаряните, наричани сарацени, повдигнаха хула против единната божественост на Света Троица, казвайки:

– Как вие, християните, познавайки един Бог, Го превръщате в трима, като твърдите, че има Отец, Син и Дух? Ако можете да обясните това явно, пратете при нас мъже, които могат да говорят за тези неща и да ни убедят.

Тогава философът беше на двадесет и четири години. Царят събра съвет и като го повика, рече му:

– Чуваш ли, философе, какво говорят скверните агаряни против нашата вяра? Ти, като си служител и ученик на Света Троица, иди и им се противопостави.

(...)

Като седнаха на обяд, агаряните – мъдри и книжовни хора, изучени добре в геометрията, в астрономията и в другите науки, – за да запитат Константина, запитаха го, думайки:

– Виждаш ли, философе, удивително чудо: откак Мохамед ни донесе благовестие от Бога и обърна във вяра много народ, всички ние спазваме закона, без да престъпваме нищо; а вие, които държите Христовия закон, го спазвате и изпълнявате един тъй, друг иначе – комуто както е угодно.

На това философът отговори:

– Нашият Бог е като морската бездна. За Него пророкът казва: „Кой ще обясни рода Му? Защото от земята се взима животът Му.” За да Го намерят, мнозина се впускат в тази бездна; силните по ум, като добиват с Неговата помощ умствено богатство, преплуват бездната и се връщат; а слабите по ум се опитват да преплуват морето като с изгнили кораби и едни от тях потъват, а други, влачейки се с немощно безсилие, едва си отдъхват. А вашето [учение] е лесно и достъпно, та може да го премине всеки – и малък, и голям. Защото в него няма нищо извън човешките обичаи, а има само онова, което всеки може да върши. [Мохамед] всъщност не ви е завещал нищо: щом като не обузда гнева ви и похотта ви, а ги е разпуснал, в каква ли пропаст ще ви хвърли? Нека разумните да разберат! А Христос постъпва не така: Той вдига отдолу нагоре онова, което е тежко, и поучава хората чрез вяра и божии добродетели. Бидейки Творец на всичко, Той е създал човека между ангелите и животните като със словото и разума Го е отличил от животните, а с гнева и похотите – от ангелите. И който към която страна клони, към нея се и приобщава: или към висшите, или към нисшите (животните).

Отново го попитаха:

– Щом като има един Бог, как вие Го славите в три божества? Кажете, ако знаеш! Защото вие Го именувате Отец, Син и Светия Дух. Щом е тъй, дайте му тогава и жена, та да се разплодят от него много богове.

На това философът отговори:

– Не говорете такива безсрамни хули. Ние добре сме научени от пророците и от църковните учители да славим Светата Троица: Отец, Слово и Дух – три лица в едно същество. Словото се въплоти в Девица и се роди заради нашето спасение, както свидетелства и вашият пророк Мохамед, който пише така: „Пратихме нашия Дух при Дева, като пожелахме тя да роди”. Ето, аз от Него ви давам обяснение за Света Троица.

Сразени от тия думи, те обърнаха разговора на друга страна и рекоха:

– Така е, както казваш, гостенино. Но щом Христос е ваш Бог, защо вие не вършите онова, което Той заповядва? В евангелските книги е писано: „Молете се за вашите врагове, правете добро на ония, които ви ненавиждат и ви гонят, и обръщайте бузата си на ония, които ви бият.” Вие обаче не постъпвате така, а остриете и вие оръжието си против ония, които вършат това срещу вас.

На това философът отговори:

– Когато в закона има две заповеди, кой се явява изпълнител на закона: онзи ли, който спазва само една заповед, или онзи, който спазва и двете?

Те отговориха:

– Разбира се, че онзи, който спазва и двете.

Тогава философът каза:

– Бог е рекъл: „Молете се за ония, които ви обиждат”, но Той е рекъл още и това: „Никой не може да покаже на този свят по-голяма любов от тая – да положи душата си за своите приятели”. А ние правим това за приятелите си, за да не би заедно с телесното им пленение да бъде пленена и душата им.

Те пак го попитаха, думайки:

– Христос е дал данък за Себе Си и за другите; вие защо не вършите неговите дела? Ако вие не плащате данък за себе си, понеже се браните, защо не давате данък на тъй великия и силен исмаилтянски народ поне за вашите братя и близки? Та ние искаме малко – само по една жълтица. И тогава, докато свят светува, ние ще пазим мир между нас, както никой друг народ.

Философът отговори:

– Ако някой човек, следвайки своя учител, иска да върви по същия път, по който върви учителят, а друг го срещне и го отбие от пътя, той приятел ли му е, или враг?

Те рекоха:

– Враг.

Философът продължи:

– Когато Христос даде данък, кое царство беше: исмаилтянско ли, или римско?

Те отговориха:

– Разбира се, римско.

А той им рече:

– Щом е тъй, не бива да ни осъждате, заедно всички плащаме данък на ромеите.” [147]

III. 2. 3. СПОРЪТ С ТРИЕЗИЧНИЦИТЕ ВЪВ ВЕНЕЦИЯ

„Когато беше във Венеция, насъбраха се около него епископи, попове и черноризици, като врани срещу сокол, и повдигнаха триезичната ерес, като казаха:

– Кажни ни, човече, как ти измисляш сега книги на славяните и ги учиш? Досега никой друг не е изнамерил (такива книги) – нито апостолите, нито римският папа, нито Григорий Богослов, нито Йероним, нито Августин. Ние знаем само три езика, на които подобава да се слави Бог с книги: еврейски, гръцки, латински.

А философът им отговори:

– Не пада ли от Бога дъжд еднакво за всички? Също и слънцето не грее ли на всички? Не дишаме ли всички еднакво въздух? Как вие не се срамувате, като определяте само три езика, а искате всички други племена и народи да бъдат слепи и глухи? Кажете ми: дали смятате Бога за безсилен, та да не може да даде това, или Го смятате за завистлив, та не иска (да Го даде). Ние пък знаем много народи, които имат Книги и въздават слава на Бога всеки на своя език. Известно е, че такива са арменците, персите, абазгите, иверите, сугдите, готите, аварите, тирсите, хазарите, арабите, египтяните, сирийците и много други. Ако не искате да разберете от тези (примери), то поне от *Писанието* познайте Божиата воля. Давид се провиква и казва: „Възпейте Бога, цяла земя, възпейте Господу песен нова.” И пак: „Възкликнете Господу, цяла земя, възвеселете и възпейте.” И другаде: „Цялата земя да Ти се поклони и да Ти пее, да пее на Твоето име, Вишний.” И пак: „Хвалете Господа, всички народи, прославяйте Го, всички люде”. И пак: „Всичко, що диша, да хвали Господа.” [148]

III. 2. 4. ПОЛЕМИЗМЪТ

Полемизмът на Св. Константин-Кирил Философ не е функция, а проекция на личност, която е осъзнала, че подчинява своето поведение на обществени потребности, а не на егоистични нагласи.

Разбивайки ядрото на триезичната догма, славянският първоучител е формирал интелектуален импулс в Средновековна Европа, който е имал огромни културни и психологически последствия в човешката цивилизация.

Чрез първата буква от своята азбука – **Ѧ** („аз”) – Св. Константин-Кирил е както в религиозния канон, така и вън от него.

В религиозния канон е, защото тази буква изобразява човешката фигура и християнския кръст, но тя прилича и на меч, защото буквите също воюват, доказателство за което са споровете му с триезичниците.

В същото време Св. Константин-Кирил е и извън канона, защото създава християнизираща азбука, която поставя на първо място – наред със символичното изображение на триединния Бог (**Ѧ**) – и най-изконната

представа на личността за самата себе си („аз“)...

**АЗОВИЯТ КОМПЛЕКС В ГЛАГОЛИЦАТА, А И В КИРИЛИЦАТА
Е ГЕНИАЛНО ПРЕДРЕНЕСАНСОВО ПРЕДУСЕЩАНЕ НА
СРЕДНОВЕКОВНИЯ ЧОВЕК ЗА ВЪЗМОЖНОСТТА ОТДЕЛНАТА
ЛИЧНОСТ ДА МОЖЕ САМА – А НЕ СПОРЕД ОБЩЕСТВЕНИТЕ И
ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ПОТРЕБНОСТИ НА ДЕНЯ – ДА ТЪРСИ И ОТКРИВА
ПЪТ КЪМ ХРИСТИЯНСКОТО УЧЕНИЕ...**

Ето дефинитивно най-точният смисъл, който влагаме в понятието
ИНАЗАЦИЯ.

**ИНАЗАЦИЯТА Е ПРЕДУСЕЩАНЕ ЗА РЕНЕСАНСОВАТА СВОБОДА
НА ЛИЧНИЯ ИЗБОР В КУЛТУРНАТА ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ И
ЕВРОПА, КОЯТО СЕ ПРЕДХОЖДА ОТ СЕБЕПОЗНАНИЕТО.**

**ТОВА Е БЪЛГАРСКОТО НАЧАЛО В ЕВРОПЕЙСКАТА
ЦИВИЛИЗАЦИЯ...**

Поведението на Св. Константин-Кирил е поведение на пророк на своята
епоха. Той успява да вгради символ (**Ⲛ** = „аз“ = **a**) във видимите неща на
Средновековна Европа, където нетленното и тленното са представени в чиста
хармония.

Автономният знак **Ⲛ** е само външен образ, но той е и своеобразно
вътрешно око, което „наблюдава“ развитието на индивидуалните интелектуални
представи за триединния Бог, чието постигане е възможно единствено и само чрез
пасионарно обвързване на субекта със славянската азбука.

Това е чиста **екстроверсия**, която пренася представата на субекта в обекта.
Тук екстроверсията е емоционална и интелектуална едновременно. Тя отрича
пасивността, защото в корените ѝ се крие вътрешно интелектуално движение,
стремящо се към формиране на себепредстава за опознаваемия или опознаващия
се Аз.

Всеки човек трябва да има достъп до тази азбука, защото:

*„Не пада ли от Бога дъжд еднакво за всички? Също и слънцето не грее ли
на всички? Не дишаме ли всички еднакво въздух? Как вие не се срамувате, като
определяте само три езика, а искате всички други племена и народи да бъдат
слепи и глухи? Кажете ми: дали смятате Бога за безсилен, та да не може да
даде това, или Го смятате за завистлив, та не иска (да Го даде)“.*

В автономния знак **Ⲛ** идеята за Божественото начало на природата и
личностното осъзнаване на това начало не е нищо друго освен търсене и намиране
на един **иназирац праобраз**, който да обединява в един общ символичен ред
представата на човека за себе си и света, който го заобикаля.

ЗАТОВА **Ⲛ Е A PRIORI СЪЩЕСТВУВАЩА И ОБУСЛАВЯЩА
РЕНЕСАНСОВА ПСИХОЛОГИЧЕСКА ВЕЛИЧИНА, КОЯТО ПРЕДИ
ВСИЧКО ПРЕВЪЗПИТАВА, ХРИСТИЯНИЗИРА, НО ПРЕВРЪЩА
ЧОВЕШКИЯ ИЗБОР И В ЦИВИЛИЗАЦИОНЕН ВОДОРАЗДЕЛ:**

„[Мохамед] всъщност не ви е завеждал нищо: щом като не е обуздал

гнева ви и похотта ви, а ги е разпуснал, в каква ли пропаст ще ви хвърли? Нека разумните да разберат! А Христос постъпва не така: Той вдига отдолу нагоре онова, което е тежко, и поучава хората чрез вяра и божии добродетели. Бидейки Творец на всичко, Той е създал човека между ангелите и животните като със словото и разума Го е отличил от животните, а с гнева и похотите – от ангелите. И който към която страна клони, към нея се и приобщава: или към висшите, или към нисшите (животните).” [149]

Чрез глаголицата Св. Константин-Кирил е формирал **психологическа нагласа** – силна и феноменална, въдворяваща, въвеждаща в естеството, – посредством която средновековната личност е получавала психологическо предизвикателство, проектирано в точно определена посока.

Тази проява на висш конкретизъм, наречен тук **иназация**, отново се крие в автономния знак **✙**, който е завършен образ на Първообраза:

„Кръстът има четири части и ако една негова част липсва, той вече губи своя образ; а иконата само с лицето показва образа и подобие на Оногова, за Когото е нарисувана. Който я гледа, не вижда лицето ни на лъв, нито на рис, а вижда лицето на Първообраза.” [150]

Глаголицата достига – спрямо историческото време на своето създаване – и своя книжовен възход...

Аргумент за това можем да намерим в „Пространно житие на Св. архиепископ Методий”, където между другото четем:

„След много дни, когато Философът щеше вече да се представи пред [Божия] съд, той рече на брата си Методий:

„Ето, брате, ние бяхме една двойка, впрегната да тегли една бразда и аз, завършил своя ден, падам на нивата. Ти пък обичаеш твърде много планината; но недей зарад планината да изоставиш своето учителство, защото чрез него можееш по-добре да се спасиш.”

(...)

След това, като остави настрана всичкия [житейски] шум и като възложи всичките си грижи на Бога, най-напред постави от своите ученици двама свещеници, добри скорописци, и преведе бързо от гръцки език на славянски език всичките [библейски] книги в пълнота, с изключение на Макавеите, в продължение на шест месеца, започвайки от месец март до двадесет и шестия ден на месец октомври. Като свърши, отдаде достойна хвала и слава на Бога, Който дава такава благодат и такъв бърз успех. И като отслужи заедно с клира си Светото тайно възношение, отпразнува паметта на Свети Димитър. Защото преди това той беше превел заедно с Философа само Псалтира, Евангелието с Апостола и избрани църковни служби. А сега преведе и Номоканона, сиреч църковните правила, и Отческите (Отческите. – Бел. Н. В.) книги”. [151]

Всички пророци откриват божествения смисъл на живота.

Славянските първоучители – Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий – откриха своето неведомо небе, което ние продължаваме да съзерцаваме, разговаряйки със следи от историческото време.

Повече от очевидно е, че делото на Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий има своето изключително начало.

Но това дело има и свой също толкова изключителен, апотеозен, витален финал, гениално проектиран във времето, защото в еднаква степен е говорещо/написано интелектуално притежание и послание както на средновековна, така и на съвременна Европа.

Светите братя са били и са духовни лица на тогавашния и днешния свят.

Създавайки глаголицата и превеждайки на славянски език всички богослужебни книги, Светите братя Константин-Кирил Философ и Методий откриват и кодират свой **универсален модел за поведение на човешката личност**.

III. 2. 5. АПРАКОСЪТ

Почти аналогична е и философията, свързана със създаването на т.нар. „Апракос”, който се смята за начало на славянските литератури.

Какво означава „Апракос” (*гр. απρακτος – букв. празници, празничен*)?

Според някои това е първият превод на славянски език на отделни глави от Евангелието и от посланията на Апостолите, както и на Св. Златоустовата литургия, т.е. на „целия църковен чин”, наречен „Сборник” [152].

Следователно **Апракос-ът е или Изборно Евангелие, което дава предпочитание на едно от Четирите Евангелия, или Диатесерион** (*гр. διτεσσάρων – букв. „едно в четири”; кратък преразказ на Четирите Евангелия в един текст*), т.е. съкратено, компилирано Евангелие.

Най-обемните, най-старите и най-достоверните за науката глаголически и кирилски писмени паметници, чрез които се декодира езика на **Светите славянски първопросветители**, са на практика Четвероевангелия (**Зографско евангелие, Мариинско евангелие, Асеманиево евангелие, Савина книга...**). Онова, което със сигурност можем само да предполагаме, е, че преписвачите-бързописци и разпространители на цитираните евангелски текстове са следвали някакъв първоначален Константин-Кирилов или Методиев превод на откъси от Библията, който е бил смятан от религиозните хора за свещен и каноничен. Казано съвсем условно, той е изпълнявал ролята на своеобразна **ерминия** (*гр. ἐρμηνεία – обяснение, напътствие, описание, интерпретация*) или **образец** за това, как трябва да се преведат Евангелските текстове на новия богослужебен език.

Това звучи доста уклончиво, въпреки обилната информация, която откриваме в т.нар. **Панонски легенди**.

В **„Пространно житие на Св. Константин-Кирил”** четем: **„Философът си отиде и според стария си обичай се отдаде на молитва заедно с другите си сътрудници. И Бог, Който слушаше молитвите на своите раби, скоро му се**

яви, и той веднага състави азбуката и започна да пише евангелските думи: „В началото беше Словото и Словото беше у Бога, и Бог беше Словото” [153].

Четвероевангелието обаче започва с думи на Св. Матей, а тук са думите на Св. Йоан [1:1], което накланя везните в полза на избора, т.е. на „апракос”-а, а не на Диатесериона, макар че и при последния съществуват елементи на избор.

Св. архиепископ Методий е автор на превода на всички богослужебни книги. Така е според „Пространно житие на архиепископ Методий”: *„След това, като остави настрана всичкия [житейски] шум и като възложи всичките си грижи на Бога, най-напред постави от своите ученици двама свещеници, добри скорописци, и преведе бързо от гръцки език на славянски всичките [библейски] книги в пълнота...” [154].*

Ако приемем тази информация за най-близка до истината, би трябвало да кажем, че *Зографско евангелие, Мариинско евангелие, Асеманиево евангелие и Савина книга* със сигурност следват по-скоро ерминните не на Св. Константин-Кирил Философ, а на Св. архиепископ Методий, защото негови са преводите на *„всичките [библейски] книги в пълнота...”*. Така е написано, но до момента няма открит превод на текст от Библията, който по недвусмислен начин да демонстрира преводаческите умения на Св. архиепископ Методий. Средновековното изискване, да не се подписваш под превод на свещена книга, тук е било в пълна сила...

Подобни догадки, съмнения и въпроси продължават да подхранват въображението на много учени...

Историческата истина за Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий – каквато я намираме в момента – продължава да се възприема a priori (някак преди опита на доказателството!) и опаснонотно (с чувство на голямо възхищение!) не само от всички българи, но и от сърби, хървати, словенци, македонци, чехи, словаци, поляци, украинци, белоруси, руснаци...

Единственото автентично доказателство отново е скрито в полемичното съчинение

О П И С М Е Н Е Х Ъ Ч Р Ъ Н О Р И З Ц А Х Р А Б Р А

Тук безспорната истина е: *„... ако запиташ славянските азбукарчета, като речеш: „Кой ви е създал азбуката или превел книгите?”, всички знаят и отговор ще рекат: „Св. Константин Философ, наречен Кирил, той ни създаде азбуката и преведе книгите и брат му Методий.” И ако попиташ в кое време, то знаят и ще рекат, че през времето на гръцкия цар Михаил и на Бориса българския княз, и на Растица моравския княз, и на Коцел бластенския княз, в годината 6363 от създаването на света” [155].*

III. 3. ХРИСТИЯНСКОТО БЛАГОВЕСТИЕ

ТРИ ПЪТИ ЗА 1100 ГОДИНИ ПАПСКАТА ИНСТИТУЦИЯ В РИМ – СЯКАШ СЛЕДВАЙКИ ИСТОРИЧЕСКАТА ЛОГИКА НА ЕДИН СВОЕОБРАЗЕН МАТЕМАТИЧЕСКИ ГРАДИЕНТ – ВЪЗВЕЛИЧАВА ДЕЛОТО НА СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ И СВ. АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ, ВИЖДАЙКИ В НЕГО ЕСТЕСТВОТО НА ЕДИН БЕЗАПЕЛАЦИОНЕН РЕЛИГИОЗЕН ПОДВИГ:

- „*INDUSTRIAE TUAЕ*” (лат.: „*ВАШЕТО УСЪРДИЕ*”): папска була от **29 юни 880 г.**, чрез която папа Йоан VIII – тъкмо заради създаването на първата славянска азбука и т.нар. „апракос” – **окончателно коригира средновековната триезична догма** (гръцки, латински и еврейски език) и одобрява използването и на славянски език в Европа при проповядването на християнското учение за Триединния Бог (Св. Отец, Св. Син, Св. Дух);

- „*GRANDE MUNUS*” (лат.: „*ГОЛЯМО ЗАДЪЛЖЕНИЕ*”): енцикликата на папа Лъв XIII от **30 септември 1880 г.**, с която се възхваляват достойнствата на **Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий като апостоли на християнството в Източна Европа** [156];

- „*EGREGIAE VIRTUTIS*” (лат.: „*БЕЗПРИМЕРНО ДОСТОЙНСТВО*”) – апостолическо послание на **Св. папа Йоан Павел II от 30 декември 1980 г.** което обявява **Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий за съпокровители на Европа**. [Посланието е последвано от папската енциклика „*SLAVORUM APOSTOLI*” (лат.: „*СЛАВЯНСКИТЕ АПОСТОЛИ*”) от **2 юни 1985 г.**].

Така е на запад от България.

По нашите земи пределно изяснени – поне засега – са само доказуемите документални извори, които категорично и исторически най-достоверно обговарят чрез езика на Средновековието делото на Светите славянски първоучители:

- „*ЗА БУКВИТЕ*”,

- „*ПОХВАЛА ЗА СВ. КИРИЛ ФИЛОСОФ*”,

- „*ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ*”,

- „*ПРОСТРАННО ЖИТИЕ НА СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ*”,

- „*КРАТКО ЖИТИЕ НА СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ*”,

- „*ПРОЛОЖНО ЖИТИЕ НА СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ*”,

- „*ПРОСТРАННО ЖИТИЕ НА СВ. АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ*”,

- „**ПРОЛОЖНО ЖИТИЕ НА СВ. СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ И МЕТОДИЙ**”,

- „**ПРОЛОЖНО ЖИТИЕ НА СВ. АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ**”...

Вън от тази пределно ясна историография, която продължава да се разчита и тълкува, стои недоумението, свързано с въпроса за това, защо продължаваме да тълкуваме делото на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий като дело на светски личности – обикновени просветени миряни, – обременени от историческите катаклизми на своята епоха?!

Не са ли Светите славянски първпросветители преди всичко изтънчени богослови, ярки представители на Средновековната религиозна мисъл! Не са ли те преди всичко най-различимите носители на Християнското Благовестие в славянското море?

ЕДНО Е ДА ПОКРЪСТИШ ЕДИН НАРОД – Т.Е. ДА ИЗВЪРШИШ АКТА НА ХРИСТИЯНИЗАЦИЯТА, – СЪВСЕМ ДРУГО Е ДА ВЪЗВЕСТИШ ХРИСТИЯНСКОТО БЛАГОВЕСТИЕ НА ЕЗИКА НА ТОЗИ НАРОД.

Затова разликата между делото на Св. княз Борис I Михаил и делото на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий е многозначна и, в определен смисъл, сякаш непреодолима. Християнизацията по българските земи е извършена и с меч, а Християнското Благовестие – с нова азбука и с преводи на Евангелието, донесени в България от учениците на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий.

Тъкмо учениците, които след смъртта на Св. архиепископ Методий са единствените носители на Християнското Благовестие на славянски език в Източна Европа, превръщат решението на Светия княз в най-мощния цивилизационен акт, извършен някога от български държавник, тъй като това означава както смирение пред интелектуалния подвиг на Светите Славянски първпросветители, така и помирение с християнска Европа пред ипостаса на учението за **Триединния Християнски Бог: Св. Отец, Св. Син и Св. Дух.**

Към културните традиции на Европа от IX в., които тогава са културните традиции на целокупната Римска империя – чрез Словото на Вярата, – са прибавени и културните традиции на България, която през 864 г. е една от най-големите и най-мощните държави на стария континент. Чрез покръстването, но и чрез Евангелските текстове, преведени на разбираем език, българският народ придобива собствено изражение, превръща се в осезаема културна общност, в народ от Бога, който не само търси, но и намира своята равнопоставена цивилизационна следа във всемирния християнски свят.

Ако на Запад казват: „**СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ И СВ. АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ**”, ние на Изток казваме същото, но се изразяваме малко по-подробно: **СВЕТИТЕ СЕДМОЧИСЛЕНИЦИ, КОИТО СА: СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ, СВ. АРХИЕПИСКОП**

МЕТОДИЙ, СВ. АРХИЕПИСКОП КЛИМЕНТ КЛИМЕНТ, СВ. ЕПИСКОП НАУМ, СВ. ЕПИСКОП ГОРАЗД, СВ. АНГЕЛАРИЙ И СВ. САВА.

Първата апология не отрича втората, нито втората първата.

На Запад почитат началото, корена, на Изток се прекланят пред корена, но и пред целия ствол на дървото, в чийто растеж личат ореолите на автентичното българско присъствие при оповестяването на Християнското благовестие сред славянските народи.

Едната апология е синтетичната, другата – аналитична...

Ето я оцелялата и, преди всичко, оцеляващата безапелационна и единна в своя европейски замисъл апология на делото на Св. Константин-Кирил Философ, Св. архиепископ Методий, Св. архиепископ Климент, Св. епископ Наум, Св. епископ Горазд, Св. Ангеларий, Св. Сава и Св. княз Борис I Михаил.

ХРИСТИЯНСКОТО БЛАГОВЕСТИЕ ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ Е НЕИЗЛЕЧИМ ИНТЕЛЕКТУАЛЕН АКТ ОТ ИСТОРИЯТА НА ЕВРОПА И СВЕТА...

Това е исторически обоснованата причина, чрез която **НЕСЛАВЯНСКИЯТ ЕТНОНИМ „БЪЛГАРИН / БЪЛГАРСКИ...”, ПРИСЪЩ НА ПЛЕМЕТО „ОЛХОНРОР”, ЕТИМОЛОГИЧНО СВЪРЗАНО С ИМЕТО НА РЕКА ОЛХОНТОР-БЛКАР В КАВКАЗ, ПРЕДВОЖДАНО ОТ АСПАР-ХРУК, СИНЪТ НА ХУБРАТ, КОЙТО ИЗБЯГАЛ ОТ ХАЗИРИТЕ ОТ ПЛАНИНАТА НА БУЛХАРИТЕ И ОТИШЪЛ И ПРОГОНИЛ НА ЗАПАД НАРОДА НА АВАРИТЕ, И СЕ ЗАСЕЛИЛ ТАМ, ИМПЛАНТИРА В ИСТОРИЧЕСКОТО ВРЕМЕ И ПРОСТРАНСТВО ОБОБЩЕНАТА ПРЕДСТАВА ЗА НАРОД, КОЙТО ПРИТЕЖАВА СВОЙ ЕЗИК, СВОЯ РОДОВА ПАМЕТ И РОДИНА, НАРЕЧЕНА БЪЛГАРИЯ.**

IV. ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ

Най-значителното произведение на **епископ Константин Преславски** е проповедническият сборник „Учително евангелие”. То е снабдено с две предисловия – първото е молитва, написана като стихотворение („Азбучна молитва”); във второто, но в белетризирана форма, се съобщава, че личността, която го е подтикнала да напише своя труд, е Св. Наум.

Съчинението съдържа и други части. *Учително евангелие* е сборник от компилативно създадени беседи, посветени на различни църковни празници. Това евангелие има голяма научна стойност, тъй като е на практика първият систематичен проповеднически труд, написан на старобългарски език.

През 894 г. епископ Константин Преславски съставя първия славянски летописен труд – „*Историкии*”, а през 906 г. превежда „*Четири слова против арианите*” (Атанасий Александрийски). Той е автор и на „*Проглас към*

Евангелието”, което по съдържание и композиция е близо до „*Азбучната молитва*”. Тук се отхвърля преклонението пред чуждия език и се ратува за издигане на родната реч като най-значително средство за развитието на българската култура.

Ето няколко фрагмента от този образец на средновековната българска химнична поезия.

ПРОГЛАС КЪМ ЕВАНГЕЛИЕТО

Коего са пророците някога предrekli:

*Христос идва да сбере народите,
защото светлина е Той за целия свят.*

Ето, сбъдва се в Седмия век то.

*А казаха те: слепи ще прогледнат,
глухите ще чуят писменото слово,
ще познаят Бога както подобава.*

Затова чуйте всички славяни!

*Този дар от Бога ви е даден,
дар Божии е за стоящите отдясно,
дар Божии за душите, що никога не тлее,
а тез души, които Го приемат.*

Това е дарът!

(...)

*Слушайте, цял славянски народе,
слушайте Словото, що от Бога дойде,
Словото, що кърми душите човешки,
Слово, що укрепва сърца и умове,
Слово, подготвящо всички да познаят Бога.*

*Както без светлина и радост не ще има
за окото, зрящо Божието дело цяло,
но всичко е ни хубаво, ни зримо,
така е всякоя душа без книги,
невиждаща добре Закона божии,
Закона – писмен и духовен,
Закон, откриващ рая божии.*

(...)

*И както тленността телата овладява –
те всички, гниеци, от тор по-бързо гният,
когато от храната са лишени –
тъй всякоя душа от битие лишена е,
когато божият живец ѝ липсва,
когато Словото на Бога тя не чува.*

И още, друга притча, твърде мъдра.

Ние, искащите да растем с ръст Божий,

да кажем: „Хора, които се обичате,
кой не познава тази вяра права?
Както от семето, що пада на нивята,
така в сърцата хорски,
на тях пък трябва дъжд от букви Божии,
та плод Божествен да покълне много.
Кой може всички притчи,
посрамващи народите без Книги,
говореци със непонятен глас;
дори и всичките езици той да знае,
не може да опише немоцта им.
Обаче нека своя притча да прибавя,
голяма мъдрост в малка реч да кажа:
Голи са без Книги всичките народи:
понеже без оръжие не могат
с врага на нашите души да се сразят,
те са готови за плена на мъки вечни.
(...)
Животът чрез плътта е сякаш сън!
Неподдаващите се, стоящи твърдо,
за Бога ще са като воини,
стоящи вдясно при престола божий,
когато с огън той народите ще съди,
ликуващи със ангелите вечно,
и Милостивия славеци непрестанно.
И винаги със писаните песни
възпяващи Бога, човекомилосърдния,
защото Нему подобава всяка слава,
и чест, и хвала Божия навеки,
с Отца и със Светия Дух
за вечни векове от всякое творение.
Амин! [157]

V. ЙОАН ЕКЗАРХ

Йоан Екзарх е открит за науката от К. Калайдович, който обнародва основополагащия му труд за българската литература от IX-X в. „*Йоан Екзарх Болгарский*” (Москва, 1824).

Йоан Екзарх е смятан за един от най-талантливите представители на Преславската книжовна школа – той е преводач, компилатор и майстор на словесното изкуство.

Йоан Екзарх е автор и на няколко празнични слова, или тълкувателни беседи върху евангелски текстове, свързани с големите Господни празници. Те също са до голяма степен преводни и компилативни. С името на Йоан Екзарх (подписвал се е различно: Йоан Презвитер, Екзарх, Йоан Презвитер...) са познати: „Похвално слово за Св. Йоан Богослов“, „Слово за Рождество Христово I“, „Слово за Рождество Христово II“, „Слово за Богоявление“, „Слово за Сретение Господне“, „Слово за Възнесение Господне“, „Слово за Преображение“, „Слово за Св. Пасха“.

Някои учени приписват на Йоан Екзарх и още две анонимни слова: „Слово за Въздвижение на кръста“ и „Слово за Успение Богородично“. Изказани са и мнения, че „Похвалата на цар Симеон“ може да е дело на Йоан Екзарх.

Йоан Екзарх прави разлика между сетивното и рационалното познание. При него сетивното познание е свързано с материалните неща. Рационалното пък е по-висша степен на човешкото познание. Негови обекти са нематериалното и логическите категории, както се вижда от този откъс от „Шестоднев“:

„Какво по-красиво, какво по-сладко за любящите Бога, които наистина жадуват за вечен живот, от това никога в мисълта си да не отстъпват от Бога и винаги да си спомнят за Неговите добри творения. Също и ти, господарю мой, славни княже, Христолюбиви Симеоне, непрекъснато изучавай Неговите заповеди и творения и искаш с Тях да се красиш и славиш. Така постъпваме и ние. И когато добрият и верният раб види, че неговият господар е извършил нещо добро, няма да иска само той да знае, да се радва и да се гордее, но ще пожелае, ако е възможно, и целият свят да научи за това. И ако онези, които се насищат с пиене и ядене, биват румени, и сияещи [от радост], и весели, то колко повече [онзи], който се храни с мислите за Божиите дела, като Ги съзерцава и се краси с Тях, би желал и други да Ги видят и да Ги обикнат. На тях, както казва Писанието, „ще им израснат пера, като на орли; ще тичат и няма да се изморят“. Защото радостта не познава мъката; тя дава крила. И как няма да се радват, след като са разбрали за Кого небето е украсено със слънце и звезди; за Кого земята е обкичена с растения, дървета и цветя и увенчана с планини; за Кого морето, и реките, и всичките води са изпълнени с риби; за Кого е бил приготвен Райт и Царството [небесно]. И след като са разбрали, че [всичко това е създадено] не за някой друг, а за самите тях, как няма да се радват и веселят [и как няма] да Го славословят? [Те] трябва да помислят и [върху следното]: по Чий образ са създадени, какво е тяхното място; за какво са призвани. И ако и вие, приятели, сте премислили всичко това, как няма да ликувате и да се радвате? Тук аз, припомняйки всичките шест слова, ще ви [ги] предам накратко. Защото е добре да побеседваме пак за тези добри творения.

Защото Бог [ги] сътвори не както човеците, които зидат [домове] или строят кораби [не както] медникарите или златарите, или тъкачите, или обуцарите, или другите занаятчии. [Човеците] взимат готов материал и от него правят [предмети] по готови образци. При това [необходимите] съдове

и сечива заемат един от друг. А Бог [ицом] само помисли, и веднага създаде [това, което] дотогава не бе съществувало. Защото Бог не се нуждае от нищо, а при човешките знания на един са необходими на другите. Кормчията се нуждае от корабостроителя, а онзи, който строи кораба – от дърводелеца, от ковача и от катранджията. Този пък, който седи нещо, се нуждае от земя, от напояване, от разсад, от семе и от ковач, [т.е. от този], който изработва необходимия материал. Също и ковачът се нуждае от зидария и от съответни сечива. Всеки се нуждае от това, което му е необходимо за неговата работа. А великият творец не се нуждае нито от сечива, нито от материал. Това, което за занаятчията са предметите и инструментите, и времето и работата, и умението и усърдието – за Бога тоз е волята. Всичко, каквото поиска Господ, Той създаде в моретата и във всички бездни, както [за това] се казва в „чистите думи”. И Той пожела не колкото можеше, а колкото знаеше, че е необходимо. За Него не бе трудно да създаде всичките тези твари и още хиляди и хиляди. Защото за Него да твори е по-лесно, отколкото да желае. А за нас е по-лесно да искаме нещо, отколкото да създаваме. Защото ние не можем да творим само защото искаме, а за Твореца-Бога е възможно всичко, каквото поиска. На Божията воля е присъща силата и – каквото поиска, това да създава. И онова, което е създадено от Него, едно е познаваемо [посредством сетивата], а друго разбираемо посредством разума. Делът на разбираемото са ефирът и небето. Едното е земно, а другото – небесно. Поради това, че беше необходимо, [Бог] създаде и живите същества, едни сетивно възприемаеми, а други – познаваеми чрез разума. На познаваемите чрез разума за жилище Той [даде] небето и ефира, а на земните – земята и морето. И понеже някои от духовните същества станаха причастни на злото и бяха изгонени от Небесните селения, Той им заповяда [да обитават] въздуха и земята. И за да не замислят зло на човешките, им пречи ангелската закрила и страж, та чрез това изгнание да разберат колко злини носи гордостта и заблудата.

Дарбата на Йоан Екзарх като стратег, строител и творец на старобългарския книжовен език изпъква особено ярко в „Шестоднев”. В работата си над това произведение писателят е трябвало да назове на старобългарски език понятия от най-различни области на науката и културата, голяма част от които са били неизвестни на българина от X в. Бележитият изследовател на старобългарската книжнина и език Ватрослав Ягич отбелязва, че „по богатство на езика Шестодневът надминава всички останали съчинения на старославянската книжнина” [158]...

В индекса на „Шестоднев”, съставен от издателя на паметника Р. Айтцетмюлер, се съдържат над 6070 лексикални единици [159].

VI. СВ. ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ ТЪРНОВСКИ

Правописно-езиковата реформа на **Св. Патриарх Евтимий Търновски** засяга целия културен живот на България от втората половина на XIV в. Под негово ръководство се ревизират или се превеждат отново каноничните книги, уточнява се съставът и текстът на службите, вмъкват се нови служби за българските светци, които дотогава отсъстват. Развоят на културата от XIV в. изисква създаването на нов стил, който да съответства на пищната орнаменталност на илюстрираните ръкописи. Въобще целият XIV в. е епоха на естетическо отношение към ръкописа. Той става предмет и на естетическа наслада чрез красивия почерк, равните букви и особено – богатата украса. Създаденият от Евтимий стил „плетение словес” – стилът, който изисква да се пише

ПО ЛЪПОТЪ ДАКО ЖЕ КЛЮЧИМО ЕСТЬ

(т.е. [върви] след [необяснимата] красотата [, но така] сякаш [тя] е ключ [, с който можеш да отключиш тайните] на битието) [160] –

– се характеризира с пищна орнаменталност на етимологичните фигури, своеобразни повторения, които напомнят плетения български орнамент и инициал.

Езикът на Св. Патриарх Евтимий има синтетичен характер, фразите са дълги и усложнени с причастни конструкции. Тази тържествена форма се дължи на съзнателното търсене на усилен патетичност, разгърната в разнообразни изкази. Руският медиевист Дмитрий Лихачов забеляза, че важно място в този стил заема **символната синонимия** [161].

През Средновековието **думата се тълкува в четирите ѝ символични смисъла: буквален** (т.е. исторически) и три спиритуалистически – **алегоричен, тропологичен** (т.е. морален) и **анагогически** (т.е. мистичен). Исихазмът, който по това време е силно разпространен по нашите земи [162], е изключително силен философски катализатор в това отношение. За първи път някой започва да съзерцава в **спокойствие, тишина и уединение** коронния смисъл на думите. Думата се деформирува до нивото на нейната коренна морфема, а след това се структурира отново. Думата се превръща в изобразително средство, в сечиво на живописец, защото смисълът на думата според това учение крие същността на посланието: **NOMEN EST OMEN** (ИМЕТО Е СМИСЪЛЪТ). Това, което българските исихасти наричат „даване по навик на име”, означава, че наименованието далеч не трябва да се дава по пълна обща прилика с обекта. Тъкмо в творчеството на Св. Патриарх Евтимий Търновски, чиито идеи са доразвити от неговия ученик Константин Костенечки, **семантиката на думата и нейното осмисляне в театъра на синтагмите се налага като формообразуващ, зографисващ елемент на писмената реч**. Затова „плетение словес” би трябвало

да означава още: **търсене на точния смисъл на думите, защото е много важно какво казваш, но е още по-важно – как го казваш.** Тук мисълта има само един тиранин – изящното слово. То така трябва да естетизира текста, че да стои наравно с живописната орнаментика на ръкописа.

Ето един кратък фрагмент от *Пространно житие на Св. епископ Иларион Мъгленски*:

„Сладък е настоящият живот, но безсмъртието е по-сладко от всякаква сладост и само то знае как да усъвършенства по някакъв удивителен начин човечеството, да го прави свое и да го отпраща към бъдещето. Защото ни очаква друг живот, до който не се докосва разрухата. И ако в настоящото запазим душевната красота, за нас тези телесни неща ще бъдат възнаградени по по-добър начин и сякаш младост ще се насочват винаги към бъдещето.

И ако бихме имали небесен език, бихме описали с достолепие онези бъднини с цялата им наслада, многоуслаждаща и изливана върху житейските неща. Понеже не получихме тази благодат, говорим за онова, което телесното съзнание умее да съзерцава. Защото е невъзможно за тленното съзнание да описва лесно нетленните, неизразимите, само чрез вяра приетите неща. Само Иларион, който единствен с душа и чувство обилно им се наслаждава, може да разкаже за тях. Като призоваваме днес неговата благодат, макар и несъвършено, но според възможностите си ще споделим неговите деяния и живот.

Но както е невъзможно да се изброят дъждовните капки, така и неговите деяния и подвизи! Намерили някъде малко от разпиляното, ние се опитваме да го оповестим. Вярвам, че сладостно ще приеме като чедолюбив баща нашата младенческа словесна нemoщ. Ако и да оставаме понякога далече от достойното, блажената, изпълнена с всякаква сладост душа, ще ни прости като на любими за Бащата деца! Не ще ни укори за усърдието и помощ ще даде, и ще ни съдействува, и ще ни ръководи към истинния разказ. Знае, прочее, знае Той да се радва и допринася за полза на ближните.” [163]

Основното в писателския похват на Св. Патриарх Евтимий Търновски се крие в словното преплитане, а след него и в допълнителното словно орнаментиране на изречения и изреченски части. Този похват – и заради търсенето на нарочна интерморфологична ритмичност – става изключително популярен през вековете. След Св. Патриарх Евтимий Търновски – този живописец на словото – писането с кирилски букви на български език се превръща в свещенодействие.

ВИ. КОНСТАНТИН КОСТЕНЕЧКИ

Константин Костенечки – пряк ученик на Св. Патриарх Евтимий Търновски – е наречен Философ, заради неговите познания в областта на граматиката, която според средновековните научни схващания се е считала за

една от най-високите философски науки със светски характер. Този български книжовник е създател на първия сериозен граматически труд, написан от славянин – *Разяснено изложение на буквите*. Ще цитираме пълния текст на заглавието на тази граматика, защото в него се съдържат мотивите за написването ѝ: „**ПИСМЕНО (РАЗЯСНЕНО) ЗА БУКВИТЕ: КАК ДА СЕ УПОТРЕБЯВАТ, ТА ПОРАДИ ПРОМЯНАТА ИМ ДА НЕ СЕ РАЗВАЛЯТ БОЖЕСТВЕНИТЕ ПИСАНИЯ; КАК И ПО КАКЪВ НАЧИН СЕГА ЗАГИВАТ НОВОИЗДАВАНИТЕ (КНИГИ), А БЛАГОЧЕСТИВИТЕ САМОДРЪЖНИЦИ ВИНАГИ СЕ ГРИЖАТ ЗА (ДРУГО) ИЗДАНИЕ, ЩОМ НАМЕРЯТ, ЧЕ СА ПОХАБЕНИ; ЗА ОБЛЕКЛОТО ИМ (НАД БУКВЕНИТЕ ЗНАЦИ) И ЗА ЗНАКОВЕТЕ, ЗАЩОТО (КНИГИТЕ) СЕ РАЗВАЛЯТ НЕ САМО ЧРЕЗ БУКВИТЕ, А И ЧРЕЗ УДАРЕНИЯТА; ЗА ОБУЧЕНИЕТО НА ДЕЦАТА И ЗА МНОГО ОСОБЕНОСТИ, КОИТО СМЕ ДЛЪЖНИ ДА ИЗЛОЖИМ ПРАВИЛНО**” [164].

Когато се търси връзка между граматиката на Константин Костенечки и Търновската книжовна школа, обвързана най-вече с името на Св. Патриарх Евтимий Търновски и неговите последователи, трябва да се каже, че средновековният филолог е защитавал преди всичко идеята за създаване на книжовен език, валиден не само за българите, но и въобще за славяните (руснаци, сърби, босненци, словенци, чехи, хървати...). Макар и твърде произволна, дори фанатична, тази идея се крепи върху здравата основа на средновековните филологически идеи за създаването на книжовен език, някои от които са валидни до днес.

Според Константин Костенечки създаването на книжовния език трябва да бъде подчинено на **три основни правила** [165]:

Първо правило. Книжовният език трябва да бъде нещо различно от говоримия – да е по-богат, по-висок като стил на изразяване. Ако е необходимо неговото усъвършенстване, могат да се използват чужди образци (според Костенечки това е гръцкият език).

Второ правило. Книжовният език има строго установени правила, които задължително трябва да се спазват – т.е. той е нормиран и тези норми са осветени от традицията.

Трето правило. Книжовната работа е отговорна и не всеки е в състояние да се заеме с нея. Тя трябва да се върши само от компетентни лица.

Това филологическо законодателство е било твърде актуално за славянските културни среди на Балканите от онова време. Константин Костенечки – освен че е възпитаник на Търновската школа – е и представител и на Ресавската школа. Тази школа е възникнала под покровителството на сръбския княз Стефан Лазаревич [166] в манастира Манасия. Правописът на създадените там ръкописи се нарича

„ресавски”. Този правопис е основополагащ в сръбската книжнина до XVIII в. По чистота и правилност създадените в тази школа ръкописи, наричани още „ресавски изводи”, се поставят наравно с търновските.

Интересът към граматическите въпроси, който се оказва характерно явление за XIV и XV в., става причина да възникне още съкратена редакция на граматиката на Константин Костенечки, наречена *Словеса*. Тя е създадена от анонимен автор и се е преписвала и разпространявала широко в българските и сръбските земи. Среща се преди всичко в южнославянски, влахо-молдавски и отчасти в руски ръкописи [167]. По този начин векове наред – в годините на османските нашествия – филологическите възгледи на Константин Костенечки са поддържали авторитета на славянската писменост и книжнина, така необходими за запазването на културните ценности на южните славяни.

VIII. ЙОСИФ БРАДАТИ

В лицето на **Йосиф Брадати** откриваме един прогресивен книжовник, който още в зората на Българското възрождане прави опит за демократизация не само на езика, но и на правописа. Негови съчинения, известни по преписи, са *Златоустови слова*, *Златая чеп*, *Женски сборник*, *Маргарит*, *Неделни поучения*... Като се опира на живия изговор, той радикално скъсва с употребата на редица ненужни в азбуката знаци (без **ѡ** и **ѣ** и рядко с **Ѡ** и **Ѣ**), което означава, че на практика изпреварва много книжовници, които живеят в следващото столетие, т.е. тогава, когато ще се разгорят острите спорове за характера на новобългарския правопис. Боян Пенев обяснява за него, че той се отделя от безцветната маса на другите книжовници и се опитва да изрази свои лични схващания и настроения. Може да се каже, че този рилски монах е първата по-крупна личност, която срещаме на прага на нашата нова книжнина.

В книгата си „*Съвременници на Паусий*” Б. Ангелов казва: „*Езиковите особености на неговите ръкописи не се свързват с източнобългарските говори, не разкриват своя автор като човек на Източна България, а свидетелстват по-скоро за западнобългарски предели. Известно е, че своята книжовна дейност Йосиф Брадати провежда предимно около София, Самоков, Рила, Враца, Македония. Не е известно да е пътувал на изток повече от Габрово. Ако беше от Елена, той щеше да намери случай да отиде там, да се свърже с местни книжовници, които да препишат нещо от книгите му. Такава вест досега няма. Нещо повече, богатата дамаскинарска книжнина, създадена в пределите на Източна България, главно около Елена, Търново, Котел, Тича, Жеравна, показва значителни разлики откъм езика и съдържанието спрямо книгите на Йосиф, към които възхождат многобройни дамаскини, писани в Западна България*” [168].

Йосиф Брадати е един от най-ярките предвестници на Българското

културно възраждане. Той е имал съзнанието за учител, затова тръгва сред народа да поучава и просвещава на говорим език. Йосиф Брадати е може би последната – и най-видимата – връзка между духовните реликви, съхраняващи културното наследство на Кирило-Методиевите средновековни традиции, и езиковата естетика на XIX в.

IX. СВ. О. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ

Езикът на Св. о. Паисий Хилендарски демонстрира няколко характеристики, които заслужават по-специално внимание и от синтактична гледна точка, тъй като тъкмо тя би могла да изясни динамиката, чрез която се осъществяват субектно-предикатно-обектните взаимоотношения в „*История славяноболгарская...*”.

Истинските следи на тези взаимоотношения се крият най-вече в преписите на „*История славяноболгарская...*”

Колко литературни обработки – т.е. колко преписа (преправки) – е претърпяла „*История славяноболгарская...*” ?

Не всички преписи са запазени в пълен обем.

Някои от тях – като *Бодянски препис* например или като *Македонска преправка* – съдържат само по няколко листа или отделни части на Паисиевата „*История славяноболгарская...*”.

Тук ще ги предадем така, както ги е именувал Йордан Иванов в своя научно обговорен препис на „*История славяноболгарская...*”, обнародван от Българската академия на науките през 1914 г. (именуването е обвързано или с автора на преписа, или с мястото, където е открит, или с притежателя му) [169]:

1. *Котленски препис* (1765);
2. *Самоковски препис* (1771);
3. *Рилски препис* (1772);
4. *Жеравненски препис* (1772);
5. *Кованлъшки препис* (1783);
6. *Еленски препис* (1784);
7. *Зографска българска история* (1785);
8. *Спиридонов препис* (1789);
9. *Русенски препис* (1809);
10. *Препис на Спиридоновата българска история* (1819);
11. *Хилендарски препис (Царственик)* (1820);
12. *Карловецки препис* (1919);
13. *Преправка на поп Йоан* (XIX в.);
14. *Пирдопска преправка* (XIX в.);
15. *Сопотска преправка* (1828);

16. *Първа Змеевска преправка* (1830);
17. *Втора Змеевска преправка* (1832);
18. *Чирпанска преправка* (1831);
19. *Русенски царственик* (1831);
20. *Харитоновска преправка* (1832);
21. *Дряновска преправка* (1836);
22. *Дряновски препис (Царственик)* (1837);
23. *Първа Старозагорска преправка* (1837);
24. *Зотовски препис* (1837);
25. *Венелиновски препис* (1838);
26. *Григоричева преправка* (1838);
27. *Тошковичев препис* (1830-1840);
28. *Хилендарска преправка* (1840);
29. *Башкьойски препис* (1842);
30. *Втора Старозагорска (Фотиновска) преправка* (1842);
31. *Първи Търновски препис* (1842);
32. *Втори Търновски препис* (1842);
33. *Свищовска преправка* (1842);
34. *Горнотурченски препис* (1843);
35. *Трети Търновски препис* (1845);
36. *Чехларовски препис* (XIX в.);
37. *Москов откъслек* (XIX в.);
38. *Бодянски препис* (XIX в.);
39. *Македонска преправка* (XIX в.) ...

Езикът на Св. о. Паисий Хилендарски попада изцяло в обобщения контекст на т.нар. **дамаскинарска културна и езикова традиция в старобългарската литература**.

Към оня исторически момент – началото на втората половина на XVIII в. – друга традиция не е съществувала, макар че споменът за патоса на *Панонските легенди* за Св. Св. Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий, *житията* на Св. ариепископ Климент Охридски, ораторското съчинение „*За буквите*” на Черноризец Храбър, поетичните съчинения на епископ Константин Преславски („*Азбучна молитва*”) и *житията* на Св. Патриарх Евтимий Търновски е бил още жив.

Фактът, че Св. о. Паисий Хилендарски споменава с изключителен пиетет в „*История славяноболгарская...*” имената на Светите братя и името Св. Патриарх Евтимий Търновски, който е създателят на **стила „плетение словес” в българската литература**, е неоспорим аргумент в това отношение.

Но така или иначе конкретният езиков извор, който формира субектно-предикатно-обектното поведение на Паисиевия език, е дамаскинарската книжнина, която се поражда, развива и живее по нашите земи в продължение на приблизително девет века (IX-XVIII в.).

Първите преводи на съчинението на **Йоан Дамаскин** „Точно изложение на православната вяра” започват у нас още през IX в.

Както вече посочихме, в славистичната литература това произведение е известно като „Небеса” или „Богословие”. Автор на първия превод (891-892) е Йоан Екзарх, който се смята за **родоначалник на дамаскинарската културна и езикова традиция в старобългарската литература** [170].

Интересното в случая е фактът, че „Точно изложение на православната вяра” не се превежда изцяло, а избирателно от нашите преводачи [171].

Не са редки и случаите на преиначаване на оригинала или на вмъкване – под формата на приписки или уводни бележки – на творчество, което (без да се губи връзката с религиозната основа на оригинала) търси други върхове на личностно интелектуално и философско обобщение.

Пряк продукт на подобен подход е **философското съчинение „Шестоднев”** на Св. Йоан Екзарх, което е изцяло базирано (чрез цитати и тълкувания) върху „Точно изложение...” [172].

Тази традиция – **да се превежда избирателно, но и тълкувателно** – се запазва до средата на XVII в. в така наречените **Средногорски, Македонски, Рилски, Пазарджишки, Ломски и Родопски преводи** [173] на съчинението на византийския автор.

Отличителна езикова черта на тези дамаскини е **точното цитиране** на оригинала, което в случая означава точно цитиране на старобългарската езикова редакция на Йоан Екзарх в нейния черковнославянски вариант, и **свободна религиозно-философска интерпретация** на местата, където текстът нарочно се синкопира, за да се появят приписките на преписвача.

Към средата на XVII в. в тези приписки започва да се наблюдава и силно влияние на народните говори (поради липса на законотворна езикова уредба на тогавашния говорим и писмен български език, всеки е писал така, както е сметнал за добре...), премесено със също толкова силно влияние на черковнославянската езикова традиция в старобългарската литература.

**ТЪКМО СБЛЪСЪКЪТ МЕЖДУ СТАРИЯ ЕЗИКОВ
НОРМАТИВИЗЪМ, СЪЗДАДЕН ПРЕЗ XIV-XV В. ОТ СВ. ПАТРИАРХ
ЕВТИМИЙ ТЪРНОВСКИ И КОНСТАНТИН КОСТЕНЕЧКИ (АВТОРИ НА
ПЪРВАТА ПРАВОПИСНО-ЕЗИКОВА РЕФОРМА В СТАРАТА БЪЛГАРСКА
ЛИТЕРАТУРА) [174], И ЛИПСАТА НА НОРМАТИВНА БАЗА НА
ТОГАВАШИНИЯ СЪВРЕМЕЕН ГОВОРИМ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК, В КОЙТО
ФЛЕКСИЯТА Е ОТДАВНА РАЗКОЛЕБАНА [175], ПОРАЖДА ЕЗИКА НА
СВ. О. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ.**

Тази гледна точка би могла най-сетне да „оправдае” калейдоскопичната морфологична пъстрота и „простота” в „История славяноболгарская...” : „**простим болгаром просто и написах**” или „**за простите българи просто и написах**”:

- правомерно, но и неправомерно използване на падежните форми за

родителен, дателен, творителен и местен падеж при имената (съществителни, прилагателни, числителни) и местоименията;

- употреба на черковнославянска лексика, но и отсъствието ѝ – особено в случаите, когато Св. о. Паисий Хилендарски е повече публицист, отколкото историк, стриктен преводач или компилатор на текстове от Цезар Бароний, Мавро Орбини, Христофор Жефарович ... [176].

Доказано е, че Св. о. Паисий Хилендарски застъпва основните морфологични особености преди всичко на черковнославянския език.

Ще приведем няколко примера, следвайки превода на Йордан Иванов (*История* славянобългарская. – С., 1914), тъй като този вариант на Паисиевата „История” стои най-близо до оригиналния език на Паисий.

Черковнославянското влияние се доказва чрез употребата на падежни форми при имената (съществителни, прилагателни, числителни) и местоименията.

Ето няколко примера, които привличат вниманието на езиковедите:

Родителен падеж:

Например: „И тамо слезал с кона и предал Богу дух свой”; „И обратил ся на царя грческаго” ...

Дателен падеж:

Например: „... Таган послал царю Копрониму да би имели мир болгари и грци и да има разговор лице к лицу с Копронима”; „Ти, болгарине, (...) учи се по своему языку” ...

Винителен падеж:

Например: „И зел сестру свою, що бил изпрежде пленил цар Никифор”; „Преписуйте историйцу сию” ...

Творителен падеж:

Например: „Но погibaldi бурею и влнением морским”; „Мир, що бил учинил с братом его Левом (...)” ...

Местен падеж: „Било на небеси страшно знамение”;

Например: „Беседовали о договоре мирном” ...

Употребата на падежните форми в Паисиевата „История ...” не е напълно изследвана.

Но е повече от очевидно, въз основа на превода на Й. Иванов, че Паисий не е последователен в тяхната употреба, което означава, че или не ги е знаел докрай (поради липсата на нормативна уредба на българския книжовен език към оня исторически момент, в това „незнание” има повече обективен, отколкото

субективен характер), или – в стремежа си да пише „просто” – умишлено ги е заличавал на местата, където това е било възможно.

Често едни и същи изрази са ту с падежни, ту без падежни форми:

Например: „И пошел на Болгарию”, но „Наступил на Болгария”;
„Сътворил с ним мир”, но „Сътворил мир с Константина и Романа”...

Същите аналогии биха могли да бъдат направени и по отношение на старинните инфинитивни форми на глаголите, които са комбинирани с личните конструкции със съюза *да* (например: *да побегнат*, но и *бежати*)” [177].

Навсякъде се усеща стремежът на Св. о. Паисий не само да компилира, но и да калкира „просто” за „простите българи...”.

Тази своеобразна негова граматика сякаш е стилизираща говоримия български език на фона на тежките църковнославянски граматически правила.

Светият монах е създавал структура върху структурата – все още неясна и трудно разбираема както за граматичите, така и за неуките българи от онова време.

Св. о. Паисий е създавал този език със съзнанието, че не толкова езикът, колкото обобщеното послание е по-важното в неговата „*История славяноболгарская...*”.

Смесването на все още неизяснените граматически правила, пулсиращи в народните говори, с установените църковнославянски езикови парадигми би трябвало да ни насочва и в една друга, все още неизследвана посока – върху църковнославянския езиков пласт, който вече е архаичен за времето си, Св. о. Паисий Хилендарски наслаждава нерегулирания нормативизъм на актуална, модерна българска реч, която по-късно ще се окаже в основата на бъдещите граматики. В този смисъл **в Паисиевия език е снет и пророчески езиковедски акт**, който ще бъде осъзнат и последван от такива книжовници и просветители като Св. епископ Софроний Врачански (1739-1813), Йоаким Кърчовски (1750-1820), Кирил Пейчинович (1770-1845), д-р Петър Берон (1795-1871), Иван Богоров (1821-1892) и др.

На практика „*История славяноболгарская...*” е засега единственият цялостно запазен и научно обговорен исторически документ, който регистрира народностната основа на прехода на българския език от синтетизъм към аналитизъм, започнал някъде през XII и завършил окончателно, според Кирил Мирчев, през XV век.

Присъствието на тогавашната новобългарска аналитична основа (отсъствие на падежи при съществителните, прилагателните и числителните имена) в езика на Светия монах, съчетана със синтетизма (присъствие на флексия при личните местоимения) на църковнославянския език, на практика регистрира демократична – и модерната за времето си – езикова база, структурираща фонетичното, морфологичното и синтактичното своеобразие на Паисиевия език.

„*История славяноболгарская...*” не създава нова езикова ситуация, нито

строи българския език.

„История славяноболгарская...” е огледало на своето време – незначитане на черковнославянския езиков нормативизъм, но не поради морални, а поради утилитарни причини, тъй като този нормативизъм се практикува само от висшия църковен клир.

НЕГРАМОТНОСТТА СРЕД НАСЕЛЕНИЕТО ОБРИЧА НА ЗАБРАВА ПАДЕЖИТЕ В СТАРОБЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК – ПРОСТО НИКОЙ НЕ ГИ Е ПРЕПОДАВАЛ МАСОВО КАКТО В КИЛИЙНОТО УЧИЛИЩЕ С НЕГОВАТА ВЗАИМОУЧИТЕЛНА МЕТОДА, ТАКА И В СВЕТСКОТО УЧИЛИЩЕ, ЗА ДА БЪДАТ ЗАПОМНЕНИ И УНАСЛЕДЕНИ ОТ ПОКОЛЕНИЯ БЪЛГАРИ.

ЗАДАЧАТА НА ДАМАСКИНАРИТЕ, Т.Е. ДАСКАЛИТЕ – ДАСКАЛ НЕДЯЛКО, ДАСКАЛ ФИЛИП, ЙОСИФ БРАДАТИ, ПОП ПУНЧО, ПОП ТОДОР ВРАЧАНСКИ, ЙЕРОМОНАХ РОМАН, ДАСКАЛ НИКИФОР ОТ АРБАНАСИ, ДАСКАЛ ТЕОФАН РИЛСКИ, ДАСКАЛ ТОДОР... – Е БИЛА НАИЗУСТЯВАНЕТО, А НЕ ОСМИСЛЯНЕТО НА ГРАМАТИЧЕСКИТЕ ПРАВИЛА В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕВОДИ НА СЪЧИНЕНИЕТО НА ЙОАН ДАМАСКИН „ТОЧНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ПРАВОСЛАВНАТА ВЯРА”...

Истинската сила на Св. о. Паисий Хилендарски се крие в начина, по който той употребява определен кръг думи, които формират автентичното послание на „История славяноболгарская...”

На някои места той просто е пророк...

108 години преди Султанския ферман (1870), който узаконява етно-религиозното присъствие на българите в рамките на Османската империя и поставя началото на Българската екзархия (1870-1953), Св. о. Паисий Хилендарски – ако следваме данните, които ни сочи топонимията, регистрирана в „История славяноболгарская ...” – буквално предрича териториалните граници на България, установени от Санстефанския мирен договор (1878).

Ето какво е записано във въпросния ферман: „*Духовната юрисдикция на Българската екзархия обема: Русенската, Силистренската, Шуменската, Търновската, Софийската, Врачанската, Ловчанската, Видинската, Нишката, Пиротската, Кюстендилската, Самоковската, Велешката, Варненската епархия (без града Варна и без близо двадесетте села по крайбрежието на Черно море до Кюстенджа, чиито жители не са българи); Сливенския санджак без градовете Анхиало и Месемврия; Созополската каза без селата по крайбрежието; Пловдивската епархия без самия град Пловдив, без града Станимака, както и без селата Куклен, Воден, Арнауткьой, Панагия, Ново село, Лясково, Ахлан, Бачково, Белащица и без манастирите Бачковски, Св. Безсребреници, Св. Параскева и Св. Георги. Махалата Св. Богородица в*

град Пловдив ще влезе в Българската екзархия, но които от нейните жители не ще желаят да се подчинят на Българската църква и Екзархия, ще бъдат напълно свободни в това отношение. Подробностите за това ще бъдат уредени между Патриаршията и Екзархията според църковните обичаи, принципи и правила.” [178]

Българските градове, които споменава Светия монах в своята „историйца”, са: Банско, Битоля, Варна, Велико Търново, Дръстър (Силистра), Видин, Враца, Воден, Аугуста ад Нестум (Гоце Делчев), Габрово, Драма, Дупница, Каварна, Карвуна, Котел, Костур, Велбъжд (Кюстендил), Мелник, Месемврия, Ниш, Никопол, Охрид, Филипопол (Пловдив), Плиска, Преслав, Прилеп, Радомир, Русчук (Русе), Самоков, Свищов, Скопие, Сердика (София), Сливен, Струмица, Търновград...

Само присъствието на **БАНСКО, БИТОЛИЯ И НИШ** в тази българска топонимия, въведена в „*История славяноболгарская ...*”, когато България не е съществувала нито на географската, нито на политическата, нито на икономическата карта на Европа, са достатъчни основания да стигнем до извод, според който Св. о. Пасий Хилендарски е не просто пророк, а и създател на програмен исторически документ, върху който ще се гради не само Българското възраждане, но и целокупният национален идеал на България от края на XVIII до 40-те години на XX век.

Висок темпоритъм създава гъстотата на употребата на някои думи в „*История славяноболгарская ...*”.

Такива са думите:

- *българин, българите, българска, българската, български, българските, българския, българският, българското* (общо: 505 пъти);

- *род, рода, роде, родители, родослов, родослова, родословие, родство, родът* (общо: 174 пъти);

- *Света, Светата, Свети, Светите, Светия, Светият, Свето, Светото* (общо: 162 пъти);

- *свет, свети, светец, светеца, светии, светител, светци, светците, свещеник, свещеникът, свещеници, свещениците* (общо: 94 пъти);

- *България* (общо: 83 пъти);

- *народ, народа, народът* (общо: 80 пъти);

- *Бог, Бога, Божи, Божие, Божието, Божиите, Божия, Божият* (общо: 76 пъти). [179]

Динамиката само на тази текстологична отсечка създава комуникативна ситуация, породена от общо 1174 звукови комплекса, където думите **България, българският народ [род]** (пресметната, тази комбинация присъства общо 842 пъти) са така структурирани в синтагмите, че да внушат на читателя / слушателя идеята за преинтегриране в християнския свят – чрез думи като **Бог, Божие, Свети, светец, свещеници** (пресметната, тази комбинация присъства общо

332 пъти), – за да се възкресят, възродят и върнат към нов живот представите на българина за род, родина и гражданско самосъзнание.

Чрез тези думи заветите на Светите Константин-Кирил Философ, архиепископ Методий, архиепископ Климент, Горазд, Наум, Ангеларий, Сава, Патриарх Евтимий Търновски възкръсват, за да пре моделират завинаги един изначален универсален комуникативен акт: **СЕБЕПОЗНАНИЕТО**.

ПЪТЯТ КЪМ СЕБЕПОЗНАНИЕТО ПРИ СВ. О. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ Е ВЪЗРОЖДЕНСКО И ПРОСВЕТИТЕЛСКО ЕДНОВРЕМЕННО.

По своята значимост себепознание е и историческа даденост (реликва), но и изначален регулативен дискурс, който и днес продължава да формира гражданското самосъзнание на българина.

„История славяноболгарская ...” е и художествен трактат, и историческо есе, и пророчество на един Свят монах, но заедно с това е и: **ПЪРВИЯТ ГРАЖДАНСКИ КОДЕКС НА БЪЛГАРИЯ**, който връща мястото на България на картата на световния исторически и културен процес, съизмервайки висотата на българското национално самосъзнание с делото на Светите Константин Кирил-Философ, архиепископ Методий и Патриарх Евтимий Търновски.

ВСИЧКО ТОВА Е РЪКОПОЛОЖЕНО ОТ СВЕТИЯ МОНАХ В ОСНОВАТА НА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ, УЗАКОНИЛО СВОЕТО ЦИВИЛИЗАЦИОННО ПРИСЪСТВИЕ В БЪЛГАРСКОТО И ЕВРОПЕЙСКОТО ПРОСТРАНСТВО И ВРЕМЕ ПОСРЕДСТВОМ НРАВСТВЕНАТА СЪЩНОСТ НА ХРИСТИЯНСКОТО РЕЛИГИОЗНО УЧЕНИЕ ЗА ТРИЕДИННИЯ БОГ (СВ. ОТЕЦ : СВ. СИН : СВ. ДУХ).

Обобщената предства за езика на Св. о. Паисий Хилендарски и неговата **синтактика** (**Субект** [*принадлежащ на пишещия / говорещия*] + **Предикат** [*принадлежащ на писаното / говореното слово*] + **Обект** [*принадлежащ на този, за когото е предназначена „История славяноболгарская ...”*: читателя / слушателя]) имплантира такава **субектно-предикатно-обектна характеристика** в „История славяноболгарская ...”, която може да обедини в надтекстовите си послания **пет семантични вектора**, позволяващи да тълкуваме историческото съчинение на Св. о. Паисий Хилендарски като:

- ФИЛОСОФСКО-РЕЛИГИОЗЕН ТРАКТАТ;
- ИСТОРИЧЕСКО ЕСЕ ;
- ГРАЖДАНСКИ КОДЕКС НА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ;
- НАЧАЛО НА ДЕМОКРАТИЗАЦИЯТА НА ПИСМЕНИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК;

- ИЗГРАЖДАНЕ НА БЪЛГАРСКИЯ НАЦИОНАЛЕН ИДЕАЛ.

Тук философските, религиозните, историческите, художествените, но и езиковите проявления на личността Св. о. Паисий Хилендарски са във всички пластове на философското и религиозното познание. Това е изключително модерна за времето си синтагматична конструкция, която **обговаря и минало, и настояще, и бъдеще, обединени в сложно диалектическо единство.**

През 1762 г. Жан-Жак Русо публикува своята книга „Общественият договор”, която се смята за теоретична основа на правото във Франция и въобще в света.

През същата 1762 г. Св. о. Паисий Хилендарски завършва своята „*История славяноболгарская...*”, която чрез думите **свети, род, родина, България, история, народ** и словосъчетанието **български език** се превръща в **ПЪРВИЯ ГРАЖДАНСКИ КОДЕКС НА БЪЛГАРИЯ ...**

Това съвпадение, извлечено от субектно-предикатно-обектните характеристики на „*История славяноболгарская...*”, по неоспорим начин потвърждава факта, че **Св. о. Паисий Хилендарски е един от най-модерно мислещите реформатори, живели в Европа в средата на XVIII в.**

Х. СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ

Делото на Св. епископ Софроний Врачански (1739-1813) е обширно представено в българската наука. По-важните библиографски и историографски източници могат да бъдат открити в изследвания на **М. Дринов** (*Софроний, епископ врачански*. // Пер. сп., кн. V, 1872; *Няколко забравени списания на Софроний Врачанскаго*. // Пер. сп., кн. XII, 1884), **А. Теодоров-Балан** (*Софроний Врачански. За стогодишнината на новата българска печатна книга: 1806-1906*. С., 1906), **П. Орешков** (*Автобиография на Софрония Врачански*. С., 1914; *Няколко документа за Пазвантоглу и Софрония Врачански*. // Сб. на Българ. акад. на науките, кн. III, 1914), **В. Златарски** (*Политическата роля на Софроний Врачански*. // Годишник на Соф. университет, кн. XIX, 1922-1923), **Б. Пенев** (*Доситей Обрадович у нас*. // Сп. БАН, кн. II, 1912, с. 73-112; *Автобиографията на Софрони Врачански*. // Сборник в чест и памет на Луи Леже 1843-1923. С., 1925, с. 145.), **В. Киселков** (*Софроний Врачански. Живот и творчество*. С., 1963), **К. Ничева** (*Езикът на Софрониевия Неделник в историята на българския език*. С., 1965), **В. Мутафчиева** (*Книга за Софроний*. С., 1978), **К. Топалов** (*Проблеми на възрожденската поезика*. С., 1979, с. 116-147), **Н. Аретов** (*Житие и страдания грешнаго Софрония и западноевропейският просвещенски роман*. // Литературна мисъл, N 10, 1979; *Софроний Врачански и диалогът*

му със света. *Наблюдения върху „Философския мудрости“ и „Гражданское позорище“*. // Литературна мисъл, N 3, 1990; *Отношението религиозно – светско и възникването на новобългарската белетристика*. // Български език и литература, N 1, 1998; *Трите вери през погледа на Софроний Врачански и проблемът за религиозната толерантност*. // Вечните страсти български. Почит към Тончо Жечев. С., 2004, с. 22-32), **Ив. Радев** (*Софроний Врачански. Личност и творчество*. С., 1983), **Н. Вутова** (*Софроний Врачански. 1739-1813. Биобиблиографски указател*. С., 1989) и др.

Две антологични издания обнародват и обговарят цялото му творчество, разкрито до този момент – **Софроний Врачански. Съч. в 2 т.** – С., 1989-1993 и **Софроний Врачански. Сб. изследв.** – С., 2004.

Прави впечатление, че към личността на този истински апостол на Българското национално възраждане се подхожда **или твърде фрагментарно** (К. Ничева, Н. Аретов...), **или твърде обобщено** (В. Златарски, Б. Пенев, В. Мутафчиева...).

Същото се отнася и за подходите към *„Житие и страдания грешного Софрония“*. Те обаче имат своите обективни причини, заради което са еднакво добросъвестни и добронамерени.

Фрагментарността търси своите основания най-вече във филигранните записи на самия Св. епископ Софроний Врачански, които в автобиографията разкриват любопитни обществени, икономически, исторически, политически, философски и културни микроструктури, снети в макрокосмоса на автентичното Българско национално възраждане, от една страна, и, от друга, обобщеността е своеобразен психологически резултат от схващането, че делото на Св. епископ Софроний Врачански не може да бъде разбрано докрай, ако не се постави в контекста на живота и книжовното наследство на Св. о. Паисий Хилендарски...

Очевидно се издирва и регистрира повече стихията на съподчинеността и чистата импликация, отколкото на оригиналността и екстазното, евристичното мислене на Св. епископ Софроний Врачански. Малко се отделя внимание на факта, че макар и да е компилатор, преписвач-калиграф, но и художник, възпитан в книжовните традиции на българската дамаскинарска школа от Рилския манастир, той е автор и на литературна творба, която към оня исторически момент няма аналог в разчетените регистри на цялата българска дамаскинарска традиция (XVI-XIX): *„Житие и страдания грешного Софрония“* (1804).

Ако следваме буквално логиката на отделните подходи, ще се натъкнем на факти, които представят делото на Св. епископ Софроний Врачански преди всичко като дело на **просветител, който има силно развито българско национално самосъзнание**.

Св. епископ Софроний Врачански два пъти преписва *„История славяноболгарская...“* на **Св. о. Паисий Хилендарски** (първият препис е от 1765 г., а вторият – от 1781 г.). Създава две компилативни сбирки: *„Поучение и словосказание за празниците Господни“* и *„Разкази и разсъждения“* (1800-

1802). Превежда книгата на Никифор Теотокис „Кириакодромион” [старогр.: *неделен път / пътят в неделя – Бел. – Н. В.*], като я озаглавява „Кириакодромион, сиреч Неделник” (1806). Години след това този сборник ще бъде назоваван „Софроние” – това не е първата печатна книга в историята на българското книгоиздаване, още Беньо Цонев е забелязал, че предшественикът е „Абагар” (1651). На Св. епископ Софроний Врачански принадлежи и преводът на полемичното съчинение на Амвросий Марлиам „Театрѳн политикѳн” [старогр.: *политически театър, политическа сцена – Бел. – Н. В.*] – нарича го „Театрон политикон, сиреч: Гражданское позорище” (1809).

Фрагментарните посоки на просветителската мисия на Св. епископ Софроний Врачански би трябвало да се разглеждат в контекста на две обобщаващи аналогии: участие в строителството на българския книжовен език и участие в строителството на българската православна християнска вяра.

X. 1. ЕЗИКОВО СТРОИТЕЛСТВО

За езика на Св. епископ Софроний Врачански и неговото „Житие и страдания грешнаго...” са валидни почти същите лингвистични характеристики, които поставят началото на формирането на нормативната база на българския книжовен език: **своеобразно смесване на графиката** (*устойчиво е присъствието*

само на графемите Ѡ, ѡ, ѣ ...), **фонетиката** (*сон, муж, плот...*), **морфологията и лексиката на черковнославянския език с народните говори** (*най-вече западните и северозападните диалекти*), от една страна, и, от друга, **стремеж към търсене на нови лексикални мостове, които да пренасочат посредством подробно обяснение етимологичния контакт на думи от чужд произход** (*най-често турски*) **към техния славянски еквивалент** (*напр.: ниет = намерение; себап = причина; курбан = жертва...*).

Понякога обаче Св. епископ Софроний Врачански формира еквивалентни лексикални конструкции, които далеч надскочат обикновеното езиково строителство. Той търси и най-адекватната, но преди всичко универсалната философска интерпретация на думата/думите, които употребява (*напр.: (...) ала като знаях мало да чету другии священници ненавидахъ ме почто они – вси на то време бяха орачи, и от безумная младост моя не хогах да им ся покорявам, като бяха тако прости и неучени, а они мя наваждаха на архиереа, и колико мя крати аргосва, и ненавидеше мя: и имаше архиереи протосиггеля грека неученнаго некнижнаго, он мя много ненавидеше. Понеже то ест вещь природна: учен ученнаго любви: и прост простаго, и пиан пианнаго. И тако неспокойно няколко години проминувах живение мое.*)

Специфична за езика на Св. епископ Софроний Врачански е и едновременната употреба на синтетични черковнославянски конструкции

за родителен, дателен, винителен, творителен и местен падеж и аналитични диалектни граматични форми при съществителните, прилагателните и числителните имена – напр.: „У един ден хочехме сас едного ортака неговаго да поидем у Анадолская страна (...) или „имаха мя като едного философа, като не чули от други архиерея”.

Езикът на Св. епископ Софроний Врачански разколебава черковнославянския нормативизъм при употребата на местоименията – напр.: „Тогива ме узе стрихи моя на място сина, почто не имаше чада, и предаде мя на занаят” или „И понудиша ме должници и ортаци негови да поида на Цариград на място сина его да собирем що имаше да узема он пари от касатите по джелепское обичаи”.

Широко застъпени в „Житие и страдания грешнаго...” са **да-**конструкцията вместо очакваните инфинитивни форми на глаголите – напр.: „У един ден хочехме сас едного ортака неговаго да поидем у Анадолская страна, и поидохме на скелята да преминем сас ладия: и гледамя при царските палати ладие, а ниш (человеци) прости, като бяха они близку до Юускудар поискахме сас ония ладии да преминем на Юускудари и като отхождахме до них гледаме на едно място народ много и двоица пехливани борят ся, и отгоре имаше високии палати, не знаимя ала можаше да буде и самии цар тамо.” Употреба на характерната за западните, а не за източните говори – както би трябвало да се очаква, тъй като Софроний е все пак от Котел – на членната форма за мн. ч. при имената („-те” вместо „-ти”) – напр.: „и гледамя при царските палати ладие”.

Като цяло, езикът на Св. епископ Софроний Врачански в „Житие и страдания грешнаго...” съответства на езика на Св. о. Паисий Хилендарски, защото и двамата имат една и съща обществена програма. Думите на Светия отец „**простим болгаром прости и написах**” при Светия епископ се трансформират в „**простий болгарский народ да разумеет сказуемое**”.

Истинските промени в нормативната уредба на българския книжовен език ще настъпят едва при Й. Кърчовски, К. Пейчинович и д-р П. Берон. Към оня исторически момент Св. епископ Софроний Врачански е сред първите – наред с Йосиф Брадати и Св. о. Паисий Хилендарски, – които се стремят да постигнат единение между народните говори и трудната за асимилиране нормативна база на черковнославянския език [180].

Х. 2. СТРОИТЕЛСТВОТО НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ВЯРА

Втората аналогия е пряко обвързана с авторите или историческите личности, които Св. епископ Софроний Врачански най-често цитира, преписва, имитира, превежда или компилира, за да поднесе „**болгарскому простому народу к внешнему ползу прочитаюшимю**”: Вергилий, Овидий, Езоп, Солон, Аристотел, Аристофан, Диоген, Филип Македонски, Александър

Македонски, Сенека, Плутарх, Св. Йоан Златоуст, Св. презвитер Козма, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Никифор Теотокис, Доситей Обрадович, Амвросий Марлиам, Иван Фьодоров и, естествено, Св. о. Паисий Хилендарски...

Сюжетните ядра в „*Софроние*” или „*Кириакодромион, сиреч Неделник*”, което съдържа общо 94 слова, са поднесени по схемата: *увод, същински текст, тълкуване на текста и поучение*. Отсъства високият риторичен византийски стил. На входа е евангелският текст, който прилежно „цитира” *случка/случки* от живота на библейски лица, следва документален „цитат” от съвременния живот, който има за задача да посочи по недвусмислен начин достойнствата и недостатъците на живите хора.

Във финала, където се намират поученията, се дават преки отговори на злободневни въпроси за това, как и защо да помогнеш на ближния, как да бъдеш благоразумен и търпелив, как да се понасят негодите и лишенията, защо да предпочетеш духовните блага пред материалните, защо трябва да усъвършенстваш своята духовна чистота и т.н. Макар и канонична по принцип, книгата в някакъв смисъл е и вън от строгия канон, защото общува с конкретния човек. Над всичко е поставена диалогичността – **толерантният, отвореният, освободеният от предпоставени тези разговор между просветения проповедник на православното християнско учение за Триединния Бог и личността, която е повярвала, че това учение е истинно**. Като цяло, „*Софроние*” прилича на сбор от *проповеди/лекции*, четени най-напред в църквата, а след това събрани и отпечатани в отделна книга.

Същата вътрешна структура следва и „*Поучение и словосказание...*”, където словата са общо 79.

„*Разкази и разсъждения*” е пак сборник, но той е изцяло светски по съдържание. Разделен е на четири части: **I. Поучения** (тук са притчите на Соломон, както и няколко нравоучителни разказа: „*Малкият крадец*”, „*За молбата*”, „*Ятак*”, „*За изповедта*”, „*Кратка повест за суеверието*”...), **II. Митология Синтипа философа** (съдържа 30 анекдотични разказа за цар Кир), **III. Езопови басни** (общо 147 заглавия), **IV. Философския мудрости** (включва сюжети, свързани с живота на Солон, Аристотел, Аристофан, Диоген, Филип Македонски, Александър Македонски, Сенека, Плутарх). Изключително силно впечатление правят елегантните въвеждащи текстове, които са преводи от гръцки на текстове от Вергилий и Овидий.

„*Театрон политикон...*” следва посоката на „*Разкази и разсъждения*”, но привнася и допълнителен акцент върху откровени либерални политически идеи, които в началото на XIX в. са били индиректно насочени срещу политическата система в тогавашната Османска империя. В 30 отделни глави се симулират своеобразни правни казуси, които като цяло разглеждат на енциклопедично ниво нравствени въпроси, отнасящи се до това, как господарят, носител на властта, трябва да се отнася към поданиците си, за да не предизвиква бунтове и въстания. С този превод Св. епископ Софроний Врачански влиза в пряк диалог с Високата

порта.

Погледнато от тази гледна точка, „*Житие и страдания грешнаго...*” напомня по някакъв начин „*Софроние*”, но и „*Митология Синтипа философа*”, а и „*Театрон политикон...*”. Автобиографията на Св. епископ Софроний Врачански търси средоточие между личните преживявания и философските, нравствените и естетическите идеи на православното християнство. Във финала на творбата, която вече е „цитирала” десетки документални източници, е изтласкан лично преживян надреден универсален модел за поведение, който – подобно на говорещия от **ΑΜΒΟΝΑ/ΑΜΒΩΝ** – проповядва и убеждава, но и изисква, моли *читателя/слушателя* за християнска прошка и съпричастие: „*Затова ся трудя и аз сеги, денем и ношем, да изпиша няколко книги по нашему болгарскому языку. Та ако не би възможно меня да казувам им сас уста моя да чуют от мене грешнаго някой полезное поучение, а тие да прочетут писание мое и да уползуются. И за мене, недостойнаго. Бога да молят невежество мое изправити и трудившаго ся прощение сподобити, да би получити и нам десних стояниих в ден страшнаго воздаяния. Амин! (Днес този текст би могъл да звучи и така: „Затова сега се трудя – и денем, ношем, – защото искам да напиша няколко книги на нашия български език. Ако не мога лично аз, грешният, да им ги прочета на хората, то поне те да си ги прочетат сами, за да почерпят полза от тях. Така ще бъде по-добре и за мене, недостойния. Искам да ги помоля също да се молят на Бога за мене, за да прости Той моето невежество, а и за да мога в деня на Страшния съд да застана от дясната Му страна. Истина е това, което ви казвам!”)*...

Св. епископ Софроний Врачански не е сам в този просветен стремеж към личностно единение с религиозните просветителски потребности на народната душа. Аналогични настойчиви послания от началото до средата на XIX в. отправят още двама българи: **Йоаким Кърчовски** – „*Повест ради страшнаго пришествия Христова*” (1814), „*Мытарства*” (1817), „*Чудеса пресвятыя Богородици*” (1817) и „*Различни поучителни наставления*” (1819); **Кирил Пейчинович** – „*Огледало*” (1816) и „*Утешение грешним*” (1840).

Св. епископ Софроний Врачански не е сам и в жанра на автобиографията. Подобни текстове, писани през втората половина на XVIII в., могат да бъдат открити в литературното наследство на **католическия епископ [барон] Петър Парчевич** и **поп Методий Драгинов**, а и самият **Св. о. Паисий Хилендарски** е отделил малко място и за една кратка автобиография в „*Послесловие*” на „*История славяноболгарская...*”: „*И я съставих в манастира Хилендар, при игумена Лаврентия, мой роден брат от една майка и по-стар от мене; той тогава имаше 60 години, а аз - 40. В това време Хилендар даваше данък на турците три хиляди гроша и беше задлъжнял 27 хиляди гроша. И имаше голям смут и несъгласие между братята. Затова не можех да изтърпя това в Хилендар, излязох и дойдох в Изограф и там намерих още сведения и писания за българите. Прибавих и завърших казаните неща в тая историйца в полза на нашия български род, за слава и похвала на нашия Господ Исус Христос.*”

Нему подобава всяка слава, чест и поклонение с Безначалния Му Отец и Пресветия, Преблагия и Животворящ Негов Дух, сега и винаги и във вечни векове. Амин”.

Автобиографията като жанр не е чужда на епохата на Българското национално възраждане. Свои лични летописни книги създават архимандрит **Неофит Бозвели** („Разговор с един бесарабски българин”), **Георги С. Раковски** („Неповинний българин”), **Петко Р. Славейков** („Автобиография”), **Панайот Хитов** („Моето пътуване през Стара планина”), **Любен Каравелов** („Записки за България и за българите”) и др. Изцяло канонични са автобиографиите, писани от митрополит **Иларион Макариополски**, екзарх **Иларион Ловчански** и др.

Боян Пенев е първият, който забелязва, че „**пишейки своята автобиография, възрожденският писател живее с твърдото убеждение, че тя е полезен урок за другите, готов опит, от който неопитните могат да се ползват, като дирят неговия смисъл**” [181]. Като коментира тази обективна критична бележка, защото наистина почти всички автобиографии през Възраждането се пишат с познавателна и просветителска цел, Кирил Топалов отбелязва, че в някакъв смисъл „**Житие и страдания грешнаго...**” е писана и „**за оправдание**” [182].

Тъкмо „оправдание”-то превръща „Житие и страдания грешнаго...” в литературен феномен. Защо?

Някъде тук – между прилежното спазване на строгите канонични форми на общуване с *читателя/слушателя*, които по правило митологизират личността, и оправданието, което пак по правило я демитологизира (*вж цит. по-горе: „Искам да ги помоля също да се молят на Бога за мене, за да прости Той моето невежество, а и за да мога в деня на Страшния съд да застана от дясната Му страна. Истина е това, което ви казвам!”*), се крие прякото доказателство за поява на един нов за времето си книжовен феномен. Св. епископ Софроний Врачански е истински просветител, когато разкрива панорамата на своята лична биография, защото на практика тя обговаря и една икономическа, религиозна, а защо не и политическа хроника на своето време. Да, но „Житие и страдания грешнаго...” изтласква чиста философска експресия, която не е нито канонична, нито само автобиографична. Обърнете внимание на тази стратегическа за автора умозаключителна схема: „**Ала като знаях мало да чету, другия священници ненавиждаха ме, почто они вси на то време бяха орачи и от безумная младост моя не хочах да им ся покорявам, като бяха тако прости и неучени. А они мя наваждаха на архиерея и koliko мя крати аргосва, и ненавидеше мя. И имаше архиерей протосингеля, грека неученнаго и некнижнаго – он мя много ненавидеше. Понеже то ест вещь природна: учен человек ученнаго любви и прост – простаго, и пиян – пияннаго. И така неспокойно няколко години проминувах живение мое.”** (*Подчертаното мое. – Н. В.*)

В изрази от този порядък – „**УЧЕНИЯТ ЧОВЕК ОБИЧА УЧЕНИЯ, ПРОСТИЯТ – ПРОСТИЯ, А ПИЯНИЯТ – ПИЯНИЯ**” – личният глас се изравнява с гласа на персонажите. Литературният глас на водещия

повествованието **деструктурира почвата на монологичността, за да породи своята антигеа: поетиката на полифоничността**. Примерите от живота се изравняват с философските инвенции и стават част от тях, но без дидактични нагласи и просветителска страст. Св. епископ Софроний Врачански формира еквивалентни лексикални конструкции, които далеч надскачат обикновеното езиково строителство. Той търси и най-адекватната, но преди всичко универсалната философска интерпретация на *думата/думите*, които употребява. На това място Св. епископ Софроний Врачански надраства както своите предшественици, така и голяма част от своите преки следовници, защото въпросният полифонизъм ще възроди своя поетичен темпоритъм едва в творчеството на Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев и Иван Вазов...

Св. епископ Софроний Врачански е и автор или съавтор (с Димитър Попски) и на една **„Политическа прокламация към българския народ“** (1813), която – заради гражданската позиция и точните психологически преценки – отново няма аналог в културната битност на българите от средата на XVIII до началото на XIX в.

Ще я цитираме цялата, защото е кратка и малко известна:

„Любезныя соотечественници!

Всякъ отъ васъ, въ каквото художество са намира – тарговецъ, майсторъ, гражданинъ и селянинъ, и кой отъ Исторїа знаи какво да са имали нѣкога и болгаритѣ царство, не голѣмо, но яко и какво нашитѣ прадѣди сосъ тѣхното согласїе и любовъ много пути побеждаваха и разбиваха совершенно по-силнитѣ царїе и покоряваха ги въ подданство, завладѣваха земли и разшириха царството си до Вардаръ, Селеникъ и далѣе, дѣто и до днесъ обываватъ нашитѣ братїа. И додѣ немаха помежду си завистъ и несогласїе, процвѣтаху яко крїнь и бѣха страшни и грозни на своихъ враговъ (а на приятелитѣ любими). Но от когато са породиха тѣзи две злоби между тримата братїя, синови царя Шишмана, и повдигнаха единъ протывъ другаго бранъ, чрезъ който бранъ въ мало време ослабѣха. Въ то време тѣхнитѣ неприятели, които до тогас завидуваха на тяхното согласїе, улучиха време да привикатъ отъ Азіа потомкитѣ Мехмедови, които не донесоха сосъ себе си толко огнь, мечъ, но донесоха и тѣхното варварство, сосъ което потамиха и закриха Болгарїа какъ сосъ темна магла. И сосъ тѣхное люто нападенїе не само властелиновъ и начлниковъ болгарскихъ изсѣкоха, но и духовнаго чина людей истребиха и много пугурчиха и отъ народа простый, дѣто са разбѣгаха по горы и пещеры да са укрие отъ смертоноснаго меча, тамъ умираха отъ глада.

О, несчастна Болгарїа, каковъ си тирана дочакала! Онъ та е покрывъ у варварство какъ въ тамень облакъ и никога отдахновенїе не дава! Твоята свободность и твоитѣ волни закони въ робство облече и окова въ тяшки оковы, подъ които четири стотинъ години страдаешъ това негово безчеловѣчно тыранство! Уви!!!

Ето, любезныя мои соотечественници, описувамъ ви во кратцѣ

приключеніето на нашиятъ несчастны прадѣди. А ние, понеже сме тѣхни чада, защо пропуцаваме това удобно време и не разбуждаме единъ другото и да дадемъ помощъ, секи кой съ какво може: напрімѣръ старитѣ люди съ наставленіе, богатитѣ – съ помощъ, а младитѣ – съ каквото можатъ. И вообща да речеме, кой съ каквото може да помогне, защо да не останимъ и нѣя нищо по-доло отъ другитѣ народи, каквото греци, серби, власи и прочее. И да не останемъ подъ клятва на нашиятъ братія, които са нахождатъ подъ тиранство, защото ще рекатъ: можало е да стани некое добро и за нази, но нѣй ни сме ся потрудили. Нѣнѣ провиденіемъ божіемъ имами големи особи на приличното мѣсто, които настояватъ съ големо прилежаніе да помогнатъ. А сега намъ не остава друго нищо, толко да са соединимъ единодушно, да ученимъ малое пожертвованіе, всякъ спорядъ силата негова, защото мнозина много можатъ да сторатъ, а един нищо не може.” [183]

X. 3. ХРИСТИЯНСКА МОЛБА ЗА ПРОШКА И СМИРЕНИЕ

Очевидно е, че Св. епископ Софроний Врачански не е просто и само преводач, компилатор, писател, калиграф и художник...

Св. епископ Софроний Врачански е преди всичко интелектуалец, който в своята битност на осъзнал мисията си религиозен водач е следвал трите основни източника на въздействие върху своите *читатели/слушатели*: **твърдението, повторението, заразителността** [184].

В своите църковни беседи, чиито автентични следи откриваме в „*Кириакодромион...*” и „*Театрон политикон...*”, Св. епископ Софроний Врачански поднася евангелски, но и светски текстове, които чрез *повторения* на различни поучителни *твърдения*, снети най-вече в полемичните текстове на Никифор Теотокис и Амвросий Марлиам, задействат мощния механизъм на *заразителността*. Навсякъде посоката е една и съща: **православна християнска принадлежност и нравствен максимализъм...**

Тези две **ипостасни характеристики** обаче не са достатъчни, за да съизмерят делото на Св. епископ Софроний Врачански с това на Св. о. Паисий Хилендарски.

„*Житие и страдания грешнаго...*” привнася нов момент на психологическо въздействие върху *читателя/слушателя* – тук за пръв път високопоставен православен християнски проповедник изтласква и психологическия елемент на **личното обаяние**, което задължително търси **подражанието и съпричастността**.

Разкривайки фрагменти от своята интимна биография, Св. епископ Софроний Врачански на практика търси единение, дори пълно сливане с антиномиите на народната душа.

Св. о. Паисий Хилендарски вече е постигнал същото въздействие, но чрез разказ за историята на България.

Разликите са огромни в намеренията, но не в цивилизационния избор,

защото и двамата разговарят със своите *читатели/слушатели* в контекста на Християнското учение за Триединния Бог, търсейки конкретните изображения на род, език и родина.

Следвайки и повтаряйки най-вече твърденията на Цезар Бароний („*Църковна история*”), Христофор Жефарович („*Стематография*”) и Мавро Орбини („*Славянското царство*”), Св. о. Паисий Хилендарски обобщава и фрагментира български исторически, географски, етнически и религиозни следи, попилени в българското историческо време и пространство...

Св. епископ Софроний Врачански дефрагментира същите тези следи, но не заради чутото или прочетеното, както вече го е правил в „*Разкази...*”, „*Кириакодромии...*” или „*Театрон политикон...*”: „**Житие и страдания грешнаго...**” е някакъв своеобразен автентичен аргумент за силата и психологическото въздействие на „*История славяноболгарская...*” върху една просветена религиозна личност, живяла в зората на Българското национално възраждане, но „**Житие и страдания грешнаго...**” е и оригинална творба, която търси поводи за самостоятелно присъствие в летописите на българската художествена литература.

На това място възникват поне два логични въпроса: **защо** – ако всичко това е вярно – **Св. епископ Софроний Врачански не отпечатва своята автобиография** (*великият везир Дамат Ибрахим паша въвежда печатарската преса в Османската империя още през 1726 г.*), от една страна, и, от друга, **защо никъде в „Житие и страдания грешнаго...” той не казва нито дума за срещата си със Светия отец в Котел и преписа на неговата „История славяноболгарская...”**.

Не съществуват обективни исторически или литературни свидетелства, които биха могли да дадат задоволителен отговор на тези въпроси.

Остава съмнението, че „Житие и страдания грешнаго...” е просто лабораторен експеримент, който не е бил предназначен за по-широка читателска/слушателска аудитория. Вероятно текстът, макар и да има ясно структурирана и завършена композиционна рамка, е трябвало да бъде допълван и дописван. Само така можем да си обясним отсъствието на Св. о. Паисий Хилендарски от персонажния лабиринт на автобиографията. Онова, което днес четем, може би е суровият вариант на една бъдеща книга...

Популярен факт е, че ръкописът е намерен в архива на Светия епископ от В. Григорович, а първата му публикация в българско периодично издание е направена от Георги С. Раковски в „*Дунавски лебед*” през 1861 г. Разстоянието между 1804 и 1861 година е повече от половин век. Това означава, че нищо от поетиката на „*Житие и страдания грешнаго...*” не би могло да повлияе върху българските книжовници от началото до средата на XIX в. Естетическите и философските възгледи на писателя Св. епископ Софроний Врачански са имали възможност масово да се интериоризират и екстериоризират едва от края на XIX в. нататък.

В този смисъл, анализът на „*Житие и страдания грешнаго...*” – поне

засега – трябва да бъде надрегулярен и имплицативен, за да бъде научен и добросъвестен.

Съществува само едно свидетелство, което експонира личността на Св. епископ Софроний Врачански и доказва, че той наистина е притежавал лично, светско **обаяние**, което е търсело **подражание** и **съпричастност** сред своите съвременници.

Димитър Попски е написал „*Ода за Софроний*”. Ето фрагмент от творбата:

*Имя твое загръмяло и будет гръмети во веки веков!
Болгария тебе венец плете, а на небесе уже готов!
(...)
При животе твоем да възкръснит разярений наш лев,
кой бистрим стремлением да изревет страшен рев!
Янтра да откриет потаенное царя Михаила
сокровище, кое давно своим песком засипала!
Да явит звону, что перву в Терново зазвоняла
и во время Иоанна Патриарха гръмко загръмяла!
Престол Архиеперский паки да блеснет,
и тя звона паки радостно да ехнет!
Да явится царя Асеня мужество,
народу от всюду да стецяются множество!
Всяк услышай к того гласа да бежит,
десницу свою на врага да вооружит!
Всяк вооруженною рукою и волею за вярa да умре... [185]*

Този черковнославянски ритъм, който брой сричките и музицира само с краестийни глаголни форми, е свидетелство за всичко друго, но не и за „*Житие и страдания грешнаго...*”: тук е патриотичният зов на Св. о. Паисий Хилендарски, тук е „*Политическа прокламация към българския народ*”, тук са и надеждите за спасението на България през Руско-турската война от 1806-1812 г., в която със съвети и напътствия е участвал и Светият епископ... Със сигурност е изричал думите „*Всяк услышай к того гласа да бежит, / десницу свою на врага да вооружит! / Всяк вооруженною рукою и волею за вярa да умре...*”, тъй като Димитър Попски е негов ученик и съратник...

Св. епископ Софроний Врачански е бил възприеман повече като просветен религиозен водач на българското християнско население в Османската империя...

Както всички просто устроени неща на Балканите, националната програма на Св. епископ Софроний Врачански се оказва – и тогава, и днес – най-сложната за осъществяване: **личното обаяние задължително трябва да търси подражание и религиозна съпричастност с народната душа.**

СПОДЕЛЕНАТА ИСТИНА Е ИСТИННА САМО ТОГАВА, КОГАТО Е СЪЧЕТАНА С ИСТИННА ПРАВОСЛАВНА ХРИСТИЯНСКА МОЛБА ЗА

ПРОШКА И СМИРЕНИЕ...

ЕТО ГО УНИВЕРСАЛНИЯТ ФИЛОСОФСКИ МОДЕЛ ЗА ПОВЕДЕНИЕ, УТАЕН В „ЖИТИЕ И СТРАДАНИЯ ГРЕШНАГО СОФРОНИЯ“: „ИСКАМ ДА ГИ ПОМОЛЯ СЪЩО ДА СЕ МОЛЯТ НА БОГА ЗА МЕНЕ, ЗА ДА ПРОСТИ ТОЙ МОЕТО НЕВЕЖЕСТВО, А И ЗА ДА МОГА В ДЕНЯ НА СТРАШНИЯ СЪД ДА ЗАСТАНА ОТ ДЯСНАТА МУ СТРАНА. ИСТИНА Е ТОВА, КОЕТО ВИ КАЗВАМ!“...

XI. ОБОБЩЕНИЕ

Литературната наука отдавна е наясно с факта, че ако следваме творческото наследство на религиозни водачи, книжовници, просветни деятели и писатели, породено по нашите земи (от Светите братя Кирил и архиепископ Методий, Св. Климент Охридски, епископ Константин Преславски, Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Константин Костенечки, Йосиф Брадати до Св. о. Паисий Хилендарски и Св. епископ Софроний Врачански), ще забележим, че грижата за съвкупната **народна езикова култура**, доразвита в лоното на **българското изящно слово**, е превърната в абсолют.

Всички са обогатявали с нови нюанси **красотата на българския език**, но пак всички са се грижели и за неговия **динамичен консерватизъм**.

В БЪЛГАРСКИЯ ХУДОЖЕСТВЕН ИДЕАЛ ПУЛСИРА ОБЩА СЕМАНТИЧНА ИДЕЯ, КОЯТО Е ДЪЛБОКО РЕЛИГИОЗНА В ОСНОВАТА СИ.

НЕЙНАТА СЕМАНТИКА ПОРАЖДА СМИСЪЛА НА ИМПЛИКАТИВНО ОБВЪРЗАНА ТРИЕДИННА ДИДАКТИЧНА СХЕМА, ПОДЧИНЕНА НА:

- ЧИСТОТА НА ЕЗИКА;

- ЯСНОТА НА МИСЪЛТА;

- АКТИВНА ИНДИВИДУАЛНА ЦЕННОСТНА ПОЗИЦИЯ, ОБВЪРЗАНА С ЕДИНОСЪЩНИТЕ ХРИСТИЯНСКИ ИДЕАЛИ И РОДОВИ ДОБРОДЕТЕЛИ.

III. ТРЕТА ГЛАВА: *ПРАГМАТИКА*

*Език свещен на моите деди
език на мъки, стонове вековни,
език на тая, дете ни роди
за радост не – за ядове отровни.*

*Език прекрасен, кой те не руга
и кой те пощади от хули гадки?
Вслушал ли се е някой досега
в мелодъята на твоите звуци сладки?*

*Разбра ли някой колко хубост, мощ
се крий в речта ти гъвкава, звънлива –
от руйни тонове какъв разкош,
какъв размах и изразитост жива?*

*Иван Вазов,
из „Българският език”*

Прагматиката в това изследване лежи върху два философски принципа.

Първият философски принцип е свързан с разбирането, че художествената литература – не само чутата, прочетената, изиграната, наблюдаваната, а и написаната и съобразената с нормативната база на езика, породен от нивото на езиковото строителство в даден исторически момент – Е ПРЕДИ ВСИЧКО СЛЕДСТВИЕ, А НЕ ПРИЧИНА...

Причината се крие в езика и етногенетичното фолклорно наследство и въображение на носителите на този език...

Причината е снета във всички сюжетни ядра на автентичен словесен фолклор (*афоризми, гатанки, песни, приказки, легенди, фолклорен театър...*) и по някакъв доста своеобразен начин е изтласкана в **следствието**, т.е. в литературните текстове и в литературния процес като цяло.

Но **следствие** и **причина** се намират в непрекъсваемо единство и представляват двете страни на един общ исторически процес...

Обърнете внимание на този необработен автентичен юнашки възпев, който – наред с мартениците, „буденето” на тревите и пчелите през пролетта и магическите ритуали, свързани с „мълчаната вода” или с легендата за „вградената мома”... – продължава да се смята от фолклористите за неотменим, универсален наднационален белег на народите, населяващи Балканите:

*Марко се е младо разсърдило,
та си търгна сабя димискя,
та погуби туре яничере,
та отпуци три синджира робъо.
Сички робъо дома си ойдоа,
сите робъе Великден правиа.
Гледая го гяци и попове,
на са Марко много люто клеле,
защо прави кърви на Великден
Кога ойде на честни манастир,
попове са църкви затворили,
сами са се църкви отворили,
сами са си моци продумали
– Фала вие, гяци и попове,
не е Марко тури кърви направил,
нел е Марко три църкви саградил! [186]*

Това е екстериоризирана **причина**, която в епичното фолклорно наследство на балканските народи живее като мита за Крали Марко (*при българите*), Марко Кралевич/и (*при сърбите, черногорците и хърватите*) или Маркош паша (*при румънците*)...

Но ето го и гениалното **следствие** (*през регистрите на юнашкия епос и хайдушките песни*), породено в българската национална литература:

*Тоз, който падне в бой за свобода,
той не умира: него жалеят
земя и небе, звяр и природа,
и певци песни за него пеят.
(Христо Ботев, „Хаджи Димитър”)*

Поетиката на Христо Ботев не може да бъде осмислена, ако не се отчита начинът, по който народната песен е влияла върху въображението на поета. Не става дума само за Ботевата силаботоническа редакция на нередактирания силабически народнопесенен юнашки възпев и копирането на фолклорни алитерации и повторения в съседни стихове (*анафори, епифори, мезофори...*)...

Христо Ботев създава български универсален етногенетичен философски възглед за света, който не просто строи, а и надстроява както **следствието**, така и **причината** за пораждането на българския литературен език.

Това е философски и естетически скок във времето и пространството, отчитащ както миналото и настоящето, така и фантазираното бъдеще...

Размитите синтетични представи на обобщеното българско фолклорно въображение за род, език и родина през XVIII-XIX в. при Христо Ботев придобиват аналитични измерения.

Песните му са за свободата...

Но тези песни са и песни, които изграждат единната представа за национално самосъзнание – и като **причина**, отразена в лирическите сюжети, и като **следствие**, породено от мечтата за лично и национално себеосъществяване едновременно.

Казано най-общо – следвайки илюстрации като баладата „Хаджи Димитър”, – отношението между **българския юнашки епос и поезията на Христо Ботев** е същото, каквото би трябвало да предполагаме, че е отношението на средновековния германски епос към класическата английска трагедия например или на старофренския епос към класическата френска литература...

В началото – буквално **като пред-причина** – е фолклорното въображение, което формира **естетическите, социалните и религиозните** посоки, в които ще се развие **истинската причина**, породена в историческото време и пространство...

После е **следствието** – „*Песента на Нибелунгите*”: ...Уилям Шекспир...; „*Песен за Роланд*”: ...Жан-Батист Поклен Молиер... ; „*Моят Сид*”: ...Лопе де Вега...

Българският юнашки епос е по-вероятната **пред-причина**, която поражда истинската **причина** (българския вариант на песните за Крале Марко), пресътворена гениално в **следствието**: ...Христо Ботев [„*Хаджи Димитър*”...]...

Прагматиката е обвързана с отношението на литературните образци към етногенетичния корен на художествена литература като цяло (и обратно!) и дава **реалната** или **въображаемата** представа за интериоризацията и екстериоризацията в националното и световното литературно море.

Тук литературният знак [автор, заглавие, литературно направление...] общува със субекта/субектите, които го използват в личния или обществения поток на речта като фрагмент/фрагменти от един всеобщ, но философски преосмислен национален антологичен масив: **СВ. СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ И АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ**, но и → **СВ. АРХИЕПИСКОП КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ** → **ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ** → **ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР** → **ЙОАН ЕКЗАРХ...**; **СВ. ПАТРИАРХ**

ЕВТИМИЙ ТЪРНОВСКИ, но и → СВ. О. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ → ПЕТКО Р. СЛАВЕЙКОВ → ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ...; ХРИСТО БОТЕВ, но и → ИВАН ВАЗОВ → ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ → ЙОРДАН ЙОВКОВ → ЕЛИН ПЕЛИН...; ГЕО МИЛЕВ, но и → НИКОЛАЙ ЛИЛИЕВ → ЕЛИСАВЕТА БАГРЯНА → АТАНАС ДАЛЧЕВ...; НИКОЛА ВАЩАРОВ, но и → ИВАН ПЕЙЧЕВ → ВЕСЕЛИН ХАНЧЕВ → АЛЕКСАНДЪР ГЕРОВ → АЛЕКСАНДЪР ВУТИМСКИ → ВАЛЕРИ ПЕТРОВ → ПАВЕЛ МАТЕВ...; ПЕНЬО ПЕНЕВ, но и → ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ → КОНСТАНТИН ПАВЛОВ → ВЛАДИМИР БАШЕВ → ПЕТЪР КАРААНГОВ → ХРИСТО ФОТЕВ → ИВАН ДИНКОВ → ЕВТИМ ЕВТИМОВ → МИХАИЛ БЕРБЕРОВ...

Вторият философски принцип се корени в смисъла, който влагаме в звуковия комплекс „българското изящно слово“.

Изразът „...изящно слово” е на практика полисемантичен, тъй като прилагателното име „изящно ...” – когато то се *прилага в потока на речта*, за да определи феномен, свързан с изкуството – се отнася най-вече до т.нар. „изящни изкуства”, за каквито обикновено се смятат графиката, скулптурата, живописата, музиката...

Допълнителна трудност при осмислянето на подобно съдържание идва и от факта, че в словесния комплекс се включва и понятието „... *слово*”, което в случая не се разбира в неговия традиционен смисъл (слово ≡ дума ≡ реч).

В това изследване думата „... *слово*”, потопена в звуковия комплекс „...изящно слово”, търси своите изначални и, в този смисъл, универсални християнски семантични граници в думите: „*В начало беше Словото, и Словото беше у Бога, и Бог беше Словото. То беше в начало у Бога. Всичко чрез Него стана, и без Него не стана нито едно от онова, което е станало. В Него имаше живот, и животът беше светлината на човеците.*” (Йоан 1:1-4).

Подобна идентификация и приравняване на лексикалните значения на думата **СЛОВО** – словото като „дума” и „реч”, когато става въпрос за художествена литература, но и **СЛОВОТО** като представа за онтологичното начало на **ХРИСТИЯНСКОТО УЧЕНИЕ ЗА ТРИЕДИННИЯ БОГ: СВ. ОТЕЦ, СВ. СИН И СВ. ДУХ** („*В начало беше Словото, и Словото беше у Бога, и Бог беше Словото.*” (Йоан 1:4)) – търси синхрон между висшите универсални нравствени норми на поведение, които по правило възпльщават и изтласкват високата художествена литература, от една страна, и, от друга, универсалните християнски идеали за нравственост.

Това означава, че изразът „българско изящно слово” присъства в говоримата и писмената българска реч и посредством своето божествено значение, защото истина е, че „*В Него [в Словото. – Бел. Н. В.] имаше живот, и животът беше светлината на човеците.*” (Йоан 1:4)).

I. УНИВЕРСАЛНИ МОДЕЛИ ЗА ЛИТЕРАТУРНО ПОВЕДЕНИЕ

I. 1. ДОБРИ ЧИНТУЛОВ: *СТАНИ, СТАНИ, ЮНАК БАЛКАНСКИ*

Българското езиково строителство – макар да надгражда и да търси свое място в човешкото пространство и в хуманизиращото време – винаги се е съобразявало с правила, родени и отгледани в лоното на **народните говори**.

Когато **Добри Чинтулов** *изважда (букв.: изхвърля) руския виршов силабизъм от песните си*, е сложен край на влиянието на феномена (руски виршов силабизъм), под знака на който е процъфтявала цялата ни даскалска поезия (о. Попович Хилендарец, Атанас Гранитски, Кръстьо Пишурка, Димитър Попски).

Тук връзката с църковнославянския език и руския виршов силабизъм е изключително силна, което освен всичко означава и задължително присъствие на руските падежи.

Любопитното при тази езикова реформа, направена от поет и учител, е обстоятелството, че – **утвърждавайки на микрониво анализма на българския говорим език** (както вече стана ясно, същото, но далеч не толкова успешно върши Св. о. Паисий Хилендарски в своята „История...”) – **Добри Чинтулов задълбочава връзката ни с руската литература, но на макрониво**.

Тук са били важни както **съдържанието на формата**, така и **формата на съдържанието**: смесвайки стихове с еднакъв или различен брой срички (най-често в кратките хореични и ямбични размери), Добри Чинтулов на практика **обединява рецепцията на руската силаботоника с българските народнопесенни структурни закономерности**, което всъщност **възражда, реабилитира, връща към нов живот оригиналното ни присъствие (на фонетично и морфологично ниво) в славянското литературно море**:

*Стани, стани, юнак балкански,
от сън дълбок се събуди,
срецу народа отомански,
ти българите поведи! [187]*

I. 2. ПЕТКО Р. СЛАВЕЙКОВ: *ТАТКОВИНА*

Под текста на стихотворението „*Татковина*” Петко Р. Славейков записва: „Беласица 1883”.

„*Татковина*” е поместена в така наречената „*Читанка за I отделение*”.

Трудно може да се установи друга информация около цитираната творба. Съществуват индиректни данни, които биха могли да ни помогнат – по това време

Петко Р. Славейков, заедно със сина си Иван Славейков, продължава да издава забранения от княз Александър I Батенберг в. „*Независимост*”. Малко преди това Петко Р. Славейков, заедно с Трайко Китанчев и Петко Каравелов, е уволнен от Пловдивската реална гимназия, където в момента се учи другият му син Пенчо Славейков. Рачо Славейков – също син на Петко Р. Славейков, завършва по това време военно училище в Екатеринослав и постъпва като кавалерийски подпоручик в Източна Румелия... До Съединението остават точно две години...

Ако търсим конкретни битови причини за написването на „*Татковина*”, можем да ги открием и в **конфликта на Петко Р. Славейков с княз Александър I Батенберг**, а защо не и в **башината гордост, че един от синовете му е вече офицер и защитник на родината („татковината“)**.

Но следва да обърнем внимание и на нещо далеч по-очевидно – **стихотворението е предназначено за най-малките**, написано е несложно, трябва да може бързо и лесно да се запаметява; в повърхностния тематичен слой липсва и намек за сарказъм или ирония, толкова характерни за някои други стихотворения на поета...

Но очевидно има и друго – през 1883 г. и четирите реки (Дунав, Вардар, Струма и Марица – в този си сбор!) не са били в границите на целокупна България. Просто е нямало целокупна България.

Защо тогава да не обобщим, че „*Татковина*” е една **мечта**, един неосъществен още блян? Не е ли това същият **призив към невярващите**, които трябва да **повярват на вярващите** в техните **възрожденски идеали, осъществени в Сан-Стефанска България?**

Тонът на „*Татковина*”, спрямо оня исторически момент, е също толкова антидържавен, колкото е антидържавна сюжетната интрига в „*Андрешко*” на Елин Пелин.

Точно десет години по-рано Петко Р. Славейков е написал следната строфа:
„Народ такъв, за друго недостоен / освен за мъки, нужди и дела. / Неучен род, безсмислен раб, спящ воин, / що чака той за тези си дела” („Жестокостта ми се сломи“).

Ето ги невярващите.

„Татковина” е синтезиран (сгъстен, събран като в юмрук) бунт срещу невярващите, срещу техния непоклатим бит.

Директни иронични или саркастични подмятания няма, но **гражданското послание**, скрито между редовете, може всеки момент да „повтори” току-що цитираните стихове от „*Жестокостта...*”: *„Народ такъв, за друго недостоен”...*

„Татковина” е най-красивата, най-искрометната, най-сентименталната българска песен, най-тежката българска сълза, с която все още оплакваме накарненото си национално самочувствие.

Отсъствието на Вардар от географската карта на съвременна България, но присъствието ѝ в „*Татковина*”, измамата на Андрешко и „смъртта” на юнака, който „не умира”, са **трите амбивалентни неизменни художествени величини**,

които продължават да изтласкват етнически характеристики.

Тук някъде се крие **вечната – старата, постоянната и новата – природа на българина**, тук е неговото космично тяло и усещането му за национален морал.

Тук е и **знанието на българина** за все еднаквата последователност на балканските сезони в Източна Европа...

В определен смисъл и **юнакът („Хаджи Димитър“)**, и **Андрешко**, и амбивалентното отсъствие-присъствие на **река Вардар** от границите на съвременна България („**Татковина**“) в литературната памет на българина олицетворяват движението, жеста, етническият обред пред смъртта.

Смъртта в баладата „Хаджи Димитър“ не се заравя...

Смъртта – дори тогава, когато тя е обвързана с конкретния бит, когато е криминална, античовешка, каквато я виждаме в „Хоро“ (Антон Страшимиров), в „Снаха“ (Георги Караславов), в „Индже“ (Йордан Йовков) или в „Осъдени души“ (Димитър Димов), – **е копнеж по красотата, по възстановимото величие на съборените кумири**; това е вид привързаност, степен на преклонение, вдетинено пристрастяване към по-възрастната сестра на зачатие – **ЛЮБОВТА**:

*Хубава си, татковино,
име сладко, земя рай,
сърце младо и невинно
за теб трепка, та играй.*

*Мили ми са планините
и на север, и на юг,
драги ми са равнините,
набраздени с нашия плуг.*

*На уста ми сладка дума –
ще да бъде този кът,
дето Дунав, Вардар, Струма
и Марица си текат!*

*Дор на небо ясно слънце,
дор на очи свят, живот,
ще обичам аз от сърце
таз земя и тоз народ.*

I. 3. ХРИСТО БОТЕВ: ХАДЖИ ДИМИТЪР

Христо Ботев създава своята балада в отговор на слуховете, че сливеният

войвода е жив и броди с четата си из Балкана. Хаджи Димитър е мъртъв, мъртъв е и Караджата. Но Ботев е категоричен: „Тоз, който падне в бой за свобода, / той не умира”.

Не е ли това иронично, Сократово послание към невярващите българи – към себе си дори – в прераждането, във Възкресението след саможертвата, сторена в името на националната свобода?...

Години по-късно в „Епопея на забравените” Иван Вазов ще се опита да направи същото, но в „Хаджи Димитър” за първи път в историята на българската литература се вгражда българска сянка във философията на един универсален модел за гражданско поведение: „Тоз, който падне в бой за свобода, / той не умира: него жалеят / земя и небе, звяр и природа, / и певци песни за него пеят”.

Плачът на природата и скритият бунт на поета срещу „туй, що, глупци вий не знайте / позор ли е или слава” („В механата”) става достояние на всички „патриоти”, на всички българи, но без остатък и без компромиси.

Затова универсалният модел звучи и като въпрос, заклинание, като позор за незнаещите и проклятие и ироничен присмех за невярващите.

Пак затова „Хаджи Димитър” не е просто културен феномен. Баладата е манифест, който олицетворява и, в определен смисъл, разклаща устоите на вкопания български бит през Възраждането.

„Хаджи Димитър” е философска межда (клин, художествен синор), безвъзвратно разделяща вярващите от невярващите:

*Жив е той, жив е! Там на Балкана,
потънал в кърви лежи и пъшка
юнак с дълбока на гърди рана,
юнак във младост и в сила мъжка.*

*На една страна захвърлил пушка,
на друга сабля на две строшена;
очи темнеят, глава се люшка,
уста проклинат цяла вселена!*

*Лежи юнакът, а на небето
слънцето спряно сърдито пече;
жътварка пее нейде в полето,
и кръвта още по-силно тече!*

*Жътва е сега... Пейте, робини,
тез тъжни песни! Грей и ти, слънце,
в таз робска земя! Ще да загине
и тоя юнак... Но млъкни, сърце!
Тоз, който падне в бой за свобода,*

*той не умира: него жалеят
земя и небе, звяр и природа
и певци песни за него пеят...
(...)*

I. 4. ИВАН ВАЗОВ: БЪЛГАРСКИЯТ ЕЗИК

Съвременният български книжовен език е резултат от сложен, уникален исторически процес.

Всеки книжовен език има своя логика, своя съдба, свои истини и легендарни моменти...

Една от истините, които трудно споделяме, е, че реалното строителство на нормативната база на съвременния български език започва твърде късно – едва в началото на ХХ в.

Няма и сто години! Това ни приравнява към най-младите книжовни езици в Европа...

Да, но ние сме свикнали да говорим за 13-вековна езикова и литературна традиция, залагайки на Кирило-Методиевия език и преводите на първите богослужбни книги, които по всеобщо мнение са положени в основите на славянските литератури.

Ние сме в началото...

Наши са кирилските букви...

От нашите земи тръгва интелектуалният подем на човешко славянско море (чехи, словаци, поляци, сърби, хървати, словенци, руснаци, украинци, беларуси...)...

Това истина ли е, или е обикновена игра на думи, която е „призвана“ да еманципира българския интелектуален потенциал?

А може би в логиката на историческото време е кодиран и един друг, много по-сложен, но и много по-истинен документален разказ за историята на съвременния български книжовен език.

Стихотворението „Българският език“ от народния поет Иван Вазов пази спомен от автентичен български опит да се конструира подобен надреден „разказ“.

Вазовата творба е ясен знак за вид литературно поведение, което осмисля творчеството на българските писатели не само като създатели на литературни произведения, но и като реални, а не въображаеми строители, ревнителни, пазители на езика.

Ние нямаме друг поет, който с такава точност да е регистрирал не просто религиозно уважение към българските думи, но и синовно преклонение пред човешката им история, пред сложните антиномии на тяхната съдба:

*Език свещен на моите деди
език на мъки, стонове вековни,
език на тая, дете ни роди*

за радост не – за ядове отровни.

*Език прекрасен, кой те не руга
и кой те пощади от хули гадки?
Вслушал ли се е някой досега
в мелодъята на твоите звуци сладки?*

*Разбра ли някой колко хубост, моц
се крий в речта ти гъвкава, звънлива –
от руйни тонове какъв разкош,
какъв размах и изразитост жива?*

*Не, ти падна под общия позор,
охулен, опетнен със думи кални:
и чуждите, и нашите, във хор,
отрекоха те, о, език страдални!*

*Не си можал да въплътиш във теб
създанъята на творческата мисъл!
И не за песен геният ти слеп –
за груб брътвеж те само бил орисал!*

*Тъй слушам сè, откак съм на света!
Сè туй ругателство ужасно, модно,
сè тоя отзив, низка клевета,
що слетя всичко мило нам и родно.*

*Ох, аз ще взема черния ти срам
и той ще стане мойто вдъхновение,
и в светли звукове ще те предам
на бъдещото бодро поколение;*

*ох, аз ще те обриша от калта
и в твоя чистий бляск ще те покажа,
и с удара на твойта красота
аз хулниците твои ще накажа. [188]*

Иван Вазов е вторият български писател след Св. о. Паисий Хилендарски, който се опитва да реконструира загубени, забравени във времето нравствени норми на поведение, утаени в съдбата на българското изящно слово.

В този смисъл „Българският език” е и своеобразна лирическа история на националната книжовност, неин лирически портрет, нейна възхвала и знак, който осветява преめждията в културната история на българския народ – от срама и

позора през робството, от неверието и снобското отричане през Възраждането, че на този език не може да се гради истинско литературно творчество, до монументалното му възкачване в лоното на вечността и абсолютния апотеоз.

Чрез лирически щрихи, които рисуват ярък контраст между минало и настояще, в „*Българският език*” Иван Вазов разобличава чуждопоклонничеството, липсата на национално самочувствие, склонността да се отрича всичко, постигнато от нашия литературен гений.

Иван Вазов е писателят, който превръща възхвалата на българския език в свещенодействие...

Когато през 1920 г. се налага да оцени участието на народния поет в строителството на българския език, големият български езиковед Стоян Младенов пише: *„Ние все още нямаме история на новобългарския книжовен език. Наистина, не липсват отделни по-малки или по-големи работи, които могат да се броят за приноси към тази история, па има и доста много пръснати бележки, с които ще си послужи навярно бъдещият историк на новия наш книжовен език. Ала трябва още много да се работи, докато се сдобием с обширен и систематичен труд, който да ни покаже как постепенно се е развила, обогатявала и усъвършенствувала нашата книжовна реч. Ние с нетърпение чакаме да ни се разправи подробно как и с какви средства, с какъв домашен (диалектологичен) и чужди езиков материал отделните новобългарски писатели са успели да създадат това дивно оръдие на българската духовна и материална култура, което наричаме новобългарски книжовен език.”* [189]

Мнението на Любомир Андрейчин е насочено в същата посока, но е по-продуктивно, защото насочва вниманието към нетленни сюжетни ядра, снети в историята на съвременния български книжовен език, което в случая означава – и към литературния процес като цяло: *„Книжовният (литературният, стандартният) език е форма на националния език, която е еднаква за целия народ и го обслужва в неговия културен, обществен и производствен живот. Книжовният език се създава в процеса на общественото и културното развитие на народа, когато се налага да бъдат преодолените диалектното многообразие и битовата ограниченост на народната реч. Това става в резултат на интензивни и единни икономически, културни и обществени процеси, които водят към по-тясно обединяване и смесване на населението от различните области на страната.”* [190]

Ако интерпретираме по-свободно указанията на Любомир Андрейчин, ще преоткрием условни парадигми от интермодален порядък, които очертават нравствен пантеон, дидактични следи, ясни лингвистични таблици, но и тъмни петна, потопени в еволюционния път на българското изящно слово от края на IX в. досега.

I. 5. ЕЛИН ПЕЛИН: АНДРЕШКО

В една своя беседа пред писатели, състояла се през 1949 г., **Елин Пелин** уточнява, че в първичния сюжет на разказа „**Андрешко**” е скрит действителен случай: един колар счупил колата нарочно, за да не отиде съдебният пристав да конфискува нещо на един селянин. Онова, което писателят привнеса от себе си в сюжета, са историята с блатото и финалът...

Андрешко е антидържавен елемент, архилумпен, човек от безименната гълпа, той олицетворява разстоянието между блатото и селото. Територията преди блатото и по-назад е ничия за него. Там живеят „боговете”, богатите, властимащите, там са парите, там е държавата. Постъпката на Андрешко доказва, че за него държавата не съществува... Защото тя е неморална – тя е точно толкова неморална, колкото е неморална целта на съдията-изпълнител...

Поведението на Андрешко напомня усилията на оня жрец от притчата за Светилището на Немийската Диана, който с цената на всичко трябва да опази чисти, неопетнени албанското езеро и гората на Ариция...

... Ето защо в грубата житейска философия на Андрешко се крие езически обичай – всеки чужденец е източник на зараза, на болест, на нещастие...

Андрешко обеззаразява намерението на натрапника...

Невярващият в случая става владетел на земна яма, пълна с вода...

Вярващите в справедливостта и възмездието остават при чистотата на своя граждански избор.

Появява се същата **философска межда** като в „**Хаджи Димитър**”.

Разликата е само в изразните средства и в декодирането на иронията и сарказма, в търсенето и намирането на техните сюжетни олицетворения.

I. 6. ПЕЙО ЯВОРОВ: ХАЙДУШКИ КОПНЕНИЯ

Ако поставим сравняваните тук **семантични поанти в българската литература върху рационална философска основа (А. Шопенхауер, Ф. Ницше, К. Г. Юнг...)**, ще забележим сенките на онова, което някога са наричали „**два бога**” (Аполон – единствените, еднолинейните, абсолютни решения – **game**; Дионис – многовариантните, относителните ситуации, плуралистичността – **play**) [189], сложно комбинирани в пулсиращото тяло на хуманизиращото познание: „нагоре” е всичко онова, което владее красивата илюзия от света на сънищата, „надолу” е разпадането на принципа на индивидуалността...

„Нагоре” е Аполон, олицетворяващ класическия еднореден аналитизъм, линейността на историята като извървян път, физична моментна светлина; „надолу” е Дионис, отприщващ извечната животворяща сила, пораждаща непредсказуеми, неизвървени пътища...

Едно е да кажеш като **ПЕЙО К. ЯВОРОВ**: „*Спомени – невнятна мелодия, дете нявгашна мъка звучи с облекчението на пробуждане след тежък кошмар, – дете миналата радост е нота на меланхолно ридание, защото няма да се*

повтори никога вече...”, свършено друго е, пак като ПЕЙО К. ЯВОРОВ, да се „отчужиш” от традиционния си читател, но не за да го отблъснеш, обезвериш или разколебаш в художествения му избор, а за да го приобщиш – превъзпитавайки го – към универсалната архитектурника на своята лирическа икона:

*Ден денувам – кътица потайни,
нощ ноцувам – пътица незнайни;
нямам тато, нито мама –
тато да ругае,
мама да ридае...
Леле моя,
ти Пирин планино!
Море черно
цариградско вино.*

*С враг врагувам – мяра според мяра,
с благ благувам – вяра зарад вяра;
нямам братец, ни сестрица –
братец да ме хвали,
а сестра да жали...
Леле моя,
сабя халосия!
Море люта
одринска ракия.*

*Бог богува – нека си богува,
цар царува – века ли царува?
Нямам либе, първа обич –
мене да очаква
и да ме оплаква...
Леле моя,
пушка огнебойка!
Море тънка солунска девойка.*

(„Хайдушки копнения”).

В това сложно взаимодействие между преживяната действителност и универсалната художествена мечта се крие панморализмът на онова волево изобилие в модерната европейска литература, което ние днес, трансформирайки класически философски понятия от началото на ХХ век, оценяваме като **ВОЛЯ ЗА ВЯРА (Пейо Яворов), ВОЛЯ ЗА ФОРМА (Николай Лилиев), ВОЛЯ ЗА ИГРА (Теодор Траянов), ВОЛЯ ЗА ТВОРЧЕСТВО (Пенчо**

Славейков), ВОЛЯ ЗА СТРАДАНИЕ (Димчо Дебелянов)...

I. 7. ЙОРДАН ЙОВКОВ: ПО ЖИЦАТА

Разказът „По жицата” от Йордан Йовков е облъхнат от една тиха, външно ненатрапваща се, но в същото време – дълбоко осъзната литературна надежда, че зад природните очертания на красотата се крият и нравствени послания. Тъкмо красивото в този разказ изтласква положителни човешки добродетели. Пак красивото – като антипод на физически грозното, отвратителното и отблъскващото – крие в себе си естествения стремеж на човека към търсене и намиране на чиста хуманизираща хармония. Йордан Йовков е от ония български писатели, които превърнаха този стремеж и това търсене в своеобразен литературен апотеоз, в религия, ако щете, но и в някакво извисяване над хоризонта на целомъдрената нравственост. Гунчо търси бяла лястовица, защото е убеден или поне се надява, че тя ще спаси дъщеря му Нонка от неясната болест. Моканина не вярва в чудото, но явно споделя смътната надежда за спасение, след като се присъединява към очевидната лъжа: *„Ще я видите, чедо, ще я видите – високо заговори той. – Аз я видях, ще я видите и вие. Аз с очите си я видях, бяла такава, бяла. Ще я видиш и ти. Да даде господ да я видиш, чедо, да оздравееш... я, млада си. Ще я видиш, аз ти казвам, ще я видиш... и ще оздравееш, чедо, не бой се...”*

Болестта на Нонка е странна, странни са и обстоятелствата, свързани с нея. Интригата е многозначна, полифонична: Нонка не е ухапана от змия, змия е спала на гърдите ѝ. Обяснението на Гунчо е и категорично, но и някак объркващо. Лишено е от строга логика: *„На гърдите ѝ легнала, зема я и я хвърля! Тъй ми разправи. Сън ли е било, истина ли е било – не знам. Оттогаз момичето не го бива. Ей го, изсъхна като вейка. Гръдта го боли. „Там, кай, дете беше зъмята, ме боли”*.

Тук по всяка вероятност са кръстосани традиционните представи на българина за прераждащата сила на знанието, на очовечаването, на стремежа към познаването на истината (на практика от змията произтича сюжетната причина за търсенето на „бялото” спасение зад видимия хоризонт на „надеждата”), но тук витаят и представите му за човешкото зло, което носят след себе си болестта и физическата смърт. Всичко в сюжетното пространство на разказа е оцветено в черно. Черни като черната мъка на Гунчо, жена му и Нонка са лястовиците: *„Толкоз много бяха лястовичките и тъй нагъсто една до друга бяха накацали, че жицата беше увиснала и натежала като броеница. Много, но все черни”*. Бяла е само представата за бялата лястовица. Защо? Защото я няма, тя отсъства. Тя е само красив символ на една надежда, оцветена с всички цветове на дъгата.

В този смисъл белият цвят на лястовицата превръща мечтаната природна красота в нравствена категория. В разказа „По жицата” от Йордан Йовков тази категория е синоним на изначалния стремеж към търсене и намиране на вътрешна човешка хармония.

I. 8. НИКОЛАЙ ЛИЛИЕВ: ЛУНАТА ВИСНЕ КАТО ПЛОД...

Универсална барокова пищност е орнаментирана в стихотворението „Луната висне като плод...” на Николай Лилиев:

*ЛУНАТА висне като плод,
забравен в есенни градини,
и буди сънния живот
на туй, което в сън ще мине.*

*Аз виждам светлия възход
на първата любов, изгряла
като надежда за живот,
като печал преди раздяла.*

*И две протегнати ръце,
които искат и не могат
да стоплят мразното сърце
на вси низвергнати от Бога.*

*Аз чувам гордите слова
на своята душа безгласна,
но пак безпаметно зова
и в шеметна забрава гасна*

*по две замислени очи,
окъпани в златисто вино.
И моята любов звучи,
и като звук ще ме отмине.*

Николай Лилиев е сред ония български поети, които довеждат до съвършенство българското изящно слово. Особеното тук е умението му не просто виртуозно да борави с теми и образи, присъщи на западноевропейския символизъм от първата четвърт на миналия век, но и да придава на тези образи и характерен, неповторим, трудно подражаем български отънък.

Сложното смесване на френски художествен аскетизъм от Бодлеров тип с една по-приземена, по-разговорна поетическа лексика придават на творчеството му земни, реалистични, балкански черти. Николай Лилиев е може би първият наш поет, който успява докрай да трансформира, „да преведе” една чужда художествена естетика на езика на българското изящно слово. Стихотворението „Луната висне като плод...” е сред най-ярките аргументи в това отношение.

Външно погледнато, това стихотворение е сякаш пропито от извечния конфликт между романтичното бляскаво фокусничество и реакцията на греха и порока, скрити в образа на една „любов”, която „звучи,/ и като звук ще ме отмине”. Повече от очевидно е, че тук поетът „разговаря” не със своята поетическа представа за „първата любов”, а за любовта въобще... Агонията, разпадането на една плътска мечта, която прилича на „луна” и „висне като плод,/ забравен в есенни градини”, търси своите олицетворения не във видимия, зримия, а в „сънния живот”, в „есенни градини”, в мечтани „звучи”, които са „надежда за любов”, но и траурна „печал преди раздяла”. Причината за божественото проклятие и обезателната смърт на „вси низвергнати от Бога” се крие в грехопадението.

Грехът е положен в основата на човешкото съществуване. Затова „слова”, които „зоват”, са безгласни – те гаснат още преди да са изречени. Тук сърцето на човека търси изход в „шешметна забрава”, в „замислени очи”. В този смисъл, лирическото опиянение, „окъпано в златисто вино”, не е възхвала на любовната игра, нито е спомен за нея. То е по-скоро възхвала на дълбоко осъзнато чувство за неосъществимата, за несъществуващата, за обречената на гибел човешка мечта за вечната любов. Безсмислието на любовта, заради която човек уж се ражда, е на практика олицетворение на безсмислието на живота и възхвала на смъртта и библейското проклятие над човешкия род, „на вси низвергнати от Бога”. Очевиден, хуманизиращ изход от този безнадежден човешки лабиринт в „ЛУНАТА висне като плод...” няма.

Но обърнете внимание на римите, които Николай Лилюев използва в това стихотворение: „плод: живот”, „възход: живот”, „слова: зова”, „ръце: сърце”, „могат: бога” и др. Тук правят силно впечатление и двете анжамбманови конструкции във втория и третия стих на втора строфа и преходът между четвърта (четвърти стих) и пета строфа (първи стих). Ако се опитаме да препоредим римите, за да създадем едно условно изкуствено изречение, скрито в невидимия слой на творбата, ще забележим нещо изключително важно. Оказва се, че зад видимия песимизъм на „ЛУНАТА висне като плод...” се крие и една откровена надежда, една молитва, изречена със „сърце” и „ръце” пред олтара на човешката Надежда, за която животът е и „възход”, и „плод”. Имитирайки човешкото просторечие, анжамбмановите конструкции подсилват това усещане. В последна сметка читателят е въвличен не в лирическите условности на един безнадежден песимизъм, а в тих молитвен оптимизъм, който ни кара да се замислим върху смисъла на човешкото съществуване, върху неговото начало и край. И обратно! Защото всяко човешко начало крие в себе си и една предходна гибел. Ето я логиката на човешкия живот. Тук би трябвало да е скрито и посланието на Николай Лилюев – тук, във вечната любов, която е и „възход”, и „живот”, и „ръце”, и „плод”, и „раздяла”...

1. 9. ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ: ДА СЕ ЗАВЪРНЕШ В БАЩИНАТА

КЪЩА...

„Долу” – при Дионис – личността установява своето безличие, жертвайки несъхранимостта си; там се взривява единичната капсула на „Аз”-а, който се превръща в миниатюрна част от една многолюдна, аморфна тълпа...

„Горе” – при Аполон – чувството за единство принуждава склонния към филигранни размисли Блуден син да се завърне нощен в своя дневен, ближен, помирнен и обезличен свят...

Българският поет може да бъде не само художник, но и – както е при Димчо Дебелянов в „**Да се завърнеш в бащината къща...**” – универсален лирически герой в житейската интрига на една епична изповед:

*Да се завърнеш в бащината къща,
когато вечерта смирено гасне
и тихи пазви тиха нощ разгръща
да приласкае скръбни и нещастни.*

<...>

*Да те посрещне старата на прага
и сложил чело на безсилно рамо,
да чезнеш в нейната усмивка блага
и дълго да повтаряш: мамо, мамо...*

Българският лирически говор обича да създава живи сцени, в които присъстват одухотворените сенки на думи от плът и кръв, които почти винаги разрушават или просто преиначават автономната същност на традиционни понятия.

Затова в българската литература – там, където пулсират „извървените” естетически истини на **Пейо К. Яворов** и **Димчо Дебелянов** – живее автентичният български спомен за оня митичен, философстващ, любознателен, съмняващ се и още жив Антихрист, който „изостави своята родина и езерото на своята родина, на замина в планината. Наслаждава се там той на своя дух и на своята самота и се не умори от това десет години. Ала накрай се промени сърцето му – та една заран се вдигна със зорницата, застана пред слънцето и му каза така: *О, голяма звездо! Би ли видяла щастие, ако ти липсваха тези, които огряваш?*” (**Ницше, Ф. Така рече Заратустра** / Прев. Николай Райнов).

I. 10. ЕЛИСАВЕТА БАГРЯНА: ПОТОМКА

*Но усещам, в мене бие древна
скитническа, непокорна кръв.
Тя от сън ме буди нощем гневно,
тя ме води към греха ни пръв.*

Тази строфа от стихотворението „*Потомка*” на Елисавета Багряна е метафорична ситуация, която разиграва до краен предел субектите на етническият граждански избор. И го върши без „премъдрости” от моралистичен порядък, без декорации и инкрустации, без някаква затворена комбинация от художествени свойства. Всичко е сведено до нивото на непосредствено „обръщащи се” сравнения.

Това са все отворени, разкрепостени етнически модели. Отдалечен или максимално приближен до тях, човек еднакво силно чувства магнетизма им. Защото образът на лирическата героиня се реализира в контекста на метафорично движение, което не разединява, а обединява, вражда националното в общочовешкото, регионалното в надрегионалното, за да се превърне в своеобразно **послание**.

Интересното в това послание е фактът, че сякаш поетесата не желае да общува със следите на рода, на семейството, на родовия корен. Тук я няма фамилната „книга” на Ивайло Петров („*Преди да се родя*”), няма ги „заветите” на Николай Хайтов („*Дервишово семе*”), липсва и „споменът” на Димчо Дебелянов за „бащината къща” („*Скрити вопли*”):

*Няма прародителски портрети,
ни фамилна книга в моя род
и не знам аз техните завети,
техните лица, души, живот.*

Всичко е наопаки. Всичко няма начало, но няма и край, както няма край животът, който още не сме живели. Елисавета Багряна е приобщена към всемирна, космическа територия на хуманизиращия дух. Тук конкретните ценности на рода са заменени от също толкова конкретни, но универсални човешки дадености.

Лирическата героиня общува с целия свят, а не с някакви обвързани от времето и пространството личности, събития или явления. За нея са важни нещата, които обединяват, а не разединяват хората. По-важно е да се знае, че всичко на този свят е създадено в лоното на греховната любов. Всички сме грешни, всички сме деца на греха. Затова сме „древни”, „непокорни”, „гневни”. Пак затова редът и морализиращите принципи на патриархалния бит са илюзорни, неясни, измамни, тъй като и те – в своята „среднощ дълбока” – са били греховни:

*Може би прабаба тъмноока,
в свилени шалвари и тюрбан,
е избягала в среднощ дълбока
с някой чуждестранен, светъл хан.*

В посланията на Елисавета Багряна откриваме не назидание, а **универсално признание**. Истинско, изповедно признание, което не е въздишка по патриархалното – нито пък е негово отрицание, – а е нормална реакция на

млада жена, ревниво погледнала към своята етническа традиция. Наистина, поведението на тази нова за времето си личност напомня капризната атмосфера на римските календи и сатурналии. Това е вярно. Вярно е също, че подобна капризна атмосфера внушава волност, скитничество, непокорност, разрешено богохулство. Но не е ли вярно и това, че тъкмо тази „потомка” на Елисавета Багряна не желае да бъде нарушен природосъобразният ред на нещата, че иска да защити техния естествен колорит, че се страхува от посегателство над него?

*Затова аз може би обичам
необхватните с око поля,
конски бяг под плясъка на бича,
волен глас, по вятъра разлян.*

Има и още нещо. Защо лирическата героиня на Елисавета Багряна се обявява за кръвна наследница на майката-земя? Това не е ли израз на отчуждение, на бягство от рода и родовите ценности. Не се ли нарушава тук природата на естеството, на преклонението пред майка, баща и родина? Ето го скритото послание в стихотворението „Потомка”: за да си максимално приближен към рода и родовите ценности, трябва да си максимално отдалечен от него. Само така можеш да прозреш обобщения смисъл на своето присъствие в човешката вселена. Тук любовта не е грях, защото всичко е заченато от любов [191]...

I. 11. ГЕО МИЛЕВ: СЕПТЕМВРИ

Историята на българската поезия – както това се случва при **ГЕО МИЛЕВ** – понякога може да напомня и сънуван преразказ на **универсално етнокултурно видение**.

Денят е свършил, луната е обсебила душата на човека, а поетът – като някаква весталка, като някакъв лунатик, като някакъв ослепен езически гадател, прогледнал след Деня на библейското братоубийство – превръща осквернената християнска истина в изкусителна литературна истина, равнозначна на анатема, изречена и изричана пред етническия олтар на българина:

*Ний се раждаме в ада
– готово –
там.
Ний ще идем отвън
като Данте през сън –
животът ни цял е
там
жупел и плам.
Девет спирали*

– кръг под кръг –
девет кръга
от мъка
от плен,
и угнетение
– всеки ден –
безспир се въртят
в деветорно въртене
и ний
носим се шеметно
– изстрел от божия лък –
там, дето ний сме родени:
в ада. („Ад”)

Гео Милев е българският поет, който потърси и откри конкретните етични причини за пораждаването на жизнените форми, облечени във формите на живота.

В „Ад” и „Септември” Гео Милев не само разгада, но и нарисува генетичния код, скрит в грандиозното тяло на най-миниатюрната сюжетна литота в цялата история на българския народ: личността на човека без глас, лице и име, който създава гласове, лица и имена в българската история. Гео Милев преомоделира целомъдрената ни представа за старозаветното библиейско проклятие над родовата кръв:

И слънчогледи
– стари и млади –
се спуснаха всички отвред
като отрищено стадо
от слепи животни,
безброй яростни бикове –
с виковете,
с вой
(зад тях – на нощта вкаменения свод)
прелетяха напред
без ред
неудържими,
страхотни,
велики:
НАРОД!”

(„Септември”)

I. 12. ЕМИЛИЯН СТАНЕВ: КРАДЕЦЪТ НА ПРАСКОВИ

За Емилиан Станев природата е източник на нравствени добродетели. Тъкмо природата е оня всемирна „съдия“, който е призван да отсъжда невинността или виновността, скрити в човешките постъпки. Природата, с нейните естествени, неопитомени форми и неподправена прелест, е най-чистият източник на вдъхновение, тя е моралният съдник, който има право да преценява, да дооценява или да изгражда универсалните критерии за човешкия морал. Вън от природата човекът е самотно и безнравствено същество.

Повестта „*Крадецът на праскови*“ не просто потвърждава това наблюдение – тя е може би единственото произведение на Емилиан Станев, където външната човешка красота, видяна в нейното женско изобилие, преобръща православните ни представи за нравственост и безнравственост, за саможертва и героизъм, за женственост и мъжественост.

Събран в една история, свързана с женската изневяра и пречистващата стихия на внезапно връхлетялата любов, сюжетът на повестта е сякаш огледало не на християнски, а на езически нравствени максими. Елисавета – тази провинциална търновска учителка, омъжила се по сметка за коменданта на града – се влюбва в най-окаяното човешко същество, което може да роди войната: сръбския военнопленник Иво Обретенович. И двамата са своеобразни герои на своето време. Сякаш в съдбите и на двамата са скрити човешки истории, които ги превръщат в изкупителни жертви на някакво библейско лицемерие: Елисавета е жертва на криворазбраните представи за патриархален бит, а Иво Обретенович, този миролюбив учител по музика, е потопен, „уловен“ в паяжината на войната.

Никой не подозира за изневярата на Елисавета...

Любовта между българката и сърбина е тайна. Единствените свидетели на тяхната връзка са прасковите, които – както е в библейската притча за човешкото „проглеждане“ – някой винаги „краде“, за да наруши законите на целомъдрения човешки морал. В този смисъл крадецът на праскови не похищава градината на полковника – той краде негова представа за семейно огнище и мъжка чест. И двамата не разбират какво точно се случва, те сякаш са слепи за истината. Полковникът защитава дома си от „крадци“, учителят по музика внезапно и някак нелепо, търсейки храна в целомъдрената и добре поддържаната „градина“ на коменданта, открива „логиката“ на изпепеляваща любов. Тук, сред тези праскови, и най-чистите и, в същото време, и най-слепите човешки чувства сякаш намират своите „равновесни“ космически измерения.

Връзката между Елисавета и Иво Обретенович е невъзможна. Тя е красива, но разрушителна, и затова няма бъдеще. Тя е изпепеляваща и фатална, както е фатален и нейният край. Ординарецът на полковника убива сърбина, но не защото е открил, че той е любовник на Елисавета, а защото Обретенович е „крадец на праскови“. За полковника самоубийството на Елисавета е неясно и скрито в мистика... В едно патриархално общество такава любовна връзка може да послужи само за назидание и поука. Нейното единствено бъдеще е забравата. Или може би молитвеното покаяние, което би трябвало да инкрустира философските

максими на един аналитично мислещ писател, какъвто е Емилиян Станев. Мисълта на този художник не притежава историческата всеобхватност на живота, нито е способна да създава философски системи. Тя е ограничена преди всичко от естетичните и етичните оценки, най-вече от първите.

В „*Крадецът на праскови*” Емилиян Станев е своеобразен проповедник и художник на „вината”, скрита в чистите природни черти. Тук женската красота винаги е „виновна”, защото ражда истинската любов...

I. 13. НИКОЛА ВАПЦАРОВ: *ВЯРА*

В българската литература универсалният образ на **Вярата**, че смъртта не е краят, а **животът** – с неговите **антиномии** – не умъртвява **Любовта на човека към живота**, е заложен в класическия образец, създаден от **Никола Вапцаров**:

*Ето – аз дишам,
работя,
живея
и стихове пиша
(тъй както умея).
С живота под вежди
се гледаме строго
и боря се с него,
доколкото мога.*

*С живота сме в разпра,
но ти не разбирай,
че мразя живота.
Напротив, напротив! –
Дори да умирам,
живота със грубите
лапи челични
аз пак ще обичам!
Аз пак ще обичам! („Вяра”).*

Ако **ХРИСТО БОТЕВ** е **ПРОРОКЪТ** (вдъхновеният владетел на българското литературно небе, който – следвайки подвига на саможертвата – изрече: „*Тоз, който падне в бой за свобода, / той не умира*”), то **НИКОЛА ВАПЦАРОВ** е **РЕФОРМАТОРЪТ**, който ни накара да осъзнаем вярата в безсмъртието!

ЛИРИЧЕСКИЯТ ГЕРОЙ НА ХРИСТО БОТЕВ УМИРА, ЗА ДА СЕ РОДИ ОТНОВО...

ЛИРИЧЕСКИЯТ ГЕРОЙ НА НИКОЛА ВАПЦАРОВ ЖИВЕЕ, ЗА ДА

НЕ УМИРА НИКОГА...

И Христо Ботев, и Никола Вапцаров откриват своите универсални, вечни, необорими, втъкани, абсолютни лирически аргументи за безсмъртието на човека, кодирано в неговата **Вяра в живота**.

Художествените доказателства на Христо Ботев хуманизират, опитомяват митични сцени, наблюдавани в най-българското духовно пространство: **саможертвата, сторена в името на националната свобода**.

Никола Вапцаров – пред очите на Разпятието – **открива в „Предсмъртно“ равновесната човешка мярка за вярата в обратимите закони на природата, скрити в осъзнатата саможертва:**

*Борбата е безмилостно жестока.
Борбата, както казват, е епична.
Аз наднах. Друг ще ме смени и...толкоз.
Какво тук значи някаква си личност?!*

*Разстрел и след разстрела – червеи.
Това е толкоз просто и логично.
Но в бурята ще бъдем пак със тебе,
народе мой, защото те обичахме.*

I. 14. НИКОЛАЙ ХАЙТОВ: ДЕРВИШОВО СЕМЕ

Николай Хайтов е сред ония български писатели, според които истинските човешки добродетели се раждат и отглеждат в затворено общество, необременено от капризите на съвременната цивилизация. Това е обществото на рода, на патриархалния бит. Модерният свят погубва природната красота. Отворените общества са неморални. Те заличават изконните нравствени и естетически ценности на отделната личност, на рода и племето.

В „*Дервишово семе*“ Рамадан побеждава злото в себе си, но не защото някой го е научил на това. Пътят от неговото неистово желание за отмъщение до опрощаването на греха е на практика пътят или пътеката, която изминава личността от юношеството до старостта. Това е пътят на слънцето от изгрева до залеза. Залезът ражда добрата мъдрост, от изгрева тръгват наивните човешки илюзии за възмездие. Рамадан е убеден, че все някой ден той и Силвана ще заживеят заедно. С тази вяра и с желанието да погуби Руфат „се храни“ душата му. Но нито едното, нито другото се случва. Рамадан живее във великите човешки пости на едно изконно всеопрощение.

Братята на Силвана са безскрупулни. Те в буквалния смисъл на думата продават сестра си на Руфат, въпреки че тя е вече омъжена. Но такъв е обичаят на рода. Тук отсъствието на морал е заменено със спазването на стар родов закон: невеста може да се открадне и невестата се купува, стига да не е още заченала.

Дядото на Рамадан умира няколко дни след раждането на наследника. Той вече е изпълнил мисията си, родът е продължен, а отмъщението остава на внука.

Силвана е красива, сякаш е от коприна. Тя прилича на „пеперуда, бяла като мляко”, има дълги мигли. Но Силвана няма лице. Тя е само сянка, страничен наблюдател, който следи титаничната битка между злото и доброто. Силвана просто е един красив декор, оцветен с всички цветове на дъгата.

В края на дните си Руфат е болен. Той не може да се движи. Сякаш най-сетне великата, космичната омраза на Рамадан към него е получила своето възмездие. Но омразата на Рамадан се топи, тя постепенно изчезва, за да се превърне в доброжелателност, в споделена мъка, в човешка взаимопомощ, която не търси компенсации. Във финала на разказа Рамадан и Руфат приличат на братя, а Силвана – тази отразена човешка сянка, причинила човешката омраза между мъжете – сякаш е негова „сестра”. Като че ли борбата между злото и доброто завършва с победа над злото. „*Дервишово семе*” прилича на приказка или на красив, но несбъднат сън, който някъде и някога се е случвал. По всяка вероятност тук трябва да търсим и художественото послание на Николай Хайтов: човешкият морал се ражда и съхранява в колективното въображение на рода. Родът, а не безродието отглеждат добродетелта.

I. 15. ИВАЙЛО ПЕТРОВ: ПРЕДИ ДА СЕ РОДЯ...

Ивайло Петров принадлежи към поколението белетристи, което дебютира в края на 50-те и началото на 60-те години на миналия век (Николай Хайтов, Георги Мишев, Димитър Вълев, Йордан Радичков, Васил Попов и др.).

Отличителна черта на това поколение е фактът, че то почти или изцяло е обърнато към проблемите на тогавашното българско село. Селото се променя, урбанизира се, но заедно с това се променят и неговите нравствени устои. Не градът, а патриархалният селски бит може да съхрани етичните корени на българина, неговата представа за род и родолюбие. Промяната руши и християнските устои на българското общество, а без тях българинът няма бъдеще – ето я писателската присъда над модерния град. Оттук тръгват и литературно-философските възгледи на това поколение.

Повестта на Ивайло Петров „*Преди да се родя...*” търси и намира свои пътеки към писателското изследване на този социален проблем. Външно погледнато, тук е използвана мемоарната форма на повествование. Ивайло Петров е изцяло обърнат към спомените за своя род. Животописните изображения, скрити зад „аз”-ова художествена конструкция, са поставени над всичко. Те водят фабулния поток, те разказват за достоверни минали събития, те възстановяват детайли от един вече несъществуващ свят. В този смисъл, първичната човешка стихия, която сякаш обуславя поведението на Гочо Патладжана, Мартин, дядо Иван, баба Неда, Каракачанката и др., е художествен шрих който сякаш рисува ония нравствени норми на поведение, които Ивайло Петров смята за най-жизнени

и най-пълноценни: съхранението на рода е без алтернатива; родът е пазителят на християнските ценности. Но защо това иначе жизнеутвърждаващо художествено начало е поднесено с изразните средства на иронията, себеиронията и сарказма?

Над кого и над какво се надсмива писателят? Каква е връзката между външния сюжет на творбата и внезапните спирания на фабулния поток, в които Ивайло Петров подлага на присмех вечните пороци на съвременното общество: войната, подлостта, доносничеството, невежеството, сребролюбието? И страхът: *„Може да се каже, че и биографията си започвам да пиша от страх. Преди известно време една доста високопоставена, но не по-високо от директор, личност без всякакъв повод изтърси на публично място, че съм произхождал от богато, аристократично семейство. Изплаших се, дълго време си въобразявах, че произхождам от такова семейство, и седнах да напиша биографията си още преди моето раждане, само и само да докажа обратното на този човек и да му натъркам мутрата с неоспорими факти*”. На места остроумието на белетриста стига до своеобразна словесна игра, зад която винаги прозира будно социално и хуманизиращо съзнание, богатство на жизнените представи, виртуозна смяна на тоналностите и вярна концепция за психиката на изобразяваните герои. В „Преди да се родя” уж се говори за миналото, а се утвърждават съвременни норми на поведение. Очевидно дивият свят на Гочо Патладжана и Каракачанката е само повод, първопричина за съпоставката с опитомения, но враждебен свят на „модерните” хора.

Присъдата на Ивайло Петров над днешните порядки е на практика присъда на вечното над мимолетното. Ако днес кражбата на моми звучи доста старомодно, диво, неясно и някак неразумно, то кражбата на човешко достойнство е пакост, която не може да се заличи с нищо. Тя се помни завинаги: *„Преди шест или седем години (...) посетих концентрационния лагер „Бухенвалд”. (...) Ужасите на смъртта и насилието, които видяхме там, могат някак да се вместят във възможностите на човешкото зло, но 18-те бесилки вцепениха хората, някои искаха да се върнат назад и не можеха да поместят крака. А гидът обясняваше, че на тази бесилка лагеристите били принуждавани да се бесят сами. Един дърпа примката на своя, после неговата примка дърпа друг приятел, а понякога се случва брат брата да обеси...”*.

Най-голямото човешко зло – войната – е неизлечима рана и в днешния модерен свят. В този смисъл, повестта *„Преди да се родя...”* е не само разказ за миналото, но и универсално послание към бъдещето.

I. 16. ПАВЕЛ МАТЕВ: ДОКОГА ЩЕ СЕ ПИТАМ...

Универсалните белези за художествено поведение могат да бъдат открити в стихотворението на Павел Матев *„Докога ще се питам...”*:

Докога ще се питам, разпитвам,

*где е тайната на стиха:
разкаяние, ревност и ритъм,
залък хляб или суха троха?*

*Отминават недели, години.
Свети слънце и грее луна.
Бяла пролет. Жълтее пустиня.
Млъква буря. Гърми тишина.*

*Тихи думи и думи-тръбачи!
Кой със вас ме сближи и венча?
Защо Яворов все още плаче?
Защо Лилиев замълча?*

Една външно несложна поетична форма експонира върху вътрешния екран на трите строфи мелодичното устройство на напева, с целия му обем и ритмика. Делничните думи и словосъчетания („пита́м”, „разпита́м”, „разкая́ние”, „рева́ност”, „за́лък хля́б”, „су́ха тро́ха” и др.) наподобяват психолингвистични ситуации от реалния говор. Битовите интонации приобщават и отчуждават едновременно. Приобщаването е илюзорно, защото е литературно и става заради безхитроствната фактура на поетичната реч. Отчуждаването е следствие, резултат от по-голямата тържественост и певческата красота, инкрустирана в римите („разпита́м:рита́м”, „луна:тишина”, „тръбачи:плаче”, „венча:замълча”...). Така се постига естествено усложняване на живописно изобразителния и музикално-поетичния материал. Апотеозните фрази – „Защо Яворов все още плаче?” и „Защо Лилиев замълча?” – отнемат публицистичния заряд на поантата, за да интонират една еретична, скрита мисъл на все още Вярващия във Вярващите. На това място Павел Матев сякаш отслужва анатема срещу българския нов говор, който не само забравя, обезпаметява, обезродява, но и заличава огромни пространства в литературната ни памет...

Павел Матев беше от ония зрящи поети, които рано осъзнаха, че през последните години се извърши покушение срещу олтара на българския книжовен език, независимо от това, че животът е пак същият – „отминават недели”, „свети слънце”, „бялва пролет”, „млъквa буря”...

Поетичното признание на Павел Матев е иконотърсещо...

Вън от храма и в посока към храма на българската изящна словесност иконата на „Яворов все още плаче”, а „Лилиев замълча”.

Павел Матев винаги ни е въвлечал и в контекста на ето тази природна ирония:

*Противно на предишни навици
сега се вглеждаме безсънни
и виждаме,*

*че под светкавици
сме или светли,
или тъмни.*

Това е ирония, която сякаш не подозира своето съществуване.
Тя е ирония чрез иронията и в иронията.

Нейните антиподни състояния, цветове, норми, писани и неписани правила се реализират едновременно, изведнъж, съобразявайки се сякаш с правилата на някаква вътрешна генетична обремененост: тук черното не може без бялото; смъртта – без живота; грозното – без красивото; себелюбието – без любовта към ближния.

В този смисъл, природната ирония в творчеството на Павел Матев се изразява повече като биография на една автобиография, отколкото като биография на няколко творчески десетилетия. Мълчаливият двубой със собствената персона, търсенето на колизии в биографията на същите тези колизии, непрекъснатото възкачване и сгромолясване на един-единствен лирически герой от пиедестали, „кули от слонова кост”, тази странна богоборческа страст, която руши повече личните, строго интимните тотеми, е като че ли най-характерната черта в поетиката на Павел Матев.

Всяка есен Павел Матев се завръщаше в София със своя есенен цикъл.

След едно от последните си земни завръщания донесе заглавието „Свечеряване”.

Две ключови думи изясняват тази книга – **площадна самота**.

Площадна е самотата на цигулар, който свири етюди на Паганини на случайни минавачи, препускащи като безмозъчни светулки по ларгото на нощта.

Площадна може да бъде и самотата на една латерна, която озвучава с виенски валс шумен селски панаир или безлюдна градска улица.

Тук и песента на птицата е олицетворение на самота, излетяла от каменния площад на безгрижната весела тълпа...

Казвам всичко това, защото в поезията на Павел Матев силата на българската лирическа самота разговаря с площадната надменност и безочieto на парадното разноезичие.

Вярата, че дълбоко преживяната дума може да те отведе до извечни истини, е превърната в религия, в наука – ако щете, – която внушава на хората от площада, че съществува непрекъсваема връзка между естетическата магия на словото и черно-белите човешки антиномии, родени и отгледани във виновно българско време:

*В гордия покой на самотата
ангели-пазители стоят
и внушават мълком на душата
как начева притеснен стихът.
Как поникват звуци премълчани,*

*как нестройно се преплитат те –
пълни със надежди и измами
и различни до немай къде.*

*Плахи, изненадани, лукави
дирят свои думи и места,
докато угасва и припламва
грешната молитва на нощта.*

*И така дорде намерят сгода
хармонично да се подредят.
Тъмно вдъхновение ги води
и ги принуждава да звънят...*

*Хвърковата мисъл ги здрависва
с млякото на бялата зора.
И се питам: с тях ли се пречиствам
или съм проникнал във олтар?*

Павел Матев обича да възприема философската самота на лирическата изповед като своя самота, оцветена от „...бялата зора”.

Малко са поетите в съвременната българска литература, за които думата играе ролята на магия, религия и наука едновременно.

Между магията и науката, както е при Павел Матев, съществува непрекъсваема връзка.

Религията ги обединява, но не за да създаде от тях единна естетическа материя, а за да допусне, че и в опознатите природни закони могат да се наблюдават нарушения, заради чудотворната сила на едно или друго универсално поетическо видение.

I. 17. ЙОРДАН РАДИЧКОВ: НЕЖНАТА СПИРАЛА

Йордан Радичков се появи в българската литература, за да възстанови забравени или просто изтрети от времето идейни и философски направления в българската литература. Следвайки логиката на една уж вече „усвоена” европейска традиция, до Йордан Радичков класическата българска белетристика (с изключение на автори като Петко Ю. Тодоров) се опира единствено и само върху строго установения сюжет, закрепен върху безупречна фабула (Иван Вазов, Алеко Константинов, Елин Пелин, Йордан Йовков, Димитър Димов, Димитър Талев, Георги Караславов, Емилиян Станев...). В повечето случаи структурата на творбата е огледало на конкретни случки, „подхвърлени от живота”, и по-

малко – на тяхното субективно и чисто човешко преосмисляне. В този смисъл, иронизирайки малките неща от живота, Йордан Радичков се оказва писателят, който възстанови иронията в българската литературна традиция, завещана ни от първия български белетрист Св. епископ Софроний Врачански и неговото „*Житие и страдания грешнаго...*”. Йордан Радичков се опита и успя да преосмисли логиката на себемитологизиращата се притча. Той създаде сюжет в сюжета, изтласквайки чистите импулси на една уж наивистична, но в същото време – висока поетична рисунка на видяното, чутото и стореното.

Разказът „*Нежната спирала*” е ярка илюстрация в това отношение. Външно погледнато, в този разказ сякаш нищо не се случва: една шейна, натъпкана „догоре” с ловци, и една гора, покрита със сняг: красиво, романтично, но и доста поетично, за да бъде белетристика. Покрай образа на шипковия храст и „убийството” на дивия гълъб, но и заради появата на един „внезапен”, но документално достоверен герой, какъвто е режисьорът Методи Андонов, в някакъв смисъл „*Нежната спирала*” прилича и на поетична епитафия, написана по повод или в памет на големия режисьор. Тук трябва да кажем, че Методи Андонов беше човекът, който откри Йордан Радичков за българския театър („*Суматоха*”, „*Ние, врабчетата*” и др.). Сякаш фабулата следва „линията” на някаква извънсюжетна литературна игра, близка до естетиката на есето, отколкото на фабулен поток, организиран в класическо сюжетно пространство. Както и да бъдат погледнати, нещата, които се случват в „*Нежната спирала*”, анулират конкретното белетристично време. Те биха могли да се случат, но биха могли и да ни „отминат”, ако така реши авторът или ако ние нямаме необходимите сетива, за да ги усетим. Заради своите многобройни „червени” очи, шипковият храст прилича на митично същество, което внимателно наблюдава пакостите на човека. Методи Андонов се е втrenchил в шипковия храст и открива в неговата „душа” логиката на театъра: „*Ето го театърът! – викаше ми той. – Чудо! Чудо!... Представяш ли си този храст на сцената, ама съвсем истински, взет направо от гората, див, измръзнал, отрупан с ярки плодове. И цялата сцена да бъде чисто бяла, девствена, както е снегът наоколо (...).*”

Убийството на дивия гълъб и кървавата следа, която това убийство оставя върху целомъдрения сняг, приличат на своеобразна универсална „биография” на човешкото присъствие на планетата: „*(...) птицата изстиска бавно кръвта от себе си, за да допише с неясни кръгове и спирали своето последно четмо и писмо върху бялата равнина, последната фраза на своя живот. Може би тази фраза съдържа проклятие; може би съдържа някакво завещание към другите птици; а може би е само прост отпечатък на един внезапен финал? Всеки случай никой не посмя да пристъпи напред, за да разкъса или изпотъпче аленеещите нежни спирали на птицата.*”

По всяка вероятност в тази белетристична поанта трябва да търсим и художественото послание на писателя: колкото повече или по-често човекът не осъзнава пакостите, които върши, толкова повече ирония и себеирония са му нужни, за да разбере, за да вникне, за да осъзнае логиката на своето присъствие

на планетата. Тук обаче има и нещо друго. Съчетани в едно, споменът за Методи Андонов и убийството на гълъба са своеобразна метафора на човешката съдба, която понякога е неподвластна на онова, което очакваме от нея. Кървавата следа от убийството на невинната птица и Методи Андонов, който вижда в неподвижния шипков храст поетиката на театъра, са и ирония към едно жестоко време. Йордан Радичков е от писателите, които не ни задължават да помним случката. По-важно е да се замислим над случилото се. Не са необходими разкази за грандиозни събития, за да разберем логиката на историята. По принцип хората имат навика да казват, че миниатюрните неща не ги интересуват, че сборът от малките събития не е обобщение на големите, че частното много рядко се покрива с общото. Това може и да е вярно, но още по-вярно е онова, към което ни подтиква поетиката на Йордан Радичков: ***ако човекът успее да проникне зад огледалните изображения на миниатюрното, ще осъзнае големите събития на своето време...***

Йордан Радичков в буквалния смисъл на думата изследваше нарушеното равновесие, „отгледано” в миниатюрния свят на предметите, животните и хората, зад който винаги прозират грандиозни катаклизми. За да осъзнаеш това, трябва да си господар на иронията. Също като своя предшественик Св. епископ Софроний Врачански, Йордан Радичков беше господар на иронията и себеиронията. Той ни завеща своята философия за антиномиите на своето време.

I. 18. ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ: ПУСТИНЯ В ГЛАСА...

Поставено до измамната православна религиозност на българската литературна гълпа, „влюбена” в оня „светъл храм”, където „Проклети призраци си правят полунощните събрания”, творчеството на Любомир Левчев прилича на УНИВЕРСАЛНА БИОГРАФИЯ НА ЛИРИЧЕСКО СЕБЕРАЗПЯТИЕ:

*Август 2000.
Навлизам в равнината.
Първото впечатление ме сепва –
някой е изтръгнал хоризонта
и го е подпрял
отвесно
върху небето.
Всъщност това е
огромен стълб от дим,
изпратен като паметник на мрака.
Всъщност...*

*България гори.
Под озоновата лупа
хора-миражи*

са я запалили,
хвърляйки
неугасени сърца.
(...)
Искра прескача и взривява думите.
Буквите краснописни се разпадат
на овъглени кръгчета, лулички и ченгелчета,
на звуци, знаци и следи от птици.
Няма ли някаква река
между езиците на огъня и нас?
Поне поток
на някакво съзнание
да спре пожара?
Някакъв тих, бял Дунав?
Някаква Марица
окървавена?...
О, *panta rhei!*
Всичко тече.
Всичко тече.
Само България гори.

(„Пустиня в гласа”)

Такива и подобни лирически видения – „България гори./ Под озоновата лупа/ хора-миражи/ са я запалили,/ хвърляйки/ неугасени сърца” – обезличават колективната личност на религиозната литературна тълпа...

По принцип всяка тълпа – пък била тя и литературна – обича да бъде освобождавана от свободата на личния избор. Защото личният избор предполага размисъл, съждение, правдоподобност, позиция, саможертва, самосъд.

Тълпата е лишена от въображение...

Над свободата в лирическото пространство на Любомир Левчев лежи императивната сянка на свободата, която не желае да бъде освобождавана:

Ще мине бурята.
Ще пуснат всички полети.
И ще ни върнат отменения простор.
Ах, само свободата не обича
да я освобождават.
Аз видях
как тя пробви стената на салона.
И със стихията се смеси.
Използвам пробива,
за да хвърля римите в потока

*на времето, съзнанието или тайнството...
Така се хвърля пистолет след дуел,
любовен дневник след раздяла.
И жребий след... А не преди това.*

(„И зимен клавесин“)

В корените на тази лирическа ирония – „Ах, само свободата не обича/ да я освобождават” – живее освободена себеирония, която балансира между философските основания на личната свобода и свободата на модерното гражданско общество, което я поражда. Тук личността на лирическия герой не е точно, нито е дори приблизително копие на гигантската личност на обществото – тя е само фрагмент, вик, роден от ритуалната красота на разголена нравствена истина за „времето, съзнанието или тайнството...”. Но тя е и Самосъд, защото е очарование, разочарование, огорчение, проклятие, богоборчество. А може би е просто някаква внезапно разголена шумна литературна традиция, забравена зад „портите на хоризонта”, където някой продължава да си играе – като „звяр в клетка” – със „зарчетата на Твореца”:

Говорите ли пролетни езици?

*Стопиха се лавини и години.
Завърнаха се мълнии и птици.
Завърна се и ти, приятелю.
Но не в приятелството,
а в играта.
(...)
Не ми се иска да остана клетка,
бърбореща за свобода.*

*Тогавя? –
Да върви по дявола
тази игра на думи. Тази
игра на звяра в клетката...
По дявола
и зарчетата на Твореца!*

(„Игра на звяра в клетка“)

Когато не си бил „звяр”, попаднал в „клетка”, когато не можеш да измислиш мрачния, но тържествен оптимизъм на изречението „ТИ СИ СЛЕДВАЩИЯТ”, тогава за теб „зарчетата на Твореца” ще бъдат само кошмарен, но сънуван спомен за любопитни, а не любознателни хора, „бърборещи за

свобода”. Често пъти любопитството е синоним на любознанието в българската литература, защото конструира аналитични художествени образи.

Божият човек от романа „Убий българина!” (С., 1998) на Любомир Левчев преписва с виолетово мастило библейски текстове не от любопитство или за да ги запомни наизуст, а за да ги тълкува и разбере. Божия човек е аналитичен регистратор, който държи един от ключовете към българската поезика на Вярващите: „Защо тогава Ти остави на земята наша да живеят и страдат орачите, да ги преследват като българи и да викат: „Убий българина!”. Ще отмъстиш ли седмократно за всеки от тях, или ще кажеш, че те няма?”...

Фабулният поток в разтърсващия роман на Любомир Левчев „*Ти си следващият*” не натрапва своето глаголно действие. Разказаните истории, свързани с имената на Тодор Живков, Людмила Живкова, Добри Жотев, Георги Марков, Богомил Райнов, Стефан Цанев, Георги Джагаров и др., не живеят самостоятелен живот. В това художествено пространство те се реализират чрез и във (!) обикновени ретардации: там са обясненията, там се разгадава посланието, там писателският словесен фолклор, където го има, се превръща в спомен за гражданска позиция или в естетическа мярка. Ако има някаква утаена присъда в „*Ти си следващият*”, то тя се крие в неподражаемия танц на лирическата синкопа, а не в статичния ритъм на романизираната сюжетна интрига, в която „заинтересуваният” търси следи от винаги „чуждо” присъствие. Любомир Левчев признава на едно място в романа, откривайки повод за това в диалога си с Юлия Кръстева: „*Що се отнася до разговора, който предавам, както и до всички разговори в тази книга, мисля, че е достатъчно ясно – това не са стенографски записи, а диалог в роман. Колкото са автентични, толкова са и измислени*”.

Изящи сравнения, вълнуващи психоаналитични, агиографски и историографски втурвания – родени сякаш от смъртта на деня и от болестта на века – се обръщат, за да карнавализират голямата логика на „малките неща”.

Наблюдавайте внимателно този фрагмент от „разговора” на поета с Лудия учител по история, който буквално разгадава жанра на „*Ти си следващият*”:

„– Историята си е лудост, но това не ѝ пречи да бъде „*magistra vitae*”.

А защо тази откачена дама се занимава само с изблиците на властта? Това е въпросът. Омръзна ми да обяснявам, че жаждата за власт е нашият първороден грях – да посягаш към зенита, към трона на туй, което е вечно... Да! Лудост е!... Я се изтръскай от прахоляка, приятелю! Я вдигни глава!... Всеки иска да бъде титан. Но всички сме пепел от титаните...

– Да, Учителю, да! Разбирам те. Нали и мен са ме наричали шизофреник!

Но сега помогни да си спомня живота... „като на филмова лента”...

Старчето се разсмя:

– Стигна ли до лентата? Значи ти си следващият!

– Глупости! Аз съм предишният! И не искам да бъда нищо повече. Кажи ми само откъде да започна? Как да развия тази безспирна спирала?

– Казах вече! Започни от „*Ти си следващият!*”... Какъв велик урок на историята! А!? И колко напразен!”

Ако това е жанрът – сказанието на „тази откачена дама”, която „се занимава само с изблиците на властта” и нарича себе си „magistra vitae”, – би трябвало да кажем, че единственото нещо, което Любомир Левчев документира в „*Tu si следващият*” и в „*Убий българина!*”, но без да измисля, е принадлежността си към езическия епос на Вярващите, където – заедно с останалите – живеят и продължават да живеят Лудия учител по история и Божия човек, който преди да запита Господ дали ще спаси българите, е регистрирал като ненадежден документ в дневника си следния пасаж от *Св. Писание*:

„И рече Господ:

– Какво стори? Гласът на братовата ти кръв вика от земята към мен и сега проклет да си от земята!”

Значи от себе си, защото тези още са миришели на земя.

„Тя не ще ти дава вече сила. И ти ще бъдеш изгнаник.

И рече Господ:

– Наказанието ти е по-голямо, отколкото мога да понеса. Ще съм скрит от твоето лице и ще бъда бежанец и скитник на земята, и тъй всеки, който ме намери, ще ме убие.

А Господ му каза:

– Затова, който убие Каина, нему ще се отмъсти седмкратно.”

В поведението на Божия човек и Лудия учител пулсира вид Сократова ирония, която обича да поучава и да засрамва едновременно.

Какво би трябвало да се крие зад стряскащото предупреждение на Господ: „Затова, който убие Каина, нему ще се отмъсти седмкратно”?

Може би – ако правилно съм разбрал философията на Божия човек и Лудия учител – това е преинсталирано литературно „предупреждение”, което не само познава, но и живее, диша, размножава се чрез все еднаквата последователност и необратимия трагизъм на балканските сезони, съхранени в литературното ни поведение като един минал, настоящ и бъдещ нравствен апокалипсис.

Любомир Левчев е първият български поет от храма на вярващите, който превърна тоталния обществен мироглед на Христо Ботев за нравствената красота на саможертвата, сторена в името на националната свобода, в САМОСЪД НАД ГРАЖДАНСКАТА СВОБОДА НА ЛИЧНОСТТА [192]:

*Ние се отдаваме едновременно
на две болки
всемогъщи.
Ние искаме света да се променя и
да си остава
един и същи.
Затова
атакуваме старото
с песни,
багери*

*и безсърдечие.
А сътвореното от нас –
вярваме –
трябва да остане вечно...
Няма такава вечност!
И това е добре.
Крадците на огън не са се свършили!
... А който не е готов да умре –
той вече е мъртъв.*

(„Епитафия”)

II. ОБОБЩЕНИЕ

В „ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: КНИГА III. ИСТОРИОГРАФИЯ” НАРОДОПСИХОЛОГИЯТА, ХРИСТИЯНСКОТО УЧЕНИЕ ЗА ТРИЕДИННИЯ БОГ, ЕЗИКЪТ И ХУДОЖЕСТВЕНАТА ЛИТЕРАТУРА СА ВЪЗПРОИЗВЕДЕНИ КАТО ЕДИННИ, СЪГРАЖДАЩИ, НЕОТДЕЛИМИ БАЗОВИ ПОНЯТИЯ.

Художествената природа на всяка национална литература не може да бъде разбрана докрай, без да се осмисли природата на самия език, на който тя е създадена.

Ако художествената литература е единство, структурирано от преживяното и преосмисленото историческо време и пространство (от народа, белетристите, поетите, драматурзите, историците, етнологите, народопсихолозите, философите, литературоведите и критиците), то езикът е огледалото на това единство, защото езикът (говорим и писмен) е най-естествената проява на човешката неповторимост, чийто художници са същите тези белетристи, поети, драматурзи, историци, етнологи, народопсихолози, философи, литературоведи и критици.

Всички зидари на българския книжовен език са разсъждавали глобално и в перспектива: понякога създаването само на една дума е довеждало до негласното, но всеобщо съгласие за преустройство на цели синтактични конструкции и граматически правила. А това означава, че монолитният градеж е натрупал във времето титанични усилия **ЗА УКРЕПВАНЕ НА БЪЛГАРСКОТО ЕТНИЧЕСКО САМОСЪЗНАНИЕ ЧРЕЗ НАЦИОНАЛНО ЕДИНСТВО, ПОСТИГНАТО НЕ САМО ВЪРХУ ПОЛИТИЧЕСКА, НО И ВЪРХУ ЛИНГВИСТИЧНА ОСНОВА.**

Всеки, който не е разбирал тази характерна национална особеност, е бил изхвърлян от регистрите на българското изящно слово.

От Светите братя Кирил и архиепископ Методий, Св. архиепископ Климент

Охридски, Константин Преславски, Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Константин Костенечки, Йосиф Брадати, Св. о. Паисий Хилендарски и Св. епископ Софроний Врачански до Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев, Иван Вазов, Пенчо Славейков, Йордан Йовков, Гео Милев, Николай Лилиев и др. грижата за съвкупната **народна езикова култура**, доразвита в лоното на **българското изящно слово**, е превърната в абсолют.

Всички до един от посочените писатели са обогатявали с нови нюанси **красотата на българския език**, но пак всички са се грижели и за неговата **неповторимост, точност и динамичен консерватизъм**.

В ХИПОТЕЗАТА, СПОРЕД КОЯТО В БЪЛГАРСКИЯ ХУДОЖЕСТВЕН ИДЕАЛ – КОЙТО Е ИДЕАЛЪТ НА ПИСАТЕЛЯ (ПОЕТА, БЕЛЕТРИСТА, ЕЗИКОВЕДА, ПУБЛИЦИСТА, ДРАМАТУРГА, КРИТИКА...), ЖИВОПИСВАЩ СЪС (И ЧРЕЗ!) СЛОВOTO – ПУЛСИРА ЕДНА ОБЩА СЕМАНТИЧНА ИДЕЯ, ЧИЯТО СИНТАКТИКА, СЕМАНТИКА И ПРАГМАТИКА ПОРАЖДА СМИСЪЛА НА ИМПЛИКАТИВНО ОБВЪРЗАН ТРИЕДИНЕН ИНФОРМАЦИОНЕН КОД:

- **ЧИСТОТА НА ЕЗИКА (А);**

- **ЯСНОТА НА МИСЪЛТА (Б);**

- **АКТИВНА ИНДИВИДУАЛНА ЦЕННОСТНА ПОЗИЦИЯ, ПОДЧИНЕНА НА ЕДИНОСЪЩНИТЕ ХРИСТИЯНСКИ ИДЕАЛИ И РОДОВИ ДОБРОДЕТЕЛИ (В).**

Отсъствието само на един от сегментите на тази семантична верига нарушава представата за българския художествен идеал.

Опростявайки посредством езика на символната логика, би трябвало да обобщим: *ако липсва А* (т.е. „чистотата на езика“), *съществуването на Б* (т.е. „яснотата на мисълта“) и *В* (т.е. „активната индивидуална ценностна позиция, подчинена на единосъщните християнски идеали и родови добродетели“) е *силно редуцирано*, а понякога и *невъзможно*.

И обратно, и обратно... – *ако липсва Б*, *то съществуването на А и В* е *силно редуцирано*, а понякога и *невъзможно*; *ако липсва В* *то съществуването на А и Б* е *силно редуцирано*, а понякога и *невъзможно*...

Разглеждането на българската литературна среда в библиографски, библиографски, философски, психологически, исторически, лингвистични и художествени структури едновременно изгражда рационална панорама на **БЪЛГАРСКИЯ НАЦИОНАЛЕН ЛИТЕРАТУРЕН КОСМОС**.

Подобно разбиране поражда смисъла на информационен код [193]...

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

ИНФОРМАЦИОНЕН КОД

*„Христолюбци,
Ето, възсия за нас Светлозарната памет
на нашия преблажен отец Кирил, новия
апостол и учител на всички страни.
Със своето благочестие и красота
той изгря на земята като слънце,
просвещавайки целия свят чрез зарите
на триипостасния Бог. Божията
премъдрост си съгради храм в неговото
сърце и върху неговия език като върху
херувим почиваше Светият Дух, който
винаги раздава дарове според силата на
вярата, както е казал апостол Павел: „На
всеки един от нас благодатта е дадена по
мярката на дара Христов”.*

*Св. архиепископ Климент Охридски,
из „Похвално слово за Св. Кирил”*

А. Шопенхауер казва, че „стилът е физиономия на духа”.

Ж. Л. Л. Бюфон потвърждава същото философско правило, поставяйки го в прагматичен контекст, признавайки изменчивостта на явленията (и организмите под влиянието на средата): „**СТИЛЪТ – ТОВА Е ЧОВЕКЪТ**”...

Би трябвало да бъдем убедени, че нито е задължително, нито е необходимо да се разгадават докрай „стилът” (според категорията „стил” на Ж. Л. Л. Бюфон), „физиономията на духа” и човекът в изящното слово, когато става дума за

разкриване на неговия ценностен геном. Защото по принцип **всяка национална художествена литература носи в себе си неповторимото тайнство на националния дух.**

Но тъй като търсим или поне се опитваме да открием **идеала на българското изящно слово**, който на практика е **идеалът на писателя, на живописеца, на музиканта, изобщо на художника, рисуващ света чрез опознатия език на своята душа**, следва да обобщим: **В СТИЛА НА БЪЛГАРСКИЯ ЛИТЕРАТУРЕН ГОВОР ЖИВЕЕ ХРИСТИЯНСКИ ХУМАНИЗИРАЩ ДУХ.**

Тук се крие онова, което Й. В. Гьоте нарича „живец на живота”.

Този дух – *от делото на Светите братя Кирил и архиепископ Методий до* такива майстори на българското изящно слово като **Христо Ботев, Елин Пелин, Петко Р. Славейков, Пейо К. Яворов, Димчо Дебелянов, Гео Милев, Йордан Йовков, Елисавета Багряна, Емилиян Станев, Йордан Радичков, Ивайло Петров, Николай Хайтов...** – формира генома на българската литература: **ВЯРАТА В ЧОВЕКА.**

Ако „долу” – в текста и в неговия христоматиен смисъл – **българският литературен образ на ВЯРАТА В ЧОВЕКА** може да влезе и да се почувства комфортно в разказите на Елин Пелин и Йордан Йовков, то там, „горе”, където се крие **българската субстанция на *spiritus phantasticos*** [105], ще прочетем стихотворението на Никола Вапцаров: „*Напротив, напротив! / Дори да умирам, / живота със грубите / лапи челични / аз пак ще обичам! / Аз пак ще обичам!*”.

„Долу” – в долината – съдията-изпълнител от разказа „**Андрешко**” на Елин Пелин „придобива” огромно богатство, но това е богатството на едно бласто. Винаги когато са се появявали екстревъртните блатни царе на Елин Пелин, нещо окончателно и завинаги е затваряло интровертния кръг на българското „хоро”, за да се превърне магичният танц в черна крепост, във висок каменен зид с варосани бели стени, зад които никой нищо не може да види.

„Горе” – в планината – **чашката на Балкана** се преобръща, за да проникне в плътта на **протометафора**, която експонира себепрушаващото се българско съмнение, че никой и никога не ще се смили над съдбата на човешкия род...

Разбрали са го още старите българи, когато са преиначавали *Св. Писание* в апокрифа „**Ходене на Св. Богородица по мъките**”:

„<...> *И рече Пресветата Богородица:*

– *Моля ти се, заповядай на ангелското войнство да ме издигне на небесната висина и да ме остави над невидимия Отец. И заповяда архистратигът и се явиха херувими и серафими, които възнесоха Благодатната в небесната висина и я поставиха при престола на невидимия Отец. Тя издигна ръце към Благодатния си Син и рече:*

– *Смили се, Владико, над грешниците, защото ги видях и не мога да изтърпя. Искам да се мъча с християните.*

И тя чу глас, Който ѝ казваше:

– *Как ще ги помилвам, като виждам гвоздеите в дланите на Моя Син! Не*

мога да ги помилвам!”.

Поезията и животът на Христо Ботев възпроизвеждат във времето философския спомен за смъртта и Възкресението на Българския Христос.

В българската литература това е споменът за неговата **виталност** (Захарий Стоянов), за непрестанното движение от **будното състояние на историята** (Иван Вазов) към **метафизичните пространства на съня** (Пейо Яворов), от **слепия ден** (Пенчо Славейков) към **зрящата нощ** (Гео Милев), от **възкресяващата смърт** (Никола Вапцаров) към **умъртвяващия живот** (Димчо Дебелянов), от **красивото**, което по българските земи се оглежда в очите на милата кротка Гергана (Петко Р. Славейков), към **грозното**, което тук – в **литературната чашка на Балкана** – продължава да ослепява, да обездвижва и умъртвява тялото на полуживия Балканджи Йово:

– Даваш ли, даваш, балканджи Йово,
хубава Яна на турска вяра?
– Море, войводо, глава си давам
Яна не давам на турска вяра!

Съществуваща умозаключителна схема, завещана от А. Силезий: „**Spiritus phantasticus inter aeterna et temporalia medius est, quo et plurimum vivimus**” (Лат.: „Духът на фантазията, чрез чиято дейност живеем най-често, заема средишно положение между вечните и временните феномени”). Тази философска инвенция ни позволява да открием **фаталната необратимост на индивидуалното българско време**, замествана от **фаталния и също толкова необратим оптимизъм на българската литературна природа**, която винаги се е стремяла да заеме „**средишно положение**” между **силните тласъци на едно консервативно християнско самосъзнание и модните, нетрайните, временните изисквания на случващото се време**... Установяваните пространствено-времеви съотношения се движат във всички посоки на българската културна памет...

Ако изкуствено фрагментираме цялата българска литература в самостоятелни сюжетни ядра („**Хаджи Димитър**” – Христо Ботев; „**Хайдушки копнения**” – Пейо К. Яворов; „**Да се завърнеш в бащината къща...**” – Димчо Дебелянов; „**Септември**” – Гео Милев; „**Вяра**” – Никола Вапцаров...) и се опитаем да ги представим като дефрагментирана единна цялост, ще забележим, че отношението между отделните творчески ядра (между отделните писатели, но и между различни художествени и естетически направления) е точно такова, каквото е отношението между **главното изречение** в една сложна синтактична конфигурация и **второстепенните**.

Тази мисловна динамика, произволно откъсната от потока на времето, винаги би могла да бъде подчинена на **четирите основни умозаключителни схеми**:

- **конюнкция** (А . [„и”] В);

- дизюнкция ($A \vee$ [„или“] B);
- импликация ($A \rightarrow$ [„ако, то“] B);
- еквиваленция ($A \equiv$ [„равнозначно“] B).

Конюнкцията (.) представя несложен, обикновен сбор от лица, предмети, явления или състояния, които вътре и вън от синтактичната цялост се структурират самостоятелно. Тук не трябва да търсим „молекулярно“ единство (средновековна литература – възрожденска литература – литература между двете световни войни – литература след Втората световна война – съвременна българска литература – най-нова българска литература), тъй като съставлящите „атоми“ живеят независим живот (Светите братя Кирил и архиепископ Методий, Св. архиепископ Климент Охридски, епископ Константин Преславски, Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Константин Костенечки, Йосиф Брадати, Св. о. Паисий Хилендарски, Св. епископ Софроний Врачански, Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев, Иван Вазов, Пенчо Славейков, Йордан Йовков, Гео Милев, Николай Лилиев...). В нашия конкретен случай това би трябвало да означава, че между отделните български писатели, книжовници и езиковеди не съществува взаимна връзка. Те са само имена на отделни личности, формирали библиографския списък на едно национално литературно творчество, където съюзът „и“ **изпълнява ролята на математическия знак „+“**.

Дизюнкцията ($\vee$) слага интелектуален знак на възможно, но приблизително равенство между съставлящите „атоми“ и дава право на свободен избор, тъй като приема за валидно условието, че **A** и **B** онагледяват приблизително едно и също нещо (или делото на Светите братя Кирил и архиепископ Методий, или делото на Св. архиепископ Климент Охридски; или сътвореното от епископ Константин Преславски, или от Черноризец Храбър; или духовното наследство на Йоан Екзарх, или на Св. Патриарх Евтимий Търновски). Тук не е важно къде ще попаднеш – дали на отделна стихосбирка, роман или на някакво средновековно съчинение. Избираш **или** едното, **или** другото, защото всички заглавия са кодирани философския възел на една единна, неразчленима поетика и са път **или** пътека към семантичното ядро на нейното **главно изречение**.

Импликацията ($\rightarrow$) обвързва със съдбовна предопределеност раждането и живота на отделните творби. Тук творчеството на българските писатели и книжовници може да бъде представено като низ от зависещи една от друга художествени пропорции, които – във времето и пространството – не могат да бъдат мислени като независими художествени ядра (**ако Петко Р. Славейков не беше изследвал българските народни говори, то песните на Добри Чинтулов**

не биха могли да се появят; ако Христо Ботев не беше написал баладата „Хаджи Димитър”, то творбата „Хайдушки копнения” на Пейо Яворов няма интелектуални причини да се появи; ако поемата „Септември” на Гео Милев не бе създадена, то „Предсмъртно...” на Никола Вапцаров не би могло да съществува...). Навсякъде трябва да се търси логиката на съподчиненото единство (Светите братя Кирил и архиепископ Методий – Св. архиепископ Климент Охридски – епископ Константин Преславски – Черноризец Храбър – Йоан Екзарх – Св. Патриарх Евтимий Търновски – Константин Костенечки – Йосиф Брадати – Св. о. Паисий Хилендарски – Св. епископ Софроний Врачански – Петко Р. Славейков – Любен Каравелов – Христо Ботев – Иван Вазов – Пенчо Славейков – Йордан Йовков – Гео Милев – Николай Лилиев). Защото всяко заглавие съдържа подстъпа към следващото, а следващото, в своя биобиблиографски „залез”, вече е структурирало „изгрева” на по-следващото. Ако, например, не съществуваше „Ад” на Гео Милев, то „Вяра” на Никола Вапцаров няма интелектуални основания и философски причини да се появи.

Еквиваленцията ($\equiv$) поставя знак на гносеологическо равенство между всички заглавия, имена и явления (делото на Светите братя Кирил и архиепископ Методий е равнозначно на делото на Св. архиепископ Климент Охридски; сътвореното от епископ Константин Преславски е равнозначно на сътвореното от Черноризец Храбър; създаденото от Йоан Екзарх е равнозначно на създаденото от Св. Патриарх Евтимий Търновски). Тя отнема правото на отделните творби да бъдат „добри” или „по-добри”, „сложни” или „по-сложни”, „във” или „вън” от общия синтаксис на едно въображаемо, но и реално, **голямо литературно изречение**. Тук след всяко заглавие се поставя знак за абсолютна равнозначност със следващото. Затова не е важно кое заглавие или кой автор ще избереш, защото поетиката на всеки автор безусловно предполага равнозначност с поетиката на следващия.

В обобщения смисъл на подобни теоретични съотношения **творчеството на българските писатели и книжовници може да бъде представено като сложно организирана имплицативна художествена структура, в която определящи са връзките на съподчиненост между:**

- А (християнски идеали и добродетели),
- В (рационално езиково строителство),
- С (грижа за литературния език),
- D (опознаване и опазване на автентичния словесен фолклор),
- Е (търсене на сюжети, които формират универсални модели за позитивна нравственост).

Ако формализираме, ще се получи формулата:

$A \rightarrow [ако, то] B + B \rightarrow [ако, то] C + C \rightarrow [ако, то] D + D \rightarrow [ако, то] E...$

В „ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: КНИГА III. ИСТОРИОГРАФИЯ” са разкрити синтактиката, семантиката и прагматиката на българското изящно слово:

- синтактиката изясни философската връзка между българския книжовен език и българския художествена литература;
- семантиката показва логиката на литературни текстове и начина, по който те „разговарят” за своето собствено значение;
- прагматиката демонстрира причинно-следствени връзки в поетични и белетристични творби.

Единството – синтактика, семантика и прагматика – моделира структурата на ИНФОРМАЦИОНЕН КОД.

Интермодалните взаимоотношения във въображаемото голямо българско литературно изречение на „атомно” ниво $[a+a^1+a^2+b+c...]$: СВЕТИТЕ БРАТЯ КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ И АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ → КНЯЗ БОРИС I МИХАИЛ → СВ. АРХИЕПИСКОП КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ... → СВ. ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ ТЪРНОВСКИ → СВ. О. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ → СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ... → Д-Р ПЕТЪР БЕРОН → ИВАН БОГОРОВ → ВАСИЛ АПРИЛОВ → НЕОФИТ РИЛСКИ... → ХРИСТО БОТЕВ → ИВАН ВАЗОВ → ГЕО МИЛЕВ → НИКОЛА ВАПЦАРОВ...] реално структурират „молекулата” на една ЕЛАСТИЧНА МЕГАМЕТАФОРА, ЧИЙТО ГЕНОМ ИМА ПОВЕЧЕ ФОЛКЛОРЕН, ЗАТВОРЕН, КОНСЕРВАТИВЕН ХРИСТИЯНСКИ ПРОИЗХОД – ТОЙ НЕ Е ВРЕМЕВИ И НЕ Е ПОДЧИНЕН НА „ВРЕМЕННИТЕ” ФЕНОМЕНИ, ЗАЩОТО Е ГЕНЕТИЧНО ОБВЪРЗАН С ВЕЧНИТЕ, КОСМИЧНИТЕ ПУЛСАЦИИ ВЪВ ВРЕМЕТО И ПРОСТРАНСТВОТО:

„В начало беше Словото, и Словото беше у Бога, и Бог беше Словото. То беше в начало у Бога. Всичко чрез Него стана, и без Него не стана нито едно от онова, което е станало. В Него имаше живот, и животът беше светлината на човеците.”

(Йоан 1:1-4).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА И БЕЛЕЖКИ

1. Денчев, С. Г. Информационна среда за трансфер на технологии = Information environment for technology transfer [: Глобални проблеми : Анализ и управление : Науч. моногр.] : Кн. 1 [: Закономерности, свързани с категорията информационна среда] / Колеж по библиотекознание и информ. технол. ; [Науч. ред. Д. Христозов]. – С., 2003; Денчев, С. Г. и др. Несигурност, сложност и информация : Анализ и развитие на несигурна информационна среда = Uncertainty, complexity and information : Analysis and development of uncertain information environment [: Глобални проблеми : Анализ и управление : Науч. моногр.] : Кн. 2 [: Комплексно изследване на информационните аспекти на несигурността и сложността при работа с информационни същности] / Колеж по библиотекознание и информ. технол. ; Амер. унив. в България ; С. Г. Денчев, Д. Г. Христозов ; [Науч. ред. А. Ескенази].

2. *Вж по-подробно в:* Денчев, С. и др. Метонимичната интеракция – символното метазнание на бъдещето : Плен. докл. / С. Денчев, А. Куманова, Н. Василев. // X юбилейна науч. конф. с междунар. участие „Обществото на знанието и хуманизмът на XXI в.” – 1 ноември 2012 г., БАН. – С., 2013.

3. *Срв.:* **Антология** : Електронна библ., създавана в УниБИТ на база на отбрани от експертна комисия от Бълг. акад. на науките и Нац. библ. „Св. Св. Кирил и Методий”, работила през 2010-2011 г., първоначално **400 антологии** от представителната извадка от **250 загл.**, от които **323 студенти** в продължение на учебната 2011-2012 г. участват в отбирането на **39 емблематични за извеждане на концептуалната натовареност на информацията антологии** от времето на универсалната енциклопедична антология „Симеонов сборник” („Светославов сборник”) (X в.) до XXI в. – материя, която тези студенти докладват по време на работата на Кръглата маса „Антология” (*пълно назв.:* „Антологии и антологични форми”), състояла се в процеса на проведената на 18.05.2012 г. VIII Студентска научна конференция и изложба „Информация – комуникация – познание” („Information – communication – knowledge”) (планира се тази работа да продължи и по време на IX Студентска научна конференция и изложба „Информационна култура: наука – изкуство – религия” („Information culture: science – art – religion”) (тези конференции и представяните научни изследвания по електронна библиотека „Антология” са под науч. ръководство на проф. д.п.н. Александра Куманова и д-р Николай Василев; докладите на студентите се представят пред експертите от БАН (доц. д-р Никола Казански, доц. д-р Петър Велчев, гл. ас. Диана Ралева) и НБКМ (Марияна Максимова). // *Тр.* на Студентското

научно общество при УниБИТ (С.), Т. VIII, 2013. – 672 с. : с ил.

4. *Вж по-подробно в:* **Бешевлиев**, В. Първобългарски епиграфски надписи. – С., 1961, с. 15-16.

5. **Бешевлиев**, В. Първобългарите. Бит и култура. – С., 1981.

6. **Бакалов**, Г. Историографски проблеми около ранната история на евразийските българи. // *Български векове*, 2, 2000, с. 9-16.

7. **Добрев**, П. Прабългарите. Произход, език, култура. – С., 1991.

8. *Вж по-подробно в:* **Бешевлиев**, В. Първобългарски епиграфски надписи. – С., 1961, с. 16.

9. **Цит. съч.**, с. 31-32.

10. **Цит. съч.**, с. 34-35.

11. **Цит. съч.**, с. 46-47.

12. **Цит. съч.**, с. 58-61.

13. **Голийски**, П. Българите в Кавказ и Армения (II-X век). – С., 2006.

14. **Бешевлиев**, В. Първобългарите. Бит и култура. – С., 1981.

15. **Цит. съч.**, с. 33.

16. **Цит. съч.**, с. 33-34.

17. **Цонев**, Б. История на българския език : Т. 1. Обща част. – С., 1984, с. 65.

18. *Вж по-подробно в:* **Мирчев**, К. Историческа граматика на българския език. – С., 1978, с. 160.

19. **Цит. съч.**, с. 161.

20. **Цит. съч.**, с. 248-249.

21. **Цит. съч.**, с. 248.

22. **Цит. съч.**, с. 273-275.

23. **Андрейчин**, Л. Основна българска граматика. – С., 1978.

24. *Вж по-подробно в:* **Андрейчин**, Л. Из историята на нашето езиково строителство. – С., 1986, с. 173-182.

25. *Вж по-подробно в:* Десев, Б. Христоматия по българска обща библиография. – С., 1976.

26. *Вж по-подробно за Св. Св. Константин-Кирил Философ (827-896) и архиепископ Методий (817-885) в:* Невоструев, К. Записка о переводе Евангелия на славянский язык, сделанном св. Кириллом и Мефодием. // *Кирилло-Мефодиевский сборник*. – Москва, 1865, с. 225; *срв.* св. Димитрий Ростовски. // *Книга житий святых*. – Москва, 1898, с. 255; **Погодин**, М. Л. Речь, произнесенная в заседании Московского общества любителей российской словесности... в память о св. Кирилле и Мефодие. // *Кирилло-Мефодиевский сборник*. – Москва, 1865, с. 103; **Малышевский**, Ив. Святыя Кирилл и Мефодий первоучители славянские. – Киев, 1886, с. 2-3; **Попруженко**, М. Г. Материалы для библиографии по Кирилло-Мефодиевскому вопросу. // *Журнал Министерства Народнаго Просвещения* (Москва), 1902, N 5, с. 87-125; **Воскресенский**, Г. Св. Кирилл Философ. // *Православная богословская энциклопедия* : Т. 10. – Санкт-Петербург, 1909, кол. 287; **Теодоров-Балан**, Ал. Житието на св. Кирил (ЖК, гл. III.) и св. Методий (ЖМ). // *Теодоров-Балан*, Ал. Кирил и Методий : Св. I. – С., 1920, с. 32; **Лавров**, Л. А. Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности. – Ленинград, 1930; **Теодоров-Балан**, Ал. Писмо до крал Карл Лиси (Плешиви). // *Теодоров-Балан*, Ал. Кирил и Методий : Св. II. – С., 1934, с. 248; **Гошев**, Ив. прот. Светите брата Кирил и Методий. // *ГБФ*, Т. XV, 3, 1938, с. 52, заб. 7, с. 71-72; **Трифонов**, Ю. Съчинението на Константина Философа (св. Кирила) „Написание о правей вере”. // *Списание на БАН*, Клон ист.-филол. и филос.-общ., 1935, Кн. 52, N 25, с. 1-85; **Киселков**, В. Славянските просветители Кирил и Методий. – С., 1946, с. 39-55; **Милев**, Ал. Жития на св. Климент Охридски (Италианска легенда). – С., 1961 с. 144; **Ангелов**, Д. Кирил и Методий и византийската култура и политика. // *Хиляда и сто години славянска писменост, 863-1963*. – С., 1963, с. 57; **Георгиев**, Емил. Кирил и Методий и развитието на българската култура. // *Хиляда и сто години славянска писменост, 863-1963*. – С., 1963, с. 33; **Снегаров**, Ив. Черноризец Храбър. // *Хиляда и сто години славянска писменост, 863-1963*. – С., 1963, с. 309; **Петканова**, Донка. Стара българска литература. Апокрифи. – С. : Бълг. писател, 1982; **Георгиев**, Е. Люлка на старата и новата българска писменост. – С., 1980; Писмата на Теофилакта, архиепископ български, Митрополит Симеон Варненски и Преславски. // *Сб. БАН*, XXVII, 1931, 15; **Бакшев**, П. Б. Codex Borgiano Latini 4485, f. 212; **История** на България : Т. 2. Първа българска държава. – С., БАН, 1981; **Добрев**, И. Съдържа ли Македонският кирилски лист откъс от произведение на Константин-Кирил Философ за преводаческото изкуство? // *Старобългарска литература*, 1981, N 9, с. 20-32; **Данчев**, Георги. Стара българска книжнина : Избр. произведения. – В. Търново, 1992; **Сулмтал**, Ангелика Маргаритов-Хофер Едле фон и др. За Кирил и Методий / Ангелика Маргаритов-Хофер Едле фон Сулмтал, Михаил Маргаритов. – С. : Тангра ТанНакРа, 1999. – 79 с.; **Великов**, Юлиан и С. Великова. Слушането в апологетиката на Свети Кирил Философ. // *Преславска книжовна школа* : Сб. с докл. от междунар. симп. : Т. 6, 2002, с. 38-43; **Великов**, Юлиан. Свети Кирил Философ и християнският образ през девети век. // *Преславска книжовна школа* : Т. 8 : Сб. с докл. от междунар. симп., 2005, с. 46-52; **Великов**, Юлиан. Словото за Образа : Теодор Абу Кура и св. Кирил Философ и защитата на светите икони през девети век. – В. Търново : Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2009.

27. *Вж по-подробно за Св. архиепископ Климент Охридски (836-916) в:* **Велчев**, В. Константин-Кирил Философ и Методий в старобългарската книжнина. – С., 1939, с. 99-109; **Грашева**, Л. Някои изобразителни принципи в похвалните слова на Климент

Охридски. // *Климент Охридски*. – С., 1966, с. 267-278; **Лекомцева**, М. И. Семантика некоторых риторических фигур, основанных на тавтологии (на материале „Похвального слова Кириллу-Философу Климента Охридского“). // *Структура текста*. – Москва, 1980, с. 184-197; **Джамбелука-Коссова**, А. Наблюдения върху литературното наследство на Климент Охридски – към интерпретацията на „Похвално слово за Кирил“. // *Кирило-Методиевски студии* : 1. – С., 1984, с. 120-138; **Велковска**, Е. Наблюдения върху строежа на „Похвално слово за Кирил“ от Климент Охридски. // *Пак там*, с. 159-184; **Велинова**, В. Проблеми на индивидуалния стил в похвалните слова на Климент Охридски. // *Език и литература*, 40, 1985, N 4, с. 26-36.

28. Вж по-подробно за епископ Константин Преславски (IX-X в.) в:

Соболевский, А. Черковно-славянските стихотворения от IX-X в. и тяхното значение за изучаването на черковнославянския език. // *Сборник народни умотворения...*, 1900, 16-17, с. 314-320; **Vaillant**, A. La Preface de l'Evangeliaire vieux-slave. // *Revue des études slaves* (Paris), 24, 1948, p. 5-20; **Jakobson**, R. St. Constantines Prologue to the Gospels. // *St. Vladimir's Seminary Quarterly* (New York), 1954, summer, p. 10-23; **Топоров**, В. „Проглас“ Константина Философа как образец старославянской поэзии. // *Славянское и балканское языкознание* (Москва), 1979, 5, с. 10-23; **Петканова**, Д. Литературното дело на Константин-Кирил. // *Изследвания по кирилометодиевистика*. – С., 1985, с. 110-115.

29. Вж по-подробно за Йоан Екзарх (IX-X в.) в: **Малинин**, В. Грамматика Йоана

Екзарха Болгарского. // *Сборник статей по славяноведению, составленный и изданный учениками В. И. Ламанского*. – Санкт-Петербург, 1883, с. 179-195; **Ягич**, В. Рассуждение Йоанна Экзарха болгарского о словянском языке в предисловии его с перевода Богословия с Йоанна Дамаскина. // *Изследования по русскому языку*. – Санкт-Петербург, 1892, с. 320-325; **Георгиев**, Е. Разцветът на българската литература в IX-X в. – С., 1962; **Динеков**, П. и др. Христоматия по старобългарска литература / П. Динеков, К. Куев, Д. Петканова. – 2. подобр. изд. – С., 1967, с. 63-87; **Баранкова**, Г. К текстологическому изучению „Шестоднева“ Йоанна Экзарха Болгарского. // *Памятники русского языка* : Исследования и публикации. – Москва, 1979, с. 150-171.

30. Вж по-подробно за Св. Патриарх Евтимий Търновски (XIV в.) в: **Вранска**,

Цв. Стилистични похвати на патриарх Евтимий. // *Сб. БАН*, 1942, N 37, с. 105-280; **Русек**, Й. Промени в лексиката на българския език и отношението на патриарх Евтимий към тях. // *Търновската книжовна школа, 1371-1971*. – С., 1974, с. 179-196; **Харалампиев**, Ив. За основните принципи на езиково-правописната реформа на патриарх Евтимий Търновски. // *Бълг. език*, 1979, N 1, с. 22-30.

31. Вж по-подробно за Константин Костенечки (XIV-XV в.) в: **Куев**, К. Събрани

съчинения на Константин Костенечки. Изследване и текст. – С., 1986; **Тотоманова**, Анна-Мария. За „сърбизмите“ в лексиката на Константин Костенечки. // *Медиевистика и културна антропология* : Сб. в чест на 40-годишната творческа дейност на проф. Донка Петканова / Състав. А. Милтенова и А. Ангушева-Тиханова ; Ред. А. Милтенова. – С., 1998, с. 429-434; **Petrova**, M. An Unknown Copy of the Description of Jerusalem by Constantine of Kostenec. // *Byzantinoslavica*, 59, 1998, N 2, с. 255-270; **Кабакчиев**, Кирил. Познавал ли е Константин Костенечки историята на старозаветния превод от еврейски на елински език? // *Старобългаристика*, 2001, N 1, с. 92-101; **Кабакчиев**, Кирил. Библейска алюзия и исторически факт (Два примера от Цамблаковото слово за Евтимий и Сказанието на

Константин Костенечки). // *Следите* на свещената книга в българската литература / Гл. ред. Ив. Радев. – В. Търново, 2001, с. 69-74; **Кабакчиев**, Кирил. Търновска книжовна школа. Преводи и тълкувания. – В. Търново : Фабер, 2001. – 167 с.; **Лукин**, П. Е. Письмена и православие : Ист.-филол. исследование „Сказания о письменех” Константина Философа Костенецкого. – Москва, 2001; **Кабакчиев**, Кирил. Кой книги според Константин Костенечки са били табу за невежите писачи от Търново, Византия и Атон. // *Старобългаристика*, 2002, N 3, с. 77-94; **Гагова**, Н. Деспот Стефан Лазаревич, Птолемей Философ и кариерата на придворния философ Константин Костенечки. // *Старобългарска литература*, 35-36, 2006, с. 97-124.

32. Вж по-подробно за Йосиф Брадати (1682 или 1683-1759) в: **Маринов**, Д. Йеромонах Йосиф Брадати. // *СбНУ*, 1901, N 18, с. 99-131; **Пенев**, Б. Йосиф Брадати. // *История* на новата българска литература : Т. 2. Българска литература през XVII и XVIII век. – С., 1932, с. 193-203; **Петканова**, Д. и др. Нови вести за дамаскинарят Йосиф Брадати / Д. Петканова, К. Куев. // *Ез. и лит.*, 1959, N 4, с. 322-325; **Кочева**, Е. Нови и стари правописни черти в книжовното дело на Йосиф Брадати. // *Изследвания* върху историята и диалектите на българския език. – С., 1979, с. 255-258.

33. Вж по-подробно за Св. о. Паисий Хилендарски (1722-1773) в: **Дринов**, М. Отец Паисий, неговото време, неговата история и учениците му. // *Пер. сп.*, 1871, кн. IV; **Дринов**, М. Още няколко бележки за Паисий и за неговата история. // *Пер. сп.*, 1886, кн. XIX-XX; **Цонев**, Б. Новобългарската писменост преди Паисий. // *Бълг. преглед*, год. 1, 1894, кн. VIII; **Теодоров**, А. Трём на българската словесност : Свезка I. Паисий Хилендарски. История Славяноболгарская, 1762. – Пловдив, 1898; **Златарски**, В. Н. История во кратце о болгарском народа славенском. Сочинися и списася в лето 1792 Спиридоном йеросхимонахом. – С., 1900; **Попруженко**, М. Г. Очерки по истории возрождения болгарского народа. // *Журнал М-ва Народнаго Просвещения* (Москва), 1902, N 11, с. 1-31; 1903, N 10, с. 327-346; 1906, N 4, с. 337-355; **Златарски**, В. Н. Царственикът на Христати Павлович. // *Учил. преглед*, год. IX, 1902, кн. VII; **Иванов**, Йордан. История славяноболгарская. Собрана и наредена Паисием йеромонахом в лето 1762. – С., 1914; **Шишманов**, Иван Д. Паисий и неговата епоха. // *Сп. БАН*, 8, 1914, Клон Ист.-филол., N 5, с. 1-18; **Пенев**, Б. Паисий Хилендарски. – С., 1918; **Пенев**, Б. Начало на българското възраждане. – С., 1919; **Милев**, Н. Факторите на българското възраждане (Сб. в чест на Ив. Д. Шишманов). – С., 1920; **Маринов**, Д. Йеромонах Йосиф Брадати. // *Сб. нар. умотворения*, 18, 1901, Дял. ист.-филол., с. 99-131; **Паисий Хилендарски**. Личност, дело, епоха. – С., 1962; **Паисий Хилендарски** и неговата епоха. – С., 1962; **Драгова**, Н. Книга за Паисий. – С., 1972 (1980); **Велчев**, В. Паисий Хилендарски. Личност, епоха, дело. – С., 1981 (1987).

34. Вж по-подробно за Св. епископ Софроний Врачански (1739-1813) в: **Дринов**, М. Стойко Владислав – Софроний, епископ врачански. // *Пер. сп.*, 1872 г., кн. V; **Дринов**, М. Няколко забравени списания на Софроний Врачанскаго. // *Пер. сп.*, 1884, кн. XII; **Теодоров-Балан**, А. Софроний Врачански. За стогодишнината на новата българска печатна книга (1806-1906). – 1906; **Попруженко**, М. Очерки по истории возрождения болгарского народа, IV. Софроний Врачански. // *Журнал М-ва нар. проsv.* (Москва), 1906; **Орешков**, П. Автобиография на Софрония Врачански. – 1914; **Орешков**, П. Няколко документа за Пазвантоглу и Софрония Врачански. // *Сборник* на Бълг. акад. на науките, кн. III, 1914; **Златарски**, В. Н. Политическата роля на Софроний Врачански. // *Годишник* на Соф. унив. (ист. филол. клон), кн. XIX, 3, за 1922-1923 г.; **Пенев**, Б. Доситей Обрадович у нас.

// *Сп. БАН*, 1912, кн. II, с. 73-112; **Пенев**, Б. Автобиографията на Софрони Врачански. // Сборник в чест и в памет на Луи Леже 1843-1923. – С., 1925, с. 145; **Софроний Врачански**. Избрани произведения / Под ред. на П. Динеков. – С., 1946; **Софроний Врачански**. Съчинения : В 2 т. – С., 1989-1992; **Софроний Врачански**, Св., епископ. Катехизически, омилетически и нравоучителни писания. – С., 1989; **Киселков**, В. Софроний Врачански. Живот и творчество. – С., 1963; **Мутафчиева**, В. Книга за Софроний. – С., 1978; **Радев**, Ив. Софроний Врачански. Личност и творчество. – С., 1983.

35. Вж по-подробно за д-р Петър Берон (1795-1871) в: **Берон**, П. Писмо до Котленци. // *Пер. сп.*, 1899, кн. XXXI; **Берон**, В. Х. С. Д-р Петър Берон (некролог). // *Пер. сп.*, 1871, кн. 4; **Радулов**, Лука. Дописка до в. „Македония“. // *Македония*, 1868, бр. 7; **Ванков**, Н. Ив. История на учебното дело в България. – Ловеч, 1903; **Йорданов**, В. Д-р Петър Берон. // *Златна книга на дарителите за народна просвета* : Кн. 1. – 1911; **Сборник** Д-р Петър Берон по случай стогодишнината на Рибния буквар, 1824-1924 / Под ред. на Д-р Хр. Негенцов, Н. Т. Балабанов. – С., 1926; **Чилингиров**, Ст. Рибният буквар. // *Учителска мисъл*, VI, 1924, кн. 2-3; **Берон**, Петър. Изследвания и материали. – С., 1962; **Берон**, Петър. Буквар с различни поучения. – Фототип. изд. – С. : Нар. просвета, 1964; **Бъчварова**, Н. и М. Бъчваров. Д-р Петър Берон. Живот – дейност – натурфилософия. – С., 1975; **Берон**, Петър. Произход на физическите и естествените науки и на метафизическите и нравствените науки. – С. : Наука и изкуство, 1978; **Берон**, Петър. Славянска философия. – С. : БАН, 2000.

36. Вж по-подробно за Иван Богоров (1821-1892) в: **Ангелов**, Б. История на българската литература : Ч. 2. – С., 1923. – 65 с.; **Пенев**, Б. Пътни бележки на Богорова. // *Изв. на Етногр. музей*, VI, 1926; **Богоров**, Иван. Материали, свързани със 150-годишния юбилей от рождението му. – Пловдив, 1972.

37. Вж по-подробно за Васил Априлов (1789-1847) в: **Венелин**, Ю. О зародъши новой болгарской литературы. – Москва, 1838; **Славейков**, П. Габровското училище и неговите първи попечители. – Цариград, 1866; **Миларов**, Св. Василий Евстатиевич Априлов... Опис на живота му и на деятелността му. – Одеса, 1883; **Арнаудов**, М. Наченки на българската народоука. // *Училищен преглед*, XXVI, 1897; **Шишманов**, Ив. Първата среща на Априлова с Венелина. // *Лит.-науч. сборник*. – Кюстендил, 1898; **Попруженко**, М. Материали за възраждането на български народ : Юбил. сб. на Габровската Априловска гимназия. – Пловдив, 1900; **Шишманов**, Ив. Две неизвестни гръцки писма на Априлов и Палаузова до Н. Рилски. // *Училищен преглед*, 1903, VIII; **Селимински**, Иван. Библиотека Д-р Ив Селимински : Т. 1-2. – С., 1904. – 90 с.; 100 с.; **Шишманов**, Ив. Студии из областта на българското възраждане. В. И. Григорович, неговото пътешествие в Европейска Турция (1844-1845) и неговите отношения към българите (За стогодишнината от рождението му). // *Сб. БАН*, 6, 1916, Клон Ист.-филол., N 4, с. 1-221; **Шишманов**, Ив. Априловият сборник от български народни песни. // *Списание на БАН*, 1919, кн. XVIII; **Костов**, Д. Пет писма на В. Априлов до Иларион Макариополски. // *Изв. на Нар. Етногр. музей*, 1922, кн. 1-11. *Срв. пак там* 1921, кн. 2, с. 71-92; **Арнаудов**, М. Иларион Макариополски. – С., 1925; **Петров**, П. В. Е. Априлов. Избрани съчинения и писма. // *Библиотека Бълг. книжнина*, 1926, N 8; **Шишманов**, Ив. Нови студии из областта на българското възраждане. В. Е. Априлов, Неофит Рилски, Неофит Бозвели. // *Сб. БАН*, 21, 1926, Клон ист.-филол., N 13, 544 с.; **Априлов**, В. Съчинения. / Под ред. на П. Тотев. – С. : Бълг. писател, 1968; **Арнаудов**, М. Васил Априлов. Живот, дейност, съвременници (1789-1847). – С., 1971.

38. Вж по-подробно за Неофит Рилски (1793-1881) в: Милетич, Л. Неофит Рилски като филолог. // *Учил. преглед*, XI, 1902, кн. 1; Ванков, Н. Ив. Неофит Рилски. // *Учил. преглед*, XI, 1902, кн. 1; Николчов, В. Значение на Неофит Рилски за развоја на нашето учебно дело. // *Пак там*; Велев, С. Педагогична дейност на Неофит Рилски. // *Пак там*; Бобчев, Н. Христоматія славянскога языка. // *Пак там*; Маринов, Д. Спомен от послушничеството ми при отца Неофит Рилски. // *Пак там*; Велев, С. Спомени на I. Груева от ученичеството му при Н. Рилски. // *Пак там*; Георгиев, Йордан п. Първата заслуга на Отца Неофит Рилски. // *Пак там*; Шишманов, Ив. Нови студии из областта на българското възраждане. В. Е. Априлов, Неофит Рилски, Неофит Бозвели. // *Сб. БАН*, 21, 1926, Клон ист.-филол., N 13, 544 с.; Снегаров, Иван. Принос към биографията на Неофит Рилски. (Гръцки писма до него). – С. : БАН, 1952. Радкова, Румяна. Неофит Рилски и новобългарската култура. – С. : Наука и изкуство, 1975; Неофит Рилски. Приписки в библиотеката му / Подбор Д. Леков, А. Алексиева. – С. : БАН, 1976; Асенов, Петко. Неофит Рилски. – С. : Нар. просвета, 1983; Митрополит Пимен. Отец йеромонах Неофит Рилски. – С., 1984.

39. Вж по-подробно за архимандрит Неофит Бозвели (1785-1848) в: Друмев, В. Мати Болгария. // *Пер. сп.*, IX-XII, 1874-1876; Славейков, П. Отец Неофит Хилендарец или Бозвели. // *Сб. нар. умотворения*, 12, 1895, Научен отдел, с. 379-398; Ванков, Н. Неофит Хилендарски като книжовник-педагог. // *Училищен преглед*, V, 1898, кн. 7-8; Шишманов, Ив. Един непознат труд на Неофит Бозвели. // *Сб. нар. умотворения*, 18, 1901, Дял. ист.-филол.; Георгиев, Й. Неофит Бозвели като борец за църковната ни свобода. – Ст. Загора, 1911; Шишманов, Ив. Нови студии из областта на българското възраждане. В. Е. Априлов, Неофит Рилски, Неофит Бозвели. // *Сб. БАН*, 21, 1926, Клон ист.-филол., N 13, 544 с.; Арнаудов, М. Неофит Хилендарски Бозвели. – 1927; Пундев, В. Един забравен буквар. // *Лит. новини*, 11, бр. 4 от 21 окт. 1928; Арнаудов, М. Непознатият Бозвели. Първообразът на „Мати Болгария” и други необнародвани трудове и писма. – С. : БАН, 1942; Смоховска-Петрова, В. Неофит Бозвели и българския църковен въпрос. – С. : БАН, 1964; Неофит Бозвели. Съчинения / Състав. Ст. Таринска. – С. : Бълг. писател, 1968; Неофит Бозвели и българската литература / Състав. Г. Димов и Ст. Таринска. – С. : БАН, 1993; Неофит Бозвели. Мати Болгария / Състав. Иван Гранитски. – С. : Захарий Стоянов, 2003.

40. Вж по-подробно за Георги С. Раковски (1821-1867) в: Хитов, П. Моето пътуване по Стара планина. – Букурещ, 1872; Попов, Ч. Черти из живота на Сава С. Раковски. – Русе, 1893; Адженов, Ив. Записки от живота на Г. С. Раковски. – Русе, 1894; Кисимов, П. Исторически работи, III. – С., 1901; Касабов, Г. Моите спомени... – С., 1905; Петров, Б. Биография на Георги С. Раковски. – С., 1910; Раковски, К. Страница от Българското възраждане. // *Мисъл*, 1910, 1; Величков, К. Г. С. Раковски. // *Величков, К. Съчинения* : Т. 8. Български писатели. – 1914; Пенев, Б. Г. С. Раковски. – С., 1917; Шишманов, Ив. Раковски като политик. // *Сб. БАН*, IX, 1918; Бобчев, С. Раковски като публицист. // *Сб. БАН*, IX, 1918; Раковски за правната ни история. // *Сб. БАН*, IX, 1918; Арнаудов, М. Раковски като фолклорист. // *Сборник* за Милетич, 1912; Раковски и Горски пътник. // *Сб. БАН*, IX, 1918, с. 1-184; Разцвет на българската народоука. // *Училищен преглед*, XXVII, 1928; Балабанов, М. Писма на Г. С. Раковски... // *Сп. БАН*, 1919, кн. XVIII; Романски, Ст. Браилски историйки. Заговорът на Г. С. Раковски в Браила през 1842. // *Сб. БАН*, 1921, XIV; Арнаудов, М. Г. С. Раковски. Живот, произведения, идеи. – С., 1922; Арнаудов, М. Съчинения на Г. С. Раковски. Избор, характеристика и обясн. бел. – С., 1922; Киселков, К. Из живота на Г. С. Раковски в Цариград. // *Сп. БАН*, 1923, кн. XXVI;

Хаджов, Ив. К. Миладинов и Г. С. Раковски. // *Макед. преглед*, II, 1926, кн. 4; **Архив** на Г. С. Раковски : Т. 1-4. – С. : БАН, 1952-1969; Георги Стойков **Раковски** – възгледи, дейност, живот : Т. 1. – С. : БАН, 1964; Т. 2. Документални материали. – С. : БАН, 1968; **Трайков**, В. Раковски и балканските народи. – С., 1971; **Трайков**, В. Г. С. Раковски. Биография. – С. : БАН, 1974; **Раковски**, Г. С. Автобиографични трудове / Под ред. на В. Трайков. – С. : Изд. на ОФ, 1980; **Мутафчиева**, В. Образ невъзможен. Младостта на Раковски. – С. : Военно изд., 1983; **Раковски**, Г. С. Съчинения : В 4 т. / Ред. кол. В. Трайков, К. Топалов, Св. Гюрова. – С. : Бълг. писател, 1983-1988; **Трайков**, В. Г. С. Раковски. Документална летопис. – С. : БАН, 1990.

41. *Вж по-подробно за Найден Геров (1823-1900) в:* **Бобчев**, С. Найден Геров. // *Българска сбирка*, VII, 1900, кн. IX; **Попруженко**, М. Из Архивата на Найден Геров. // *Журнал М-ва Народнаго Просвещенія*, 1913, Кн. 47, с. 385. Също и в: Из заметок по истории болгарскаго возрожденія. // *Изв. на Народния Етнографски музей*, III, 1923, кн. 1, 2; **Шишманов**, Ив. Д. Студии из областта на Българското възраждане. В. Григорович. // *Сб. на БАН*, 1916, VI, с. 134-136. [*Вж и Шишманов*, Ив. Избрани съчинения : Т. 1. – С., 1965; **Арnaudов**, М. Найден Геров и възраждането на българската поезия в XIX век; Н. Геров и художествената ни проза. // *Училищен преглед*, XXII, 1923, кн. 10; **Панчев**, Т. Найден Геров. Сто години от рождението му 1823-1923 : Къси черти от живота и дейността му. – С., 1923; **Пундев**, В. Първи стихотворци. – 1925; **Ангелов**, Б. История на българската литература : Ч. 2. – С., 1923, с. 92; **Киркович**, Рада. Спомени. – С., 1927; **Юбилеен** сборник по миналото на Копривщица. (20 април 1876–20 април 1926 г.) / Събрал и наредил проф. Архимандрит Д-р Евтимий. – 1926; **Георгиев**, Е. Найден Геров : Книга за него и за неговото време. – С., 1972.

42. *Вж по-подробно за Петко Р. Славейков (1827-1895) в:* **Славейков**, П. Р. Избрани съчинения : Т. 1 / Под ред. на П. П. Славейков. – 1905; Избрани съчинения : Т. 1 / Под ред. на Боян Пенев. – 1927; **Пенев**, Б. П. Р. Славейков. – С., 1919 (с подробна библиография); **Стоилов**, А. П. П. Р. Славейков и българският фолклор. // *Изв. на Етнографическия музей*, VII, 1927, кн. I-IV, с. 5; **Арnaudов**, М. Петко Рачев Славейков. // *Училищен преглед*, XXVI, 1927, кн. 9-10, с. 1334-1416; **Славейков**, П. Р. Присовский манастир. // *Български книжици* (Цариград), 1858, кн. 1, с. 193-197; **Начов**, Н. Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 г. до 1877 г. // *Сб. БАН*, кн. XV, 1921; **Начов**, Н. Цариград като културен център на българите, до 1877 г. // *Сб. БАН*, кн. XIX, 1925, с. 1-208; **Снегаров**, Ив. Отношенията между българската църква и другите православни църкви след провъзгласяването на схизмата. // *Църковен архив*, кн. III-V, 1929; **Славейков**, Петко. Съчинения : В 8 т. – С. : Бълг. писател, 1978-1981; **Славейкова**, Св. Дядо Славейков. Случки из неговия живот. – С., 1957; **Славейкова**, Св. Петко Р. Славейков. Биографичен очерк. – С., 1959; Петко **Славейков**, Любен Каравелов, Христо Ботев, Захари Стоянов в спомените на съвременниците си. – С., 1967; **Баева**, Соня. Петко Славейков. Живот и творчество (1827-1860). – С. : БАН, 1968 (1980); **Гълъбов**, Константин. Петко Р. Славейков. Живот, дейност, творчество. – С., 1970.

43. *Вж по-подробно за Братя Димитър (1830-1862) и Константин (1810-1862) Миладинови в:* **Čolakov**, V. Tužan glas jednoga Bulgarina. // *Pozor*, III god., br. 88, 16. IV. 1862; **Жинзифов**, К. Димитрий и Константин Миладинови. // *Родное племя* (Москва), 1877, кн. 2, с. 263-288; **Шапкарев**, К. Материали за животоописанието на братя Миладинови Димитрия и Константин... – Пловдив, 1884; **Теодоров**, А. Миладиновите песни и

Щросмайер. // *Пер. сп.*, 1885, кн. XVI, с. 82-97; **Шапкарев**, К. Книжовни бележки. По повод статията на А. Тодоров: „Миладиновските песни и Щросмайер“. // *Пер. сп.*, 1887, кн. XXI и XXII, с. 561-571; **Шапкарев**, К. Няколко критически бележки... // *Български преглед*, II, 1894/1895, кн. 9-10, с. 285; **Шишманов**, Ив. Д. Владика Йосиф Щросмайер. // *Български преглед*, V, 1898/1899, кн. VI; **Юринич**, С. Йосиф Юрий Щросмайер. // *СБНУ*, 1906-1907, XXII и XXIII; **Баласчев**, Г. Братя Миладинови. Отпечатък от сп. Минало, I, 1912, кн. 1; **Хаджов**, Ив. Братя Миладинови. // *Учител*, XIX, 1912, кн. 1; **Шишманов**, Ив. Значение и заслуги на братя Миладинови. // *Сп. БАН*, кн. III, 1912; **Спространов**, Е. Материали за биографията на братя Миладиновци. // *Учил. преглед*, XVII, 1912, кн. 1; **Баласчев**, Г. Забравен труд на К. Миладинов. // *Народна илюстрация*, Родолюбец, I, 1921, бр. 8 и 9; **Стоилов**, А. Стихотворенията на К. Миладинов. // *Учил. преглед*, XXIII, 1924, кн. 1; **Хаджов**, Ив. К. Миладинов и Г. С. Раковски. // *Макед. преглед*, II, 1926, кн. 4; **Снегаров**, Ив. Една автобиография на Кузман Шапкарев от 1864 г. // *Макед. преглед*, III, 1927, кн. 2; **Арнаулов**, М. Разцвет на българската народоука. // *Учил. преглед*, XXVII, 1928; **Миладинов**, Ив. Братя Миладинови. Биография. – С., 1932; **Миладинова**, Ц. Епоха, земя и хора. – С., 1939; **Хаджов**, Ив. Братя Димитър и Константин Миладинови. – С., 1944; **Диневков**, П. Делото на Димитър и Константин Миладинови. – С., 1961; **Константинов**, Г. Братя Миладинови. – С., 1962; **Табаков**, Н. Братя Димитър и Константин Миладинови. Биография. – С., 1966; **Арнаулов**, М. Братя Миладиновци. Живот и дейност. – С., 1969; **Пърличев**, Г. Избрани произведения. – С., 1980; **Райков**, Димитър. Братя Миладинови. – С., 1986; **Братя Миладинови и българската култура**. – С. : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 1991.

44. *Вж по-подробно за Любен Каравелов (1837-1879)* в: **Стоянов**, З. Предговор към Съчинения на Любена Каравелов. Том първий. – Русе, 1886; Също и: **Стоянов**, З. Любен Каравелов и неговите клеветници [Статия]. // *Търновска конституция* (Пловдив), 1883; **Стоянов**, З. Черти от живота и литературната деятелност на Любен Каравелов. – Пловдив, 1885; **Бобчев**, С. С. Л. Каравелов, неговият живот и книжовна деятелност. // *Наука*, 1831, кн. 1-2; **Тодоров**, А. Към оценката на Л. Каравелов в българската книжнина. // *Пер. сп.*, 1904, кн. LXV; **Величков**, К. Любен Каравелов : Критическа студия. // *Величков*, К. Съчинения : Т. 8. Български писатели. – 1914; **Клинчаров**, Ив. Г. Любен Каравелов, биография. – С., 1925; **Страшимиров**, Д. Любен Каравелов. // *Духовна култура*, 1925, кн. 24-27. Също: История на Априлското въстание : Т. 1. – Пловдив, 1907, с. 70; **Скерлич**, И. Към сръбско българските литературни влияния. // *Мисъл*, XVI, 1906, кн. 10; **Марковић**, Т. Любен Каравелов у српској књижевности. // *Српски књижевни гласник*, 1910, кн. 24, св. V и VI; **Пенев**, Б. История на новобългарската литература : По стенографските бележки на Ив. Кънчев от лекциите на проф. Б. Пенев, четени през 1920, 1921 и 1922 г. (Бележките не са прегледани от г. професора). – С., 1922. Също и в: Любен Каравелов в будапещенската тъмница : Сб. в чест на В. Н. Златарски. – С., 1925, с. 253; **Ангелов**, Б. История на българската литература : Ч. 2. – С., 1923. – 65 с.; **Атанасов**, Т. Любен Каравелов за българския книжовен език. // *Родна реч*, II, 1929, кн. 4; **Пенев**, Б. Любен Каравелов. Живот, личност, творения. – С., 1936; **Унджиев**, Ив. Любен Каравелов. Живот, борба и дейност. – С., 1936 (2. изд. 1942); **Повасилев**, Ст. Език и стил на Ботев и Каравелов. – С., 1956; **Арнаулов**, М. Любен Каравелов. Биография. – С., 1959; **Арнаулов**, М. Любен Каравелов. Живот, дело, епоха. – С., 1964 (2. изд. 1972); **Из архива на Л. Каравелов** / Под ред. на Д. Леков, Л. Минкова, Цв. Унджиева. – С., 1964; **Каравелов**, Любен. Събрани съчинения : Т. 1-9 / Под ред. на Цв. Унджиева, Д. Леков, П. Тотев. – С. : Бълг. писател, 1965-1968; Петко **Славейков**, Любен Каравелов, Христо Ботев, Захари Стоянов в спомените на

съвременниците си. – С., 1967; **Унджиева**, Цв. Любен Каравелов. Белетрист и фейлетонист. – С., 1968; **Конев**, Ил. Белетристът Любен Каравелов. – С., 1970; **Шарова**, Кр. Любен Каравелов и българското освободително движение. – С., 1970; **Леков**, Д. Любен Каравелов. – С., 1977; **Каравелов**, Любен. Събрани съчинения : Т. 1-12 / Под ред. на Цв. Унджиева, Д. Леков, П. Тотев. – С. : Бълг. писател, 1984-1989; **Воробъев**, Л. Любен Каравелов. – С., 1985; Любен **Каравелов** : Биобиблиогр. указ. – С. : Нар. библ. Св. Кирил и Методий, 1989; **Чернокожев**, Н. Любен Каравелов и възрожденското време. – С., 1995; **Радев**, Ив. Каравеловото творчество. – В. Търново, 1996.

45. Вж по-подробно за Христо Ботев (1848-1876) в: Стоянов, З. Христо Ботев. Опит за биография. – Русе, 1888, с. 473; **Начов**, Н. Христо Ботев. – С., 1918, с. 152. **Димитров**, М. Биография на Христо Ботев. – С., 1924, с. 93; **Страшимиров**, Д. Христо Ботев като поет и журналист. Критически опит. – Пловдив, 1897, с. 334; **Максимов**, Ст. Христо Ботев и руската литература. – С., 1906, с. 36; **Волков**, Евг. Христо Ботев. // *Сб. БАН*, 15, 1921, Клон ист.-филол., N 10, с. 1-206; **Бакалов**, Г. Сергей Нечаев и Христо Ботев. – С., 1924; **Димитров**, М. Христо Ботев. Идеи. Личност. Творчество. – С. : Изд. Ново училище, 1919; **Пенев**, Б. Христо Ботев. // *Златорог*, 1920, 1, кн. 5, с. 373; **Йоцов**, Б. Х. Димитър и народната песен. // *Златорог*, 1927, кн. VI; **Миролюбов**, В. [К. Кръстев] Поетическите завети на Ботева. (Хр. Ботев, П. П. **Славейков**, П. Тодоров, П. К. Яворов). – С., 1917, с. 3-37; **Ангелов**, Б. Христо Ботев. // *Ангелов*, Б. История на българската литература. – С., 1924; **Хаджов**, Ив. Поправки и преработки в стихотворенията на Ботев. // *Сп. БАН*, 24, 1922, Клон ист.-филол., N 13, с. 193-254; **Минков**, Цв. Христо Ботев. – Лом, 1924; **Обретенов**, Н. „Из спомените ми за организирането на Ботевата чета” и „Моите спомени по случай 50-годишнината от смъртта на Ботева”. (В брошурата: Г. Апостолов – черти из живота и революционната му дейност. Събрал и наредил Константин Апостолов, 1929); **Пенев**, Б. Христо Ботев. – С., 1931; **Ботев**, Хр. Съчинения. Пълно събрание / Под ред. на Ал. Бурмов. – С., 1940; **Ботев**, Хр. Пълно събрание на съчиненията : Т. 1-3 / Под ред. на М. Димитров. – С., 1940 (1945, 1950); **Попдимитров**, Ем. Ботев като поет. – С., 1941; **Бурмов**, Ал. Христо Ботев през погледа на съвременниците си. – С., 1945; **Хаджов**, Ив. Стихотворенията на Ботева : Т. 1. Поправки и преработки. – С., 1947; **Повасилев**, Ст. Език и стил на Ботев и Каравелов. – С., 1956; **Унджиев**, Ив. Христо Ботев. Живот, идеи и творчество. – С., 1956; **Божков**, Ст. и др. Речник на езика на Христо Ботев / Ст. Божков, Зара Геннадиева. – С., 1960; **Таринска**, Ст. Прозата на Ботев. – С., 1966; Петко **Славейков**, Любен Каравелов, Христо Ботев, Захари Стоянов в спомените на съвременниците си. – С., 1967; **Цонев**, Св. Христо Ботев. Поезия и правда. – С., 1970 (1976); **Бурмов**, Ал. Христо Ботев и неговата чета. – С., 1974; **Унджиев**, Ив. и др. Христо Ботев. Живот и дело / Ив. Унджиев, Цв. Унджиева. – С., 1975; **Делчев**, Б. Христо Ботев. Опит за психография. – Пловдив : Хр. Г. Данов, 1981 (1986); **Българската** критика за Христо Ботев. – С. : Бълг. писател, 1983; **Тодоров**, Ил. Над Ботевия стих. Текстологически изследвания. – С. : Бълг. писател, 1988; **Христо Ботев**. Нови изследвания. – С., 1990; **Стефанов**, В. Из лабиринтите на смисъла. Критически речник на поезията на Ботев. – С., 1993; **Радев**, Ив. Ботевото творчество. – В. Търново, 1994 (1995).

46. Вж по-подробно за Александър Теодоров-Балан (1859-1958) в: Динеков, П. Академик Александър Теодоров-Балан и българската литература. // *Сборник в чест на академик Александър Теодоров-Балан*. – С. : БАН, 1955, с. 31-37; **Русинов**, Р. Александър Стоянов **Теодоров-Балан**. // *Кирило-Методиевска енциклопедия* : Т. IV (допълнения). – С., 2003, с. 44-47.

47. *Вж по-подробно за Беньо Цонев (1863-1926) в: Добрейшово* четвроевангелие. Среднобългарски паметник от XIII век. – С., 1906; *Опис* на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София : Т. 1. – С., 1910; Т. 2. – С., 1923; **Врачанско** евангелие. Среднобългарски паметник от XIII век. – С., 1914; **Произход**, име и език на Моравците. – С., 1918; **Опис** на славянските ръкописи и старопечатни книги в Пловдивската народна библиотека. – С., 1920; **История** на българския език : Т. 1. А. Обща част. – С., 1919; Т. 2. А. Обща част; Б. Специални части (посмъртно издание под ред. на проф. Ст. Младенов). – С., 1934; Т. 3. Б. Специални части (посмъртно издание под ред. на проф. Ст. Младенов). – С., 1937; **Русинов**, Р. Беньо Цонев и съвременният български книжовен език. // *Сп. БАН*, 1973, N 1, с. 49-62; **Георгиев**, Е. Проф. Беньо Цонев в българската езикова наука. // *Бълг. ез.*, 1977, N 4, с. 313-316.

48. *Вж по-подробно за Иван Вазов (1850-1921) в: Ангелов*, Б. Иван Вазов. Българска литература : Ч. 2. – С., 1923, с. 235-285; **Цанева**, М. Иван Вазов в Пловдив. – С., 1966; **Вълчев**, В. Иван Вазов. Жизнен и творчески път. – С., 1968; **Арнаутов**, М. Какво е за нас Иван Вазов : Лит. очерци и статии. – Пловдив : Христо Г. Данов, 1970; **Димов**, Г. Иван Вазов и българската литературна критика. – С., 1974; **Цанева**, М. По страниците на „Под игото“. – С., 1976; **Шишманов**, Ив. Иван Вазов : Спомени и документи / С предг., добавки и бел. от М. Арнаутов. – С. : Бълг. писател, 1976; **Марковска**, М. Летопис за живота и творчеството на Иван Вазов. 1850-1895. – С., 1981; **Българската** критика за Иван Вазов. – С., 1988; **Цанева**, М. Иван Вазов : Поетически път. – С., 1992; **Пелева**, И. Идеологът на нацията. Думи за Вазов. – Пловдив, 1994; **Цанева**, М. Иван Вазов. – С. : Просвета, 1995; **Ганчева**, Б. Вазовото творчество. – В. Търново, 1996; **Дафинов**, З. Патриархът. Автентичният Вазов : Докум. хроника за живота и творчеството му : В 2 ч. – С. : Родина, 2000; **Стаматов**, Л. В интимния свят на Иван Вазов. – С., 2001; **Наследството** Вазов / Ред. кол. Милена Цанева, Елка Константинова, Бистра Ганчева, Милена Кирова. – С., 2002.

49. *Вж по-подробно за Алеко Константинов (1863-1897) в: Константинов*, Ал. Съчинения : Кн. 1-2. – С., 1901-1903; 2. изд. в 3 т. – С. : Ал. Паскалев, [1921]-1922; **Константинов**, Ал. Писма. // *Мисъл*, XVII, 1907, с. 179; **Абрашев**, П. От детските ми спомени за А. К. // *Бълг. преглед*, II, 1895, кн. 3; **Шишманов**, Ив. Алеко Константинов : Материал за биографията му. // *Бълг. преглед*, IV, 1897, кн. 3; **Христов**, К. Алеко Константинов. Спомени. // *Мисъл*, IX, 1899, с. 49; **Цанов**, Н. Спомен за Алеко. // *Мисъл*, XVII, 1907, с. 169; **Тодоров**, П. Аристократизмът на Алеко. // *Пак там*, с. 191; **Кръстев**, К. Ал. Константинов. Шест статии. – С., 1917; **Ангелов**, Б. Ал. Константинов. Лит. характеристика. // [Литературно-художествен] сборник „Жътва“ / [Ред. В. Добринов]. – С. : Слънце, 1919; **Пенев**, Б. Как възниква образът на Бай Ганя. // *Искра* : Юбил. сб. – Казанлък, 1923, с. 160-166; **Пенев**, Б. Превращенията на Бай Ганя. // *Златорог*, IV, 1923, [N 1], с. 22-33; **Шишманова**, Л. Ал. К. Спомени. // *Бълг. мисъл*, I, 1926, кн. VI-VII, с. 558; **Арнаутов**, М. Ал. Константинов. // *Бълг. мисъл*, II, 1927, кн. V, с. 321; **Атанасов**, Н. По върховете. [Литературни] очерци. – С., 1927, с. 70; **Боев**, Б. Весела България. Алеко като другар. // *Вестник за Ал. К.*, изд. Съюза на бълг. писатели, юни 1927; **Пенев**, Б. Литературните отношения и оценки на Ал. К. // *Златорог*, VIII, 1927, с. 151-163; **Алеко** / Състав. Димитър Пантелеев и Георги Клисаров. – С. : Бълг. туристически съюз, 1936; **Пенев**, Б. Алеко Константинов. Биография. – С. : АБВ, 1937; **Константинов**, Г. Нова българска литература : Ч. 2 : След Освобождението. – С. : Хемус, 1943; **Ничев**, Александър. Алеко Константинов. 1863-1897. – С. : БАН, 1964; **Българската** критика за Алеко Константинов. – С., 1970; **Константинов**, Алеко. Събрани съчинения : В 4 т. / Под ред.

на И. Тодоров, П. Пондев, Т. Тихов. – С. : Бълг. писател, 1980-1981; **Иванов**, Живко. Бай Ганьо : Между Европа и отечеството. – С. : ЕТО, 1999; **Пелева**, Инна. Алеко Константинов. Биография на четенето. – С. : Просвета, 2002.

50. Вж по-подробно за Пенчо Славейков (1866-1912) в: **Кръстев**, К. Литературни и философски студии. – Пловдив, 1898; Млади и стари. – С., 1907; Хр. **Ботев**, П. П. Славейков, П. Ю. Тодоров, П. К. Яворов. – С., 1917; Епически песни (увода). – С., 1917; **Ангелов**, Б. Пенчо Славейков. // *Мисъл*, XV, 1905, кн. 5; С песни, с бръскалка и цепеница. // *Съвременна мисъл*, II, 1911; За Пенчо Славейков. Биографически бележки. // *Художествена култура*, IV, 1914, кн. 29-30; **Пенев**, Б. Лирически песни на Пенчо Славейков. // *Мисъл*, XVII, 1907, кн. 7-8; Основни черти на днешната ни литература. // *Златорог*, II, 1921, кн. 4-5; В родната земя. // *Златорог*, 1921, кн. 6; **Каравелова**, Е. Пенчо Славейков. // *Съвременна мисъл*, 1912, кн. 3; **Йенсен**, А. П[енчо] Сл[авейков]. // *Дем[ократически] преглед*, X, 1912, кн. 7; **Арнаутов**, М. Две химни. // *Съвременна мисъл*, III, 1912; **Арнаутов**, М. Из живота и творчеството на Пенчо Славейков. // *Съвременник*, I, 1921; **Арнаутов**, М. Епически песни. // *Бълг. мисъл*, IV, 1928, кн. 1; **Теодоров-Балан**, А. Пенчо Славейков. // *Летопис* на Българската академия на науките. – С., 1915; **Младенов**, Ст. Иван Вазов и Пенчо Славейков : Сб. на Съюза на бълг. писатели. – С., 1920; **Николов**, М. Хайне и Пенчо Славейков. // *Златорог*, I, 1920, кн. 6; **Дечев**, Д. Сватбените песни в „На острова на блажените“. // *Развигор*, 1921, бр. 18; **Яворов**, П. К. Сън за щастие. // *Златорог*, II, 1921, кн. 1; **Йоцов**, Б. Неволята у Славейков. // *Огнище*, III, 1921; **Казанджиев**, С. Индивидуализма на Пенчо Славейков. // *Златорог*, II, 1921, кн. 8; **Вранчев**, Н. Пенчо Славейков за другите и за себе си. // *Демократически преглед*, XV, 1922, кн. 5-6; **Пундев**, В. Едно сравнение. // *Златорог*, II, 1921, кн. 3; Немски поети на П. Славейков. // *Златорог*, VIII, 1928; **Юрданов**, В. Спомени за Пенчо Славейков. Българска реч, II, 1927, кн. 8-9; **Василев**, Ст. Пенчо Славейков и българските филолози. // *Златорог*, X, 1929, кн. 9; **Константинов**, Г. Пенчо Славейков. Лит.-крит. очерк. – С. : Бълг. писател, 1961; Пенчо Славейков, П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров в спомените на съвременниците си. – С. : Бълг. писател, 1963; **Славейков**, Пенчо. Критика. Очерци : В 2 т. / Под ред. на Ангел Тодоров, Борис Делчев. – С. : Бълг. писател, 1966; **Литературен архив** : Т. 3. Пенчо Славейков / Състав. и коментар Стоянка Михайлова в сътрудничество с Михаил Въгленов. – С. : БАН, 1967; **Българската критика** за Пенчо Славейков. – С., 1974; **Каролев**, Ст. Жрецът-воин : Т. 1-2. – С. : Наука и изкуство, 1976; **Фай**, Х. Пенчо Славейков и немската литература. – С., 1981; **Цанков**, Г. и др. „Мисъл“ / Г. Цанков, Л. Стаматов. // *Периодика* и литература : Т. 1. 1877-1892. – С., 1985; **Неделчев**, Михаил. Завръщане към „На Острова на блажените“ в литературната критика. Притурка към „Пенчо Славейков. На Острова на блажените“. – С., 1986; **Каролев**, Ст. Преображенията на поета („Жрецът-воин“, кн. 3). – С. : Бълг. писател, 1988; **Тиханов**, Галин. Жанрово съзнание на кръга „Мисъл“. – С. : ЕТ Кирил Маринов, 1998; **Данова**, Мадлен. Национализъм, модернизъм, идентичност : Сравн. изследване на две литературни фамилии – Джеймс и Славейкови. – С. : Полис, 2000.

51. Вж по-подробно за Елин Пелин (1877-1949) в: **Радев**, С. Българският селянин според някои наши писатели. // *Художник*, III, 1909; **Арнаутов**, М. Новите разкази на Елин Пелин. // *Съвременна мисъл*, 1913; **Балабанов**, Ал. Из поезията на Елин Пелин. // *Елин Пелин* : Сб. / Под ред. на Ал. Балабанов. – С. : печ. Право, 1922, с. 21; **Кьорчев**, Д. Елин Пелин. // *Пак там*, с. 26; *Пак там* вж статиите на Ив. Велков, Йосиф Хербст, Ст. Чилингиров, Д. Немиров, Т. Боров, Хр. Борина, П. Росен, Н. Илиев и др.; **Василев**, Ст. П. Средства за художествена изразителност у Елин Пелин. // *Родна мисъл*, 1922; **Митов**,

Д. Б. Последните работи на Елин Пелин. // *Пролом*, 1922; **Бабев**, Д. Елин Пелин. // *Демократически сговор*, 1928, бр. от 26. XI.; **Атанасов**, Н. Елин Пелин и неговата „Земя“. // *Бълг. мисъл*, 1929; **Райнов**, Н. Вечното в нашата литература. Български класици : Т. VIII. – С., 1941; **Елин Пелин**. Събрани съчинения : В 10 т. / Под ред. на Т. Боров, К. Генев, П. Русев. – С. : Бълг. писател, 1958-1959; **Елин Пелин**. Събрани съчинения : В 6 т. / Под ред. на Т. Боров, К. Генев, П. Русев. – С. : Бълг. писател, 1977-1978; **Елин Пелин** в българската критика / Състав. и ред. П. Пондев. – С. : Бълг. писател, 1977; **Елин Пелин**. Сто години от рождението му : Нови изследвания. – С. : БАН, 1978; **Елин Пелин**. Съчинения : В 2 т. / Състав. и предг. Радосвет Коларов. – С., 1987; **Янев**, С. Елин Пелин : Лит.-критически очерк. – В. Търново : Абагар, 1994; **Коларов**, Р. Елин Пелин. – С. : Век 22, 1995.

52. Вж по-подробно за Пейо К. Яворов (1878-1914) в: **Ангелов**, Б. Лириката ни през 1907 г. // *Мисъл*, XVII, 1907; **Василев**, В. Поет на нощта. // *Мисъл*, XVII, 1907. Завещанието на Яворов. // *Златорог*, 1928; **Кремен**, М. „В полите на Витоша“ и нейните критики. – С., 1912; **Пенев**, Б. Първата драма на Яворов. // *Съвр. мисъл*, 1912; **Арнаулов**, М. Към психографията на П. К. Яворов. // *Годишник* на Соф. унив., XII, 1916; Ч. 2 от същия очерк е неизд.; Съдбата на П. К. Яворов. // *Бълг. мисъл*, 1926 и в *Македония* от 2 февр. 1928; **Бабев**, Д. П. К. Яворов. // *Нашите писатели*. – С., 1916; **Кръстев**, К. Хр. Ботйов, П. П. Славейков, П. Ю. Тодоров, П. К. Яворов. – С., 1917; **Сакъзова**, Н. Музикалност в поезията на Яворов. – С., 1920. – 16 с.; **Николов**, М. Лириката на Яворов. // *Златорог*, 1921; **Стоянов**, Л. П. К. Я., поет на любовта и смъртта. – С. : Хиперион, 1924; **Златаров**, Ас. Трагедията на П. К. Яворов. Спомени и бележки. – С., 1925; **Найденев**, Н. Истината по трагичната случка с Лора и П. К. Яворов. – Ст. Загора, 1925; **Ставрев**, В. Около трагедията на П. К. Я. // *Вестник на жената*, 1928, бр. 318; **Арнаулов**, М. Яворов. Личност, творчество, съдба : Биогр. и психол. анкета. – С. : Бълг. писател, 1970; **Илиев**, Ст. Противоречивият свят на Яворов. – С. : БАН, 1976; **Българската** критика за Яворов. – С., 1978; **Как** ехото не глъхне : Нов сборник с изследвания за П. К. Яворов / Състав. Димитър Михайлов, Алберт Бенбасат. – С. : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 1996; **Дакова**, Б. Яворов. Археология на автора. – С. : Стигмати, 2002; **Камбуров**, Д. Явори и клони. – С. : Фигура, 2003.

53. Вж по-подробно за Петко Ю. Тодоров (1879-1916) в: **Кръстев**, К. (В. Миролубов) Певец на воля и младост. // *Кръстев*, К. Млади и стари. Критически очерки върху днешната българска литература. – Тутракан, 1906 (2004); **Протич**, А. Драмите на П. Ю. Тодоров. // *Изкуство*, театър и литература. – Кюстендил, 1907; **Ангелов**, Б. Идилиите на П. Ю. Тодоров. // *Демократически преглед*, VII, 1909, кн. V; **Кръстев**, К. Петко Тодоров. // *Демократически преглед*, VII, 1909, кн. VI срв. за „Самодива“ и „Мисъл“, XVI, кн. VIII; Петко Тодоров, Хр. Ботйов, П. П. Славейков, П. К. Яворов. – С., 1917; **Дашков**, Т. Езикът на П. Ю. Тодоров. // *Родна мисъл*, 1921, кн. 2; **Кирилов**, Ив. П. Ю. Тодоров. Биографични наброски. За П. Ю. Тодоров. Спомени. // *Родна мисъл*, 1921, кн. 2; **Славейков**, П. П. Бянове на модерен поет. // *Славейков*, П. П. Съчинения : Т. VI. – С., 1922; **Зографов**, Др. П. Ю. Тодоров. Литературен портрет. // *Кръгозор*, 1925, 1, кн. 1; **Филипов**, Н. П. Ю. Тодоров. // *Листопад*, VII, 1925/1926, кн. III-IV; Петко Ю. **Тодоров** : Лит. сборник за десетгодишнината от смъртта [на писателя]. – С., 1926; **Николов**, М. Идилиите на П. Ю. Тодоров : Лит. характеристики. – С. : Хемус, 1927; Пенчо **Славейков**, П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров в спомените на съвременниците си / Ред. Борис Делчев. – С. : Бълг. писател, 1963; **Тодоров**, П. Ю. Събрани съчинения : В 4 т. – С. : Бълг. писател, 1979-1981.

54. Вж по-подробно за Йордан Йовков (1880-1937) в: Мешков, Ив. Йордан Йовков – романтик-реалист. – 1947; Минев, Д. Спомени и документи. – 2. изд. – 1969; Султанов, С. Йовков и неговият свят. – 2. изд. – С. : Бълг. писател, 1971; Казанджиев, С. Среци и разговори с Йордан Йовков. – С., 1980; Динев, Петър. В живота и литературата. – С. : Бълг. писател, 1982; Йордан Йовков : 1880-1980. – С. : БАН, 1982; Панова, И. Вазов, Елин Пелин, Йовков – майстори на разказа. – 3. изд. – С. : Нар. просвета, 1988; Сарандев, Ив. Йордан Йовков – жизнен и творчески път. – 2. фототип. доп. изд. – С. : Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 1999; Игов, Светлозар. Българската литература ХХ век. – С. : Бенида, 2000; Кирова, М. Йордан Йовков : Митове и митология. – С. : Полис, 2001; Йордан Йовков : 120 години от рождението му. Нови изследвания. – С., 2002; Ичевска, Т. Библиейското слово у Йовков. – В. Търново : Фабер, 2003. – 220 с.; Сарандев, Ив. В света на „Старопланински легенди”. – 3. доп. изд. – С. : Бенита Арт, 2007; Игов, Светлозар. История на българската литература 1878-1944. – С., 2010. – 912 с.

55. Вж по-подробно за Димчо Дебелянов (1887-1916) в: Дебелянов, Д. Съчинения : В 2 т. / Под ред. на Елка Константинова и Здравко Петров. – С., 1969; Дебелянов, Д. Съчинения : В 2 т. / Под ред. на Елка Константинова, Н. Александрова. – С., 1987; Димчо Дебелянов, Николай Лилиев, Георги Райчев в спомените на съвременниците си / Ред. Г. Марков. – С. : Бълг. писател, 1967; Илиев, С. Димчо Дебелянов – между греха и разкаянието. – С. : Наука и изкуство, 1985; Ликова, Р. Портрети на български символисти. – С. : Наука и изкуство, 1987; Българската критика за Димчо Дебелянов / Състав. И. Сестримски. – С. : Бълг. писател, 1988; Монова, Ил. Проблеми на поетиката на Димчо Дебелянов. – С. : Бълг. писател, 1990; Илиев, Стоян. Родени един за друг. – С. : БАН, 1993; Каролев, Ст. Близки и непостижими. – С. : Христо Ботев, 1996; Радинска, В. Димчо Дебелянов и Повелителя на вълците. – С. : П. К. Яворов, 1997; Добрев, Д. Символите в творчеството на българските символисти. – С. : Ciela, 2000.

56. Вж по-подробно за Николай Райнов (1889-1954) в: Пенев, П. Жизненият и творческият път на Николай Райнов. // *Ез. и лит.*, 1948, кн. 3; Цанев, Г. От символизъм към реализъм. // *Цанев, Г.* Страници от историята на българската литература : Т. 3. – С., 1973, с. 213-234; Андонова, Н. Близък до народните възжеления. // *Лит. фронт*, бр. 2, 11 ян. 1979.

57. Вж по-подробно за Гео Милев (1895-1925) в: Гълъбов, К. Рецензия за „Жестокият пръстен”. // *Златорог*, I, 1920, N 7, с. 646-649; Гълъбов, К. За експресионизма. // *Златорог*, II, 1921, N 3, с. 159-162; Гълъбов, К. Реализъм и експресионизъм в литературата. // *Златорог*, III, 1922, N 6, 391-394; Гълъбов, К. За Гео Милев. // *Ек*, 1924, N 5; Марков, Г. Гео Милев в светлината на литературния архив. // *Литературен архив* Гео Милев. – С., 1964; Пенев, П. Гео Милев. Живот и творчество. – С., 1964; Pintus, Kurt. Zur jüngsten Dichtung. // *Raabe, Paul.* Der Kampf um eine literarische Bewegung. – München, 1965; Златаров, А. Човекът. // *Българската критика* за Гео Милев (1922-1970). – С., 1971; Becher, J. Der Wald. // *Menschheitsdämmerung.* Ein Dokument des Expressionismus. Neuherausg. von Kurt Pinthus. – Leipzig, 1972; Константинова, Е. Гео Милев. // *Речник* на българската литература : Т. 2. – С., 1977; Андреева-Попова, Н. Поезията на немския експресионизъм. – С., 1983; Rietzschel, Thomas. „Die Aktion” – eine politische Zeitschrift im expressionistischen Jahrzehnt. // *Zeitschrift für Germanistik.* – Leipzig, 1983, N 1; Golm-Takahashi, E. Geo Milev und Johannes R. Becher. Expressionistischer Anfang und schöpferisches Suchen im Problemfeld der Auseinandersetzungen aus der Frühphase der beiden Dichter. // *Zeitschrift für Slavistik* (Berlin), 1986, N 2.

58. *Вж по-подробно за Димитър Димов (1909-1966)* в: Зарев, П. Димитър Димов : Лит.-крит. студия. – С. : Бълг. писател, 1972; Димитър Талев, Светослав Минков и Димитър Димов в спомените на съвременниците си. – С., 1973; Георгиев, Л. Димитър Димов : Моногр. – С., 1981; Иванова, Е. Страници из жизнения и творчески път на Димитър Димов. – С., 1981; Димитър Димов : Ил.-биогр. очерк / Състав. Ек. Иванова. – С., 1983; Георгиев, Л. Димитър Димов. – С., 1985; Доспевска, Н. Познатият и непознат Димитър Димов. – С., 1985; Иванова, Е. Димитър Димов. Автор, време и герои. – С., 1985; Куюмджиев, Кр. Димитър Димов. – С., 1987; Симеонова, Л. Романите на Димитър Димов. Начало на нов художествен синтез. – Перник, 1999.
59. *Вж: Сборник за народни умотворения и народопис* : Т. 52 / Предг. М. Арнаудов ; Ред. Ел. Константинова, Ив. Динков. – С. : БАН, 1968. – 517 с.
60. *Вж: СБНУ*, VIII, 1892, отдел II, с.56.
61. Част от посланията, които цитираме, са заимствани от сборника **Строители** и ревнителите на родния език / Състав. Любомир Андрейчин, Венче Попова. – С. : Наука и изкуство, 1982. – 358 с. : с ил.
62. *Вж: Нашата поезия от Вазова насам* / Състав. Димчо Дебелянов, Димитър Подвързачов. – С. : Знание, 1910. – 327 с. : с портр.
63. *Вж: Български поети* : Антология / Състав., ред., предг. Христо Цанков. – С. : М-во на нар. просвещение, 1922. – 506 с. : с портр.
64. *Вж: Антология на българската поезия* / Състав. и предг. Гео Милев. – 1925.
65. *Вж: Антология Покрусена България* / Състав., предг. и бел. Димитър Г. Хаджилиев. – С. : Изд. състав. (Печ.: Бр. Миладинови), 1932. – 168 с.
66. *Вж: България в песни : 1850-1935* / Състав. Георги Константинов. – С. : Книгоиздателство Т. Ф. Чипев, 1935. – 122 с.
67. *Вж: Българска слава* : Антология на патриотична поезия / Състав., увод Д. Г. Послаников. – С. : (печ. Художник), 1935. – 128 с.
68. *Вж: Венци* : Стихотворения от български поети / Подредили, предг. Георги Райчев, Йордан Стубел. – С. : Воен.-изд. фонд, 1937. – 108 с.
69. *Вж: Антология на червената роза* : Лириката на възторжената любов и копнеж : Омар Хайам ; Рубайят ; Мъдростта на виното и любовта. – 1940. – 168 с.
70. *Вж: Българска белетристика* : Антология / Състав., предг. Велико Йорданов. – С. : М-во на нар. просвещение, 1922. – 826 с. : 19 портр.
71. *Вж: Театър и вечеринки* : Сборник от едноактни пиеси, диалози, монолози, разкази и хуморески за прочит и рецитация, декламация и изящно четиво / Под ред. на Димитър Бабев и Димитър Подвързачов. – С. : Ал. Паскалев, 1910. – 240 с.

72. *Вж:* **Вечеринки** и утра : Сб. в 2 т. : Т. 1 / Състав. Иван Ст. Андрейчин. – С. : Общин. мисъл, 1931. – 487 с.
73. *Вж:* **Сцена** : Репертоар за разказване и представяване, а също забавно четиво за секиго : Кн. 1 / Събрал, прев. и наредил за нашата сцена Гено Киров. – 2. изд. – С. : книж. Олчев, 1909 (Печ.: П. Глушков). – 96 с.
74. *Вж:* **Одрин** – Чаталджа : Лит. сборник / Под ред. на Иван Вазов, Кирил Христов, Александър Балабанов ; Послеслов Елена Ушева. – [С.] : Дамски благотвор. к-т за подпомагане сираците на загиналите във войните през 1912-1913 г., [1914]. – 253 с.
75. *Вж:* **Любов** и страдание : Най-хубавите любовни поеми от всички времена и народи / [Състав. и предг.] Иван Стоянов Андрейчин. – [2. изд.]. – С. : Ив. Г. Игнатов и Синове, [1926]. – 81 с.
76. *Вж:* **Кормило** : Тримесечен лит. сборник : Кн. 1 / Под ред. на Л. Стоянов. – С. : Земя и култура, 1933. – VIII, 296 с. : с ил.
77. *Вж:* **Зидарска** антология : Стихотворения и разкази из живота на зидарите : Нар. творчество, бълг. писатели, чуждестранна лит. / [Състав.] Венеамин Григоров Филев. – С. : Библиотека Бъднина (печ. Рахвира), 1940. – 4, 268 с. – (Библиотека Бъднина ; N 1).
78. *Вж:* **Кооперативни** утра и вечеринки / [Състав. К. Стефанов]. – С. : Книга, [1940] (Печ.: АБВ). – 106 с.
79. *Вж:* **Майка** : Т. 1 / Състав. Стоян Шиклев. – С. : Библ. Простори, 1941. – 96 с.
80. *Вж:* **Македония** в песни : Антология от бълг. поети / Подредили Лъчезар Дончев Станчев и Радослав Мутафчиев ; С предг. от проф. Ал. Балабанов. – С. : Т. Ф. Чипев, (печ. Братя Миладинови), 1941. – 184 с.
81. *Вж:* **Дни** на героите : [Стихове] / Състав. Иван Трифонов Алексиев. – С. : Нов свят, 1942. – 184 с.
82. *Вж:* **Български** революционни поети : Антология / Състав. Борис Делчев Стойчев. – С. : Бълг. раб. партия /к/, 1945. – 226 с. : с ил.
83. *Вж:* **Септември** 1923-1944 : Лит. сборник / Състав. Камен Зидаров. – С. : Камара на народната култура, 1947. – 273 с.
84. *Вж:* **Освобождението** 1877-1878 : 80 г. : Сб. / Състав. А. Каралийчев, Здравко Сребров, Иван Кръстев. – С. : Бълг. писател, 1958. – 515 с. : с ил., 31 л. ил.
85. *Вж:* **Лов** и риболов : Сб. за ловно-рибарски вечери и забави / Състав. Любомир Дойчев и др. ; Ред. Никола Шивачев и др. – С. : Медицина и физкултура, 1959. – 244 с. : с ил., ноти.
86. *Вж:* **Дядо** Мраз : Новогодишни стихотворения, естрадни материали и пиеси /

Състав., ред. Христиана Василева, Богдан Митов ; Предг. Асен Траянов ; Ил. Иван Узунов.
– С. : Нар. младеж, 1961. – 112 с. : с ил. – (За начална и средна училищна възраст).

87. Вж: **Литературен** сборник на Българановците / Стъкмен от Андрей Протич, Елин Пелин, Александър Божинов. – С. : [Б.и.] (печ. Св. Синод), 1906. – 176, IV с. : с ил.

Вж: **Хумористична** антология : Избрани места из произведенията на Иван Вазов, Алеко Константинов, Георги х. Бонев, Михалаки Георгиев, Антон Страшимиров, Кирил Христов, Елин Пелин, Александър Божинов, Трифон Кунев, Ради Радев, К. Савов, Н. Илиев-Сириус, Д. Т. Калфов / Състав. Бончо Георгиев. – С. : [Б.и.], 1917. – 132 с.

89. Вж: **Сборник** Българан : Хуморист. стихове и проза / Подбрал и наредил Иван Харитонов Генадиев ; Ил. Александър Добринов. – С. : Гутенберг, 1921. – 110 с. : с ил.

90. Вж: **Весели** маски : Хумористична антология / Скици от Ал. Божинов. – С. : Т. Ф. Чипев, 1930. – 127 с. : с ил.

91. Вж: **Опак** свят : Антология на бълг. сатира / Състав. Георги Крънзов. – С. : Д. Гологанов, 1946. – 263 с.

92. Вж: **Немски** поети / Отбор, песни и характеристики за поетите Пенчо Славейков. – С. : Ал. Паскалев, 1911 (печ. С. М. Стайков). – 190, VI с. (2. изд. 1917)].

93. Вж: **Златно** царство : Сб. норвежки приказки / Състав. Ран Босилек. С. : Хемус, 1941. – 34 с.

94. Вж: **Огледалата** на Валтава : Антология чешки поети / Под ред. [и предг.] на Цветана Вранска ; Прев. от чеш. ез. Кирил Христов ; Скици Ив. Керезиев. – С. : Държ. изд., 1946. – 118 с. : с портр. – (Библиотека Младежка култура).

95. Вж: **Арабски** делници : Сб. разкази и новели / Ред. и [предг.] Манол Наков ; Прев. [от рус., араб.] Теодор Попов, Мохамед Али Мруе. – С. : Нар. култура, 1960. – 300 с. : с ил.

96. Вж: **Пламяк** на вятъра : Антология на латиноамериканската поезия : Доколумбова, класическа, съвременна / Състав. Никола Инджов. – С. : Захари Стоянов, 2007. – 336 с.

97. Вж: **Руски** поети / Подбор, превод, коментар, встъп. студия Петър Велчев. – С. : Захарий Стоянов, 2009. – 327 с.

98. Вж: **В** пещерата на съкровищата. Шепя бисери / Състав. Мара Т. Тотева ; С увод от състав. и обща характеристика на всеки от включените поети: Ив. Вазов, Хр. Ясенев, Ш. Бодлер, Ст. Дринов, Гео Милев, Дж. Байрон, Г. Караиванов, А. С. Пушкин, А. дьо Ламартин, Д. Габе, Д. Дебелянов, Х. Хайне, Тр. Кунев и др. – С. : [Б.и.] (печ. Елисей Петков), 1935. – 204 с.

99. Вж: **Пушкин**, А. С. Евгений Онегин, гл. I, строфа LX. Полн. Собр. соч. В 16-ти

тт. – Москва-Ленинград, 1937-1949, т. 6, с. 30.

100. *Вж:* **Левидов**, А. М. Автор – образ – читатель. – Ленинград, 1977, с. 14.

101. *Вж:* **Георгиев**, Е. Разцветът на българската литература в IX-X в. – С., 1962.

102. *По:* **Стара** българска литература. Житиеписни творби. – С., 1986.

103. **Юнг**, Карл Густав. Психологически типове. – С., 1995.

104. **Цит. съч.**, с. 486-487.

105. **Цит. съч.**, с. 465-466.

106. **Цит. съч.**, с. 467-468.

107. **Цит. съч.**, с. 506.

108. **Цит. съч.**, с. 500.

109. **Цит. съч.**, с. 482.

110. **Цит. съч.**, с. 442.

111. *Вж по-подробно* за класификацията и описанието на цит. писмени паметници: **Цонев**, Б. История на българския език : Т. 1. – С., 1984, с. 93-222.

112. *Мариинско евангелие* е старобългарско четвроевангелие от X в. Намерено е през 1845 г. от известния руския славист В. Григорович в светогорския скит „Св. Дева Мария”, откъдето произлиза и името му.

Вж по-подробно: **Miklosich**, Fr. Glagolitisches Fragment: Evang. Joann. 19.9. bis 19.28. // *Slavische Bibliothek. Beiträge zur slavischen Philologie und Geschichte*. 1. – Wien, 1851, р. 261-263; **Григорович**, В. И. 1. Предварительные сведения, касающиеся литературы церковно-славянской. 2. О древнейших памятниках церковно-славянской литературы. // *Григорович*, В. И. Статьи, касающиеся древнего славянского языка. – Казань, 1852, с. 53-70; 74; **Шафарик**, П. И. Взгляд на древность глагольской письменности. // *Изв.* Имп. Акад. наук по отд. рус. яз. и словесности, 1, 1852, с. 369; **Срезневский**, И. И. Исследования о древних памятниках старославянской литературы. // *Изв.* Имп. Акад. наук по отд. рус. яз. и словесности, 1, 1852, 85, с. 103-104; **Срезневский**, И. И. Исследования о древних памятниках старославянской литературы. 4. Глагольское четвроевангелие В. И. Григоровича. // *Изв.* Имп. Акад. наук по отд. рус. яз. и словесности, 2, 1853, с. 241-247; **Šafárik**, P. J. Památky hlholského písemnictví. – Praha, 1853, VIII-IX, р. 47-50; **Berchić**, J. Chrestomathia linguae veteroslovenicae caractere glagolitico et codicibus, codicum fragmentis et libris impressis. – Pragaе, 1859, р. 66-69; **Срезневский**, И. И. Из обозрения глаголических памятников. // *Изв.* Имп. археолог. о-ва, 4, 1863, 1, с. 1-16; **Цонев**, Б. История на българския език : Т. 1. – С., 1984, с. 137-140.

113. *Зографско евангелие* е един от най-старите старобългарски паметници. Текстът

е написан на глаголица. Предполага се, че евангелието е създадено в края на X или в началото на XI в. Зографското евангелие е било притежание на Зографския манастир в Света гора, оттам носи и името си. През 1860 г. български монаси връчват паметника на П. И. Севастианов като дар за руския император Александър II. Евангелието е било предадено в Императорската публична библиотека в Санкт Петербург (дн.: Российская национальная библиотека), където се намира и в момента.

Вж по-подробно: **Срезневский**, И. И. Исследования о древних памятниках старославянской литературы. – Санкт-Петербург, 1852. – 86 с.; **Срезневский**, И. И. Известие о глаголическом четвероевангелии Зографского монастыря. // *Изв. Имп. Акад. наук по отд. рус. яз. и словесности*, 4, 1855-1856, с. 369-377; **Срезневский**, И. И. Из обозрения глаголических памятников. // *Изв. Имп. археолог. о-ва*, 4, 1863, 2, с. 93-119; **Jagic**, V. Studien über das altslovenisch-glagolitische Zographos-Evangelium. // *Archiv für slavische Philologie*, 1, 1876, с. 1-55; 2, 1877, p. 201-269; **Leskien**, A. Zograph. Evang. Marc. 1.6. // *Archiv für slavische Philologie*, 2, 1877, p. 191-192; **Jagic**, V. Quattor evangeliorum Codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus. – Berolini, 1879. – 224 p. (фототип. изд.: Graz, 1954); **Geitler**, L. Die albanesischen und slavischen Schriften. – Wien, 1883. – 213 p.; **Van Wjik**, N. Zu den altbulgarischen Halbvokalen. 4. Der Umlaut der Halbvokale im Codex Zographensis. // *Archiv für slavische Philologie*, 39, 1925, p. 15-43; **Добрев**, Ив. Палимпсестовите части на Зографското евангелие. // *Константин-Кирил Философ*: Докл. от Симпозиума, посв. на 1100-год. от смъртта му. – С., 1969, с. 157-164; **Добрев**, Ив. Къде е писано Зографското евангелие и странствувало ли е то из западнославянски земи. // *Бълг. ез.*, 22, 1972, 6, с. 546-549; **Цонев**, Б. История на българския език: Т. 1. – С., 1984, с. 137-140.

114. Асеманиево (Ватиканско) евангелие е старобългарско глаголическо евангелие от втората половина на X или от началото на XI в. Съдържа 158 пергаментни листа с размер 23 x 17 см. Асеманиевото евангелие е първият старобългарски глаголически паметник, видян от научния свят. Асемани умира през 1768 г. и след известно време неговият роднина, апамейският архиепископ Стефан Еводий Асемани предава евангелието на Ватиканската библиотека, наречено вече с името на своя откривател.

Вж по-подробно: **Assemani**, J. S. Kalendaria ecclesiae universae. – Roma, 1750. – 568 p.; **Bobrowski**, M. Codices slavici Bibliothecae Vaticanae. // *Scriptorum Veterum Collectio Vaticanis Codicibus. Actes Vaticanae*, 1820, 7, Kalendaria Julii; **Dobrovsky**, J. Institutiones Linguae slavicae dialecti veteris. – Vindobonae, 1822, p. 688-689.; **Bobrowski**, M. Codices slavici Bibliothecae Vaticanae. // **Maius**, A. Catalogus codicum Bibliothecae Vaticanae. Codices Orientales. – Romae, 1831, p. 105-106; **Kopitar**, B. Glagolita Glozianus. – Vindobonae, 1836, p. IV; X; XXV; XXVIII; **Kopitar**, B. Hesychii glossographi discipulus et ... . – Vindobonae, 1839, p. 39-44; **Silvestre**, J. V. Paleographie universelle. 4. – Paris, 1841, p. 242-243; **Срезневский**, И. И. Древние письменна славянские. – Санкт-Петербург, 1848, с. 36; **Григорович**, В. И. Статьи, касающиеся древнего славянского языка. – Казань, 1852, с. 62-63; 73-74; **Григорович**, В. И. Исследования о древних памятниках старославянской литературы. – Санкт-Петербург, 1852, с. 6, 10, 32-33; **Шафарик**, П. Й. Взгляд на древность глагольской письменности. // *Изв. Имп. Акад. наук по отд. рус. яз. и словесности*, I, 1852, с. 367-389; **Safarik**, P. J. Památky hláholského písemnictví. – Praha, 1853, p. VII-VIII, 43-47; **Бодянский**, О. М. О времени происхождения славянских письмен. – Москва, 1855, с. 307; **Racki**, Fr. Uvod. // *Assemanov ili Vatikanski evangelistar*. – Zagreb, 1865, p. V-XII; C-CXIX; **Jagic**, V. Uvod. // *Assemanov ili Vatikanski evangelistar*. – Zagreb, 1865, p. XII-XCIX; **Vondrak**, V. Altslovenische Studien. Über das gegenseitige Verhältnis der ältesten

Evangelientexte. // *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu Wien*, 122, 1890, p. 53-67; **Ягич**, В. Глаголическое письмо. // *Энциклопедия славянской филологии* : 3. Графика у славян. – Санкт-Петербург, 1911, с. 51-262; **Цонев**, Б. История на български език : Т. 1. – С., 1919, с. 163, 176-178; **Mladenov**, St. Assemanski albo Watykański Ewangeljarz. // *Slownik starozytności słowiańskich. Zeszyt próbny*. – Warszawa, 1934, p. 1-3; **Романски**, Ст. Старобългарски език в образци. – С., 1945, с. 19-27; 271-369; **Иванова-Мавродинова**, В. Украсата на старобългарските глаголически ръкописи. // *Изкуство*, 15, 1956, 7, с. 10-16; **Стоянов**, Ст. и др. Старобългарски език. Текстовете и речник / Ст. Стоянов, М. Янакиев. – С., 1965, с. 43-51; **Иванова-Мавродинова**, В. и др. Украсата на старобългарските глаголически ръкописи / В. Иванова-Мавродинова, Л. Мавродинова. // *Славянска палеография и дипломатика*. – С., 1980, с. 190-193; **Джурова**, А. Към въпроса за оформянето и украсата на старобългарските глаголически и кирилски паметници. // *Българско средновековие* : Българско съв. сб. в чест на 70-годишнината на проф. Иван Дуйчев. – С., 1980, с. 308-312; **Джурова**, А. Хиляда години българска ръкописна книга. Орнамент и миниатюра. – С., 1981, с. 17-21; 23; 27; **Иванова-Мавродинова**, В. и др. Асеманиевото евангелие. Старобългарски глаголически паметник от Х в. I. Художествено-историческо проучване / В. Иванова-Мавродинова, А. Джурова. – С., 1981; **Минев**, Д. Асеманиево евангелие. // *Кирило-Методиевска енциклопедия* : 1. – С., 1985, с. 124-134; **Икономова**, Ж. Асеманиево евангелие. // *Старобългарски енциклопедичен речник*. – С., 1992, с. 43-44; **Джурова**, А. Украсата на Ватиканския кирилски палимпсест: Vat. gr. 2502. – С., 2002.

115. Синайски псалтир (Синайски глаголически псалтир) е старобългарски глаголически паметник от Х век. Съхранява се в манастира „Св. Екатерина“ на Синайския полуостров, където е открит сред други ръкописи – гръцки, арменски, сирийски и грузински – през 1850 г. от архимандрит Порфирий Успенски.

Вж по-подробно: **Кочубинский**, А. Итоги славянской и русской филологии. // *Записки Новороссийского университета*, 1882, Т. 33, с. 263-272; **Pastrnek**, Fr. Die griechische Artikelkonstruktionen in der altkirchenslavischen Psalter- und Evangelienübersetzung. // *Archiv für slavische Philologie*, XXV, 1906, p. 366-391; **Ягич**, И. Глаголическое письмо. // *Энциклопедия славянской филологии* : 3. Графика у славян. – Санкт-Петербург, 1911, с. 130-131; **Петровская**, Ю. В. К вопросу о мене глухих в старославянских памятниках. Мена глухих в Синайской псалтыри. // *Изв. Импер. Акад. наук по отд. рус. яз. и словесности*, 1916, Т. 21, Кн. 1, с. 279-319; **Северьянов**, С. Синайская псалтырь. Глаголический памятник XI века. – Петроград, 1922; **Кульбакин**, Ст. Полугласници у Синайском Псалтиру. // *Лужнословенски филолог*, V, 1925-1926, с. 69-82; **Огієнко**, І. Історія церковно-слов'янської мови. Том п'ятий. Найважливіші пам'ятки церковно-слов'янської мови. Ч. I. Пам'ятки старо-слов'янські X-XI віків. – Варшава, 1929, с. 38-41; **Arnim**, В. Studien zum altbulgarischen Psalterium Sinaiticum. – Leipzig, 1930; **Велчева**, Б. Глаголицата и школата на Климент Охридски. // *Климент Охридски* : Сб. статии по случай 1050 г. от смъртта му. – С., 1966, с. 133-141; **Altbauer**, M. Psalterium Sinaiticum. An 11th century Glagolitic Manuscript from St. Catherine's Monastery, Mount Sinai. – Skopje, 1971; **Иванова-Мавродинова**, В., Л. Мавродинова. Украсата на старобългарските глаголически ръкописи. // *Славянска палеография и дипломатика*. – С., 1980, с. 195-196; **Илчев**, П. Синайският псалтир и неговите писачи. // *Славянска палеография и дипломатика*. – С., 1980, с. 89-95; **Джурова**, А. Хиляда години българска ръкописна книга. Орнамент и миниатюра. – С., 1981, с. 20; **Мавродинова**, Л. Украсата на Синайския псалтир. // *Старобългарска литература*, 13, С., 1983, с. 74-90; **Цонев**, Б. История на българския език : Т. 1. – С., 1984, с. 137-

140; **Кувев**, К. Съдбата на старобългарската ръкописна книга през вековете. – С., 1986, с. 192-193; **Tarnanidis**, I. C. The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai. – Thessaloniki, 1988, p. 249-282; **Иванова-Мавроудинова**, В., Л. Н. Мавроудинова. Украсата на старобългарските ръкописи до края на XI век. // *Кирило-Методиевски студии* : Т. 12. – С., 1999, с. 5-86 (за псалтира: с. 33-39); **Fetková**, Petra. Die Schreiber des neugefundenen Teils des Psalterium Sinaiticum. // *Glagolitica* : Zum Ursprung der slavischen Schriftkultur / Hrsg. von Heinz Miklas unter der Mitarbeit von Sylvia Richter und Velizar Sadovski. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse). – Wien, 2000, p. 109-116; **Velcheva**, B. Berndt von Armim und die Glagolica. // *Пак там*. – Wien, 2000, p. 43-46.

116. Синайски тревник е старобългарски глаголически паметник от X в. Открит в 1850 г. от архим. Порфирий Успенски в манастира „Св. Екатерина“ на Синайския полуостров. Езикът на текста е архаичен.

Вж по-подробно: **Van Wijk**, N. Zur Vorgeschichte zweier altkirchenslavischer Sprachdenkmäler. II. Euchologium Sinaiticum. // *Archiv für slavische Philologie*, 40, 1926, p. 271-278; **Огиенко**, I. История церковно-слов'янскої мови. Том п'ятий. Найважливіші пам'ятки церковно-слов'янскої мови. Ч. I. Пам'ятки старо-слов'янські X-XI віків. – Варшава, 1929, p. 35-38; **Slonski**, S. Index verborum do Euchologium Sinaiticum. – Warszawa, 1934; **Frček**, J. Euchologium Sinaiticum. Texte slave avec sources greques et traduction française. // *Patrologia Orientalis*, 24.5, 1933; 25.3, 1939; **Issatschenko**, A. Die althochdeutschen Beichten und ihre altslavische Übersetzung. // *Zeitschrift für slavische Philologie*, 18, 1942, p. 283-309; **Nachtigal**, R. Euchologium Sinaiticum. Starocerkevno-slavanski glagolski spomenik : I del. fotografski postenek. – Ljubljana, 1941; II del. Tekst s komentarjem. – Ljubljana, 1942; **Frček**, J. K textové kritice Sinaiského euchologia. // *Slavia*, 16, 1947, 1-2, p. 31-46; **Repp**, F. Zur Kritik der kirchenslavischen Übersetzung des sogenannten St. Emeramer Gebets im Euchologium Sinaiticum. // *Zeitschrift für slavische Philologie*, 22, 1954, 2, p. 315-332; **Dostál**, A. L'Eccologie slave du Sinai. // *Byzantion*, 1, 1966, p. 41-50; **Карлинский**, А. Е. Старославянская версия Сант-Еммерамской молитвы. // *Типология и взаимодействие славянских и германских языков*. – Минск, 1969, с. 135-161; **Иванова-Мавроудинова**, В., Л. Мавроудинова. Украсата на старобългарските глаголически ръкописи. // *Славянска палеография и дипломатика*. – С., 1980, с. 195-196; **Цонев**, Б. История на българския език : Т. 1. – С., 1984, с. 137-140; **Кувев**, К. Съдбата на старобългарската ръкописна книга през вековете. – С., 1986, с. 193-194; **Tarnanidis**, I. C. The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai. – Thessaloniki, 1988, p. 65-86, 219-248; **Минчев**, Г. Мястото на новооткритите листове от Синайския евхологий сред другите текстове от ръкописа. Филологически и литургически анализ на молитвите от денонощния богослужбен цикъл (asmatike akolouthia). // *Palaeobulgarica / Старобългаристика*, XVII, 1993, 1, с. 12-36; **Иванова-Мавроудинова**, В., Л. Н. Мавроудинова. Украсата на старобългарските ръкописи до края на XI век. // *Кирило-Методиевски студии* : Т. 12. – С., 1999, с. 5-86 (за Синайския евхологий: с. 26-33).

117. Клоцов сборник (Glagolita Glozianus) е един от най-рано откритите старобългарски глаголически паметници, послужил за уточняване на относителната хронология на възникването на славянската глаголица и кирилица. Ръкописът е бил богато украсен и е принадлежал на Иван Франкопан – владетеля на остров Кърк, Далмация. След смъртта на притежателя си ръкописът е останал без подвързия и е бил разкъсан на няколко части. Сега за тях се седи единствено по 12-те листа, открити в библиотеката на граф Парис

Клоц и издадени за първи път от Йерней Копитар (Glagolita Clozianus, 1836).

Вж по-подробно: **Копитар**, В. Glagolita Clozianus. – Vindobonae, 1836. – 166 p.; **Miklosich**, Fr. Zum Glagolita Clozianus. Denkschriften der Kais. Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Klasse X. – Wien, 1860, p. 195-214; **Срезневский**, И. И. Древние глаголические памятники сравнительно с памятниками кириллицы. – Санкт-Петербург, 1866, с. 163-220; **Oblak**, V. Zur Würdigung des Altslovenischen. // *Archiv für slavische Philologie*, 15, 1893, p. 9-16; **Vondrák**, V. Glagolita Clozuv. – Praha, 1893. – 127 p.; **Облак**, В. Няколко бележки върху старословенските паметници. // *Сб. народни умотворения*, 9, 1893, с. 3-20; **Jagić**, V. Bericht über einen mittelbulgarischen Zlattuost des 13-14. Jahrhunderts. // *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse*, 139, 1898, 4, p. 1-72; **Thal**, G. Textkritische Studien zu Homilien des Glagolita Clozianus. // *Archiv für slavische Philologie*, 24, 1902, p. 514-554; **Vondrák**, V. Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. – Berlin, 1913, p. 266-267; **Цонев**, Б. История на български език : Т. 1. – С., 1919, с. 140-142; **Огиенко**, I. Историја церковно-словянської мови : 2. – Варшава, 1928, с. 68-71; **Vajs**, J. Rukovět hlholské paleografie. – Praha, 1932, p. 128-130; **Dostál**, A. K hlholskému písmu Clozova zborníku. // *Slavia*, 25, 1956, p. 217-220; **Dostal**, A. Glozianus. Staroslovensky hlholsky sborník Tridenty a Innsbrucky. Fototypické vydání rukopisu, cyrilsky prepis s poznámkami ke textu rukopisu řecky předlohy s kritickým aparátom; staroslovensky text v latinském prepise s textové kritickými poznámkami český překlad staroslovenského textu index slov a tvaru. – Praha, 1959. – 400 p.; **Dostal**, A. Une datation de l'activité de St. Methode en Grande Moravie. // *Зборник радова Византолошког института*, 8, 1963, 1, p. 91-95; **Bláhová**, E. Homilie Clozianu a Homilie Mihanovičeva. // *Slavia*, 32, 1963, p. 1-16; **Marti**, R. Die Evangelienzitate im Glagolita Clozianus. // *Colloquium Slavicum Basiliense. Gedenkschrift für Hildegard Schröder*. – Bern, 1981, p. 443-458. [Slavica Helvetica, 16]

118. Македонски лист е открит през 1845 г. в Рилския манастир. Наречен е така, защото тогава Кюстендилско и Самоковско са се смятали за македонски области.

119. Охридско евангелие е наречено така, защото е открито в Охрид. В момента се намира в Румянцевския музей в Москва. Този паметник е интересен с това, че в изписването на буквите се наблюдава очевиден стремеж към анулиране на кръглата глаголица. Паметникът прилича много на Клоцов сборник.

120. Самуилов (Преспански) надпис. Надписът представлява частично повредена мраморна плоча, открита през 1888 г. при строежа на църквата „Свети Герман“ при село Герман, Преспанско, днес селището се намира в Гърция. Издълбан е по нареждане на цар Самуил (997-1014) в памет на родителите му комит Никола, майка му Рипсимия и брат му Давид. Състои се от 11 реда, изписани в стила на т.нар. *стар унциал*. За пръв път надписът е обнародван от директора на Руския археологически институт в Константинопол Фьодор Успенски през 1899 г.

Вж по-подробно: **Успенский**, Ф. Надпис царя Самуила. // *Известия Руского Археолог. Инст. в Константинополе*, 1899, IV, с. 1-4; **Кос**, М. О надпису цара Самуила. // *Гласник Скопског научног друштва*, 5, 1929, с. 209-213; **Иванов**, Й. Български старини из Македония. – С., 1931, с. 23-25.

121. Супрасълски сборник е старобългарски кирилски паметник от средата на X в., който съдържа жития за месец март и слова за цикъла от Цветница до Томина неделя (неделята след Великден). Това е най-големият старобългарски ръкопис – съдържа 285

добре обработени пергаментни листа. Открит е в Супрасълския манастир, на около 20 километра от гр. Бялисток в Полша, от който носи името си. През първата половина на XIX в. ръкописът все още се намира в манастира и е цял. Проф. М. Бобровски (1785-1848) открива ръкописа през 1823 г. в манастира и на два пъти праща на Б. Копитар части от него, във връзка с изданието на Клоцовия сборник. Сега се съхранява в университетската библиотека в Люблина със сигнатура: Cod. 1. Кор. 2.

Вж по-подробно: **Бычков**, А. Ф. Известия о Супрасълской рукописи XI века. // *Изв. Имп. Акад. наук по отд. рус. яз. и словесности*, V, Санкт-Петербург, 1856, с. 335-336; **Востоков**, Ал. Супрасълская рукопись. // *Библиографические листы*. – Санкт-Петербург, 1825, с. 189-200; 533-537; *Филологические наблюдения*. – Санкт-Петербург, 1865, с. 156-167; **Срезневский**, И. И. Древние славянские памятники юсового письма. – Санкт-Петербург, 1868, с. 27-36, 174-186, 225-240; **Паплонский**, И. Известие о Супрасълской рукописи. // *Варшавские Университетские Изв.* за 1872 г. Неофициальный отдел, N 4, с. 1-5; **Северьянов**, С. Супрасълская рукопись. (Памятники старославянского языка : Т. 2. Вып. 1). – Санкт-Петербург, 1904; **Дурново**, Н. К вопросу о древнейших переводах на старославянский язык библейских текстов Супрасълской рукописи. // *Изв. отд. рус. яз. и словесности*, 30, 1925, с. 353-429; **Marguilies**, A. Der altkirchenslavische Codex Suprasliensis. – Heidelberg, 1927; **Meyer**, K. Altkirchenslavisch-griechisches Wörterbuch des Codex Suprasliensis. – Glückstadt; Hamburg, 1935; **Минковски**, М. Супрасълският сборник отново на славянска земя. // *Наша родина*, XV, 1968, кн. 10 (октомври), с. 10; **Гранстрем**, Е. Э. Описание русских и славянских пергаментных рукописей. – Ленинград, 1953, с. 77-78; **Мошин**, Вл. Кирилски рукописи повијесног музеја Хрватске и Копитарове збирке. – Београд, 1971, с. 149-197; **Проучвания** върху Супрасълския сборник, старобългарски паметник от X век / Ред. Й. Заимов. // *Доклади и разисквания пред Първия международен симпозиум за Супрасълския сборник*, 28-30.IX.1977, Шумен. – С., 1978; **Добрев**, Ив. Гръцките думи в Супрасълския сборник и втората редакция на старобългарските богослужбени книги. // *Бълг. ез.*, 28, 1978, 2, с. 89-98; **Заимов**, Й., М. Капалдо. Супрасълски или Ретков сборник : Т. 1. – С., 1982; Т. 2. – С., 1983; **Славова**, Т. Супрасълски сборник. // *Старобългарски литературен енциклопедичен речник*. – С., 1992, с. 454-455.

122. Савина книга е създадена в началото на X в. и представя един от най-архаичните по текст, език, правопис и писмо старобългарски кирилски ръкописи. Писана е на старинно уставно писмо. Името си дължи на приписките, в които се споменава за някой си поп Сава.

Вж по-подробно: **Срезневский**, И. И. Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках, N XXV. – Санкт-Петербург, 1867, с. 44-57; **Срезневский**, И. И. Древние славянские памятники юсового письма. – 2. изд. – Санкт-Петербург, 1868, с. 5; **Щепкин**, В. Н. Рассуждение о языке Саввиной книги. – Санкт-Петербург, 1899; **Щепкин**, В. Н. Саввина книга (Памятники старославянского яз. : Т. 1). – Санкт-Петербург, 1903; **Погорелов**, В. Опыт изучения текста Саввиной книги. // *Sbornik filosof. fak. University Komensk'ho : V.* – Bratislava, 1927; **Horálek**, K. Význam Savviny knihy pro rekonstrukci staroslovenského prekladu evangelia. – Praha, 1948; **Тот**, И. Х. Русская часть Саввиной книги. // *Dissertationes Slavicae* (Szeged), XII, 1977, p. 177-205; **Тот**, И. Х. Русская часть Саввиной книги (Публикация текста). // *Dissertationes Slavicae* (Szeged), XV, 1982, p. 193-245; **Сводный** каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР (XI-XIII вв.). – Москва, 1984, с. 30-33; **Тот**, И. Х. Русская редакция древнеболгарского языка. – С., 1985, с. 63-66; 114-120; 173-177; 198-199; 264-268; 273-274; 280-281; 300-302; 307; **Каталог** славяно-русских книг XI-XIV вв., хранящихся в Центральном государственном

архиве древних актов СССР : Ч. 1 / О. А. Князевская, Н. С. Коваль, О. Е. Кошелева, Л. В. Мошкова. – Москва, 1988, с. 28-29; **Князевская**, О. А. Древнерусские дополнения в рукописи N 14 Типографического собрания (Центральный государственный архив древних актов СССР, Москва). // *Wiener Slavistischer Almanach*, 25/26, 1990, р. 221-222; **Христова**, И. Савина книга. // *Старобългарска литература* : Енцикл. речник. – С., 1992, с. 397; **Тот**, И. Х. Древнейшая русская часть Саввиной книги. – Сегед, 1995; **Саввина** книга / Изд. подгот. О. А. Князевская, Л. А. Коробенко и Е. П. Дограмаджиева ; Отв. ред. О. А. Князевская. – Москва, 1999.

123. Служки псалтир е откъс от 5 пергаментни листа. В момента се намира в Московската Синодална библиотека. Предполага се, че паметникът е създаден през XI в.

124. Хилендарски листи са открити в Хилендарския манастир. Съдържат поучения от Кирил Ерусалимски.

Вж по-подробно: Григорович, В. О древнейших памятках церковно-славянских. // *Изв.* Отд. рус. яз. и словесности Имп. Акад. наук (Санкт-Петербург), Т. 1, 1852, с. 86-103; **Ягич**, В. Specimina linguae palaeoslovenicae. // *Образцы* языка церковно-славянского по древнейшим памятникам глаголической и кирилловской письменности. – Санкт-Петербург, 1882, с. 64-66; **Минчева**, А. Старобългарски кирилски откъслечи. – С., 1978, с. 24-39; 94-97; 113-201; **Цонев**, Б. История на българския език : Т. 1. – С., 1984, с. 156.

125. Евангелски листи са откъси от *Изборно евангелие*. Съхраняват се в Румянцевския музей в Москва. Буквите са изключително дребни, отличават се с изобилието от надредни знаци.

Вж по-подробно: Цонев, Б. История на българския език : Т. 1. – С., 1984, с. 157.

126. Македонски лист е страница от книга. Предполага се, че съчинението е оригинално, а не преводно. Листът е бил подарен от А. Гилфердинг на И. Срезневски.

Вж по-подробно: Цонев, Б. История на българския език : Т. 1. – С., 1984, с. 158.

127. Вж: Стара българска литература : Т. 2 : Житиенписни творби. – С., 1982, с. 357.

128. Цит. по: Стара българска литература : Т. 2. Ораторска проза. – С., 1982, с. 27-29.

129. Вж по-подробно: Мирчев, К. Историческа граматика на българския език. – С., 1978, с. 65-106.

130. Пак там, с. 23.

131. Вж по-подробно: Петканова, Д. Черноризец Храбър. – С., 1999, с. 91-100.

Вж също и: Ангелов, Д. Кирил и Методий във византийската култура и политика. // *Хиляда* и сто години славянска писменост 863-1963 : Сб. в чест на Кирил и Методий. – С., 1963, с. 51-70; **Велчев**, В. Към идейно-творческата проблематика на „Сказание за буквите” от Черноризец Храбър. // *Изв.* на Инст. за лит., XI, 1961; **Георгиев**, Е. Разцветът на българската литература в IX-X в. – С., 1962, с. 304-324; **Динев**, П. Черноризец Храбър. // *Ез. и лит.*, 1963, кн. 1, с. 47-51; **Ангелов**, Д. Образуване на българската народност. – С., 1971; **Златарски**, В. Кой е бил Черноризец Храбър? // *История* на българската държава

през средните векове : Т. 1. Ч. 2. – С., 1971, с. 820-829; **Косова**, А. Черноризец Храбър. „О писменехъ”. – С., 1980; **Ангелов**, Б. Ст. Старобългарски писатели. – С., 1981, с. 79-86; **Мирчев**, К. Старобългарски език. – В. Търново, 2000, с. 137-140. **Петканова**, Д. Българска средновековна литература. – В. Търново, 2001, с. 244.

132. *Вж:* **Стара** българска литература : Т. 4 : Житиеписи творби. – С., 1986, с. 71, с. 517-518.

133. Текстът е предаден на съвременен книжовен език по зографския ръкопис, обнародван от проф. Йордан Иванов: **История** славяноболгарская, собрана и нареждана **Паисием иеромонахом...** / Стъпки за печат по първообраза Йордан Иванов. – С., 1914. – *Цит по изд.:* **[Отец] Паисий Хилендарски**. Славяноболгарска история / Под ред. на Петър Динев. – С., 1963, с. 91.

134. *Пак там*, с. 71.

135. *Пак там*, с. 72, 76.

136. *Вж по-подробно:* **Петканова**, Д. Черноризец Храбър. – С., 1999, с. 104-105.

137. *Пак там*, с. 107-108.

138. Ето една кратка библиографска справка, която сравнително точно ни ориентира към авторите на по-завършените хипотези, свързани с името на Черноризец Храбър: **Велчев**, В. Към идейно-творческата характеристика на „Сказание о писменехъ” от Черноризец Храбър. // *Изв. на Инст. за лит.*, XI, 1961; **Георгиев**, Е. Разцветът на българската литература в IX-X в. – С., 1962; **Снегаров**, И. Черноризец Храбър. // *Хиляда и сто години славянска писменост*, 863-1963. – С., 1963; **Кувев**, К. Черноризец Храбър. – С., 1967; **Златарски**, В. Кой е бил Черноризец Храбър? // *История на българската държава през средните векове* : Т. 1. Ч. 2. – С., 1971; **Гечев**, С. Към въпроса за авторството на Храбровата апология. // *Лит. мисъл*, 1975, N 2; **Храбровото** сказание „За буквите” – защита и възхвала на българската и славянската култура. // **Велчев**, В. От Константин Философ до Паисий Хилендарски. – С., 1979; **Джамбелука-Косова**, А. Черноризец Храбър. О писменехъ. – С., 1980; **Петканова**, Д. Черноризец Храбър. – С., 1999.

139. *Вж:* **Стара** българска литература : Т. 2: Ораторска проза. – С., 1982, с. 81-83.

140. *Пак там*.

141. *Пак там*.

142. *Вж по-подробно:* **Златарски**, В. Н. История на българската държава през средните векове. Т. 1. – С., 1971, с. 55-56.

143. *Вж:* **Стара** българска литература : Т. 4. Житиеписни творби. – С., 1986, с. 59.

144. *Пак там*.

145. *Вж* по-подробно: **Цонев**, Б. История на българския език : Т. 1. – С., 1984, с. 96.
146. *Вж*: **Стара** българска литература : Т. 4. Житиписни творби. – С., 1986, с. 40-41.
147. *Пак там*, с. 37-63.
148. *Пак там*, с. 59.
149. *Пак там*, с. 43.
150. *Пак там*, с. 41.
151. *Вж*: бел. 147.
152. На практика това би трябвало да е съдържанието на т.нар. „апракос” – *Вж по-подробно в*: **Теофилов**, Ив. Монасите и евангелизацията. // *Гласът на Църквата*, 2014, кн. 2, с. 31-32.
153. *Цит.* откъси от текста на *Пространно житие на Константин-Кирил* по: **Стара** българска литература : Т. 4. Житиписни творби. – С., 1986, с. 57.
154. *Цит.* откъси от текста на *Пространно житие на Методий* по: **Стара** българска литература : Т. 4. Житиписни творби. – С., 1986, с. 76.
155. *Цит. по*: **Стара** българска литература : Т. 2. Ораторска проза. – С., 1982, с. 29.
156. Тази енциклика има предвид населението от Моравия, Панония, България, Хърватия и Полша. За българите това събитие е знаменателно, защото реабилитира, възражда авторитета на България в християнска Европа. 1880 г. е две години след подписването на Санстефанския мирен договор (1878 г.) и пет години преди Съединението (1885 г.) на Княжество България и Източна Румелия...
157. *Цит. по*: **Стара** българска литература : Т. 4. Житиписни творби. – С., 1986.
158. **Ягич**, В. Козма Индикоплов по сръпскому рукопису г. 1649-е. // *Споменик Сръпске Краљевске Академије*, XLIV, 1929, с. 39.
159. **Aitzetmüller**, R. Das Hexameron des Exarhen Johannes : В. VII. – Graz, 1975.
160. *Вж по-подробно*: **Романска-Вранска**, Цв. Стилни похвати на Патриарх Евтимий. // *Сб.* БАН, кн. XXXVII, 1942; **Дуйчев**, Ив. Болгарские лицевые рукописы XIV в. // *Щепкина*, М. Болгарская миниатюра XIV в. Исследования псалтыри Томича. – Москва, 1963, с. 10; **Иванова-Мирчева**, Д. Евтимий Търновски, писател-творец на литературния български език от късното средновековие. // *Търновска книжовна школа*. – С., 1974, с. 197-210; **Шулгина**, Э. Болканский орнамент. // *Древнерусское искусство*. Рукописная книга. – Москва, 1974, с. 240-264; **Сырку**, П. К истории исправления книг в Болгарии : Вып. 2 : Литургические труды патриарха Ефтимия Търновского. – Санкт-Петербург, 1980;

Смядовски, Ст. Патриарх Евтимий Търновски. // *Строители и ревнители на родния език.* – С., 1982, с. 61.

161. Лихачов, Д. Некоторые задачи изучения второго южнославянского влияния в России. – Москва, 1958, с. 24.

162. Исихазъмът (*гр.*: спокойствие, тишина, уединение) е мистическо течение в православното християнство, според което при усилена молитва и вглъбяване, вярващият може да постигне единение с Бог. Първите учители на българския исихазъм са св. Теодосий Търновски (1300-1363), Св. Ромил Видински, Св. патриарх Евтимий Търновски и митрополит Киприан Киевски. Съзерцателното монашество се разпростира из цялото славянско християнство през Късното средновековие

163. Цит. по: **Стара** българска литература : Т. 4. Житиеписни творби. – С., 1986, с. 89.

164. Вж по-подробно в: **Куев, К., Г. Петков.** Събрани съчинения на Константин Костенеcki. Изследване и текст. – С., 1986; **Goldblatt, H.** Orthography and Orthodoxy: Constantine Kostenecki's Treatise on the Letters (Skazanie iz' yavleno o pis' menekh). – Florence, 1987. – IX, 428 p. (Studia historica et philologica, 16); **Тотоманова, Анна-Мария.** За „сърбизмите“ в лексиката на Константин Костенеcki. // *Медиевистика* и културна антропология : Сб. в чест на 40-годишната творческа дейност на проф. Донка Петканова / Състав. А. Милтенова, А. Ангушева-Гиханова ; Ред. А. Милтенова. – С., 1998, с. 429-434; **Petrova, M.** An Unknown Copy of the Description of Jerusalem by Constantine of Kostenec. // *Byzantinoslavica*, 59, 1998, N 2, p. 255-270; **Кабакчиев, К.** Познавал ли е Константин Костенеcki историята на старозаветния превод от еврейски на елински език? // *Старобългаристика*, 2001, N 1, с. 92-101; **Кабакчиев, К.** Библейска алюзия и исторически факт (Два примера от Цамблаковото слово за Евтимий и Сказанието на Константин Костенеcki). // *Следите на свещената книга в българската литература* / Гл. ред. Ив. Радев. – В. Търново, 2001, с. 69-74; **Кабакчиев, К.** Търновска книжовна школа. Преводи и тълкувания. – В. Търново : Фабер, 2001; **Лукин, П.** Письмена и православие : Историко-филологическое исследование „Сказания о письменех“ Константина Философа Костенецкого. – Москва, 2001; **Кабакчиев, К.** Кой книги според Константин Костенеcki са били табу за невежите писачи от Търново, Византия и Атон. // *Старобългаристика*, 2002, N 3, с. 77-94; **Гагова, Н.** Деспот Стефан Лазаревич, Птолемей Философ и кариерата на придворния философ Константин Костенеcki. // *Старобългарска литература*, 35-36, 2006, с. 97-124. Текстът на тази граматика е издаден от В. Ягич. Рассуждения южнославянской и русской старины о церковно-славянском языке. // *Исследования по русскому языку* : Т. 1. – Санкт-Петербург, 1885-1895, с. 383-487. Най-пълно съдържанието на трактата е изложено от К. Куев в неговата докторска дисертация, публикувана на полски език в 1950 г. в Краков, и от В. Сл. Киселков. Поуки и очерки по старобългарска литература. – С., 1956, с. 266-303.

165. Тези правила са обобщени от А. Минчева, *вж.*: Константин Костенеcki. // *Строители и ревнители на родния език* : Сб. очерци. – С., 1982, с. 70.

166. Стефан Лазаревич е княз, а след битката при Ангора и деспот (получава титлата от византийски император Йоан VII Палеолог на връщане от Анатолия). Управлявал е в периода 1389-1427 г. самостоятелно владение – т.нар. Моравско княжество,

прераснало в Моравско деспотство с център Крушевац, а впоследствие и Белград. Стефан Лазаревич е син на княз Лазар, който загива в битката на Косово поле (1389). Стефан Лазаревич е изявен меценат и покровител на изкуствата и книжнината. Негов биограф е Константин Костенечки, основал с подкрепата на владетеля т.нар. Ресавска школа в манастира Манасия края р. Ресава, десен приток на р. Велика Морава. *Вж по-подробно в: Ангелов, Б. Из старата българска, руска и сръбска литература : Кн. 2. – С., 1967, с. 200-227; Динеков, П. и др. Христоматия по стара българска литература / П. Динеков, К. Куев, Д. Петканова. – С., 1974, с. 443.*

167. *Вж по-подробно в: Динеков, П. Първи възрожденци. – С., 1942; Петканова, Д. и др. Нови вести за дамаскинаря Йосиф Брадати / Д. Петканова, К. Куев. // Език и литература, 1959, N 4, с. 322-325; Ангелов, Б. Още веднъж за дамаскинаря Йосиф Брадати. // Език и литература, 1963, с. 73-79; Кочева, Ем. Нови и стари фонетични и правописни черти в книжовното дело на Йосиф Брадати. // Изследвания върху историята и диалектите на българския език. – С., 1979, 255-258.*

168. Ангелов, Б. Съвременници на Паисий. – С., 1963, с. 77.

169. История славяноболгарская, собрана и нареждена Паисіемъ Геромонахомъ в лето 1762 / Стѣмки за печат по първообраза Йордан Иванов. – С., 1914, с. LIV-LXV.

170. Икономова, Ж. Йоан Екзарх. // *Строители* и ревнителите на родния език. – С., 1982, с. 48-55.

171. Чолова, Ц. Шестодневът на Йоан Екзарх като изворна историята на България. – С., 1978.

172. Цонев, Б. История на българския език. Т. 1. – С., 1984, с. 229-257.

173. *Вж по-подробно: Андрейчин, Л. Паисий Хилендарски. // Строители* и ревнителите на родния език. – С., 1982, с. 80-88.

174. Динеков, П. Евтимий Търновски. // *История* на българската литература. Т. 1. – С., 1962, с. 286.

175. *Вж по-подробно: Андрейчин, Л. Из историята на нашето езиково строителство. – С., 1986, с. 173-182.*

176. Цит. съч., с. 33.

177. *Вж по-подробно: Мирчев, К. Историческа граматика на българския език. – С., 1978, с. 15-29.*

178. Документи и материали за историята на българския народ. – С., 1969, с. 162-164.

179. *Вж по-подробно в: Свети отец Паисий Хилендарски. История славяноболгарская ... : Информационен код на българската книжовност и литература*

: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Обща ред. и епilog Стоян Денчев; Науч. ред., историография, коментар, именен показалец, географски показалец Милен Куманов; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис Александра Куманова; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послеслов (дейксис) Николай Василев; Терминолог. ред. Елена Томова, Диана Ралева, Венцислав Велев; Справочно-информ. ред. Марияна Максимова, Цветана Найденова, Антон Даскалов; Рец.: Иван Теофилов, Никола Казански. – С. : За буквите – О писменех, 2011. – 208 с. : с ил. (Факлоносци; II) Юбил. изд., посветено на 60-год. на Държ. библиотечарски инст., днес: Унив. по библиотекознание и информ. технол.

180. *Вж по-подробно в:* **Ничева**, К. Езикът на Софрониевия „Неделник“ в историята на българския книжовен език. – С., 1965; **Ничев**, Ал. Към речника на Софрониевия превод на Езоповите басни. // *Бълг. език*, 1965, кн. 5-6, с. 493-503.

181. Пенев, Б. История на новата българска литература : Т. 3. – С., 1977, с. 326.

182. Топалов, К. Проблеми на възрожденската поезика. – С., 1979, с. 123.

183. *Цит. по:* **Известия** на НБКМ : Т. 12 (18). – С., 1971, с. 89-92.

184. Лъбон, Г. Психология на тълпите. – С., 1995, с. 88-91.

185. *Цит. по:* **Георгиев**, Е. Софроний Врачански. // *История на българската литература* : Т. 2. – 1966, с. 85-86.

186. *Вж:* **Сборник** за народни умотворения и народопис : Т. 52 / Предг. М. Арнаудов; Ред. Ел. Константинова, Ив. Динков. – С. : БАН, 1968. – 517 с.

187. *Вж по-подробно в:* **Василев**, Н. Критически диалози. – С., 1990, с. 7-12.

188. Стихотворението е написано в Пловдив през 1883 г., по-късно е включено в стихосбирката „Поля и гори“ (1884), издадена от книжаря Драган В. Манчов, съратник на Христо Г. Данов.

Вж в: **СБНУ**, VIII, 1892, отдел II, с. 10; **СБНУ**, VIII, 1892, отдел II, с. 56; **Вазов**, Ив. Съчинения : Т. 22. Под игото : Ч. 1. – 1922, с. 101; **Шишманов**, Ив. Иван Вазов : Спомени и документи. – 1930, с. 110-111; **Вазов**, Ив. Събрани съчинения : Т. 21 / Под ред. на М. Арнаудов. – 1950, с. 367.

189. *Вж по-подробно:* **Куманова**, А. В. Феномен game- и play- начал и философия создания единого (мыслимого как множественности) многоуровневого многомерного информационного пространства: Проф. А. В. Мамонтов. // *Куманова*, А. В. Введение в гуманитарную библиографию : [Ч. I-II. Ч.] II. Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии. – С., 2005, с. XXIX-XXXIII.

Срв.: **Куманова**, А. В. Архитектоника на информационното пространство : Идеален план (Онтологично изследване) / Посв.: На ДУХА, търсещ и намиращ архитектурната цялост на света във всеки информационно-комуникативен акт на реалността и съзнанието, на ДУХА, който има съдбата да бъде представител на известен

(материализиращ) момент от общественото развитие, на ДУХА, който прочиства семената на историята. – Шумен : Аксиос, [2005] 2006. 40 с.

190. *Цит. по:* Пнев, Б. История на новата българска литература : Т. 2. – С., 1932, с. 202.

191. *Вж по-подробно в:* Василев, Н. Смъртта на розата. – С., 2000, с. 72-76.

192. *Вж по-подробно в:* Василев, Н. Защо Любомир Левчев?. – С., 2004.

193. *Срв.:* разд. „Библиографски списък на литература по антологията” (*Златна христоматия на България: Кн. II. Антология* – с. I-XL: I. Аналитика; II. Систематика).

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

акад. – академик; академичен; академия
амер. – американски
араб. – арабски
археолог. – археологически (рус. ез.)
ас. – асистент

Б.а. – бележка на автора
БАН – Българска академия на науките
Б.Е. – българска ера
бел. – бележка
Б.и. – без издателство
библ. – библиотека
биогр. – биографичен
букв. – буквално
бълг. – български

в. – век
В. Търново – Велико Търново
вж – виж
вкл. – включително
встъп. – встъпителен

г. – година
гл. – глава; главен
год. – годишнина
гр. – гръцки

докл. – доклад
доп. – допълнителен
доц. – доцент
д.п.н. – доктор на педагогическите науки
д-р – доктор
др. – други
държ. – държавен
ед. ч. – единствено число

ез. – език
етногр. – етнографски

изв. – известия
изд. – издание; издателство
ил. – илюстрация
имп. – императорски (рус. ез.)
инст. – институт
ист. – исторически

кн. – книга
конф. – конференция
крит. – критически
к-т – комитет

лат. – латински
лит. – литература; литературен

макед. – македонски
м-во – министерство
междунар. – международен
м. р. – мъжки род

назв. – название
напр. – например
нар. – народен; народный (рус. ез.)
науч. – научен
нац. – национален

о. – отец
общ. – обществен
о-во – общество
отд. – отделение (рус. ез.)

Пер. сп. /Псп/ – Периодическо списание на Бълг. книжовно дружество

печ. – печатница
плен. – пленарен
полн. собр. соч. – полное собрание сочинений (рус. ез.)
прев. – превел; превод
предг. – предговор
просв. – просвета; просвещение (рус. ез.)
прот. – протоиерей
проф. – професор
псевд. – псевдоним

раб. – работнически
разд. – раздел
ред. – редактор; редакционен

рус. – руски; русский (рус. ез.)
Р. Хр. – Рождество Христово

с. – село
С. – София
с. – страница
сб. – сборник
СБНУ – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина
св. – свети
см. – смисъл
С.М. – Сотворение Мира (сътворението на света)
соф. – софийски
сп. – списание
Сп. БАН – Списание на Българската академия на науките
срв. – сравни
старогр. – старогръцки
съв. – съветски
съвр. – съвременен
състав. – съставител
съч. – съчинение

т. – том
т.е. – тоест
т.н. – така нататък
т.нар. – така наречен
тр. – труд

унив. – университет
учил. – училищен

филол. – филологически
филос. – философски
фин. – финикийски
фототип. – фототипен

хуморист. – хумористичен

цит. – цитиран

ч. – част
чеш. – чешки

яз. – язык (рус. ез.)

Neuherausg. – Neuherausgabe

p. – page

St. – saint

Vat. gr. – Vaticanus grecus (Гръцки ръкопис от Библиотеката във Ватикана)

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

- Августин**, Св. 103
Адриан II, папа 93
Адриан III, Св. папа 93
Айтцетмюлер, Р. 114
ал-Надим, Абдул Фарадж Мохамед бин Исхак
Вж Надим, Абдул Фарадж Мохамед бин Исхак
Александър I Батенберг, княз 144
Александър Македонски, цар 131
Анакреон 54
Ангеларий, Св. 70, 71, 85, 86, 93, 94, 110, 126
Ангелов, Б. 118
Ангелов, Боню Ст. 20, 67; *ред.* 13
Ангелов, Цветан 57
Андонов, Методи, реж. 167, 168
Андрейчин, Иван 54
Андрейчин, Любомир 9, 10, 20, 34, 35, 38, 67, 79, 149
Априлов, Васил 20, 38, 40, 66, 99, 180
Арбориус 54
Аретов, Н. 127, 128
Аристотел 131
Аристофан 131
Арнаутов, Михаил 9
Арнулф I Каринтийски, император 93
Аспарух, хан/кан 21, 24
Атанасий Александрийски 110
Ахматова, Анна 60
- Бабев, Димитър** 53
Багряна, Елисавета (*псевд. на Елисавета Белчева*) 14, 57, 59, 142, 155-157, 176; *ред.* 13; *състав.* 13
Байрон, Дж. Г. 52
Бакалов, Георги 21; *прев.* 61
Балабанов, Александър 54
Балзак, Оноре дьо 62
Барба Хакоб, Порфирио 60
Бароний, Цезар 122, 136
Батюшков, К. 61
Башев, Владимир 142
Безруч, Петер 59
Бенчев, Минко 9
Берберов, Михаил 142
Бердяев, Николай 61
Берон, Петър, д-р 20, 38, 40, 48, 66, 123, 130, 180
Бешевлиев, Веселин 21, 22, 25
Бильбасов, В. А. 66
Бион 54
Бланкенбург 22
Блок, Александър А. 60
Бобевски, Любомир 52
Бог (Св. Троица) 9, 14, 19, 32, 33, 40, 46, 65, 68-70, 80-84, 86, 89, 90, 94, 95, 100-109, 111-114, 116, 126, 131-133, 136, 142, 153, 172, 175, 180
Бог – Отец 9, 70, 81, 90, 101,

- 102, 108, 109, 112, 126,
133, 142, 176
- Бог – Син (Слово)** 9, 14,
65, 68-70, 83, 90, 101, 102,
107-109, 111, 112, 126,
142, 176, 180
- Вж и Иисус Христос
(Младенец)*
- Бог – Дух, Св.** 65, 68-70,
81, 90, 101, 102, 108, 109,
112, 126, 133, 142, 175
- Богородица, Пресвета** 176
- Богоров, Иван** 20, 38, 40, 44, 45,
48, 66, 99, 123, 180
- Бодлер, Шарл** 50, 51, 62
- Божилев, Иван** *предг., ред.,
състав.* 13
- Божинов, Александър** 58
- Борис I Михаил, княз** 66, 68, 93,
94, 109, 110, 180
- Борхес, Хорхе Луис** 60
- Ботев, Христо** 20, 38, 41, 45, 51, 56,
134, 140-142, 145, 146, 160,
161, 172, 174, 176-180; *прев.* 61
- Бояджиев, Димитър** 53
- Брюсов, Валерий** 60
- Бунин, Иван** 60
- Бурин, Иван** 56
- Бутурлин, Пьотр** 60
- Бюфон, Ж. Л. Л.** 175
- Вазов, Георги, ген.** 54
- Вазов, Иван** 20, 38, 41, 45, 49-52,
54, 56, 58, 62, 134, 139, 142,
146-149, 166, 174, 177-180;
прев. 61; *състав.* 13
- Вайехо, Сесар** 60
- Вапцаров, Никола** 53, 56, 59, 142,
160, 161, 176, 177, 179, 180
- Василев, Владимир** 52
- Василев, Михаил** 9
- Василев, Николай** 12; *науч. ред.* 13;
науч. рък. 13; *състав.* 13
- Василев, Орлин** 55
- Василий I Македонец, император** 93
- Величков, Константин** 50, 54, 62;
прев. 61; *състав.* 13
- Велчев, Велчо** 9, 66, 88
- Велчев, Петър** 9; *подбор, прев.,
комент. и встъп. студия* 60
- Вельов, Иван** *ред.* 55
- Венедиков, Иван** 23
- Вергилий** 130
- Верлен, Пол** 50, 51, 52
- Верхарн, Емил** 50, 55
- Вишеславцев, Борис** 61
- Войников, Добри** 20, 38, 44
- Волкер, Иржи** 59
- Волошин, Максимилиян** 60
- Воронов, А.** 66
- Вунд, В.** 10
- Вутимски, Александър** 142
- Вутова, Н.** 128
- Вълев, Димитър** 162
- Габе, Дора** 14, 59
- Георгиев, Е.** 66, 88
- Георгиев, Никола** 9, 10
- Геров, Александър** 142
- Геров, Найдан** 20, 38, 44, 49; *прев.* 61
- Голийски, Петър** *прев.* 24
- Горазд, Св. епископ** 70, 71, 85, 86, 93,
94, 110, 126
- Горки, Максим** 55, 60, 61
- Горски, А. В.** 67
- Гошев, И.** 87
- Гранитски, Атанас** 143
- Грашева, Лиляна** *гл. ред.* 14; *предг.,
ред., състав.* 13; *ред.* 14
- Грибоедов, Александър** 53
- Григорий Богослов** 103
- Григорович, В.** 136

Груев, Йоаким 20, 38, 44, 49, 99
Гьоте, Й. В. 176

Давидков, Иван *ред.* 13
Далтон, Роке 60
Далчев, Атанас 62, 142
Дебелянов, Димчо 20, 42, 50, 51, 53,
62, 152, 155, 156, 176, 177
Денчев, Стоян 12
Десев, Борис 39
Джагаров, Георги 171; *ред.* 13
Димов, Димитър 20, 42, 145, 166
Диников, Петър 9, 10, 88; *гл. ред.* 13;
ред. 13, 21
Динков, Иван 142
Диоген 131
Добрев, Петър 21
Дограмаджиева, Ек. *ред.* 14
Дойчев, Любомир *състав.* 57
Докс, брат на княз Борис 88
Драгинов, Методий, поп 132
Дринов, Марин 20, 38, 49, 99, 127
Душков, Атанас 55
Дядо Благо (*псевд. на Стоян
Стойков Русев*) 59

Евтимий Търновски, Св. Патриарх
20, 39, 47, 66, 72, 115, 116, 120,
121, 126, 131, 138, 142,
174, 178-180
Евтимов, Евтим 142
Езоп 130, 131
Елевтеров, Стефан 10
Елин Пелин (*псевд. на Димитър
Иванов Стоянов*) 20, 38, 42,
58, 59, 142, 144, 150, 166, 176
Есенин, Сергей 60

Жефарович, Христофор 122, 136
Жечев, Тончо 9, 10
Живков, Тодор 171
Живкова, Людмила 171
Жинзифов, Райко 20, 38, 56; *прев.* 61
Жотев, Добри 171

Зарев, Пантелей 9, 10
Зидаров, Камен 56
Златарски, В. 88, 92, 127, 128

Ибсен, Хенрик 53, 55
Иван Рилски, Св. о. 40
Иванов, Александър 9
Иванов, Йордан 119, 122
Иванов, Никола, ген. 54
Иванова, Климентина *предг., ред.,
състав.* 13; *ред.* 14
Игнатий I Константинополски, Св.
патриарх 93
Игов, Светлозар 9, 10, 62
Измирлиев, Тома 57
Иисус Христос (Младенец) 14, 19, 65,
68-70, 102, 111, 132, 175
Иларион Ловчански, екзарх 133
Иларион Макариополски,
митрополит 133
Иларион Мъгленски, Св. епископ
40, 115
Ильинский, Г. 66, 88
Инджов, Никола *състав.* 60
Исаев, Младен 55, 56; *прев.* 61;
ред. 13
Исбул, капхан 22

Йероним Стридонски, блажен 103

- Йоан**, Св. апостол, евангелист 9, 180
Йоан Граматик, патриарх 99
Йоан Дамаскин 39, 121
Йоан Екзарх 20, 39, 43, 47, 71, 72, 84, 88, 112-114, 121, 138, 174, 178, 179
Йоан Златоуст, Св., светител 131
Йоан VIII, папа 93, 108
Йоан Павел II, Св. папа 108
Йовков, Йордан 20, 38, 42, 50, 62, 142, 145, 152, 166, 174, 176, 178, 179
Йосиф Брадати, йеромонах 20, 40, 118, 124, 130, 138, 174, 178, 179
- Калайдович, К.** 112
Калимах 54
Калина Малина (*псевд. на Райна Иванова Радева-Митова*) 59
Калфов, Дамян 53, 58
Караангов, Петър 142
Каравелов, Любен 14, 20, 38, 41, 44, 49, 62, 99, 133, 134, 142, 174, 178, 179
Каравелов, Петко 144
Каралийчев, Ангел 57
Каранфилов, Ефрем 9
Караславов, Георги 55, 145, 166
Карима, Ана 53
Карл III, император 93
Кастийо, Ото Рене 60
Келерман, Бернхард 55
Киселков, В. Сл. 67, 127
Китанчев, Трайко 144
Климент Охридски, Св. архиепископ 20, 39, 47, 65-68, 70-72, 79, 84, 85, 86, 88, 93, 94, 110, 120, 126, 138, 141, 174, 175, 178-180
Кожухаров, Стефан *ред.* 14
Козма, Св. презвитер 131
- Колевски, Васил** *ред.* 13
Колцов, Ал. 61
Константин-Кирил Философ, Св. монах, равноапостол 20, 39, 43, 46, 65-67, 70-73, 76, 78-81, 83, 85, 86, 88, 90-95, 97, 99, 103-110, 120, 126, 138, 141, 174, 176, 178-180
Константин Костенечки 20, 40, 47, 72, 115-118, 138, 174, 178, 179
Константин Преславски, епископ 19, 20, 39, 43, 47, 72, 81, 89, 110, 120, 138, 141, 174, 178, 179
Константинов, Алеко 41, 58, 166
Константинов, Константин 50
Корней, Пиер 53
Костов, Ст. Л. 58
Крали Марко (Марко Кралевич) *мит. герой* 140, 141
Кремен, Михаил 53
Крилов, И. 61
Кръстев, Иван 57
Кръстев, Кръстьо, д-р 54, 58
Кръстева, Юлия 171
Кръстевич, Гаврил 20, 38, 48
Кубрат, хан/кан 24
Куев, Куйо 20, 67, 88
Куманова, Александра 12; *науч. ред.* 13; *науч. рък.* 13
Кунев, Тр. 62
Кунчев, Божидар 9
Кърчовски, Йоаким 20, 38, 48, 123, 130, 132
Кюлявков, Крум 55
Кюркчийски, Красимир *муз.* 62
- Лавров, П. А.** 66
Лакатник, Михаил 57
Ламар 51
Ланков, Никола 51, 55, 56

Левчев, Любомир 142, 168-171
Ленков, Григор *прев.* 62
Лермонтов, Михаил 53, 60, 61
Лилиев, Николай 20, 53, 142,
152-154, 174, 178, 179
Лихачов, Дмитрий С. 115
Ломоносов, Михаил 60, 61
Лондон, Джек 62
Лопе де Вега 141
Лосев, А. Ф. 10
Лоховицка, Мира 60
Лукиан 54
Лъв VIII, папа 108
Лъв XIII, папа 108
Людвиг II Немски, император 93

Мазон, А. 88
Майринк, Густав 52
Максимович, Десанка 59
Маламир, хан/кан 22
Маларме, Стефан 50, 51
Малышевский, Ив. 66
Ман, Т. 10
Маринус I, папа 93
Марков, Георги 171
Марковски, Венко 55
Марлиам, Амвросий 129, 131, 135
Матев, Павел 142, 163-166; *прев.* 61
Матеев, Пантелей 54
Маяковски, Владимир 59
Мережковски, Дмитрий 60
Метерлинк, Морис 53
Методиев, Димитър *прев.* 61
Методий, Св. архиепископ,
равноапостол 20, 39, 46, 66,
67, 70-73, 76, 78, 79, 81, 83, 85,
86, 88, 90-92, 94, 105-110, 120,
138, 141, 174, 176, 178-180
Миладинов, Димитър 20, 38, 41
Миладинов, Константин 20, 38,
41, 56

Милев, Гео 20, 38, 42, 50, 51, 52, 56,
62, 142, 157, 158, 174, 176-180;
прев. 61; *състав.* 13
Милева, Леда Гео 57, 59; *състав.* 52
Милева, Мила Гео *ред.* 52
Милетич, Любомир 20, 38
Милтенова, Анисава *предг., ред.,*
състав. 13
Минаев, Д. 61
Минков, Светослав 52
Мински, Николай 60
Мирчев, Кирил 9, 20, 30, 31, 38, 67,
83, 123
Михаил III, император 93
Михайлов, Г. *прев.* 52
Михайловски, Никола 20, 38
Михайловски, Стоян 14, 50, 52, 54, 62
Мишев, Георги 162
Младенов, Ст. 9, 149
Молиер, Жан-Батист Поклен 141
Момчилов, Иван 20, 38
Мореас, Жан 50
Мосх 54
Мусаков, Илия 52
Мутафов, Енчо 9, 10
Мутафчиева, Вера 127, 128

ал-Надим, Абдул Фарадж Мохамед
бин Исхак 25
Наум, Св. епископ 70, 71, 84, 85, 86,
88, 93, 94, 110, 126
Неволин, Минко 50
Неделчев, Ангел 52
Неделчев, Михаил 9
Недялко, даскал 124
Незвал, Витеслав 59
Некрасов, Николай 60, 61
Немиров, Добри 53
Неофит Бозвели, архимандрит 20, 38,
40, 44, 48, 133
Неофит Рилски 20, 38, 40, 48, 66,

99, 180
Неруда, Пабло 60
Никифор от Арбанаси, даскал 124
Николай I Велики, Св. Папа 93, 94
Николова, Светлина *ред.* 13, 14
Ницше, Ф. 150, 155
Ничев, Боян 9
Ничева, К. 127, 128
Новакова, Юлия 57

Обрадович, Доситей 131
Овидий 54, 130
Омарчевски, Стоян 99
Орбини, Мавро 122, 136
Орешков, П. 127

Павел, Св. апостол 65, 68, 175
Павлов, Константин 142
Павлович-Дупничанин, Христати
20, 38, 44, 48
Паисий Хилендарски, Св. о.,
йеромонах 15, 20, 38, 40, 47,
66, 72, 85, 91, 115, 119-128,
130-132, 135-138, 143, 148,
174, 178-180
Панов, Александър 9
Парчевич, Петър, епископ
[барон] 132
Пастернак, Борис 60
Пейчев, Иван 142
Пейчинович, Кирил 20, 38, 48, 123,
130, 132
Пенев, Боян 10, 118, 127, 128
Пенев, Крум 51, 55, 56
Пенев, Пеньо 142
Петка Търновска, Св. преподобна 40
Петканова, Донка 67, 71, 84, 87,
88; *предг.* 13

Петков, Ботьо, даскал *прев.* 61
Петров, Валери 142
Петров, Здравко 9
Петров, Ивайло 20, 156, 162, 163, 176
Пищурка, Кръстьо 143
Плутарх 131
По, Едгар Алън 52
Подвързачов, Димитър 53, 56;
прев. 61
Полянов, Владимир 52
Попдимитров, Емануил 50; *прев.* 90
Попиванов, Иван 9, 10
Попов Васил 162
Попович Хилендарец, о. 143
Попруженко, М. Г. 67
Попски, Димитър 137, 143;
съавт. 134
Потебня, А. А. 10
Проперций 54
Пунчо, поп 124
Пушкин, Александър С. 52, 53,
60, 61, 62
Пърличев, Григор 20, 38

Радев, Иван 128
Радевски, Христо 55, 57; *прев.* 61
Радичков, Йордан 20, 57, 162,
166, 167, 168, 176
Разцветников, Асен 59
Райнов, Богомил 171
Райнов, Николай 20, 42, 51, 53,
55; *прев.* 155
Райчев, Георги 52, 58
Раковски, Георги С. 20, 38, 40,
49, 133, 136
Ран Босилек (*псевд. на Генчо
Станчев Негенцов*) 59
Рембо, Артюр 50, 51
Роман, йеромонах 124
Романски, Стоян 20, 38, 67
Ругама, Леонел 60

Рьорих, Николай 61

Сава, Св. 70, 71, 85, 86, 93, 94,
110, 126

Сафо 54

Свиленов, Атанас 9

Северянин, Игор 60

Седмочисленици, Св.

Вж **Ангеларий, Св.**

Горазд, Св. епископ

Климент Охридски, Св.
архиепископ

Константин-Кирил Философ,
Св. монах

Методий, Св. архиепископ

Наум, Св. епископ

Сава, Св.

Сенека 131

Сервантес Сааведра, Мигел де 62

Силезий, А. 177

Симеон, цар 84, 88, 113

Славейков, Иван 144

Славейков, Пенчо 20, 38, 41, 50, 51,
54, 58, 61, 62, 134, 142, 152,
174, 177, 178, 179;
състав. 13, 60

Славейков, Петко Р. 14, 20, 38, 41,
44, 49, 51, 55, 56, 133, 142-144,
174, 176-179; *прев.* 61

Славейков, Рачо 144

Смирненски, Христо 14, 20, 51, 53,
56, 58

Снопек, Фр. 88

Солон 131

Софроний Врачански, Св. епископ
15, 20, 38, 40, 47, 66, 72, 123,
127-133, 135, 137, 138, 167,
174, 178-180; *съавт.* 134

Сребров, Здравко 57

Станев, Емилиян 20, 38, 57, 62,
159, 160, 167, 176

Стефан Караджа 146

Стефан I Константинополски,
патриарх 93

Стефан Лазаревич 117

Стефанов, Валери 9, 10

Стойкова, Ана *ред.* 14

Стоянов, Анастас *ред.* 13

Стоянов, Захарий 177

Стоянов, Людмил 50, 51, 55; *прев.* 61

Стоянов, Стоян 9

Страшимиров, Антон 51, 145

Стубел, Йордан 52

Талев, Димитър 20, 166

Теодоров-Балан, Александър 9, 20,
38, 41, 45, 49, 66, 127

Теокрит 54

Теотокис, Никифор 129, 131, 135

Теофан Рилски, даскал 124

Тервел, хан/кан 23

Тибул 54

Тодор, даскал 124

Тодор Врачански, о. 124

Тодоров, Ангел 51, 56

Тодоров, Петко Ю. 42, 54, 55, 58, 61

Толстой, Алексей 53

Топалов, Кирил 9, 127, 133

Траянов, Теодор 53, 152

Тургенев, Иван С. 60

Тютчев, Фьодор 60

Филип, даскал 124

Филип Македонски 131

Филотея Темнишка,
Св. преподобна 40

Фослер, К. 10

Фотев, Христо 142

Фотий I Константинополски, Св.
равноапостол патриарх 93, 94

Фотинов, Константин 20, 38, 44, 48
Фурнаджиев, Никола 51, 56, 57;
прев. 61
Фьодоров, Иван 131

Хаджи Димитър (Асенов) 146
Хаджикосев, Симеон 9
Хайам, Омар 52
Хайтов, Николай 20, 57, 61, 156,
161, 162, 176
Хануш, И. 87
Ханчев, Веселин 57, 142
Хитов, Панайот 133
Хоматиан, Димитър 79
Хомяков, Алексей 60
Хораций 54
Хофман, Ернст 52
Хофманстал, Хуго фон 53
Христов, Кирил 54, 59; *прев.* 61
Хумболт, В. 10

Цанев, Стефан 171
Цанева, Милена 10
Цанков, Георги 9
Цанков-Дерижан, Христо 51
Церковски, Цанко 55
Цонев, Беньо 9, 20, 38, 41, 67, 77, 129
Цончев, Дончо 57

Черноризец Храбър 20, 25, 43, 47,
66, 72, 73, 80, 81, 84, 86-89, 91,
96, 120, 138, 141, 174, 178, 179
Чилингиров, Стилиян *прев.* 61
Чинтулов, Добри 51, 52, 55, 143, 179;
прев. 61
Чичо Стоян (*псевд. на Стоян*

Михайлов Попов) 55, 59
Чолаков, Здравко 9, 10

Шекспир, Уилям 52, 53, 141
Ширакаци, Анания 24
Шишманов, Иван Д. проф. *прев.* 61
Шкорпил, Карел 22
Шопенхауер, А. 150, 175

Юго, Виктор 53
Юнг, Карл Густав 73, 150

Яворов, Пейо К. (*псевд. на Пейо
Крачолов*) 14, 42, 50, 51, 54,
58, 61, 150, 151, 155, 176,
177, 179

Ягич, Ватрослав 114
Янев, Симеон 9
Ясенов, Христо 66

Grivec, F. 20, 67

Jagić, V. 66

Splawiński, T. L. 20, 67

ПОКАЗАЛЕЦ НА ЗАГЛАВИЯТА

Този показалец отразява споменатите в основния текст авторски книги, сборници (включително антологични и др.), вестници, статии (от книги и периодика) и ръкописи.

След заглавието (в кръгли скоби) е дадено пояснение, *например*:

„Дунавски лебед” (вестник)
/ Георги С. Раковски
„Доситей Обрадович у нас” (статия)
/ Боян Пенев

В случаите, когато са известни и авторът, и съставителят на авторизирания превод/препис, са дадени и двамата, *например*:

„Небеса” („Богословие”)
/ Йоан Дамаскин ; Йоан Екзарх

Абагар 129
„Автобиография”
/ Петко Р. Славейков 133
„Автобиография на Софрония Врачански”
/ Павел Н. Орешков 127
„Автобиографията на Софрони Врачански”
/ Боян Пенев 127
„Ад”
/ Гео Милев 179

„Азбучна молитва”
/ епископ Константин Преславски 39, 89, 110, 111, 120
„Анализ на лирическата творба”
/ Никола Георгиев 10
„Андрешко”
/ Елин Пелин 42, 144, 150, 176
„Антология на българската поезия”
/ Ред. кол. Елисавета Багряна и др. 13
„Антология на българската поезия”
/ Състав. Гео Милев 51
„Антология Покрусена България”
/ Състав. Димитър Г. Хаджилиев 51
„Антология на червената роза”
/ [Състав. Гео Милев] 52
Апокрифен сборник от Влашко-село 78
Апостол 86
Апракос (Изборно евангелие) 39, 106
вж Евангелие
„Арабски делници”
/ Ред. Манол Наков 59
Асеманиево евангелие 76, 79, 106, 107
„Ашхарацуц”
/ Анания Ширакаци 24

„Бай Ганьо”
/ Алеко Константинов 41
Башкьойски препис
вж „История славяноболгарская...”
„Безсъници”
/ Пейо Яворов 42
Библия, Св. 107, 176
вж и Писание, Св.
Битолски триод 77
Бодянски препис
вж „История славяноболгарская...”
„Болгарска граматика”
/ Неофит Рилски, монах 40
Болонски псалтир 77
„Борбата за делото на Кирил и Методий”
/ Боню Ангелов 20, 67

- Боянско евангелие 77
- „Бранилник за българския език и за народна облага”
/ Иван Богоров 45
- „Българи от старо време”
/ Любен Каравелов 41
- „България в песни : 1850-1935”
/ Състав. Георги Константинов 51
- „Българска белетристика”
/ Състав. Велико Йорданов 53
- „Българска литература XX век”
/ Валери Стефанов 10
- „Българска слава”
/ Състав. Д. Г. Посланников 51
- „Българска средновековна литература”
/ Донка Петканова 67, 87
- „Българска старина...”
/ Георги С. Раковски 40
- „Българската литература
/ Александър Теодоров-Балан 9
- „Български народни песни”
/ Димитър и Константин Миладинови 41
- „Български поети”
/ Състав. Христо Цанков 51
- „Български революционни поети”
/ Състав. Борис Д. Стойчев 56
- „Българският Великден или страстите български”
/ Тончо Жечев 10
- „Българският език”
/ Иван Вазов 139, 147, 148, 149
- „Бяла светлина” 12
вж „В началото бе словото” (Homo Legens)
„Да се наречеш българин” (Homo Scribens)
„Не живея, а горя” (Homo Passionis)
„Отворете и простете” (Homo Ludens)
„Песен на песните” (Homo Cantans)
„Плетение словес” (Homo Narrans)
„Светна като слънце” (Homo Verbi Gracilis)

„В механата”
/ Христо Ботев 146

„В началото бе словото” (Homo Legens)
вж „Бяла светлина”
„В пещерата на съкровищата”
/ Състав. Мара Т. Тотева 61
Ватикански летопис 77
Венелиновски препис
вж „История славяноболгарская...”
„Венци”
/ Подредили Георги Райчев, Йордан Стубел 52
Верковичев апостол 78
„Весели маски”
/ Скици от Александър Божинов 58
„Вечеринки и утра”
/ Състав. Иван Ст. Андрейчин 53
Влахобългарска Александрия 78
Влахобългарски сборник от 1486 г. 78
Врачанско евангелие 77
„Време и художествено единство”
/ Енчо Мутафов 10
Втора Змеевска преправка
вж „История славяноболгарская...”
Втора Старозагорска (Фотиновска) преправка
вж „История славяноболгарская...”
Втори Търновски препис
вж „История славяноболгарская...”
Втори Фрайзингенски откъс 67
„Вяра”
/ Никола Вапцаров 160, 177, 179

Габровски псалтир 78
Габровски служебник и требник 78
„Гераците”
/ Елин Пелин 42
„Главнейшие источники для истории Кирилла и Мефодия”
/ А. Воронов 66
Горнотурченски препис
вж „История славяноболгарская...”
Григоричева преправка
вж „История славяноболгарская...”
Григоровичев паримейник 77

- „Да се завърнеш в бащината къща”
/ Димчо Дебелянов 42, 155, 177
- „Да се наречеш българин” (Homo Scribens)
вж „Бяла светлина”
- „Две произведения на Св. Кирила”
/ Емил И. Георгиев 66
- „Дервишово семе”
/ Николай Хайтов 156, 161, 162
- „Дни на героите”
/ Състав. Иван Тр. Алексиев 56
- „До Чикаго и назад”
/ Алеко Константинов 41
- Добрейшово Евангелие 33, 77
- Добромирово евангелие 77
- „Докога ще се питам...”
/ Павел Матев 163
- „Доситей Обрадович у нас” (статия)
/ Боян Пенев 127
- Дряновска преправка
вж „История славяноболгарская...”
- Дряновски препис (Царственик)
вж „История славяноболгарская...”
- „Дунавски лебед” (вестник)
/ Георги С. Раковски 136
- „Дядо Мраз”
/ Състав. Христиана Василева, Богдан Митов 57

Евангелие 86, 106

вж Апракос (Изборно евангелие)

Евангелие

/ Йоан, Св. евангелист 9, 142, 180

Евангелски листи 79

„Езикът на Софрониевия Неделник в историята на българския език”

/ Кети Н. Ничева 127

Езопови басни 131

вж и „Разкази и разсъждения”

Еленски препис

вж „История славяноболгарская...”

Енински стихирар 78

„Епитафия”

/ Любомир Левчев 173
„Епопея на забравените”
/ Иван Вазов 41, 145, 146

„Женски сборник”
/ Йосиф Брадати 40
Жеравненски препис
вж „История славяноболгарская...”
„Жестокостта ми се сломи” / Петко Р. Славейков 144
„Животът ми, описан от мене”
/ Иван Богоров 45
„Житие и страдания грешнаго Софрония”
/ Св. епископ Софроний Врачански 13, 15, 40, 128, 129, 130, 132,
133, 135, 136, 137, 167
„Житие и страдания грешнаго Софрония и западноевропейският
просвещенски роман” (статия)
/ Николай Аретов 127

„За буквите”
/ Черноризец Храбър 25, 66, 73, 79, 84, 86, 87, 88, 89,
90, 91, 96, 108, 120
„За стогодишнината на новата българска печатна книга : 1806-1906”
/ Александър Теодоров-Балан 127
Загребско (Михановичево) евангелие 78
„Записки за България и за българите”
/ Любен Каравелов 133
„Заповедания за празниците”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 67
„Зидарска антология”
/ [Състав.] Венеамин Г. Филев 55
„Златая чеп”
/ Йосиф Брадати 40, 118
„Златна христоматия на България”
/ Николай Василев, Александра Куманова 11, 14
Кн. I. Оратория
/ Александра Куманова, Николай Василев, 12
Кн. II. Антология
/ Николай Василев, Александра Куманова 12, 13
Кн. III. Историография

- / Николай Василев 161, 173, 180
- „Златно царство”
/ Състав. Ран Босилек 59
- „Златоустови слова”
/ Йосиф Брадати 40, 118
- Зографска българска история
вж „История славяноболгарская...”
- Зографско евангелие 79, 106, 107
- Зотовски препис
вж „История славяноболгарская...”
-
- „И зимен клавесин”
/ Любомир Левчев 170
- Иван-Александров (Софийски) псалтир (Песнивец) 77
- Иван-Александрово четвроевангелие 77
- „Игра на звяра в клетка”
/ Любомир Левчев 170
- „Идилии”
/ Петко Ю. Тодоров 42
- „Из историята на нашето езиково строителство”
/ Любомир Андрейчин 79
- „Индже”
/ Йордан Йовков 145
- „Историкии”
/ епископ Константин Преславски 110
- „Историческа граматика на българския език”
/ Кирил Мирчев 20, 67
- „История на българската литература 1878-1944”
/ Светлозар Игов 10
- „История на българския език”
/ Беньо Цонев 20, 67
- „История на новата българска литература”
/ Боян Пенев 10
- „История славяноболгарская...”
/ Св. о. Паисий Хилендарски 13, 15, 40, 85, 91, 119,
120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 132, 136, 143
вж и „История славяноболгарская”
Башкьойски препис 120
Бодянки препис 120
Венелиновски препис 120

Втора Змеевска преправка	120
Втора Старозагорска (Фотиновска) преправка	120
Втори Търновски препис	120
Горнотурченски препис	120
Григоричева преправка	120
Дряновска преправка	120
Дряновски препис (Царственик)	120
Еленски препис	119
Жеравненски препис	119
Зографска българска история	119
Зотовски препис	120
Карловецки препис	119
Кованлъшки препис	119
Котленски препис	119
Македонска преправка	120
Москов откъслек	120
Пирдопска преправка	119
Препис на Спиридоновата българска история	119
Преправка на поп Йоан	119
Първа Змеевска преправка	120
Първа Старозагорска преправка	120
Първи Търновски препис	120
Рилски препис	119
Русенски препис	119
Русенски царственик	
Самоковски препис	119
Свищовска преправка	120
Сопотска преправка	119
Спиридонов препис	119
Тошковичев препис	120
Трети Търновски препис	120
Харитоновска преправка	120
Хилендарска преправка	120
Хилендарски препис (Царственик)	119
Чехларовски препис	120
Чирпанска преправка	120
„История славянобългарская”	
/ Св. о. Паисий Хилендарски	122
вж и „История славяноболгарская...”	
„История на старобългарската литература”	
/ Донка Петканова	67

Йоан Схоластик 78
Йоановски служебник 78

Карансебешки октоих 77
Карловецки препис
    вж „История славяноболгарская...”
Киевски сборник 78
Киевско четвроевангелие 78
„Кириакодромион, сиреч Неделник” („Софроние”)
    / Св. епископ Софроний Врачански 129, 131, 132, 135, 136
„Кирил и Методий”
    / Александър Теодоров-Балан 66
„Кирил и Методий”
    / Емил И. Георгиев 66
„Кирил и Методий”
    / Стоян Михайловски 14
„Кирилл и Мефодий”
    / В. А. Бильбасов 66
Кирило-Методиева служба 78
„Кирилометодиевска библиография за 1934-1940 г.”
    / Михаил Г. Попруженко, Стоян М. Романски 67
„Кирило-Методиевска енциклопедия”
    / Ред. Петър Динеков 13
Клоцов сборник (Glagolita glozianus) 67, 79
„Книга за Софроний”
    / Вера Мутафчиева 127
„Книговище за прочитане”
    / Иван Богоров 45
Кованлъшки препис
    вж „История славяноболгарская...”
„Константин-Кирил и Методий в старобългарската книжнина”
    / Велчо Велчев 67
„Константин-Кирил Философ, създател на старобългарския език” (статия)
    / Кирил Мирчев 20, 67
„Кооперативни утра и вечеринки”
    / [Състав. Константин Стефанов] 55
„Кормило” / Под ред. на Людмил Стоянов 54
Котленски препис
    вж „История славяноболгарская...”

Котленски сборник 78
„Крадецът на праскови”
/ Емилиян Станев 159, 160
„Кратко житие на Св. архиепископ Климент Охридски”
/ Димитър Хоматиан 79
„Кратко житие на Св. Константин-Кирил (Успение Кирилово)” 67, 108
„Към правилна българска реч и стил”
/ Беньо Цонев 41
„Кървава песен”
/ Пенчо Славейков 42
Кюстендилско четвроевангелие 77

Лаврентиев сборник 88
Лесновски паренесис 77
„Литературен сборник на Българановците”
/ Стъкмен от Андрей Протич, Елин Пелин, Александър Божинов 57
„Лов и риболов”
/ Състав. Любомир Дойчев и др. 57
Ловчански сборник 77
Ловчанско четвроевангелие 78
Ломски превод
вж. „Точно изложение на православната вяра”
/ Йоан Дамаскин
„Луд гидия”
/ Пенчо Славейков 42
„Луната висне като плод...”
/ Николай Лилюев 153
„Любов и страдание”
/ [Състав.] Иван Ст. Андрейчин 54
„Людоскодоумник”
/ Иван Богоров 40

„Майка”
/ [Състав. Стоян С. Шиклев] 55
„Македония в песни”
/ Подредили Лъчезар Д. Станчев,
Радослав Мутафчиев 55

- Македонска преправка
вж „История славяноболгарская...”
- Македонски превод
вж „Точно изложение на православната вяра”
/ Йоан Дамаскин
- Македонски листи 79
- Македонски (Струмишки) апостол 77
- „Маминото детенце”
/ Любен Каравелов 41
- „Маргарит”
/ Йосиф Брадати 40, 118
- Мариинско евангелие 78, 106, 107
- „Материали по истории возникновения древнейшей славянской письменности”
/ П. А. Лавров 66
- „Мисли за сегашното българско училище”
/ Васил Априлов 40
- „Моето пътуване през Стара планина”
/ Панайот Хитов 133
- Москов откъслек
вж „История славяноболгарская...”
- Московски летопис 77
- „Моят Сид”
/ староиспански епос 141
- „Мытарства”
/ Йоаким Кърчовски 132
-
- „Народно житие на Свети Иван Рилски” 33
- „Нашата поезия от Вазова насам”
/ Състав. Димчо Дебелянов, Димитър Подвързачов 50
- „Не живея, а горя” (Homo Passionis)
вж „Бяла светлина”
- „Небеса” („Богословие”)
/ Йоан Дамаскин ; Йоан Екзарх 39, 121
- „Неделни поучения”
/ Йосиф Брадати 40, 118
- „Нежната спирала”
/ Йордан Радичков 166, 167
- „Независимост” (вестник)
/ Петко Р. Славейков 144
- „Немски поети”

/ Отбор Пенчо Славейков 58
„Неповинний българин”
/ Георги С. Раковски 133
„Ние, врабчетата”
/ Йордан Радичков 167
Никонови пандекти 77
„Нова българска граматика за всякого”
/ Александър Теодоров-Балан 41
Номоканон 86, 105
Нягоеви послания 78
„Няколко документа за Пазвантоглу и Софрония Врачански” (статия)
/ Павел Н. Орешков 127
„Няколко забравени списания на Софроний Врачанскаго” (статия)
/ М. Дринов 127

„Общественият договор”
/ Жан-Жак Русо 127
„Огледалата на Вълтава”
/ Под ред. на Цветана Вранска 59
„Огледало”
/ Кирил Пейчинович 132
„Ода за Софроний”
/ Димитър Попски 137
„Одрин – Чаталджа”
/ Под ред. на Иван Вазов и др. 54
„Опак свят”
/ Състав. Георги Крънзов 58
„Опыт систематической кирилломефодиевской библиографии”
/ Григорий А. Ильинский 66
„Освобождението 1877-1878”
/ Състав. Ангел Каралийчев и др. 57
„Основна българска граматика”
/ Любомир Андрейчин 35
„Осъдени души”
/ Димитър Димов 145
„Отворете и простете” (Homo Ludens)
вж „Бяла светлина”
„Отношението религиозно – светско и възникването на
новобългарската белетристика” (статия)
/ Николай Аретов 128

Охридски апостол 77
Охридско евангелие 79

Пазарджишки превод
вж „Точно изложение на православната вяра”
/ Йоан Дамаскин
Панагюрски сборник 78
„Панепистемия”
/ Д-р Петър Берон 40
„Панонски легенди”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 39, 66, 67, 106, 120
„Панорама на българската литература”
/ Пантелей Зарев 10
„Песен за Роланд”
/ старофренски епос 141
„Песен на песните” (Номо Cantans)
вж „Бяла светлина”
„Песента на колелетата”
/ Йордан Йовков 42
„Песента на Нибелунгите”
/ немскоезичен епос 141
Пирдопска преправка
вж „История славяноболгарская...”
Пирдопски апостол 77
Писание, Св. 95, 103, 113, 172, 176
вж и Библия, Св.
„Пламък на вятъра”
/ Състав. Никола Инджов 60
„Плач бдения Мати България”
/ архимандрит Неофит Бозвели 40
„Плетение словес” (Номо Nagans)
вж „Бяла светлина”
„По жицата”
/ Йордан Йовков 152
„По страниците на „Под игото”
/ Милена Цанева 10
„Повест ради страшного пришествия Христова”
/ Йоаким Кърчовски 132
Погодинов псалтир (тълковен) 77
„Под игото”

- / Иван Вазов 41
- „Поетиката на Алеко Константинов и нашето литературно развитие”
/ Стефан Елевтеров 10
- „Политическа прокламация към българския народ”
/ Св. епископ Софроний Врачански 134, 137
- „Политическата роля на Софроний Врачански” (статия)
/ В. Златарски 127
- Поп-Герасимов служебник 78
- „Потомка”
/ Елисавета Багряна 14, 155, 156, 157
- „Поучение за Великден”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 67
- „Поучение за помен на апостол и мъченик”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 67
- „Поучение за Преображение Господне”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 67
- „Поучение и словосказание за празниците Господни”
/ Св. епископ Софроний Врачански 128, 131
- „Похвала за Св. Лазар”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 67
- „Похвала за Св. Димитър Солунски”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 68
- „Похвала за Св. Кирил Философ”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 68, 108
- „Похвала за Св. папа Климент Римски”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 68
- „Похвала за Светите архангели Михаил и Гавраил”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 68
- „Похвала за Успение Богородично”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 68
- „Похвала на цар Симеон”
/ неизвестен автор 113
- „Похвално слово за пророк Захаря за рождеството на Светия пророк Йоан Кръстител”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 67
- „Похвално слово за Св. Йоан Богослов ”
/ Йоан Екзарх Български 113
- „Похвално слово за Св. Кирил”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 65, 68, 175
- „Похвално слово за Св. пророк Йоан Кръстител”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 68
- „Похвално слово за Св. Св. Кирил и Методий”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 108

- „Почакай, слънце”
/ Дора Габе 14
- „Преди да се родя...”
/ Ивайло Петров 156, 162, 163
- „Предсмъртно”
/ Никола Вапцаров 161, 179
- Препис на Спиридоновата българска история
вж „История славяноболгарская...”
- Преправка на поп Йоан
вж „История славяноболгарская...”
- Призренски сборник 78
- „Приказки”
/ Николай Райнов 42
- Притчи на Соломон 131
вж и „Разкази и разсъждения”
- „Проблеми на възрожденската поетика”
/ Кирил Топалов 127
- „Проглас към Евангелието”
/ епископ Константин Преславски 19, 110, 111
- „Произведения, приписвани на Кирил”
/ Емил И. Георгиев 66
- „Проложно житие на Св. архиепископ Методий” 67, 109
- „Проложно житие на Св. Константин-Кирил” 108
- „Проложно житие на Св. Константин-Кирил и
Св. архиепископ Методий” 67, 109
- „Прослава на Кирил и Методий”
/ К. Мирчев 20, 67
- „Пространно житие на Св. Петка Търновска”
/ Св. патриарх Евтимий Търновски 40
- „Пространно житие на Св. Филотея Темнишка”
/ Св. патриарх Евтимий Търновски 40
- „Пространно житие на Св. архиепископ Методий”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 67, 85, 91, 105, 106
- „Пространно житие на Св. епископ Иларион Мъгленски”
/ Св. патриарх Евтимий Търновски 40, 116
- „Пространно житие на Св. Иван Рилски”
/ Св. патриарх Евтимий Търновски 40
- „Пространно житие на Св. Константин-Кирил”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 67, 99, 108
- Псалтир 86
- „Пустиня в гласа”
/ Любомир Левчев 168, 169
- Първа Змеевска преправка

- вж „История славяноболгарская...”
- Първа Старозагорска преправка
вж „История славяноболгарская...”
- Първи Търновски препис
вж „История славяноболгарская...”
- „Първичка българска граматика”
/ Иван Богоров 40
- „Първобългарите...”
/ Веселин Бешевлиев 25
- „Разговор с един бесарабски българин”
/ архимандрит Неофит Бозвели 133
- „Разкази и разсъждения”
/ Св. епископ Софроний Врачански 128, 131, 136
- „Различни поучителни наставления”
/ Йоаким Кърчовски 132
- „Разяснено изложение за буквите”
/ Константин Костенечки 40, 117
- „Речник на българския език”
/ Найден Геров 41
- „Рибен буквар”
/ Д-р Петър Берон 40
- Рилски превод
вж „Точно изложение на православната вяра”
/ Йоан Дамаскин
- Рилски препис
вж „История славяноболгарская...”
- Рилско четвроевангелие 78
- Родопски превод
вж „Точно изложение на православната вяра” / Йоан Дамаскин
- Русенски препис
вж „История славяноболгарская...”
- Русенски царственик
вж „История славяноболгарская...”
- „Руски поети”
/ Подбор Петър Велчев 60
- Ряпов сборник 78

- Савина книга (Савино евангелие) 76, 79, 106, 107
- Самоковски препис
вж „История славяноболгарская...”
- Самуилов (преспански) надпис 79
- „Сборник Българан”
/ Подбрал Иван Х. Генадиев 58
- „Светна като слънце” (Homo Verbi Gracilis)
вж „Бяла светлина”
- „Свечеряване”
/ Павел Матев 165
- Свищовска преправка
вж „История славяноболгарская...”
- „Святые Константин и Мефодий, первоучители славянские”
/ Ив. Малышевский 66
- „Септември”
/ Гео Милев 42, 157, 158, 177, 179
- „Септември 1923-1944”
/ Състав. Камен Зидаров 56
- „Серафим”
/ Йордан Йовков 42
- Симеонов сборник 71
- Синайски псалтир 79
- Синайски требник 67, 79
- „Скрити вопли”
/ Димчо Дебелянов 156
- „Славянското царство”
/ Мавро Урбини 136
- Слепченски апостол 77
- „Слова”
/ Св. Йоан Синайски 78
- „Словеса” / Константин Костенечки 118
- „Слово за Богоявление”
/ Йоан Екзарх Български 113
- „Слово за Връбница”
/ Св. архиепископ Климент Охридски 67
- „Слово за Въздвижение на кръста”
/ Йоан Екзарх Български 113
- „Слово за Възнесение Господне”
/ Йоан Екзарх Български 113
- „Слово за Преображение”
/ Йоан Екзарх Български 113
- „Слово за Рождество Христово Г”
/ Йоан Екзарх Български 113

- „Слово за Рождество Христово II”
/ Йоан Екзарх Български 113
- „Слово за Св. Пасха”
/ Йоан Екзарх Български 113
- „Слово за Св. Кирил Философ, учител на славянския народ”
вж „За буквите”
/ Черноризец Храбър 88
- „Слово за Сретение Господне”
/ Йоан Екзарх Български 113
- „Слово за Успение Богородично”
/ Йоан Екзарх Български 113
- Служба и житие на Св. Никола Софийски 78
- Слуцки псалтир 79
- „Славянските първоучители Кирил и Методий”
/ В. Сл. Киселков 67
- „Снаха” / Георги Караславов 145
- Сопотска преправка
вж „История славяноболгарская...”
- Софийски октоих 77
- „Софроний Врачански”
/ В. Киселков 127
- „Софроний Врачански”
/ Иван Радев 128
- „Софроний Врачански : Био-библиогр. указ.”
/ Нина Вутова 128
- „Софроний Врачански : Сб. изследвания” 128
- „Софроний Врачански и диалогът му със света” (статия)
/ Николай Аретов 128
- „Софроний, епископ врачански” (статия)
/ Марин Дринов 127
- Спиридонов препис
вж „История славяноболгарская...”
- Средногорски превод
вж „Точно изложение на православната вяра”
/ Йоан Дамаскин
- „Стани, стани, юнак балкански”
/ Добри Чинтулов 143
- „Стара българска литература”
/ Петър Динеков 10
- „Стара българска литература”
/ Ред. кол. Боню Ангелов и др. 13, 14
- „Старобългарска литература”
/ Донка Петканова 67

- Старозаветни листи 78
- „Стематография”
/ Христофор Жефарович 137
- „Строители на българското духовно възраждане”
/ Михаил Арнаудов 9
- „Суматоха”
/ Йордан Радичков 167
- Супрасълски сборник 71, 79
- „Сцена”
/ Събрал... за нашата сцена Гено Киров 53
- „Съвременници на Паисий”
/ Боню Ангелов 118
- „Съчинения в два тома”
/ Св. епископ Софроний Врачански 128
-
- „Така рече Заратустра”
/ Фридрих Ницше 155
- „Татковина”
/ Петко Р. Славейков 14, 41, 143, 144, 145
- „Театрон политикон, сиреч: Гражданское позорище”
/ Амвросий Марлиам ;
Св. епископ Софроний Врачански 129, 131, 132, 135, 136
- „Театър и вечеринки”
/ Под ред. на Димитър Бабев, Димитър Подвързачов 53
- Теодосиева лествица 78
- „Теория на литературната творба. Поетика”
/ Иван Попиванов 10
- „Ти си следващият”
/ Любомир Левчев 170, 171, 172
- Тиквешки сборник 78
- „Точно изложение на православната вяра”
/ Йоан Дамаскин 39, 121
вж и „Небеса” („Богословие”)
Ломски превод 121
Македонски превод 121
Пазарджишки превод 121
Рилски превод 121
Родопски превод 121
Средногорски превод 121
- Тошковичев препис

вж „История славяноболгарская...”
Трети Търновски препис
вж „История славяноболгарская...”
„Грите вери през погледа на Софроний Врачански и проблемът
за религиозната толерантност” (статия)
/ Николай Аретов 128
Търновски сборник 78
Търновско евангелие 77
„Гютюн”
/ Димитър Димов 42

„Убий българина!”
/ Любомир Левчев 171, 172
„Увод в езиковедството с оглед на славянските езици”
/ Любомир Андрейчин 20, 67
„Утешение грешним”
/ Кирил Пейчинович 132
Учително евангелие
/ епископ Константин Преславски 39, 110

„Филологическо предумовление”
/ Неофит Рилски, монах 40
„Философски проблеми на българската поезия”
/ Здравко Чолаков 10
„Фрина” / Пенчо Славейков 42

„Хаджи Димитър”
/ Христо Ботев 41, 140, 141, 145, 146, 150, 177, 179
„Хайдушки копнения”
/ Пейо Яворов 150, 151, 177, 179
„Хайдушки песни”
/ Пейо Яворов 14
Харитоновска преправка
вж „История славяноболгарская...”
Хасковски псалтир 78
Хилендарска преправка

вж „История славяноболгарская...”
Хилендарски листи 79
Хилендарски препис (Царственик)
вж „История славяноболгарская...”
„Химн на Св. Троица” / неизвестен автор 89
Хлудов паримейник 77
Хлудов триод 77
Ходене на Св. Богородица по мъките 176
вж и Библия, Св.; Писание, Св.
„Хоро”
/ Антон Страшимиров 145
„Христоматия по българска обща библиография”
/ Борис Десев 39
„Хубава си, моя горо”
/ Любен Каравелов 14
„Хумористична антология”
/ Състав. Бончо Георгиев 58

Цар-Борилев синодик 78
„Цветарка”
/ Христо Смирненски 14
„Църковна история”
/ Цезар Бароний 136

„Черноризец Храбър”
/ Донка Петканова 84
„Черноризец Храбър”
/ К. Куев 20, 67
„Четири слова против арианите”
/ Св. Атанасий Велики, архиепископ Александрийски 110
Чехларовски препис
вж „История славяноболгарская...”
Чирпанска преправка
вж „История славяноболгарская...”
„Чисто-българска наковалня за сладкодумство”
/ Иван Богоров 45
„Читанка за I отделение” 143

„Чудеса пресвятыя Богородици”
/ Йоаким Кърчовски 132

„Шестоднев”
/ Йоан Екзарх Български 39, 113, 114, 121

„Egregiae virtutis” (папско послание „Безпримерно достойнство”) 108
„Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente”
/ V. Jagić 66
„Grande munus” (папска енциклика „Голямо задължение”) 108
„Industriae tuae” (папска була „Вашето усърдие”) 108
„Konstantin und Methodius Lehrer der Slaven”
/ F. Grivec 20, 67
„Slavorum apostoli” (папска енциклика „Славянските апостоли”) 108
„Żiwoty Konstantina i Methodego”
/ T. L.-Splawiński 20, 67

РЕЗЮМЕ

Основната цел на „ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: Кн. III. Историография” е да разкрие генеалогичния ценностен информационния код на българското изящно слово като система от понятийни обозначения, които се използват за предаване, обработка, съхранение и разпространение на национална и, в същото време, универсално значима информация с философско и естетическо значение.

Задачите, които си поставя авторът, са: историографско, библиографско, текстологично и концептуално установяване на съответствие между историята на българския книжовен език и историята на българската литература; библиографоведско, литературоведско и литературнокритическо дефрагментиране и структуриране на системното единство *народ – език – литература*; проникване в ценностния геном на българското национално художествено и езиково самосъзнание, интерпретирани като информационна среда; библиографиране на комплексната проблематика по темата...

Подчертано е, че е направен опит да се разкрие в единство СИНТАКТИКАТА, СЕМАНТИКАТА И ПРАГМАТИКАТА НА БЪЛГАРСКОТО ИЗЯЩНО СЛОВО.

Изтъкнато е, че посоченото единството моделира структурата на **ИНФОРМАЦИОНЕН КОД.**

В ПЪРВА ГЛАВА е показано, че синтактиката разкрива българския книжовен език и българския литературен език като иманентни, резултативни философски категории. Синтактиката определя преди всичко граматическите свойства на българския език, който формира парадигмата на литературните текстове в хипотаксични, паратаксични или интермодални художествени структури.

Направен е изводът, че УЧАСТНИЦИТЕ В СТРОИТЕЛСТВОТО НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК СА ЖИВЕЛИ И ТВОРИЛИ СЪС СЪЗНАНИЕТО, ЧЕ НЕ САМО СЪЗДАВАТ ЕЛЕМЕНТИТЕ НА ЕДНА НАЦИОНАЛНА КУЛТУРНА ИДЕНТИЧНОСТ, НО И ВИДОИЗМЕНЯТ. НАДСТРОЯВАТ, НАДГРАЖДАТ УНИКАЛНА ЛИТЕРАТУРНА ИНФОСФЕРА.

Във ВТОРА ГЛАВА е представена семантиката на изящната словесност. Тя насочва вниманието към художествената логика на литературни текстове и начина, по който те „разговарят” във времето за своето собствено значение.

В семантичната верига са представени и интерпретирани Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий, Св. архиепископ Климент Охридски, епископ Константин Преславски, Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Константин Костенечки, Йосиф Брадати, Св. о. Паисий Хилендарски, Св.

епископ Софроний Врачански.

Направено е обобщението, че **В БЪЛГАРСКИЯ ХУДОЖЕСТВЕН ИДЕАЛ ПУЛСИРА ОБЩА СЕМАНТИЧНА ИДЕЯ, КОЯТО Е ДЪЛБОКО РЕЛИГИОЗНА В ОСНОВАТА СИ.**

НЕЙНАТА СЕМАНТИКА ПОРАЖДА СМИСЪЛА НА ИМПЛИКАТИВНО ОБВЪРЗАНА ТРИЕДИННА ДИДАКТИЧНА СХЕМА, ПОДЧИНЕНА НА: ЧИСТОТА НА ЕЗИКА; ЯСНОТА НА МИСЪЛТА; АКТИВНАТА ИНДИВИДУАЛНА ЦЕННОСТНА ПОЗИЦИЯ, ОБВЪРЗАНА С ЕДИНОСЪЩНИТЕ ХРИСТИЯНСКИ ИДЕАЛИ И РОДОВИ ДОБРОДЕТЕЛИ.

Изказаната позиция е защитена в подраздела „Иназационна екстровеерсия” и в подразделението на „Кирило-Методиевият език и Покръстването”.

Като универсален етнопсихолингвистичен концептуален модел, структуриран в паратакситичния дискурс: **ИНАЗАЦИЯ**”, е изградена методологична база за преосмисляне на графемните системи на глаголицата и кирилицата като единни, единосъщни, християнизирани.

В ТРЕТА ГЛАВА е представена прагматиката на изящната словесност, която демонстрира причинно-следствени връзки в поетични и белетристични творби. Тук по същество е декодирана критерийната структура на моделиране на наблюдаваната феноменология.

Като ценностен е определен геномът на изящното слово, чиято природа е религиозна, християнска, патриархална, извънвремева. Тя е универсална и е в съответствие с универсалните морално-естетически норми за поведение (национални и наднационални).

Всяка глава на труда завършва с феноменологично обобщение...

В заключението „**ИНФОРМАЦИОНЕН КОД**” е направен изводът, че интермодалните взаимоотношения във въображаемостта на голямо българско литературно изречение на „атомно” ниво реално структурират „молекулата” на една **ЕЛАСТИЧНА МЕГАМЕТАФОРА, ЧИЙТО ГЕНОМ ИМА ПОВЕЧЕ ФОЛКЛОРЕН, ЗАТВОРЕН, КОНСЕРВАТИВЕН ХРИСТИЯНСКИ ПРОИЗХОД – ТОЙ НЕ Е ВРЕМЕВИ И НЕ Е ПОДЧИНЕН НА „ВРЕМЕННИТЕ” ФЕНОМЕНИ, ЗАЩОТО Е ГЕНЕТИЧНО ОБВЪРЗАН С ВЕЧНИТЕ, КОСМИЧНИТЕ ПУЛСАЦИИ ВЪВ ВРЕМЕТО И ПРОСТРАНСТВОТО.**

РЕЗЮМЕ

Основной целью издания „ЗОЛОТАЯ ХРЕСТОМАТИЯ БОЛГАРИИ: Кн. III. Историография” является раскрытие генеалогического ценностного информационного кода болгарской изящной словесности как системы понятийных обозначений, используемых для передачи, обработки, хранения и распространения национальной и, в то же время, универсально значимой информации, имеющей философское и эстетическое значение.

Автор ставит перед собой следующие задачи: историографическое установление библиографического, текстологического и концептуального соответствия между историей болгарского литературного языка и историей болгарской литературы; библиографоведческое, литературоведческое и литературно-критическое дефрагментирование и структурирование систематического единства *народ – язык – литература*; проникновение в ценностный геном болгарского национального художественного и языкового самосознания, интерпретированных как информационная среда; библиографирование комплексной проблематики по данной теме...

В книге отмечается, что осуществлена попытка раскрыть в их единстве СИНТАКТИКУ, СЕМАНТИКУ И ПРАГМАТИКУ БОЛГАРСКОЙ ИЗЯЩНОЙ СЛОВЕСНОСТИ.

Подчеркивается, что указанное выше единство моделирует структуру **ИНФОРМАЦИОННОГО КОДА**.

В ПЕРВОЙ ГЛАВЕ показано, что синтактика раскрывает язык болгарской художественной литературы и болгарский литературный язык как имманентные, результативные философские категории. Синтактика определяет прежде всего грамматические свойства болгарского языка, формирующего парадигму литературных текстов в гипотаксических, паратаксических или интермодальных художественных структурах.

Автор делает вывод, что УЧАСТНИКИ СТРОИТЕЛЬСТВА СОВРЕМЕННОГО БОЛГАРСКОГО ЯЗЫКА ЖИЛИ И ТВОРИЛИ С ОСОЗНАНИЕМ ТОГО, ЧТО ОНИ НЕ ТОЛЬКО СОЗДАЮТ ЭЛЕМЕНТЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ, НО И ВИДОИЗМЕНЯЮТ, НАДСТРАИВАЮТ, УНИКАЛЬНУЮ ЛИТЕРАТУРНУЮ ИНФОСФЕРУ.

Во ВТОРОЙ ГЛАВЕ представлена семантика изящной словесности. Она направляет наше внимание на художественную логику литературных текстов и способ, которым они „разговаривают” во времени о своем собственном значении.

В виде семантической цепи представлены и интерпретированы Святые

братья Константин-Кирилл Философ и архиепископ Мефодий, Св. архиепископ Климент Охридский, епископ Константин Преславский, Иоанн Экзарх, Св. Патриарх Евфимий Тырновский, Константин Костенецкий, Иосиф Бородатый, Св. о. Паисий Хилендарский, Св. епископ Софроний Врачанский.

Сделано обобщение, что В БОЛГАРСКОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ИДЕАЛЕ ПУЛЬСИРУЕТ ОБЩАЯ СЕМАНТИЧЕСКАЯ ИДЕЯ, ЯВЛЯЮЩАЯСЯ ГЛУБОКО РЕЛИГИОЗНОЙ В СВОЕЙ ОСНОВЕ.

ЕЕ СЕМАНТИКА ПОРОЖДАЕТ СМЫСЛ ИМПЛИКАТИВНО СВЯЗАННОЙ ТРИЕДИНОЙ ДИДАКТИЧЕСКОЙ СХЕМЫ, ПОДЧИНЕННОЙ, СООТВЕТСТВЕННО: ЧИСТОТЕ ЯЗЫКА; ЯСНОСТИ МЫСЛИ; АКТИВНОЙ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ЦЕННОСТНОЙ ПОЗИЦИИ, СВЯЗАННОЙ С ЕДИНОСУЩНЫМИ ХРИСТИАНСКИМИ ИДЕАЛАМИ И РОДОВЫМИ ДОБРОДЕТЕЛЯМИ.

Высказанная позиция защищена в подразделе „Иназационная экстрверсия” и в подразделах „Языка Кирилла и Мефодия и Крещения”.

Как универсальная этнопсихолингвистическая концептуальная модель, структурированная в паратаксическом дискурсе “ИНАЗАЦИЯ”, сформирована методологическая база переосмысления графемных систем глаголицы и кириллицы как единых, единосущных, христианизующих.

В ТРЕТЬЕЙ ГЛАВЕ представлена прагматика изящной словесности, демонстрирующая причинно-следственные связи в поэтических и беллетристических произведениях. Здесь, по существу, декодирована критерийная структура моделирования наблюдаемой феноменологии.

Как ценностный определен геном изящного слова, природа которого является религиозной, христианской, патриархальной, вневременной. Она универсальна и находится в соответствии с универсальными морально-эстетическими нормами поведения (национальными и наднациональными).

Каждую главу данного труда завершает феноменологическое обобщение...

В заключении „ИНФОРМАЦИОННЫЙ КОД” сделан вывод, что интермодальные взаимосвязи в воображаемом большом болгарском литературном предложении на „атомном” уровне реально структурируют „молекулу” ЭЛАСТИЧЕСКОЙ МЕГАМЕТАФОРЫ, ГЕНОМ КОТОРОЙ ИМЕЕТ БОЛЕЕ ФОЛЬКЛОРНОЕ, ЗАКРЫТОЕ, КОНСЕРВАТИВНОЕ ХРИСТИАНСКОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ – ОН НЕ ЯВЛЯЕТСЯ ВРЕМЕННЫМ И НЕ ПОДЧИНЕН „ВРЕМЕННЫМ” ФЕНОМЕНАМ, ИБО ГЕНЕТИЧЕСКИ СВЯЗАН С ВЕЧНЫМИ, КОСМИЧЕСКИМИ ПУЛЬСАЦИЯМИ ВО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВЕ.

ABSTRACT

The main goal of the *GOLDEN CHRESTOMATHY OF BULGARIA: Book III. Historiography* is to reveal the Genealogical value information code of the Bulgarian refined speech as a system of subject names which are used for transmission, processing, preservation and dissemination of a national, and at the same time, universally significant information with philosophical and esthetical importance.

The tasks of the author are: historiographic, bibliographic, textologic and conceptual determination of a parallel between the history of Bulgarian literary language and the history of Bulgarian literature; bibliographic, literary and critical defragmentation and structuralization of the system unity *nation – language – literature*; penetration into the value genome of the Bulgarian national artistic and linguistic self-consciousness, interpreted as an information environment; bibliographic study of the complex problematic of the topic...

It is underlined that an attempt is made to reveal in unity the SYNTACTIC, SEMANTIC AND PRAGMATIC OF THE BULGARIAN REFINED SPEECH.

It is emphasized that the given unity is modeling the structure of the INFORMATION CODE.

In the FIRST CHAPTER is shown that the syntactic held out the Bulgarian literary language as a immanent resulting philosophic category. The syntactic determines above all the grammatical properties of the Bulgarian language which is forming the paradigm of the literary texts in hypotaxis, parataxis and intermodal creative structures.

The inference is made, that the PARTICIPANTS IN THE CONSTRUCTION OF THE CONTEMPORARY BULGARIAN LANGUAGE ARE LIVING AND CREATING WITH THE CONSCIOUS THAT, NOT ONLY CONSTRUCT THE ELEMENTS OF A NATIONAL CULTURAL IDENTITY, BUT ALSO MODIFY, BUILD UP A UNIQUE LITERARY INFOSPHERE.

In the SECOND CHAPTER is presented the semantic of the refined speech. It directs the attention to the creative logic of the literary texts and the way by which they “converse” in the time about their own meaning.

In the semantic chain are represented the Saint brothers Constantine-Cyril the Philosopher and Archbishop Methodius, St. Archbishop Kliment Ohridski, Bishop Kostantine Preslavski, Ioan Exarch, St. Patriarch Evtimiy, Konstantine Kostenechki, Iosif Bradati, St. Ft. Paisiy Hilendarski, St. Bishop Sofroniy Vrachanski.

The deduction is made that IN THE BULGARIA CREATIVE IDEAL IS PULSING A GENERAL SEMANTIC IDEA WHICH IS DEEPLY RELIGIOUS IN ITS

FOUNDATION.

ITS SEMANTIC ORIGINATES THE SENSE OF THE IMPLICATIVE RELATED TRI-UNITED DIDACTIC SCHEME, SUBSERVIENT TO: PURITY OF LANGUAGE; LUCIDITY OF MIND; ACTIVE PERSONAL VALUE POSITION, RELATED TO THE GENERAL CHRISTIAN CREEDS AND GENERIC VIRTUES.

The said position is defended in the sub-parts “Inasation extraversion” and “Cyrillo-Methodian language and the Conversion”.

As a universal ethnopsycholinguistic conceptual model, structured in a parataxis discourse: INASATION, is build a methodological basis for rethinking of the graphemic systems of Glagolitic and Cyrillic alphabets as united, unificated, Christianizing.

In the THIRD CHAPTER is represented the pragmatic of the refined speech which manifests the causal consequence connections in the poetic and belletrist works. Here in fact is decoded the criterion structure of modeling of the observed phenomenology.

As a value one is determined the genome of the refined speech which nature is religious, Christian, patriarchal, out of time. It is universal and in conformity with the general moral and ethical norms of behavior (national and supra-national).

Every chapter of the works ended with a phenomenological general conclusion...

In the conclusion “INFORMATION CODE” the inference is drawn that the intermodal interconnections in the virtually vast Bulgarian literary sentence at an “atomic” level really structured the “molecule” of one FLEXIBLE MEGA-METAPHOR WHICH GENOME HAS MORE FOLKLORE, CLOSED, CONSERVATIVE CHRISTIAN ORIGINS – IT IS NOT TEMPORARY AND IS NOT SUBJECT TO “TEMPORARY” PHENOMENA BECAUSE IT IS GENERICALLY RELATED TO THE ETERNAL, COSMIC PULSATIONS IN THE TIME AND THE SPACE.

**РАЦИОНАЛНО ЗА ИДЕАЛНОТО –
ИСТОРИОГРАФИЯ НА ИНФОРМАЦИОННИЯ КОД
НА БЪЛГАРСКАТА ИЗЯЩНА СЛОВЕСНОСТ
(Изследване – учебник)**

Дейксис

*„Ако езикът е оръдие на науката,
то невъзможно е да си представим
народ, който би имал велики поети
без поетически език, блестящи
прозаисти – без гъвкав език, велики
мъдреци – без точен език.”*

Й. Г. фон Хердер

*„Художествена е само онази
форма, която се ражда от идеи.”*

В. Г. Белински

*„Писателят трябва да познава изобищо човека
и да умее след това да му дава хиляди превъплъщения.
Копираният, реален човек не е интересен.”*

Й. Йовков

1. Ценност на проблематиката

Разглеждането на всяка национална художествена литература в контекста на хуманитаристиката и универсалното епистемологично познание е онтологичен проблем на постмодерното интердисциплинарно комплексно познание на XXI век.

Пространното изследване на българското изящно слово в модерната парадигма на познанието предполага калейдоскопичност, защото то е:

- естествено възникнал фрагмент от универсалната хуманитаристика, която съчетава идеи, текстове и волеви разрези, насочени към обществения живот по целия негов хронотоп (IX-XXI в.);

- система от литературни форми (родове, жанрове, направления...), които изграждат единен информационен и комуникативен фонд;
- художествено ядро, което присъства във времето и пространството посредством своите постоянни трансформации, свързани както с концептуалното интерпретиране, така и с битността на текста (ръкописни образи, редакции, форми на публикации и превръщането им в библиографски ресурс...).

Феноменът на българското изящно слово присъства в полето на хуманитаристиката като философски информационен ключ, чрез който се разкрива интердисциплинарен комплекс, породен от литературознанието, езикознанието, историографията, библиографията, литературната критика, текстологията...

Към настоящия момент науката не разполага с оригинали на ключови творби, отнасящи се до творческото наследство на Св. Константин-Кирил Философ, Св. архиепископ Методий и Св. о. Паисий Хилендарски...

Асеманиево евангелие например, а това е един от най-старите глаголически паметници, се отнася едва към края на X или началото на XI в., т.е. той е отдалечен с повече от век от битността на създателя на първата славянска азбука от Св. Константин-Кирил Философ (ок. 827 – 14. II. 869 г.) и Св. архиепископ Методий (ок. 815 – 6. IV. 885 г.), смятан за създател на славянските литератури заради първите преводи на текстове от *Св. Писание*.

Не разполагаме и с оригинала на „*История славяноболгарская ...*” (1762 г.) на Св. о. Паисий Хилендарски, а с т.нар. *Зографска чернова* или *Котленски препис*, направен през 1765 г. от Св. епископ Софроний Врачански. Днес за съдържанието на Паисиевата „*историйца*” съдим от двете трансформации на съвременен български език, осъществени от Йордан Иванов през 1914 г. и от Петър Динеков през 1963 г. (Студентското научно общество при УниБИТ направи собствен препис на ръка /2010 г./ и на компютър /2011 г./, ползвайки варианта на П. Динеков.) ...

Проблемът за установяване на информационен код на българското изящно слово – като текстов и надтекстов, но преди всичко концептуален информационен и комуникативен феномен – предизвиква значителен литературоведски, езиковедски, историографски, библиографски и литературнокритически интерес в трасетата на хуманитаристиката. Не случайно с този комплексен проблем, който е когнитологичен в същността си, повече от столетие се занимават едни от най-видните наши езиковеди, литературоведи, библиографи (Беньо Цонев, Боян Пенев, Михаил Арнаудов, Петър Динеков, Боян Ничев, Кирил Мирчев, Стоян Стоянов, Стефан Младенов, Любомир Андрейчин, Пантелей Зарев, Ефрем Каранфилов, Тончо Жечев, Здравко Петров, Здравко Чолаков, Симеон Хаджикосев, Кирил Топалов...).

Въпреки натрупания огромен езиковедски, литературен, историографски масив, никой досега – с известни изключения (**Любомир Андрейчин, Венче Попова, Никола Георгиев, Михаил Неделчев, Енчо Мутафов, Светлозар Игов, Александър Панов, Валери Стефанов, Александър Късов...**) – не се е опитвал да проникне в интегралния комплекс на идеала на българското изящно слово. **А това е идеалът на писателя, творещ на български език като живописец, като композитор, като художник, който рисува света посредством опознатия чрез словото народен дух.**

Този аспект – аспектът на словото като изкуство – е твърде значителен, тъй като **литературният език, съотнесен към идеите на В. Хумболт, В. Вунд, А. А. Потегня, К. Фослер, Т. Ман, А. Ф. Лосев и др., е толкова неповторим и универсален едновременно, колкото неповторим и универсален е всеки народ.**

Социокултурната съвкупност от хора, които се себепределят чрез общността на езика, психическата нагласа, територията, бита и културата на един народ, е преди

всичко системно единство, което намира своето висше филигранно обобщение в историята на българския книжовен език ...

Чрез тезата, поставена и разисквана в представеното изследване, се прави опит да се преоткрият универсалните – ценностните – нагласи, формирали и формиращи в момента духа на българското изящно слово (художествена и естетическа система за изказ и обозначаване на народния дух) в единството на феномените: „обикновен” живот на българите (1), християнска религия (2), българския език (3), българската художествена литература (4), философската и литературнокритическата рефлексия както на историческия, така и на литературния процес като цяло (5) ...

2. Актуалност на проблематиката

Движейки се по семантичната ос *род: родина: християнска вяра: език: литература* авторът на „**ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: Кн. III. Историография**” (учебник по синтактика, семантика и прагматика на академичното текстописане) д-р Николай Василев обозначава естествените граници на едно не само национално, но и универсално, уникално хуманитарно знание. Това е знанието, постигнато чрез и за българското изящно слово ...

Темата на „**ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: Кн. III. Историография**” е обърната към ДУХОВНИЯ АСПЕКТ на феноменологията на хуманитарното познание и се намира в неговото най-fino поле – полето на **идеалната менталност, която е фиксирана чрез информационен код**, уловен от автора чрез методологията на дешифриране на универсалните християнски нравствени и естетически норми на поведение, вплътени в езика на художествени изображения, които са част от българската и световната духовна съкровищница. За целта на изследването са реконструирани посредством съвременни фонетични системи и актуални психологическата теории хуманитарни послания, снети в творческото наследство на Св. Св. Константин-Кирил Философ (глаголицата) и Черноризец Храбър („*За буквите*”). Направена е информационна картина на рефлексията на тези феномени през вековете.

3. Цел и задачи на изследване

Основната цел на „**ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: Кн. III. Историография**” е да разкрие генеалогичния ценностен информационния код на българското изящно слово като система от понятийни обозначения, които се използват за предаване, обработка, съхранение и разпространение на национална и, в същото време, универсално значима информация с философско и естетическо значение.

Задачите, които си поставя авторът, са:

- историографско, библиографско, текстологично и концептуално установяване на съответствие между историята на българския книжовен език и историята на българската литература, наблюдавани в творчеството на писателите и езиковедите, представени във вид на естествено духовно – филогенетично – родство;

- библиографоведско, литературоведско и литературнокритическо дефрагментиране и структуриране на системното единство *народ – език – литература*, за да се изясни естествената (генеалогична) връзка между историческите дадености (по оста *езикознание – художествена литература – литературознание*), които формират феноменологията **НРАВСТВЕНОСТ : ЛИТЕРАТУРА**;

- проникване в ценностния геном на българското национално художествено и

езиково самосъзнание, интерпретирани като информационна среда, структурирана от съответен фонд от произведения (художествени, литературоведски, критически и библиографски) и концепции, които пребивават в постоянна интерактивна връзка помежду си;

- библиографиране на комплексната проблематика по темата от литературнокритически позиции във вид на база от данни (компендиум).

4. Обект и предмет на изследване

Обект на „ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: Ки. III. Историография” е разкриването на феноменологичния комплекс, възникващ в коинциденцията (съвпадането) чрез историческото развитие на българската художествена литература, установимо в хронотопа (и на художествените творби на писателите, и в участието им в строителството на книжовния език, и в традициите на философската, критическата и библиографската мисъл, и в историята на българския книжовен език...).

Предмет на изследването е декодиране и описание на системното триединство народ – език – литература в ракурси, отнасящи се до ценностната същност и генеалогичната структура на изящната словесност с принадлежащите ѝ теоретични и информационни аспекти.

Така дефиниран, предметът е принципно трансформиран в посочените ракурси, обозначени от автора като вектори на планировка и развитие:

1. Текстологичен вектор (историологичен), който е езиковедски, литературоведски, критически, библиографски;
2. Хипертекстологичен вектор (феноменологичен), който е философски, културологичен, информационен (историографски и библиографски);
3. Надтекстологичен вектор (онтологичен), който е системно-структурен, семиотичен, символичен.

Авторът се основава на позицията, че понятията „литературна среда”, „литературна инфосфера” и „информационна среда” не са тъждествени, а са със синонимни оттенъци, защото служат за:

а) обозначаване на естественото литературно пространство, което чрез феноменологията на художествения образ фиксира системно-генеалогичното единство народ – език – литература („литературна среда”);

б) описване на литературния климат, който поражда интерактивния статус на пребиваващите писатели и езиковеди в уникален диалог помежду си, наблюдаван през вековете („литературна инфосфера”);

в) обхващане на информационния поток от документи, които към момента представляват натрупаният своеобразен културологичен (информационен) фонд от произведения и концепции („информационна среда”).

5. Методика на изследване

Основен научен метод в този труд е компаративистичният езиковедски и литературоведски анализ, който следва векторите на планировка на изследването (синтактичен, семантичен и прагматичен анализ).

Сравнявани и анализирани – чрез дедуктивния и индуктивния метод на анализ на морфологията, синтаксиса и лексикографията на българското изящно слово

– са естествено образувалите се информационни масиви в литературната инфосфера (художествената литература, лингвистиката, психологията, символната логика, литературната критика, библиографознанието, историографията).

На **литературознанието, критиката, езикознанието, фолклора, етнографията, историографията, библиографията и културата** е погледнато като на **интегрален интердисциплинарен универсален хуманитарен комплекс на познанието от IX-XXI в.**, който е осмислен и като **полифоничен информационен фонд**, част от който е и **библиографският**, естествено структуриращ **дисциплинарната индуктивна база** на това изследване по неговите **синтактични, семантични и прагматични вектори** (Св. Св. Кирил и Методий, Св. архиепископ Климент Охридски, епископ Константин Преславски, Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Константин Костенечки, Йосиф Брадати, Св. о. Паисий Хилендарски, Св. епископ Софроний Врачански, Йоаким Кърчовски, Кирил Пейчинович, Петър Берон, Иван Богоров, Васил Априлов, Неофит Рилски, архимандрит Неофит Бозвели, Константин Фотинов, Христати Павлович-Дупничанин, Гаврил Кръстевич, Георги Раковски, Найден Геров, Йоаким Груев, Иван Момчилов, Никола Михайловски, Димитър и Константин Миладинови, Григор Пърличев, Райко Жинзифов, Добри Войников, Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев, Марин Дринов, Александър Теодоров-Балан, Любомир Милетич, Беньо Цонев, Иван Вазов, Пенчо Славейков, Йордан Йовков, Елин Пелин, Димчо Николай Лилиев, Гео Милев, Стоян Романски, Кирил Мирчев, Любомир Андрейчин...).

Тук са установени **филогенетични родословни линии в:**

- **текстологичния вектор на синтез**, който е **информационният фонд от творбите на българското изящно слово (IX-XXI в.)**, библиографирани и привлечени към **вниманието на научната общественост за първи път от автора и в текстологичен, и в във вторичнодокументален аспект**, структуриран като системно цяло чрез **инструментариума на фонетичния, морфологичния, синтактичния и семантичния анализ** (Св. Св. Кирил и Методий, Св. архиепископ Климент Охридски, епископ Константин Преславски, Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Константин Костенечки, Йосиф Брадати, Св. о. Паисий Хилендарски, Св. епископ Софроний Врачански, Йоаким Кърчовски, Кирил Пейчинович, Петър Берон, Иван Богоров, Васил Априлов, Неофит Рилски, архимандрит Неофит Бозвели, Константин Фотинов, Христати Павлович-Дупничанин, Гаврил Кръстевич, Георги Раковски, Найден Геров, Йоаким Груев, Иван Момчилов, Никола Михайловски, Димитър и Константин Миладинови, Григор Пърличев, Райко Жинзифов, Добри Войников, Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев...);

- **хипертекстологичния свод**, кой е обвързан с **вечните идеи на хуманитарното знание в епистемологията на човечеството, фиксирани в историческия и литературния процес на формирането на българското изящно слово** в областта на **философския** (Хераклит, Протагор, Платон, Авицена, Тома Аквински, У. Окам, кардинал Николай Кузански, Р. Декарт, Ем. Кант, Г. В. Ф. Хегел, А. Шопенхауер, М. Хайдегер, М. П. Фуко, Е. Фром, Ж. Лакан, Ж. Дерида, Ж. Делюз), **културологичния** (Дж. Фрейзър, Дж. Кембъл, М. Елиаде) и **информационния** (М. Полани, И. Пригожин, С. Денчев) **дискурс**;

- **надтекстологичния градеж**, който обозначава **онтологията на системно-структурното знание** (К. Леви-Строс, Ж. Пиаже, Ф. де Сосюр), **семиотичния** (Ю. М. Лотман, Т. А. Сибиък, У. Еко) и **символичния** (Р. Генон, Л. Уайт, Ж. Шевалие, А. Геербрант) **дискурс**, синхронизиращи наблюдението на фракталиите на **дефрагментация** и **обединяване в един на трите аспекта, проявяващи системното триединство род – език – литература**.

Контаминирането (смесването) на посоките на проведените анализи по описаните вектори (текстологичен, хипертекстологичен, надтекстологичен) поражда семантично ниво на рационална интерпретация на българския книжовен и литературен език като сфера на обединение на книжовници, писатели, критици, литературоведи, фолклористи, етнологзи, психолози, етнографи, библиографи под знака на системното триединство народ, език и литература като еволуционен резултат, който е проява на концептуално-генеалогично родство, формирано във времето от сложно, динамично художествено (и понятийно) осмисляне и преосмисляне на обединяващи се, а не на фрагментарни художествени същности.

Аналитиката на това изследване има три нива на **информационно моделиране**:

- методологично-класификационен;
- философско-научковедски;
- литературоведски и езиковедски.

Синтезът на изследването е достигнат на база на възплъщение на **информационна картина във вид на цялостна концепция за литературата и езика и техния вторичнодокументален синтез чрез информационен фонд, съчетаващ произведения на българското изаячно слово.**

Инструментариумът за достигане до този синтез е теоретичната и методологичната постановка на **концепцията за информационната среда** (проф. д.ик.н. С. Денчев – научен консултант и на дисертацията „*Информационен код на българското изаячно слово: Компаративистичен, когнитологичен и библиографски модел*” /С., 2010/, предшествваща това изследване). *Цитираната* концепция позволява да се проникне в структурата на предмета на изследването, защото именно тя дава възможност да се обхванат в системно цяло:

а) съществуващите в хода на историческия и културния процес **литературно-художествени текстове**, на които може да бъде погледнато и като на естествено възникващ интегрален **информационен фонд**;

б) **художествените средства**, организиращи този информационен фонд (който на практика съхранява, препредава и разпространява информацията), на които може да бъде вменено качеството на **уникална информационна технология**, **поддържаща статута на хуманитарните идеи в културното пространство**;

в) **принципно разгадаемите в рационален план гледища, послания, императиви, волеви разрези и позиции, генерирани и фиксирани чрез филигранната структура на изаячното слово**, за които да се обезпечи интелектуалната възможност те да бъдат подготвени за създаване на такава информационна система, която да позволява в справочно-информационен режим да бъдат достъпни представените в нея **кодове като непрекъснато възникващи интеракции във времето и пространството**.

Посоченият синтез е достигнат в съответствие с философска и естетическа ценностна концепция, развивана в лоното на литературнокритическата традиция у нас, довела до трудовете на проф. д.ф.н. Исак Паси – научен консултант на *цитираната по-горе* дисертация, която предхожда *настоящото изследване*.

Интердисциплинарната интерактивна симбиоза на описаните нива на инструментариума на модерната универсална информационна наука, художествената литература, езикознанието, литературната критика, библиографията – новаторско, евристично дело на автора на „**ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: Кн. III. Историография**” – е сърцевина на **методологията** на този труд.

Специално е вниманието, което авторът на представения *тук* труд отделя на **психологията** в онзи контекст, според който духовното развитие на индивида (твореца) –

като възпроизвеждане на стадия на самопознание на „световния Дух”, започвайки от акта на наименование на чувствено съществуващите „неща” и завършвайки с „абсолютното знание”, т.е. знанието за тези форми и закони, които управляват *отвътре* – ОТ ФЕНОМЕНА НА ПСИХИКАТА, е въткано в целия процес на духовното развитие на човека (популацията), в религията, в нравствеността, в изкуството, в науката, в политико-правните системи (Г. В. Фр. Хегел: К. Г. Юнг).

6. Характеристика на съдържанието на изследването / учебник

Трудът е представен като самостоятелно научно изследване – учебник със строго йерархична детайлна вътрешна съдържателна структура, с добре обособени системни елементи и естествена вътрешна **синархия**, за която е характерно не линейното изложение, а **сферична структура на взаимозависимостите**.

Той се състои от:

- **Предисловие**;
- **три глави (I. Гл. Синтактика; II. Гл. Семантика; III Гл. Прагматика)**;
- **Заключение: Информационен код**.

Справочният апарат на труда е структуриран от:

- **Списък на цитирана литература и бележки** (192 бел. на групови и индивидуални библиографски описания – вторичнодокументални картини на персоналиите, отразени в труда, фокусирани като системно цяло; систематизирани в единство са над 1000 източника на документална информация на български и чуждестранни езици, описани по стандартите на националната библиография;

- **Списък на съкращенията**;
- **Именен показалец**;
- **Показалец на заглавията**.

В **Увода** е показана актуалността на труда.

Подчертано е, че в „**ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: КНИГА III. ИСТОРИОГРАФИЯ**” е направен опит да се разкрие синтактиката, семантиката и прагматиката на българското изящно слово в единство:

- **синтактиката** разкрива българския книжовен език и българския литературен език като иманентни философски категории;

- **семантиката** насочва вниманието към художествената логика на литературни текстове и начина, по който те „разговарят” във времето за своето собствено значение;

- **прагматиката** лежи изцяло върху причинно-следствените връзки в художествената литература.

Изтъкнато е, че **единството – синтактика, семантика и прагматика на българското изящно слово – моделира структурата на неговия ИНФОРМАЦИОНЕН КОД**.

Философската картина на тази теза се изгражда върху следните феномени:

- **ХРИСТИЯНСКАТА РЕЛИГИЯ**;
- **БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК**;
- **БЪЛГАРСКАТА ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА**.

Показано е, че, ако се движим неотлъчно по **семантичната ос РОД → ЕЗИК → РОДИНА → ХРИСТИЯНСКА РЕЛИГИЯ → ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА → КРИТИЧЕСКА РЕФЛЕКСИЯ**, следите от движението ни ще очертаят естествените граници на едно не само национално, но и универсално, уникално в същността си хуманитарно знание...

Описано е мястото на „**ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: Кн. III. Историография**” от другите две издания – „**ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: Кн. I. Оратория**” и „**ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ: Кн. II. Антология**”.

Моделирани в Кн. II два раздела, озаглавени съответно **I. Лирика** и **II. Епос**, водят до съществен момент в структурирането на раздел **I. Лирика**, в който народната поезия е представена по следната **жанрова класификация**:

- **КОСМИЧНИ** – митични, легендарни, приказни...;
- **РЕЛИГИОЗНИ** – новозаветни, старозаветни...;
- **СОЦИАЛНИ** – мегдански, годежарски, сватбарски, трудови, семейни, обредни (лазарски...), любовни, галювни, жаловни, хумористични...;
- **ГЕРОИЧНИ** – хайдушки, юнашки, исторически...

Направената тук **ОБЩА ПЕРИОДИЗАЦИЯ (ХРОНОЛОГИЧЕСКА КЛАСИФИКАЦИЯ)**

НА БЪЛГАРСКАТА ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА ЗА ПЕРИОДА IX-XXI в., е актуална за триадата от издания:

- **I. СРЕДНОВЕКОВНА (IX-XIV в.)**;
- **II. ПРЕДРЕНЕСАНСОВА (XIV-XVIII в.)**;
- **III. РЕНЕСАНСОВА (1762-1876 г.)**;
- **IV. КЛАСИЧЕСКА (1876-1924 г.)**;
- **V. НОВА (1924-1942 г.)**;
- **VI. СЪВРЕМЕННА (1942-1956 г.)**;
- **VII. НАЙ-НОВА (1956 г. - ...)**.

В **ПЪРВА ГЛАВА** е показано, че синтактиката разкрива българския книжовен език и българския литературен език като иманентни, резултативни философски категории, тъй като в своята същност те са зависими една от друга, единни са, но и противоположни едновременно. Отношението между тях е определено като имплицативно. Именно така синтактиката определя преди всичко **граматическите свойства на българския език**, който формира парадигмата на литературните текстове в **хипотаксични** (*т.е. сложни съставни* – подобно на сложните съставни изречения [a+a¹+a²...]), **паратаксични** (*т.е. сложни съчинени* – подобно на сложните съчинени изречения [a+b+c...]) или **интермодални** (*т.е. сложни смесени* – подобно на сложните смесени изречения [a+a¹+a²+b+c...]) **художествени структури**, в които **литературният знак** [автор, заглавие, литературно направление...] **общува с другия / другите литературни знаци**...

Тук са представени плодовете на съвременните хуманитарни теории за езика, литературата и информацията; поднесени са характерните особености на историографията по проблематиката; описан е наддиалектният характер на съвременния книжовен език. Като инструментариум за доказване на тезата на труда на автора му е нужно да има поглед върху езика на Аспаруховите българи, неславянските граматически структури, наддиалектния характер на нормативната база.

Като пантеон е определена в труда линията на книжовното строителство (**СВ. СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ И АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ – СВ. АРХИЕПИСКОП КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ – ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ – ЙОАН ЕКЗАРХ – ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ ТЪРНОВСКИ – КОНСТАНТИН КОСТЕНЕЧКИ – ЙОСИФ БРАДАТИ – СВ. О. ПАИСИЙ**

ХИЛЕНДАРСКИ – СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ – Д-Р ПЕТЪР БЕРОН – ИВАН БОГОРОВ – ВАСИЛ АПРИЛОВ – НЕОФИТ РИЛСКИ – АРХИМАНДРИТ НЕОФИТ БОЗВЕЛИ – ГЕОРГИ С. РАКОВСКИ – НАЙДЕН ГЕРОВ – ПЕТКО РАЧОВ СЛАВЕЙКОВ – БРАТЯ ДИМИТЪР И КОНСТАНТИН МИЛАДИНОВИ – ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ – ХРИСТО БОТЕВ – АЛЕКСАНДЪР ТЕОДОРОВ-БАЛАН – БЕНЬО ЦОНЕВ – ИВАН ВАЗОВ – АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ – ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ – ЕЛИН ПЕЛИН – ПЕЙО ЯВОРОВ – ПЕТКО Ю. ТОДОРОВ – ЙОРДАН ЙОВКОВ – ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ – НИКОЛАЙ РАЙНОВ – ГЕО МИЛЕВ – ДИМИТЪР ДИМОВ.

Направен е изводът, че УЧАСТНИЦИТЕ В СТРОИТЕЛСТВОТО НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК СА ЖИВЕЛИ И ТВОРИЛИ СЪС СЪЗНАНИЕТО, ЧЕ НЕ САМО СЪЗДАВАТ ЕЛЕМЕНТИТЕ НА ЕДНА НАЦИОНАЛНА КУЛТУРНА ИДЕНТИЧНОСТ, НО И ВИДОИЗМЕНЯТ, НАДСТРОЯВАТ, НАДГРАЖДАТ ВИД ЛИТЕРАТУРНА СРЕДА, УНИКАЛНА ЛИТЕРАТУРНА ИНФОСФЕРА, ПОВЕДЕНЧЕСКИ, ЕЗИКОВИ И ЧОВЕШКИ МОДЕЛИ, ПРОДИКТУВАНИ ОТ СТЕПЕНИ НА ЕМОЦИОНАЛНО, ВОЛЕВО, ИНТЕЛЕКТУАЛНО И ДОРИ ФИЗИЧЕСКО НАПРЕЖЕНИЕ.

В подраздел „IV. 2. Дидактика” на ПЪРВА ГЛАВА са представени самите платформи на творците на информационния код езиковото строителство.

Поднесен е калейдоскоп на антологизма в България – преглед на 40-тина антологии в българската култура през XX-XXI в., на които е дадена системна информационна картина.

Направено е феноменологично обобщение, че **художествената природа на всяка национална литература** не може да бъде разбрана докрай, без да се осмисли **природата на самия език**, на който тя е създадена. Показано е, че, ако художествената литература е единство, структурирано от преживяното и преосмисленото историческо време и пространство (от народа, белетристите, поетите, драматурзите, историците, етнологите, народопсихолозите, философите, литературоведите и критиците), то езикът е огледалото на това единство, защото езикът (говорим и писмен) е най-естествената проява на човешката неповторимост, чиито художници са същите тези белетристи, поети, драматурзи, историци, етнологи, народопсихолози, философи, литературоведи и критици.

Във ВТОРА ГЛАВА е представена **семантиката** на изящната словесност. Тя насочва вниманието към **художествената логика** на литературни текстове и начина, по който те „разговарят” за своето собствено значение (*тук литературният знак общува с коронния и най-често скрития смисъл на художественото послание*).

Авторът доказва своята теза, като прави задълбочен анализ на наратива на българската изящна словесност. Той посвещава цял пласт от труда си на философията на славянските букви. Своеобразна кулминация на изложението са подразделите „Кирило-Методиевият език и Покръстването” и „Кой е Черноризец Храбър?”.

В семантичната верига са представени и интерпретирани Светите братя Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий, Св. архиепископ Климент Охридски, епископ Константин Преславски, Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Константин Костенечки, Йосиф Брадати, Св. о. Паисий Хилендарски, Св. епископ Софроний Врачански.

Показано е как всички те са обогатявали с нови нюанси **красотата на българския език**, но пак всички са се грижели и за неговия **динамичен консерватизъм**.

Направено е обобщението, че **В БЪЛГАРСКИЯ ХУДОЖЕСТВЕН ИДЕАЛ ПУЛСИРА ОБЩА СЕМАНТИЧНА ИДЕЯ, КОЯТО Е ДЪЛБОКО РЕЛИГИОЗНА В ОСНОВАТА СИ.**

НЕЙНАТА СЕМАНТИКА ПОРАЖДА СМИСЪЛА НА ИМПЛИКАТИВНО ОБВЪРЗАНА ТРИЕДИННА ДИДАКТИЧНА СХЕМА, ПОДЧИНЕНА НА:

- ЧИСТОТА НА ЕЗИКА;

- ЯСНОТА НА МИСЪЛТА;

- АКТИВНА ИНДИВИДУАЛНА ЦЕННОСТНА ПОЗИЦИЯ, ОБВЪРЗАНА С ЕДИНОСЪЩНИТЕ ХРИСТИЯНСКИ ИДЕАЛИ И РОДОВИ ДОБРОДЕТЕЛИ.

Изказаната позиция е блестящо защитена в подраздела „Иназационна екстроверсия” и в подразделенията на „Кирило-Методиевият език и Покръстването”.

Като универсален етнопсихолингвистичен концептуален модел, структуриран в паратаксияния дискурс: ИНАЗАЦИЯ”, е изградена методологична база за преосмисляне на графемните системи на глаголицата и кирилицата като единни, единосъщни, християнизирани. Това е показано в ситото от писмени паметници, на които е направена естествена класификация. Класификационните основания са в пресичащите се полета на аналитичната и сравнителната структурална текстология. Разкрит е и е обозначен като онтологичен в графемната система, създадена от Св. Константин-Кирил Философ, **Азов комплекс** (изписването на първата буква от азбуката, кръщаваща чрез обозначението си / „*Но първата буква е дадена от Бога на славянския род за развързване на устата на онези, които чрез азбуката се учат на ум и разум, „аз” се изговаря с широко отваряне на устата...*” – Черноризец Храбър. „*За буквите – О писменех*”).

В установената психологическа информационна структура **Азбука – Азов комплекс** (обозначаване на християнизираната личност) е открита феноменологията, въдворявана в съзнанието на християнизиращия се чрез езика човек, която е именувана **иназация**. Направена е персонификация на личността на Черноризец Храбър – **създателя на „О писменех”** – най-съвършената възхвала на делото на **Светите братя Кирил и архиепископ Методий**. Тук звуковият комплекс **ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР** е определен като контекстов синоним на словосъчетанието „монах” + „княз / архонт / воевода” (в обкръжението на Св. Константин-Кирил Философ такъв е бил само Св. архиепископ Методий).

Като християнизираща е дефинирана иназационната екстроверсия. В доказателствената система на концепцията са привлечени разговорът с идейния водач на иконоборците патриарх Йоан Граматик, диалогът с мохамедани от Багдадския халифат, спорът с триезичниците във Венеция.

Делото на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий – чрез иназационния феномен – е представено като кодиращо, генериращо, проектиращо културни и психологически последици за човешката цивилизация.

В ТРЕТА ГЛАВА е представена **прагматиката на изящната словесност, която демонстрира причинно-следствени връзки в поетични и белетристични творби.**

Тук по същество е описан информационният модел на българското изящно слово. Декодирана е критерийната структура на моделиране на наблюдаваната феноменология: **ЧИСТОТА НА ЕЗИКА – ЯСНОТА НА МИСЪЛТА – УНИВЕРСАЛНИ МОДЕЛИ ЗА ПОВЕДЕНИЕ**. Дефинираната структура е доказателствено обоснована в изследването на филогенетичното родство на творчеството на българските писатели (**ДОБРИ ЧИНТУЛОВ: СТАНИ, СТАНИ, ЮНАК БАЛКАНСКИ – ПЕТКО Р. СЛАВЕЙКОВ: ТАТКОВИНА – ХРИСТО БОТЕВ: ХАДЖИ ДИМИТЪР – ИВАН ВАЗОВ: БЪЛГАРСКИЯТ ЕЗИК – ЕЛИН ПЕЛИН: АНДРЕШКО – ПЕЙО ЯВОРОВ: ХАЙДУШКИ КОПНЕНИЯ – ЙОРДАН ЙОВКОВ: ПО ЖИЦАТА – НИКОЛАЙ ЛИЛИЕВ: ЛУНАТА ВИСНЕ КАТО ПЛОД – ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ: ДА СЕ ЗАВЪРНЕШ В БАЩИНАТА КЪЩА – ЕЛИСАВЕТА**

**БАГРЯНА: ПОТОМКА – ГЕО МИЛЕВ: СЕПТЕМВРИ – ЕМИЛИЯН СТАНЕВ:
КРАДЕЦЪТ НА ПРАСКОВИ – НИКОЛА ВАПЦАРОВ: ВЯРА... – НИКОЛАЙ ХАЙТОВ:
ДЕРВИШОВО СЕМЕ – ИВАЙЛО ПЕТРОВ: ПРЕДИ ДА СЕ РОДЯ... – ПАВЕЛ МАТЕВ:
ДОКОГА ЩЕ СЕ ПИТАМ – ЙОРДАН РАДИЧКОВ: НЕЖНАТА СПИРАЛА – ЛЮБОМИР
ЛЕВЧЕВ: ПУСТИНЯ В ГЛАСА...).**

Като **ценностен** е определен **геномът** на изящното слово, чиято природа е религиозна, християнска, патриархална, извънвремева. Тя е универсална – в съответствие с универсалните морално-естетически норми за поведение (национални и наднационални).

Авторът обобщава, че в българския художествен идеал – който е идеалът на писателя (поета, белетриста, езиковеда, публициста, драматурга, критика...), живописващ със (и чрез!) словото – пулсира една обща семантична идея, чиято синтактика, семантика и прагматика поражда смисъла на имплицативно обвързан триединен информационен КОД:

- **ЧИСТОТА НА ЕЗИКА (А);**

- **ЯСНОТА НА МИСЪЛТА (Б);**

- **АКТИВНА ИНДИВИДУАЛНА ЦЕННОСТНА ПОЗИЦИЯ, ПОДЧИНЕНА НА ЕДИНОСЪЩНИТЕ ХРИСТИЯНСКИ ИДЕАЛИ И РОДОВИ ДОБРОДЕТЕЛИ (В).**

Авторът изтъква, че отсъствието само на един от сегментите на тази семантична верига (А – Б – В) нарушава представата за българския художествен идеал.

Самото разглеждане на българската литературна среда в биобиблиографски, библиографски, историографски, философски, психологически, исторически, лингвистични и художествени структури едновременно изгражда рационална панорама на **БЪЛГАРСКИЯ НАЦИОНАЛЕН ЛИТЕРАТУРЕН КОСМОС.**

Всяка глава на труда завършва с **феноменологично обобщение.**

В **Заключението „ИНФОРМАЦИОНЕН КОД”** е направена синтезирана дедуктивна картина на изследването / учебник. Емблематизацията – с езика на литературно-художествената мисъл и литературнокритическия анализ – на ценностния геном на изящното слово е фиксиран като **ВЯРА В ЧОВЕКА.**

Текстът доказва, че **интермодалните взаимоотношения във въображаемото голямо българско литературно изречение на „атомно” ниво** [a+a¹+a²+b+c... : СВЕТИТЕ БРАТЯ КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ И АРХИЕПИСКОП МЕТОДИЙ → КНЯЗ БОРИС I МИХАИЛ → СВ. АРХИЕПИСКОП КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ... → СВ. ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ ТЪРНОВСКИ → СВ. О. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ → СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ... → Д-Р ПЕТЪР БЕРОН → ИВАН БОГОРОВ → ВАСИЛ АПРИЛОВ → НЕОФИТ РИЛСКИ... → ХРИСТО БОТЕВ → ИВАН ВАЗОВ → ГЕО МИЛЕВ → НИКОЛА ВАПЦАРОВ...] **реално структурират „молекулата” на една ЕЛАСТИЧНА МЕГАМЕТАФОРА, ЧИЙТО ГЕНОМ ИМА ПОВЕЧЕ ФОЛКЛОРЕН, ЗАТВОРЕН, КОНСЕРВАТИВЕН ХРИСТИЯНСКИ ПРОИЗХОД – ТОЙ НЕ Е ВРЕМЕВИ И НЕ Е ПОДЧИНЕН НА „ВРЕМЕННИТЕ” ФЕНОМЕНИ, ЗАЩОТО Е ГЕНЕТИЧНО ОБВЪРЗАН С ВЕЧНИТЕ, КОСМИЧНИТЕ ПУЛСАЦИИ ВЪВ ВРЕМЕТО И ПРОСТРАНСТВОТО.**

7. Решени задачи

I. Направена е **периодизация (хронологична класификация)** на феномените (художествени произведения, концепции на българските писатели, книжовници, литературоведи, критици, библиографи, етнолози, етнографи, фолклористи...) от края на IX в. до днес (XXI в.).

I. 1. Установено е **единството на българското етническо самосъзнание**, което се изгражда не само върху политическа, но и върху **лингвистична основа**.

I. 2. Показано е **утвърждаването на микрониво на аналитизма** (липсата на падежни форми) на българския говорим и книжовен език от началото на XVIII в., което изяснява **монолитността на езикова база на българския етнос**.

I. 3. Представено е обединяването на **народнопесенни структурни закономерности в творчеството на българските писатели**.

I. 4. Описано е възраждането на **оригиналното литературно присъствие на българските писатели (на фонетично и морфологично ниво) в славянското литературно море**.

I. 5. Доказано е, че **съвременният български книжовен език има наддиалектен характер** (не е формиран на базата на отделни диалекти, а е плод на своеобразно етнопсихолингвистично равновесие, постигнато през XVIII-XX в. в творчеството на такива писатели и книжовници като Св. о. Паисий Хилендарски, д-р Петър Берон, Васил Априлов, Добри Чинтулов, Любен Каравелов, Христо Ботев, Беньо Цонев, Иван Вазов...).

I. 6. Чрез евристичното ниво на описанието на достигнатия генеалогичен синтез между българската художествена литература и историята на българския книжовен език е представена **информационна картина на посоките, структуриращи информационния код на българското изясно слово**:

- **християнските идеали и родови добродетели;**
- **грижата за чистотата на литературния език;**
- **търсенето на сюжети, които формират универсални модели за литературно поведение.**

II. **Изключителните психологически основания – християнизацията**, – свързани със създаването на глаголицата и кирилицата и въобще с делото на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий, изграждат семантични полета, в които се установява ролята на *Аза* – цялостната личност и нейната конкретна интериоризация и екстериоризация в историческото време и пространство.

II. 1. **Автономната първа буква на глаголицата – Ѡ („аз“)** – е показана на практика като графичен и семантичен синоним на формата за 1 л. ед. ч. на личното местоимение „аз“, която – според тълкувателния изговор – си остава неизменна в българския книжовен език от старобългарската епоха до най-ново време.

II. 2. **Съпоставена е конструкцията на глаголицата с акростиха на епископ Константин Преславски**, гравирани в неговата „*Азбучна молитва*“, в който първата буква на кирилицата отново се чете „аз“, а не „алфа“, както би трябвало да се очаква, защото кирилицата заимства първата си буква от едрото унциално гръцко писмо ($\alpha = \alpha = \text{алфа} = \text{търси} \neq \text{аз}$), а не от глаголицата, където първата буква е зографисана по съвсем друг начин – Ѡ („аз“).

II. 3. В комбинацията от установените биографични факти – *владетел (княз / архонт / воевода) на княжество и „подстрига се, облече черна дреха“* – е доказано формирането на **контекстов синоним на прозвището Черноризец Храбър = Св. архиепископ Методий**.

II. 4. Чрез описанието и обяснението на феномена на иназцията – вдвояване на *Аза* (Ѡ) („аз“) в етнопсихолингвистичното пространство на средновековния българин в IX в. – е показано **предусещането за ренесансовата свобода на личния избор в културната история на България и Европа, която се предхожда от себепознанието**.

II. 5. Чрез установяването на феноменологията на иназицията – въдворяване на *Аза* (𐌆) („аз“) в етнопсихолингвистичното пространство на средновековния българин в IX в. – се фиксира акта на създаването на хронотоп за информационно картографиране на процесите на синхронизация на българското изящно слово с универсалните християнски ценности.

III. Установено е участието на българските писатели и книжовници в строителството на българския книжовен език.

III. 1. Устните и писмените послания на строителите на информационния код на българското изящно слово са установени и наблюдаеми чрез синтактичен, семантичен и прагматичен анализ на произведенията на българските писатели и книжовници, които се намират в духовно генеалогично родство и в художествени проекции от IX до XXI в.: Св. Св. Кирил и Методий, Св. архиепископ Климент Охридски, епископ Константин Преславски, Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Константин Костенечки, Йосиф Брадати, Св. о. Паисий Хилендарски, Св. епископ Софроний Врачански, Димитър и Константин Миладинови, Григор Пърличев, Райко Жинзифов, Добри Войников, Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев, Марин Дринов, Александър Теодоров-Балан, Любомир Милетич, Беньо Цонев, Иван Вазов, Пенчо Славейков, Йордан Йовков, Елин Пелин, Николай Лилиев, Гео Милев, Никола Вапцаров, Павел Матев, Атанас Далчев, Александър Геров, Божидар Божиолов, Любомир Левчев, Константин Павлов...

III. 2. Универсалните модели за поведение, въткани чрез художественото слово от недрата на естетиката на християнските религиозни ценности, са показани като изграждащи идеала на българското изящно слово, който на практика е идеалът на писателя, на живописеца, на музиканта, изобщо на художника, рисуващ света чрез опознатия език на своята душа.

III. 3. В стила на българския литературен говор е установен структуриран дискурса на християнския хуманизиращ дух, който формира генома на българската литература: **ВЯРАТА В ЧОВЕКА**.

III. 4. Информационният код на българското изящно слово е дефиниран като еластична мегаметафора, чийто геном има повече фолклорен, затворен, консервативен християнски произход – той не е времев и не е подчинен на „временните“ феномени, защото е генетично обвързан с вечните, космичните пулсации във времето и пространството.

8. Научни приноси

1. Теоретични приноси:

Изградена е цялостна логически завършена и обоснована концепция за генезиса и феноменологията на българското изящно слово (IX-XXI в.), моделирано от универсален – религиозен, патриархален, етичен – информационен код, които прави възможно съотнасянето и периодизацията на българския историко-културен процес със световния.

2. Терминосистемни приноси:

Формулирана е терминосистема по феноменологията на информационния код на българското изящно слово (IX-XXI в.), структурирана от понятийни комплекси с проблемно-тематични гнезда в хода на синтактичния, семантичния и прагматичния анализ.

3. Библиографски и историографски приноси:

Библиографирането по феноменологията на информационния код на българското изящно слово (IX-XXI в.) е поднесено в обзримата за справочно-информационни цели форма от групови и индивидуални описания, които представляват вторичнодокументална картина на изследваните персоналии и трудове, фокусирани като системно цяло чрез труда и правят възможно огледалното ѝ историографиране по целия хронотоп на проблематиката.

4. Практически приноси:

Структуриран е концептуален и вторичнодокументален компендиум по българската художествена литература и българския книжовен език – синтезирана картина на информационен фонд, който отразява интерактивния статут на информационния код на хуманитарните идеи (изящното слово), изтласкани в информационния свод на съвременното културно пространство на България.

5. Утилитарни приноси:

Представени са детайлните характеристики на изоморфните структури, необходими за целите на широкомащабно информационно моделиране с мощни справочно-информационни комуникативни възможности: терминосистема на най-модерните схващания в областта на съвременната хуманитаристика; библиографска и историографска картина на персоналиите и трудовете на езиковеди, писатели, историци, етнологични, психолози, допринесли за дешифрирането на информационния модел на българската словесност; вторичнодокументална база данни във вид на систематизиран и азбучно-хронологичен списък на литература по феноменологията на изследването.

9. Обобщение

Всичко това доказва, че пред нас е един модерен комплексен учебник по синтактика, семантика и прагматика на академичното текстописане, поднесен на базата на историографския модел на българския език, художествената литература и литературната критика, който е проява на вкоренен във вековете вътрешен информационен код!

Реализацията на тази научноизследователска задача в учебника е осъществена на рационалния език, на чиито интерпретации са подложени в него различните планове на високата духовна феноменология на изящната словесност.

Проф. д.п.н. Александра Куманова

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДИСЛОВИЕ.....	9
1. ТЕЗА	9
2. АКТУАЛНОСТНА ТЕЗАТА	11
3. СТРУКТУРА	11
3.1. КНИГА I. ОРАТОРИЯ.....	12
3.2. КНИГА II. АНТОЛОГИЯ.....	12
3.3. КНИГА III. ИСТОРИОГРАФИЯ.....	16
ПЪРВА ГЛАВА: <i>СИНТАКТИКА</i>	19
I. ЕЗИКЪТ НА АСПАРУХОВИТЕ БЪЛГАРИ.....	21
II. НЕСЛАВЯНСКИ ГРАМАТИЧНИ СТРУКТУРИ	27
II.1. ФОНЕТИЧНИЯТ ПРАГ	27
II.2. АНАЛИТИЗМЪТ	28
II.3. УДВОЯВАНЕТО НА ДОПЪЛНЕНИЕТО	30
II.4. ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯТ ЧЛЕН.....	31
II.5. ОБОБЩЕНИ ПРЕДСТАВИ И ЗАГАДКИ.....	33
III. НАД ДИАЛЕКТЕН ХАРАКТЕР НА НОРМАТИВНАТА БАЗА	35
IV. ПАНТЕОНЪТ	39
IV.1. СТРОИТЕЛСТВО	43
IV.2. ДИДАКТИКА	46
V. АНТОЛОГИЧНИ ПОСЛАНИЯ	50
VI. ОБОБЩЕНИЕ	63

ВТОРА ГЛАВА: СЕМАНТИКА	65
I. ЖИВИЯТ НАРАТИВ	66
II. КЪМ ФИЛОСОФИЯТА НА СЛАВЯНСКИТЕ БУКВИ	73
II. 1. ИНФОРМАЦИОННА КАРТИНА	73
II. 2. КВАЛИФИКАЦИЯ НА ПИСМЕНИТЕ ПАМЕТНИЦИ	77
II. 3. АНАЛИТИЧНА ТЕКСТОЛОГИЯ	79
II. 4. СТРУКТУРНА ТЕКСТОЛОГИЯ	83
II. 5. КОЙ Е ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР?	84
III. КИРИЛО-МЕТОДИЕВИЯТ ЕЗИК И ПОКРЪСТВАНЕТО	92
III. 1. АЗБУКАТА / АЗБУКИТЕ	95
III. 2. ИНАЗАЦИОННА ЕКСТРОВЕРСИЯ	99
III. 2. 1. РАЗГОВОРЪТ С ИДЕЙНИЯ ВОДАЧ НА ИКОНОБОРЦИТЕ	99
III. 2. 2. ДИАЛОГЪТ С МОХАМЕДАНИ	
ОТ БАГДАДСКИЯ ХАЛИФАТ	101
III. 2. 3. СПОРЪТ С ТРИЕЗИЧНИЦИТЕ ВЪВ ВЕНЕЦИЯ	103
III. 2. 4. ПОЛЕМИЗМЪТ	103
III. 2. 5. АПРАКОСЪТ	106
III. 3. ХРИСТИЯНСКОТО БЛАГОВЕСТИЕ	108
IV. ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ	110
V. ЙОАН ЕКЗАРХ	112
VI. СВ. ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ ТЪРНОВСКИ	115
VII. КОНСТАНТИН КОСТЕНЕЧКИ	116
VIII. ЙОСИФ БРАДАТИ	118
IX. СВ. О. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ	119
X. СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ	127
X. 1. ЕЗИКОВО СТРОИТЕЛСТВО	129
X. 2. СТРОИТЕЛСТВОТО НА БЪЛГАРСКАТА	
ПРАВОСЛАВНА ВЯРА	130
X. 3. ХРИСТИЯНСКА МОЛБА ЗА ПРОШКА И СМИРЕНИЕ	135
XI. ОБОБЩЕНИЕ	138

ТРЕТА ГЛАВА: ПРАГМАТИКА	139
I. УНИВЕРСАЛНИ МОДЕЛИ ЗА ЛИТЕРАТУРНО ПОВЕДЕНИЕ	143
I. 1. ДОБРИ ЧИНТУЛОВ: <i>СТАНИ, СТАНИ, ЮНАК БАЛКАНСКИ</i>	143
I. 2. ПЕТКО Р. СЛАВЕЙКОВ: <i>ТАТКОВИНА</i>	143
I. 3. ХРИСТО БОТЕВ: <i>ХАДЖИ ДИМИТЪР</i>	145
I. 4. ИВАН ВАЗОВ: <i>БЪЛГАРСКИЯТ ЕЗИК</i>	147
I. 5. ЕЛИН ПЕЛИН: <i>АНДРЕШКО</i>	150
I. 6. ПЕЙО ЯВОРОВ: <i>ХАЙДУШКИ КОПНЕНИЯ</i>	150
I. 7. ЙОРДАН ЙОВКОВ: <i>ПО ЖИЦАТА</i>	152
I. 8. НИКОЛАЙ ЛИЛИЕВ: <i>ЛУНАТА ВИСНЕ КАТО ПЛОД</i>	153
I. 9. ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ: <i>ДА СЕ ЗАВЪРНЕШ</i> <i>В БАЩИНАТА КЪЩА</i>	155
I. 10. ЕЛИСАВЕТА БАГРЯНА: <i>ПОТОМКА</i>	155
I. 11. ГЕО МИЛЕВ: <i>СЕПТЕМВРИ</i>	157
I. 12. ЕМИЛИЯН СТАНЕВ: <i>КРАДЕЦЪТ НА ПРАСКОВИ</i>	159
I. 13. НИКОЛА ВАПЦАРОВ: <i>ВЯРА</i>	160
I. 14. НИКОЛАЙ ХАЙТОВ: <i>ДЕРВИШОВО СЕМЕ</i>	161
I. 15. ИВАЙЛО ПЕТРОВ: <i>ПРЕДИ ДА СЕ РОДЯ</i>	162
I. 16. ПАВЕЛ МАТЕВ: <i>ДОКОГА ЩЕ СЕ ПИТАМ</i>	163
I. 17. ЙОРДАН РАДИЧКОВ: <i>НЕЖНАТА СПИРАЛА</i>	166
I. 18. ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ: <i>ПУСТИНЯ В ГЛАСА</i>	168
II. ОБОБЩЕНИЕ	173
ЗАКЛЮЧЕНИЕ: ИНФОРМАЦИОНЕН КОД	175
ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА И БЕЛЕЖКИ	181
СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА	211
ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ	215
ПОКАЗАЛЕЦ НА ЗАГЛАВИЯТА	223
РЕЗЮМЕ	245
РЕЗЮМЕ	247
АВСТРАКТ	249

РАЦИОНАЛНО ЗА ИДЕАЛНОТО – ИСТОРИОГРАФИЯ НА ИНФОРМАЦИОННИЯ КОД НА БЪЛГАРСКАТА ИЗЯЩНА СЛОВЕСНОСТ (Изследване – учебник) Дейкис / Александра Куманова	251
СЪДЪРЖАНИЕ	265
СОДЕРЖАНИЕ	269
CONTENTS	273

СОДЕРЖАНИЕ

ПРЕДИСЛОВИЕ	9
1. ТЕЗИС	9
2. АКТУАЛЬНОСТЬ ТЕЗИСА	11
3. СТРУКТУРА	11
3. 1. КНИГА I. ОРАТОРИЯ	12
3. 2. КНИГА II. АНТОЛОГИЯ	12
3. 3. КНИГА III. ИСТОРИОГРАФИЯ	16
ГЛАВА ПЕРВАЯ: <i>СИНТАКТИКА</i>	19
I. ЯЗЫК АСПАРУХОВЫХ БОЛГАР	21
II. НЕСЛАВЯНСКИЕ ГРАММАТИЧЕСКИЕ СТРУКТУРЫ	27
II. 1. ФОНЕТИЧЕСКИЙ ПРЕДЕЛ	27
II. 2. АНАЛИТИЗМ	28
II. 3. УДВОЕНИЕ ДОПОЛНЕНИЯ	30
II. 4. ПОСТПОЗИТИВНЫЙ АРТИКЛЬ	31
II. 5. ОБОБЩЕННЫЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ И ЗАГАДКИ	33
III. НАДДИАЛЕКТНЫЙ ХАРАКТЕР НОРМАТИВНОЙ БАЗЫ	35
IV. ПАНТЕОН	39
IV. 1. СТРОИТЕЛЬСТВО	43
IV. 2. ДИДАКТИКА	46
V. АНТОЛОГИЧЕСКИЕ ПОСЛАНИЯ	50
VI. ОБОБЩЕНИЕ	63

ГЛАВА ВТОРАЯ: СЕМАНТИКА	65
I. ЖИВОЙ НАРРАТИВ	66
II. К ФИЛОСОФИИ СЛАВЯНСКИХ БУКВ	73
II. 1. ИНФОРМАЦИОННАЯ КАРТИНА	73
II. 2. КВАЛИФИКАЦИЯ ПИСМЕННЫХ ПАМЯТНИКОВ	77
II. 3. АНАЛИТИЧЕСКАЯ ТЕКСТОЛОГИЯ	79
II. 4. СТРУКТУРНАЯ ТЕКСТОЛОГИЯ	83
II. 5. КТО ТАКОЙ ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБР?	84
III. ЯЗЫК КИРИЛЛА И МЕФОДИЯ И КРЕЩЕНИЕ	92
III. 1. АЛФАВИТ / АЛФАВИТЫ	95
III. 2. ИНАЗАЦИОННАЯ ЭКСТРОВЕРСИЯ	99
III. 2. 1. РАЗГОВОР С ИДЕЙНЫМ ПРЕДВОДИТЕЛЕМ ИКОНОБОРЦЕВ	99
III. 2. 2. ДИАЛОГ С МАГОМЕТАНАМИ ИЗ БАГДАДСКОГО ХАЛИФАТА	101
III. 2. 3. СПОР СО СТОРОННИКАМИ ТРЕХЪЯЗЫЧИЯ В ВЕНЕЦИИ ...	103
III. 2. 4. ПОЛЕМИЗМ	103
III. 2. 5. АПРАКОС	106
III. 3. ХРИСТИАНСКОЕ БЛАГОВЕСТИЕ	108
IV. ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИЙ	110
V. ЭКЗАРХ ИОАНН	112
VI. СВ. ПАТРИАРХ ЕВФИМИЙ ТЫРНОВСКИЙ	115
VII. КОНСТАНТИН КОСТЕНЕЧКИ	116
VIII. ИОСИФ БОРОДАТЫЙ	118
IX. СВ. ОТЕЦ ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИЙ	119
X. СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИЙ	127
X. 1. ЯЗЫКОВОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО	129
X. 2. СТРОИТЕЛЬСТВО БОЛГАРСКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ВЕРЫ	130
X. 3. ХРИСТИАНСКОЕ МОЛЕНИЕ О ПРОЩЕНИИ И СМИРЕНИИ	135
XI. ОБОБЩЕНИЕ	138

ГЛАВА ТРЕТЬЯ: ПРАГМАТИКА	139
I. УНИВЕРСАЛЬНЫЕ МОДЕЛИ ЛИТЕРАТУРНОГО ПОВЕДЕНИЯ	143
I. 1. ДОБРИ ЧИНТУЛОВ: <i>ВСТАНЬ, ВСТАНЬ, ГЕРОЙ БАЛКАНСКИЙ</i> ...	143
I. 2. ПЕТКО Р. СЛАВЕЙКОВ: <i>ОТЕЧЕСТВО</i>	143
I. 3. ХРИСТО БОТЕВ: <i>ХАДЖИ ДИМИТР</i>	145
I. 4. ИВАН ВАЗОВ: <i>БОЛГАРСКИЙ ЯЗЫК</i>	147
I. 5. ЭЛИН ПЕЛИН: <i>АНДРЕШКО</i>	150
I. 6. ПЕЙО ЯВОРОВ: <i>ГАЙДУЦКИЕ СТРЕМЛЕНИЯ</i>	150
I. 7. ЙОРДАН ЙОВКОВ: <i>ПО ПРОВОДАМ</i>	152
I. 8. НИКОЛАЙ ЛИЛИЕВ: <i>ЛУНА ПОВИСЛА СЛОВНО ПЛОД...</i>	153
I. 9. ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ: <i>КОГДА ВЕРНЕШЬСЯ В ОТЧИЙ ДОМ...</i>	155
I. 10. ЭЛИСАВЕТА БАГРЯНА: <i>НАСЛЕДНИЦА</i>	155
I. 11. ГЕО МИЛЕВ: <i>СЕНТЯБРЬ</i>	157
I. 12. ЭМИЛИЯНСТАНЕВ: <i>ПОХИТИТЕЛЬ ПЕРСИКОВ</i>	159
I. 13. НИКОЛА ВАПЦАРОВ: <i>ВЕРА...</i>	160
I. 14. НИКОЛАЙ ХАЙТОВ: <i>ДЕРВИШЕВО СЕМЯ</i>	161
I. 15. ИВАЙЛО ПЕТРОВ: <i>ДО МОЕГО РОЖДЕНИЯ...</i>	162
I. 16. ПАВЕЛМАТЕВ: <i>ДОКОЛЕ СПРАШИВАТЬ ЯБУДУ...</i>	163
I. 17. ЙОРДАН РАДИЧКОВ: <i>НЕЖНАЯ СПИРАЛЬ</i>	166
I. 18. ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ: <i>ПУСТЫНЯ В ГОЛОСЕ...</i>	168
II. ОБОБЩЕНИЕ	173
ЗАКЛЮЧЕНИЕ:	
ИНФОРМАЦИОННЫЙ КОД	175
ЦИТИРОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА И ПРИМЕЧАНИЯ	181
СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ	211
УКАЗАТЕЛЬ ИМЕН	215
УКАЗАТЕЛЬ ЗАГЛАВИЙ	223
РЕЗЮМЕ	245
РЕЗЮМЕ	247
ABSTRACT	249

РАЦИОНАЛЬНО ОБ ИДЕАЛЬНОМ – ИСТОРИОГРАФИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО КОДА БОЛГАРСКОЙ ИЗЯЩНОЙ СЛОВЕСНОСТИ (Исследование – учебник) Дейкис / Александра Куманова	251
СЪДЪРЖАНИЕ	265
СОДЕРЖАНИЕ	269
CONTENTS	273

CONTENTS

FORWARD	9
1. THESIS	9
2. TOPICAL THESIS	11
3. STRUCTURE	11
3. 1. BOOK I. ORATORY	12
3. 2. BOOK II. ANTHOLOGY	12
3. 3. BOOK III. HISTORIOGRAPHY	16
CHAPTER ONE: <i>SYNTACTICS</i>	19
I. THE LANGUAGE OF KHAN ASPARUKH'S BULGARIANS	21
II. NON-SLAVIC GRAMMATICAL STRUCTURES	27
II. 1. PHONETIC LEVEL	27
II. 2. ANALYTISM	28
II. 3. GEMINATION OF THE OBJECT	30
II. 4. DEFINITE ARTICLE	31
II. 5. GENERAL IDEAS AND MYSTERIES	33
III. OVER-DIALECTICAL CHARACTER OF THE NORMATIVE BASIS	35
IV. PANTHEON	39
IV. 1. CONSTRUCTION	43
IV. 2. DIDACTICS	46
V. ANTHOLOGICAL MESSAGES	50
VI. SUMMARY	63

CHAPTER SECOND: SEMANTICS	65
I. VIVID NARRATIVE	66
II. TO THE PHILOSOPHY OF THE SLAVIC LETTERS	73
II. 1. INFORMATION PICTURE	73
II. 2. APPRAISAL OF THE WRITTEN MONUMENTS	77
II. 3. ANALYTICAL TEXTOLOGY	79
II. 4. STRUCTURAL TEXTOLOGY	83
II. 5. WHO WAS CHERNORIZETS HRABAR?	84
III. THE LANGUAGE OF CYRIL AND METHODIUS AND THE CHRISTIANIZATION .92	
III. 1. ALPHABET / ALPHABETS	95
III. 2. INNASATIO EXTRAVERSION	99
III. 2. 1. TALK WITH THE IDEOLOGICAL LEADER OF THE ICONOCLASTS	99
III. 2. 2. DIALOGUE WITH MOHAMMEDANS FROM BAGHDAD CALIPHATE	101
III. 2. 3. DISPUTE WITH THREE-LINGUAL SUPPORTERS IN VENICE	103
III. 2. 4. POLEMISM	103
III. 2. 5. APRAKOS	106
III. 3. CHRISTIAN ANNUNCIATION	108
IV. BISHOP KONSTANTIN PRES LAVSKI	110
V. IOAN EKZARCH	112
VI. ST. PATRIARCH EVTIMIY TARNOVSKI	115
VII. KONSTANTIN KOSTENECHKI	116
VIII. IOSIF BRADATI	118
IX. ST. FT. PAISIY HILENDARSKI	119
X. ST. BISHOP SOFRONIY VRACHANSKI	127
X. 1. LINGUISTIC CONSTRUCTION	129
X. 2. CREATION OF THE BULGARIAN ORTHODOX FAITH	130
X. 3. CHRISTIAN OBSECRATION FOR FORGIVENESS AND HUMILITY	135
XI. SUMMARY	138

CHAPTER THREE: PRAGMATICS	139
I. UNIVERSAL MODELS OF LITERARY BEHAVIOUR	143
I. 1. DOBRI CHINTULOV: <i>RISE, RISE, HERO OF BALKANS</i>	143
I. 2. PETKO R. SLAVEYKOV: <i>FATHERLAND</i>	143
I. 3. HRISTO BOTEV: <i>HADZHI DIMITAR</i>	145
I. 4. IVAN VAZOV: <i>BULGARIAN LANGUAGE</i>	147
I. 5. ELIN PELIN: <i>ANDRESHKO</i>	150
I. 6. PEYO YAVOROV: <i>HAIKOUK'S LONGINGS</i>	150
I. 7. YORDAN YOYKOV: <i>ON THE WIRE</i>	152
I. 8. NIKOLAY LILIEV: <i>THE MOON IS HANGING LIKE A FRUIT...</i>	153
I. 9. DIMCHO DEBELYANOV: <i>TO BE BACK UNDER THE PATERNAL ROOF...</i>	155
I. 10. ELISAVETA BAGRYANA: <i>HEIRESS</i>	155
I. 11. GEO MILEV: <i>SEPTEMBER</i>	157
I. 12. EMILIYAN STANEV: <i>THE THIEF OF PEACHES</i>	159
I. 13. NIKOLA VAPTSAROV: <i>FAITH...</i>	160
I. 14. NIKOLAY HAYTOV: <i>DERVISH SEMEN</i>	161
I. 15. IVAYLO PETROV: <i>BEFORE I WAS BORN...</i>	162
I. 16. PAVEL MATEV: <i>HOW LONG I AM WANDERING...</i>	163
I. 17. YORDAN RADICHKOV: <i>THE TENDER SWIRL</i>	166
I. 18. LYUBOMIR LEVCHEV: <i>DESERT IN A VOICE...</i>	168
II. SUMMARY	173
CONCLUSION:	
INFORMATION CODE	175
REFERENCES AND NOTES	181
ABBREVIATIONS	211
INDEX OF NAMES	215
INDEX OF TITLES	223
PE3IOME	245
PE3IOME	247
ABSTRACT	249
RATIONALLY ABOUT THE IDEAL – HISTORIOGRAPHY OF THE INFORMATION CODE OF THE BULGARIAN REFINED SPEECH (Study – Textbook) Deixis / Alexandra Kumanova	251

СЪДЪРЖАНИЕ	265
СОДЕРЖАНИЕ	269
CONTENTS	273

Куманова, А. и др. Златна хрестоматия на България : Кн. I.

Оратория : Аналитико-синтетична архитектурна на българското изящно слово от IX до XXI в. (Универсален информационен модел) : Учебно пособие по морфология на академичното текстописане : „Бяла светлина” (Lux alba) : Оратория за България : Божествен флорилегиум – Идилличен триптих : [1-3] / А. Куманова, Н. Василев ; Предг. А. Куманова, Н. Василев ; Интродукция А. Куманова ; Дейксис Н. Василев ; Под ред. на И. Теофилов, о. С. Пашов ; Терминол. ред. Н. Казански ; Справ.-информ. ред. Цв. Найденова, А. Даскалов, Д. Ралева ; Библиогр. ред. М. Максимова ; *Посвещава се на проф. С. Денчев ; Епиграф: „Помогни ми, Господи, да помогна на слепите да прогледнат.”* – Н. Василев. – София : За буквите – О писменехъ, 2013. – 1-10 ; I-X ; 392 с. : с ил. – (Факлоносци ; VIII). – Показалец на имената ; Показалец на загл. на текстовите произведения ; Показалец на загл. на муз. творби ; Показалец на съкр. на авт. и цит. текстове ; Списък на ил. ; Списък на съкр.

Куманова, А. и др. Золотая хрестоматия Болгарии : Кн. I.

Оратория : Аналитико-синтетическая архитектурная болгарской изящной словесности с IX по XXI вв. (Универсальная информационная модель) : Учебное пособие по морфологии академического текстописания : „Белый свет” (Lux alba) : Оратория о Болгарии : Божественный флорилегиум – Идиллический триптих : [1-3] / А. Куманова, Н. Василев ; Предисл. А. Кумановой, Н. Василева ; Интродукция А. Кумановой ; Дейксис Н. Василева ; Под ред. И. Теофилова, о. С. Пашова ; Терминол. ред. Н. Казанского ; Справ.-информ. ред. Ц. Найденовой, А. Даскалова, Д. Ралевой ; Библиогр. ред. М. Максимовой ; *Посвящается проф. С. Денчеву ; Эпиграф: „Помоги мне, Господи, помочь слепым прозреть.”* – Н. Василев. – София : За буквите – О писменехъ, 2013. – 1-10 ; I-X ; 392 с. : с ил. – (Факлоносцы ; VIII) – Указ. имен ; Указ. загл. текстовых произведений ; Указ. загл. муз. произведений ; Указ. сокр. авт. и цит. текстов ; Список ил. ; Список сокр. – На болг. яз.

Kumanova, A. et al. Golden chrestomathy of Bulgaria : Book I. Oratorio

: Analytic-synthetic architectonics of Bulgarian refined speech from IX to XXI c. (Universal information model) : Textbook of morphology of the academic text writing : „White light” (Lux alba) : Oratorio for Bulgaria : Devine florilegium – idyllic triptych : [1-3] / Pref. A. Kumanova, N. Vasilev ; Introd. A. Kumanova ; Deixis N. Vasilev ; Gen. ed. I. Theophilov, Rev. S. Pashov ; Terminol. ed. Nikola Kazanski ; Ref.-inform. ed. D. Raleva, Ts. Naydenova, A. Daskalov ; Bibliogr. ed. M. Maximova ; *Dedicated to Prof. D.Sc. Stoyan Denchev ; Epigraph: „Help me, Lord, to help the blind see the light”* – N. Vasilev. – Sofia : About Letters – O pismeneh, 2013. – 1-10 ; I-X ; 392 p. : ill. – (Torch-bearers ; VIII). – Index of names ; Index of titles of textol. works ; Index of titles of mus. works ; Index of abbrev. of authors and of cited texts ; List of ill. ; List of abbrev. – In Bulg.

Златна хрестоматия на България : Кн. II. Антология : Аналитико-синтетична архитектура на българското изящно слово от IX до XXI в. (Универсален информационен модел) : Учебно пособие по лексикография на академичното текстописане / Състав., послесловие: Н. Василев, А. Куманова ; Науч. консулт.: И. Паси, С. Денчев, М. Куманов ; Терминолог. ред. Н. Казански ; Справ.-информ. ред. Д. Ралева ; Библиогр. ред. М. Максимова ; Рец.: П. Велчев, И. Теофилов ; *Посвещава се на 1150-годишнината от Покръстването на българите* ; *Епиграф*: „Помогни ми, Господи, да помогна на слепите да прогледнат.” – Н. Василев. – София : За буквите – О писменехъ, 2014. – 1068 (1-840; I-CCXVIII) с. : с ил. – (Факлоносци ; IX). – Речник на личните, геогр. и др. имена ; Именен показалец ; Показалец на загл. ; Ключови думи на публ. ; Списък на ил. към публ. ; Списък на съкр.

Золотая хрестоматия Болгарии : Кн. II. Антология : Аналитико-синтетическая архитектура болгарской изящной словесности с IX по XXI вв. (Универсальная информационная модель) : Учебное пособие по лексикографии академического текстописания / Состав., послесловие: Н. Василев, А. Куманова ; Науч. консулт.: И. Паси, С. Денчев, М. Куманов ; Терминолог. ред. Н. Казанского ; Справ.-информ. ред. Д. Ралевой ; Библиогр. ред. М. Максимовой ; Рец.: П. Велчев, И. Теофилов ; *Посвящается 1150-летию Крещения болгар* ; *Епиграф*: „Помоги мне, Господи, помочь слепым прозреть.” – Н. Василев. – София : За буквите – О писменехъ, 2014. – 1068 (1-840; I-CCXVIII) с. : с ил. – (Факлоносцы ; IX) – Словарь личных, геогр. и др. имен ; Именной указ. ; Указ. загл. ; Ключевые слова публ. ; Список ил. к публ. ; Список сокр. – На болг. яз.

Golden chrestomathy of Bulgaria : Book II. Anthology : Analytic-synthetic architectonics of Bulgarian refined speech from IX to XXI c. (Universal information model) : Textbook of lexicography of the academic text writing / Compilers, afterword: N. Vasilev, A. Kumanova ; Sci. advisers: I. Pasi, S. Denchev, M. Kumanov ; Terminol. ed. N. Kazanski ; Ref.-inform. ed. D. Raleva ; Bibliogr. ed. M. Maximova ; Rev.: P. Velchev, I. Theophilov ; *Dedicated to the 1150th anniversary of the conversion of the Bulgarians* ; *Epigraph*: „Help me, Lord, to help the blind see the light” – N. Vasilev. – Sofia : About Letters – O pismeneh, 2014. – 1068 (1-840; I-CCXVIII) s. : с ил. – (Torch-bearers ; IX). – Index of personal, geogr. and other names ; Index of names ; Index of titles ; Keywords of publ. ; List of ill. към публ. ; List of abbrev. – In Bulg.

Василев, Н. Златна хрестоматия на България : Книга III.

Историография : Аналитико-синтетична архитектура на българското изящно слово от IX до XXI в. (Универсален информационен модел) : Учебно пособие по синтактика, семантика и прагматика на академичното текстописане / Н. Василев ; Науч. ред., дейкис А. Куманова ; Науч. консулт.: И. Паси, С. Денчев ; Терминол. ред. Н. Казански ; Справ.-информ. ред. Д. Ралева ; Библиогр. ред. М. Максимова ; Рец.: Х. Мутафов, П. Велчев, Е. Томова ; *Посвещава се на 1150-годишнината от Покръстването на българите* ; *Епиграф: „Помогни ми, Господи, да помогна на слепите да прогледнат.”* – Н. Василев. – София : За буквите – О писменехъ, 2015. – 282 с. – (Факлоносци ; X). – Цит. лит. и бел. ; Списък на съкр. ; Именен показалец ; Показалец на загл.

Василев, Н. Золотая хрестоматия Болгарии : Кн. III. Историография

: Аналитико-синтетическая архитектура болгарской изящной словесности с IX по XXI вв. (Универсальная информационная модель) : Учебное пособие по синтактика, семантика и прагматика на академичното текстописане / Н. Василев, Науч. ред., дейкис А. Куманова ; Науч. консулт.: И. Паси, С. Денчев ; Терминол. ред. Н. Казанского ; Справ.-информ. ред. Д. Ралева ; Библиогр. ред. М. Максимовой ; Рец.: Х. Мутафов, П. Велчев, Е. Томова ; *Посвящается 1150-летию Крещения болгар* ; *Эпиграф: „Помоги мне, Господи, помочь слепым прозреть.”* – Н. Василев. – София : За буквите – О писменехъ, 2015. – 282 с. – (Факлоносцы ; X) – Цит. лит. и прим. ; Список сокр. ; Именной указ. ; Указ. загл. – На болг. яз.

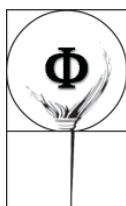

Vasilev, N. Golden chrestomathy of Bulgaria : Book III. Historiography

: Analytic-synthetic architectonics of Bulgarian refined speech from IX to XXI c. (Universal information model) : Textbook of syntactics, semantics and pragmatics of the academic text writing / N. Vasilev ; Sci. ed., deixis: A. Kumanova ; Sci. advisers: I. Pasi, S. Denchev ; Terminol. ed. N. Kazanski ; Ref.-inform. ed. D. Raleva ; Bibliogr. ed. M. Maximova ; Rev.: H. Mutafov, P. Velchev, E. Tomova ; *Dedicated to the 1150th anniversary of the conversion of the Bulgarians* ; *Epigraph: „Help me, Lord, to help the blind see the light”* – N. Vasilev. – Sofia : About Letters – O pismeneh, 2015. – 282 c. – (Torch-bearers ; X). – References and notes ; List of abbrev. ; Index of names ; Index of titles. – In Bulg.

Издавателство „За буквите – О писменехъ” открива нова поредица от когнитологични изследвания, която носи общото заглавие „*Факлоносци*”. Инициативата се предприема във връзка с 60-годишнината на Държавния библиотечен институт – *днес*: Университет по библиотекознание и информационни технологии. Тези изследвания са породени от необходимостта:

- да се разкрие по-цялостно **личностният принос на изтъкнати дейци, свързали творчеството си с библиотечно-информационната социоконмуникативна сфера и с информационната наука като част от научното и културното движение на планетата;**
- да се откликне на знаменателната за времето ни **парадигма – вкоренена в интердисциплинарността на знанието – която се проявява в създаването на всеобхватна информационна картина на света.**

Както е известно от **теория на науката, когнитологичният портрет** е инструментът за получаване на интересуващото ни знание.

Обръщаме се към **когнитолози, науковеди, библиографи**, но и към **ведещи научни учреждения в България, обхващащи широкомащабно знанието**, да вземат участие в това благородно начинание.

Мислите и знанията на когнитологично портретираниите дейци на инфосферата са особено ценни, защото те не само разкриват **различни аспекти на третираните проблеми**, но и предлагат **възможното им оптимално решение на високо научно и професионално равнище**. Тези мисли и знания **съдействат за:**

- **разрушаването на примитивните ограничителни бариери, издигнати между изкуствено откъснатите една от друга, но живо преплитачи се сфери на познанието;**

- **консолидирането на методологично ниво на многообразието на информацията реалност, схващана като ефективна социална сфера на взаимодействие – индикатор на хуманитаризацията на науката и обществото, корелат на социалната представителност на науката през XXI в.**

Този **уникален емпиричен материал по наукознание, интердисциплинарни връзки и психология на научното творчество** ще допринесе за изучаване приноса на личности, изграждали и изграждащи **инфосферата**. Именно това изграждане е **сърцевина на школата в науката**.

Начинанието е благотворително.

ФАКЛОНОЦИ

X

Николай Василев

ЗЛАТНА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ:

КНИГА III. ИСТОРИОГРАФИЯ

**Аналитико-синтетична архитектоника
на българското изящно слово от IX до XXI в.
(Универсален информационен модел)**

**Учебно пособие
по синтактика, семантика и прагматика
на академичното текстописане**

**Научен редактор, дейксис:
проф. д.п.н. Александра Куманова**

Коректор:

Цветана Найденова

Авангард

Печатни коли 35, 25

Формат 157/230

ISBN 978-619-185-005-1

on line 978-619-185-008-2

**Университет по библиотекознание
и информационни технологии**

1784 София, бул. „Цариградско шосе” N 119

Тел.: 970 85 90

e-mail: kbd_college@yahoo.com

282